T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

JACQUES ELLUL'DE GERÇEKLİK (TEKNİK) VE HAKİKAT PROBLEMİ

Kübra ÇOLAK
2501191755

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA

İSTANBUL – 2022

ÖZ

JACQUES ELLUL'DE GERÇEKLİK (TEKNİK) VE HAKİKAT PROBLEMİ

KÜBRA ÇOLAK

Jacques Ellul'ün düşünce dünyasına dahil olduğumuzda bir taraftan tekniği, her şeyi belirleyen ve insan varlığını tutsak eden bir sistem olarak ele aldığına, diğer taraftan bize varlığın özgürleşmesini sağlayacak kapalı bir özgürlük tasavvuru takdim ettiğine şahit oluruz. Bu tezin temel gayesi bu iki düşünceyi bir araya getirebilmenin imkanına dair bir soruşturmadır. Zira yalnızca ilk ve yahut ikinci düşünceyi ele aldığımızda kendimizi birbirinden oldukça farklı dünyalarda buluruz. İkisini birlikte ele aldığımızda ise bir döngüye şahit oluruz. Dolayısıyla denilebilir ki: Ellul'ün düşüncesinde bu ikisi sürekli hareket halindedir ve birinden diğerine geçiş söz konusudur. Bu mesele çerçevesinde tez üç bölüm olarak şekil aldı: Birinci bölümü iki kısma ayırarak görsel ve tekniği bir araya getirdik ve gerçeklik alanını oluşturduk, akabinde bunların insanı nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalıştık. Bu bölüm aynı zamanda zorunlulukların alanı oldu. Üçüncü bölümü hakikat alanına ayırdık. Bu iki bölüm arasında ikinci bölüm altında bir ara mekan olarak liminal evreyi tartıştık. Bu bölümde gerçeklikten ayrılmanın ve hakikatle bütünleşmenin imkanı araştırıldı. Nitekim insan yalnızca zorunluluktan ve yahut yalnızca özgürlükten oluşmaz. Ellul, yazılarında bu ikisini sürekli birleştirmeye çalışır. Biz de buradan hareketle ikinci bölümde ikisini birleştirmeye ve tehlikenin farkına varma, umut ve inançtan hareketle özgürlüğe geçişe zemin hazırladık. Hakikat alanına ayırdığımız üçüncü bölümde ise hakikatin özgürlükle ilişkisini ve özgürlüğün dil üzerinden tesisini ele aldık. Ellulcü bir yaklaşımda sözün özgürlükle ilişkisinin kaynağını bulduk: Sözün canlılığını, insanın kendini ve başkalarını keşfetmesi için çağrısını; insanın diğer insanlarla ve Tanrıyla, Tanrı'nın ise insanla konuşmasında aracı olarak sözü; ve sözün vücud bulduğunu ele aldık. Bu döngüde sözün işitilememesinin nedenlerini ve söz işitilmediğinde zorunluluk alanına geri dönüleceğini inceledik.

Anahtar Kelimeler: Ellul, Teknik, Görsel, Gerçeklik, Hakikat, Söz

ABSTRACT

THE PROBLEM OF REALITY (TECHNIQUE) AND TRUTH IN JACQUES ELLUL

KÜBRA ÇOLAK

When we go into Jacques Ellul's world of thought, we see that, on the one hand, he considers technique as a system that determines everything and captivates human existence, on the other hand, he presents it to us as with a closed conception that will enable the liberation of existence. The main issue of this thesis is an examination of the possibilities of combining these two thoughts. Because if we consider only the first or second thought, we find ourselves in worlds that are very different from one another. If we consider the two thoughts together, we witness a cycle. Therefore, it can be said: These two thoughts are always in motion at Ellul's works and there is a transition from one to the other. Thus, this thesis was written in three chapters: We brought image and technique together by dividing the first chapter in two part, thus we constructed the realm of reality and then attempted to reveal how they affect people. This section also became the domain of necessity. We examined the sphere of truth in the third chapter. We discussed the liminality as an intermediate space between these two chapters in the second chapter. In this chapter, the possibility of separating from reality and integrating with the truth has been investigated. Human does not solely consist of necessity or Freedom. Ellul constantly tries to combine the necessity and Freedom in his work. From this point, we attempted to combine two of these them together and provided a basis to transition of Freedom based on awareness of danger, hope and faith. We discussed the relationship between truth and Freedom, and the construction of Freedom through language in the third chapter that is sectioned as area of truth. From an Elulian perspective, we discovered the source of the word's relationship with Freedom: We investigated the word's vitality; its invitation to discover oneself and others; the word as an intermediary of humans in speaking to other people and God, and of God to human; and the word's existence. In this cycle, we investigated why we couldn't hear the word, and when the word is not heard, it will return to the field of necessity.

Keywords: Ellul, Technique, Image, Reality, Truth, Word

ÖNSÖZ

Ellul, "Küresel düşün, yerel hareket et!" iddiasını düşüncesinin zeminine yerleştirmiştir. Bir şeyin eleştirilmesi ve analiz edilmesi için bütün yolların ihata edilmesi gerekir. Buna karşılık bir çözüm bulmak istediğimizde yapılması gereken kendimizde ve çevremizde küçük bir patika açmaktır. Bu tezin temel amacı, Ellul'ün düşüncesinde bütün yolları ihata eden tekniği analiz ederek, insanın kendisi ve etrafındakiler için bir patika açmaktı.

Bu amacın gerçekleşmesi için çalışırken tezde, gerçeklik alanı zorunluluk, görseller, teknik ve tekniğin etkileri ile; liminal alan farkındalık bilinci, umut ve inanç ile; hakikat alanı söz, işitme ve konuşma ile şekillendi. Ellul'ün düşüncesinde zorunluluk alanındaki teknik, en genel ve evrensel bir olguyken, hakikat alanında dil insana ontolojik olarak en yakın olandır. Bu yüzden her şeyi kapsayan ve hakimiyeti altına alan tekniğe karşılık, dil aracılığıyla özgürlük tasavvuru oluşturduk.

Bu çalışmada bana danıştığım her konuda tecrübe ve birikimleriyle yol gösteren hocam Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya'ya sonsuz şükranlarımı sunarım. Bu serüvendeki ilmi değerlendirme, katkı ve tavsiyeleri ile bilgi ve deneyimlerinden istifade etmemi sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Ali Durusoy, Doç. Dr. Ahmet Erhan Şekerci, Dr. Öğr. Üyesi Tuba Nur Umut Dönmez ve Nizamettin Yılmaz hocama müteşekkirim. Bir çalışma ortaya koymanın zorluklarını benimle paylaşan kıymetli ailem ve arkadaşlarıma manevî desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Bilhassa bilgisiyle zihnimi her daim besleyen, bana ilim sevgisini aşılayan ve her zaman özgün düşünme imkanı sunan, fakat tezimin son halini göremeden aramızdan ayrılan babam ve ilk hocam Ömer Çolak'a hem philia hem de sophia kaynağım olduğu için minnettarım.

İSTANBUL, 2022

Kübra Çolak

İÇİNDEKİLER

ÖZ… II
ABSTRACT III
ÖNSÖZ IV
İÇİNDEKİLER V
KISALTMALAR LİSTESİ VII
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
GERÇEKLİK; GÖRSEL VE TEKNİK

1.1. Gerçekliğin Bir Kefesi: *Ağaçvari* Görsellik 26
1.1.1. Hareket İmkanının Kısıtlayıcısı Olarak Görseller 27
1.1.2. Görseli Seyretmede Görenin Tutsaklığı 30
1.2. Gerçekliğin Diğer Kefesi: Makine ve Teknolojinin *Ötesi* Olarak Teknik 31
1.2.1. Geleneksel Tekniğin Yapı Ol(a)maması 33
1.2.2. Tekniği *Öteye* Taşıyan Özellikler 36
1.2.3. Tekniğin Felsefi Etkileri 40
1.2.3.1. Düşüncenin Etkilenmesi: Düşünme ve Düşünememe 41
1.2.3.2. Teknik Ortamda Bilginin İmkanı 44
1.2.3.2.1. Bilginin Amacındaki Dönüşüm 44
1.2.3.2.2. Bilginin Çoğalmasının Sonucu: Anlamsızlaşma 47
1.2.3.3. Teknik Ortamda "Var Olmak" 52
1.2.3.3.1. Özgürlük Olmadan Varlık Var Olabilir mi? 53
1.2.3.3.2. Özgünlüğün Yadsınmasında Öz'ün Hâli 54
1.2.3.3.3. İnsanın Yeni Ortamı: Yapaylıkta Varlık 59
1.2.3.3.4. Varlığın Nesneleşmesi ve Nesnenin Varlık Kazanması 63
1.2.3.4. Teknik Özerklikte Ahlakın İmkanı 65
1.2.3.4.1. Teknik, Ahlak ve Değerler Açısından Nötr Müdür? 66
1.2.3.4.2. Ahlakın Dönüşümü 68
1.2.3.5. Teknik Ortamda Aşkınlık 72
1.2.3.5.1. Aşkınlığın Bertaraf Edilmesi 73
1.2.3.5.2. Aşkınlığın Aşılması: Tekniğin Aşkın Olma Girişimi 74

İKİNCİ BÖLÜM

LİMİNAL EVRE: GERÇEKLİK VE HAKİKAT ARASINDAKİ EŞİK

2.1. Özgürlük İçin Bir Yol Var mı? 84
2.1.1. Özgürlüğün Olmadığı Bir Tavrın Ellul İçin İmkanı: Yapay Mağaraya Hapsolmak 85
2.1.2. Özgürlüğe Giden Patikanın Açılması: Tehlikenin Bilincine Varabilmek 89
2.2. Gerçeklikten Hakikate Açılan Geçit 96
2.3. Sınırın Aradalığı: Eşikten Geri Dönmek veya *Öte*'ye Geçmek 99
2.4. *Öte*'ye Geçebilmenin Kaynağı: Umut 101
2.4.1. Umut Yanılgıları 102
2.4.2. Hakiki Umut 105
2.4.2.1. Umudun Tesisinde İnsanın Etkinliği 107
2.4.2.2. Umudun Tesisinde İnsanın Bekleyişi 111
2.4.2.3. Umudun İnanç Boyutu 113
2.5. Hakikate İlk Adım: İnanç 114
2.5.1. Şüphe ve Kesinlik Arasında İnanç 117
2.5.2. İnancın İnananı Diriltmesi 119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAKİKAT ALANINDA ÖZGÜRLÜK TASAVVURU

3.1. Hakikat-Özgürlük İlişkisi 125
3.2. Özgürlüğün Söz/Kelime/Dil'de Tesisi 129
3.2.1. Sözün Rizomsu ve Boşluksu Yapısı 134
3.2.2. Dil İnsanı Neye Çağırır? 140
3.2.2.1. Sözü Canlandırmak 141
3.2.2.2. Kendini ve Başkasını Keşfetmek 148
3.2.3. Çok Yönlü Söz: Diyalog 151
3.2.3.1. İnsandan İnsana Söz 152
3.2.3.2. İnsandan Tanrı'ya Söz: Dua 155
3.2.3.3. Tanrı'dan İnsana Söz 160
3.2.4. Söz'ün Vücud Bulması 163
3.2.5. Sözü İşit(e)memek 169
SONUÇ 182
KAYNAKÇA 185

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.: Aynı eser

A.y: Aynı yer

Bkz.: Bakınız

c. : Cilt

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz. : Yayına hazırlayan

Nşr. : Neşreden

s. : Sayfa/sayfalar

t.y.: Basım tarihi yok

v.d. : Birden fazla yazarı/editörü/çevirmeni olan eserlerde ilk yazardan sonrakiler

vb. : Ve benzeri

Yay. : Yayınları

y.y. : Basım yeri yok

GİRİŞ

"*Aşağıda tekniği soruşturuyoruz. Sormak, bir yol açmaktır. (…) Tüm düşünme yolları, az veya çok farkına varılabilir şekilde, dil aracılığıyla olağandışı bir tarzda, dil içerisinden yol gösterirler*." Martin Heidegger (1889-1976), **Tekniğe İlişkin Soruşturma** adlı kitabını bu cümle ile başlatır. Soru, bir yol açar; yol, düşüncenin yoludur; ve bütün düşünce yolları, dilden geçer.[1] Kadim düşünceden klasik düşünceye, klasik düşünceden modern ve çağdaş düşünceye kadar olan serüveninde tekniğin insanlığa sağladığı fayda, güç ve denetimle birlikte, tehlikeleri ve insanlığa verebileceği zararlar hususunda sorgulanışına tanıklık ederiz. Bu soruşturmada kadim ve klasik dönemde teknik, değer, ahlak, din ve düşünce tarafından yönlendirilen, telosu "İyi"ye varma arzusu olan, denetim ve tahakkümü ele alamayacak kadar sınırlı olarak karşımıza çıkarken; sonraki dönemlerde insanın tabiatın bir parçası olmaktan çıkması, tabiatın karşısına geçmesi, tabiatı anlamdan arındırarak her türlü müdahaleye açık nesne olarak kontrolü altına alması ve tekniğin, kendi değerlerini verimlilik, ilerleme ve maddî refah gayesiyle üreten bir yapı olmasıyla karşılaşırız. Karşılaştığımız şekliyle tekniğe karşı soruşturmalar özünde, bu yapıya karşı bir uyarı taşımaktadır.

Karl Jaspers (1883-1969) insanın bir evin "aile üyesi" ve bir grubun "arkadaşı" olarak izole olmadan, kökenlerinin ve geleneğin bir parçası olarak var olurken artık bireyin dolaysız bir tarzda metalarla donatılarak ve asıl amaçları dışlanarak, anlık ihtiyaçların tatmini ile tüketip bir kenara atmak üzere kurulu olan teknik çevrede yaşadığından bahseder. Bu durum çevrenin ruhsuzlaşması ve insanın varlığından yoksun oluşudur.[2] Jaspers, Modern Çağ için "*bütünü net bir şekilde görebilecek bir kıyıya varmayan, haritada olmayan bir denizde yolculuk ediyoruz*" der. Böylesi bir girdapta daire çizerken gerçekleşenler, insanoğlunun gözünden kaçmaktadır. Bu girdapta kaybolmamak için varlığın kesin farkındalığıyla, güçlere boyun eğmemesi ve "özgürce yürüyebileceği yolları" ayırt edebilmesi gerekmektedir.[3] Gabriel Marcel (1889-1973)'e geldiğimizde teknik hakkındaki düşüncelerini günah üzerinden ele

[1] Martin Heidegger, **Tekniğe İlişkin Soruşturma**, Çev. Doğan Özlem, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2. Basım, 1998, s. 44.
[2] Karl Jaspers, **Man in The Modern Age**, Çev. Eden and Cedar Paul, New York, Doubleday, 1957, s. 41–42.
[3] **A.e.**, s. 33–34.

aldığını müşahade ederiz. Nitekim Marcel'e göre gelişen kötülüklerin ve korkutucu şeylerin, inanmayanlar tarafından dahi günahın bir çeşidi olduğu fark edilecektir. Ayrıca teknik, savaşları desteklemektedir ve geçmişte savaşlarda dahi insan tabiatı, saygı çerçevesinde korunurken, bugünün tekniğiyle yapılacak savaşlar toptan imha teşebbüslerini içinde barındırmaktadır.[4] Marcel, "tekniklerin azadı"nın neticesi olarak gördüğü araçların amaca dönüşümünü bir özgürlük olarak değil esaret olarak aktarır. Bu esarette tekniğin amaç haline gelmesi, puta tapınma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu putperestlik kendisini araçların vazgeçilmez hale gelmelerinde, insanların onlara sahip olma arzusuna ve onlardan ayrılma korkusuna kapılmalarında ve kendi varlıklarını sahip oldukları nesnelerin toplamı olarak görürken nesnelere varlık kazandırmalarında gösterir.[5]

Tekniği soruşturmasına tekniğin özünü arayarak başlayan Heidegger ise, tekniğe dair şu iki tanımı açıklayarak devam eder: "Teknik, amaç için araçtır." ve "Teknik, insanın bir etkinliğidir." Bu iki tanım birbiriyle ilişkilidir. Yani önce amaçlar konması, o amaçlar için araçlar yapılması insanın etkinliğinin sonucudur. Her türlü araç, makine, aygıt, bunların yapımı, kullanımı, hizmet ettikleri ihtiyaçlar ve amaçlar, bir "donanım kompleksi" olarak tekniktir. Yani teknik aslında bir donanımdır.[6] Müteakip sayfalarda Heidegger, dört neden üzerinden bir şeyin görünüşe çıkarılmasını sorumlu ve borçlu olma ile ilişkilendirir. Nitekim dört nedende, mevcut olmayan şeyin mevcut-olma ile vuslatı, açığa-çıkma/çıkarma (*poiesis*) içerisinde imkan kazanır. Açığa-çıkma ise örtülü olanın örtüsünü kaldırmak, gizli olanı gizlilikten kurtarmaktır[7], yani *aletheia*. Amaç, araç ve araçsallık açığa çıkmanın bir tarzıdır. O halde her türlü üretimin zemininde gizini-açma vardır. Yani teknik de gizini-açmanın bir tarzı olarak "hakikat-olmanın alan"ında bize kendini açar.[8] Bu noktada Heidegger, poiesis ve aletheia'nın el becerisi teknikler için geçerli iken makineye dayalı modern teknik için geçerli olup olmadığını sorgulayarak eski teknikleri modern tekniklerden ayıracak ve modern tekniğin de bir gizini açma olduğunu fakat içinde yeni şeyler barındırdığını söyleyecektir. Zira modern teknik gizini-açarken poiesis anlamında öne-çıkmayı

[4] Murtaza Korlaelçi, "Gabriel Marcel'e Göre Teknik ve Günah", **Felsefe Arkivi**, 27, 1990, s. 222–225
[5] Emel Koç, "Teknoloji ve İnsan", **Kaygı,** 8, 2007, s. 108.
[6] Heidegger, **Tekniğe İlişkin Soruşturma**, s. 44.
[7] *Keşf'ül-mahcub.*
[8] **A.e.**, s., 51–52.

sağlamaz. Modern tekniğin gizini-açması daha çok söküp alma, saldırı, depolama ve meydan okumaya dayanır. Bir toprak parçası, kömür ve madenin çıkarılmasına yönelik meydan okunmaya maruz kalır: "*Yeryüzü şimdi bir kömür madeni bölgesi olarak gizini-açar; toprak da bir maden yatağı olarak.*" Buna karşıt bir köylü toprağını ekerken ona meydan okumaz. Tohumu eker ve büyüyüp gelişmesini bekler, toprağa itina gösterir. Fakat tarım, motorize haline gelen "besin endüstrisi" haline geldiğinde, "*azot sağlamak için havaya, maden sağlamak için yeryüzüne, uranyum sağlamak için madene saldırılır; ya imha ya da barışçı kullanım için serbest bırakılacak atom enerjisi sağlamak için ise uranyuma saldırılır*." Heidegger, aynı konu çerçevesinde Ren Nehri'nin üzerinde kurulu hidroelektrik santralini örnek verir. Bu santral nehrin iki yakasını birleştiren bir köprü gibi nehrin üzerinde kurulmamıştır. Aksine santral akıntıya bend olacak şekilde kurulmuştur. Nehir sanki santral için vardır. Nitekim artık özünü kaybeden nehrin özü, elektrik santralinin özüyle aynı şey olmuştur. Artık karşımızda iki tane Ren Nehri vardır: Elektrik enerjisi yapıtına kurulmuş olan Ren Nehri ve Hölderlin'in Yurdavarış adlı şiirinde, sanat yapıtı olarak bahsedilen Ren Nehri. Heidegger'e göre artık bu ikisi ciddi şekilde farklılaşmıştır, Ren nehri artık hakkında şiir yazılabilecek bir nehir olmaktan çok uzaktır. Hâlâ akan bir nehir olsa bile, turizm sektörünün turistler için sunduğu gezi ve incelemesi için işletilen bir nesneden başka bir şey değildir.[9] Dolayısıyla her şey, her yerde el-altında-duran (*Bestand*) konumundadır. Her şeyi el-altında-duran olarak düzenleyen insan olsa da; insanın, "*kendi gizini-açanı el-altında-duran olarak düzenlemek için oraya toplayan*" meydan okuyucu talep tekniğin özü olan çerçeveleme (*Ge-Stell*)'dir.[10] Bu noktada Heidegger zaviyesinden insanın karşılaştığı tehlike, tekniğin potansiyel olarak öldürücü araçları değildir. Asıl tehlike, insanı kendi özü içerisinde etki altına alan, "*daha kökensel bir gizini-açmaya girmenin ve böylece daha ilksel bir hakikatin çağrısını deneyimlemenin*" önünde duran çerçevelemenin hükümranlığıdır. [11]

Erich Fromm (1900-1980) da insanın kendi elinden çıkan sistemin denetlenemez olduğunu, karar verme sorumluluğunun elinden alınışını, hem nükleer silahlarla yok edilme hem de maruz kaldığı edilgenlik yüzünden ruhi ölümün

[9] **A.e.**, s. 54-57.
[10] **A.e.**, s. 62.
[11] **A.e.**, s. 72.

gerçekleşeceğini ve insanın amacını üretmek ve tüketmek olarak dönüştürdüğünü ifade eder. Jacques Ellul (1912-1994) ve Lewis Mumford (1895-1990) ile düşüncesinin çakıştığını belirten Fromm, insanın denetimi tekrar eline alma olasılığını daha açık şekilde gördüğü için bu filozoflardan ayrıldığını yazmaktadır.[12] Başlangıçta teknoloji hakkında iyimser bir görüşe sahip olan Jean-Paul Sartre (1905-1980) ise, daha sonraki çalışmalarında teknolojiyi özgürlüğün önünde bir engel olarak ele almaktadır. Ona göre teknoloji, insanları uysal öznelere indirger ve özgürlük sorumluluğundan uzaklaştırır.[13]

Bu düşünürlerin teknik hakkındaki açıklamalarında öne çıkan tekniğin meydan okuması, saldırıcı gücü, insanı bir girdaba sokması, varoluşunu yok etmesi, çevresini ruhsuzlaştırması, esareti altına alması, karar verme sorumluluklarından mahrum bırakması, pasifleştirmesi, araç-amaç ayrımını ortadan kaldırması, toplu imha teşebbüsünü içinde barındırması, insanların kendi varlığını nesnelere indirgemesi, tekniğin "yeni putperestlik" çeşidi olarak görülmesi ve bu haliyle denetlenemez oluşu ile karşılaşır ve insanın merkezî konumunu kaybettiğini, kaybedilen konuma tekniğin yerleştirildiğini ve insanları etkisi altına aldığını gözlemleriz.

Karl Marx (1818-1883) **Kapital** adlı eserinde teknoloji hakkında şunları dile getirir: "*Teknoloji, insanın doğa ile arasındaki aktif ilişki tarzını, insan yaşamının dolaysız üretim sürecini ve dolayısıyla da aynı zamanda onun toplumsal yaşamının ilişkilerini ve bunlardan kaynaklanan zihinsel tasarımlarını açığa çıkarır.*"[14] David Harvey (1935-), Marx'ın bu cümlesinden hareketle önce teknolojinin var olduğunu, ardından doğa ile ilişki ve fiili üretim süreci geldiğini, akabinde ise toplumsal ilişkiler ile düşünce biçimlerinin işin içine dahil olduğunu söyler. Bu yüzden Harvey, Marx'ın düşüncesinde her şeyden önce kapitalizmin değil, teknolojinin varlığından söz eder.[15] Yani Marx'ın kuramında teknoloji, belirleyici faktördür. Fakat bu faktör kendi başına gelişmekten ziyade toplumun her alanından gelen diğer faktörlerin bir araya gelmesinin sonucudur.[16] Ellul ise, eğer yaşasaydı Marx'ın toplumun temel faktörünü

[12] Erich Fromm, **Umut Devrimi**, Çev. Şemsa Yeğin, y.y, Payel Yayınları, t.y, s. 16–17.
[13] David Kolb, "Existentialism", **Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics**, Ed. Carl Mitcham, Farmington, Thomson Gale, 2005, s. 724.
[14] Karl Marx, **Kapital**, Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, c.1, İstanbul, Yordam Kitap, 2011, s. 358.
[15] David Harvey, **Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz**, Çev. Bülent O. Doğan, Istanbul, 2012, s. 235.
[16] Bertell Ollman, **Yabancılaşma, Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı**, Çev. Ayşegül Kars, İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s. 34.

teknik olarak belirleyeceğini iddia eder.[17] Buna karşıt olarak Ellul'e göre yaşadığı çağda Marx, teknik ile proleterya arasındaki ilişkiyi ifşa etmiştir. Marx, "*tekniği kullananlar işçileri köleleştirdiler, fakat bu efendilerin hatasıydı, tekniğin kendisinin değil*." düşüncesini ifade eden ilk kişi olmasa da işçilerin buna ikna olmasında etkisi büyüktü. Yani Ellul zaviyesinden Marx, işçiler ile tekniğin arasını uzlaştırmıştır.[18]

Diğer taraftan teknoloji bazen fayda ve zararlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Jose Ortega y Gasset (1883-1955), teknolojinin faydalı olduğuna değindikten sonra tehlikelerinin de göz önünde bulundurulmasını salık vermektedir. Gasset, var olan şeylerin insana bir armağan olarak verilmediğini belirterek insanın hepsini kendisinin kazanmak zorunda kalmış olmasından yola çıkar. Bu noktada insanın ihtiyaçlarını karşılamasının temelinde teknik yer almaktadır. Gasset zaviyesinden insanın yaratmasının özü, tekniktir.[19] Zira insanın dünyadaki varoluşu pasif değil, aksine sürekli zorluklarla, değişimlerle ve tehlikelerle yüz yüzedir. Bu yüzden olsa gerek Gasset, insanla birlikte teknolojinin de başladığını belirtir.[20] Nitekim ona göre teknoloji, insanın ortama değil ortamın insana uyum sağlamasıdır. Ve insan olmanın zemininde teknoloji vardır.[21] Ayrıca Gasset, insanın yalnızca dünyada "var olmayı" değil; "iyi yaşamayı" da arzuladığını belirterek teknoloji ile birlikte bu arzunun gerçekleştiğini ifade eder.[22] Bununla birlikte Gasset teknolojinin tehlikelerine karşı uyarmaktadır: insanlığın teknik serveti artmakta fakat her yeni neslin tekniği özümseyememesi nedeniyle insanlığı facianın eşiğine getirmektedir.[23] Nitekim insanlar artık dünyaya ilk geldikleri andan itibaren yapay çevrenin arkasına saklanmakta, etrafı nesnelerle çevrilmekte ve her şeyi hiç çaba göstermeksizin elde etmektedir: Bir otomobil, tıpkı ağaçta yetişen bir meyve gibi oradadır. Bu durumda Gasset'e göre insan, arkada bulunan ahlakî koşulları gözden kaçırmaktadır.[24]

---

[17] Jacques Ellul, Berta Sichel, "New Hope For The Technological Society: An Interview with Jacques Ellul", **ETC: A Review of General Semantics**, 40/2, 1983, s. 319.
[18] Jacques Ellul, **Teknoloji Toplumu**, Çev. Musa Ceylan, İstanbul, Bakış Yayınları, 2003, s. 63.
[19] Ortega y Gasset, **İnsan ve "Herkes"**, Çev. Neyire Gül Işık, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Basım, 1999, s. 40, 230.
[20] Ortega y Gasset, **Toward A Philosophy of History**, New York W. W. Norton, 1941, s. 117.
[21] **A.e.**, s. 96 .
[22] **A.e.**, s. 100.
[23] Ortega y Gasset, **Üniversitenin Misyonu**, Çev. Bülent Üçpınar, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 96.
[24] Gasset, **Toward A Philosophy of History**, s. 153.

Bu açıdan teknoloji, yalnızca araçlardan oluşmamaktadır. Herbert Marcuse'e (1898-1979) göre teknoloji aynı zamanda, insan ve doğanın tahakküm altına alınmasıdır. Bu haliyle teknolojik işleyiş, totaliterdir. Bireylerin kendilerini kurtaracak araçlar tasarlamasını ve yahut tahakküme karşı muhalefet etmelerini, sisteme karşı eleştirilerini engellemekte ve böylelikle bireyleri tek boyutlu düşünce kalıbına sokmaktadır.[25] Ayrıca Marcuse, rasyonalitenin eleştirel bir güç olmaktan çıkarak uyum gücüne dönüştüğünü söylemektedir. İnsanın duygu, düşünce ve eylemleri teknik ihtiyaçları tarafından şekillenirken aklın özerk olması anlamını kaybetmiştir. Akıl; kontrol, üretim ve tüketimle birlikte dinlenmeye geçmiştir.[26] Bu minvalde Marcuse arabayla seyahat eden kişiyi örnek olarak verir: Bu kişi hangi yoldan gideceğine haritalara bakarak karar verebilir. Bu yolculukta karşısına çıkan şehirler, dağlar ve göller aşılacak olan engellerdir. Otoyollar ise dağlara, yokuşlara şekil vermiş ve düzenlemiştir. Seyahat esnasında tabelalar ve afişler, insana ne düşünmesi ve ne yapması gerektiğini söylemektedir. Her şey onun için başkaları tarafından ve belki de yolcudan çok daha iyi bir şekilde düşünülmüştür. Güvenli park yerleri, ne zaman durması ve nerede dinlenmesi gerektiğini söyleyen ilan panolarıyla karşılaşır. Yolcu ise bu uyarıları ve yönlendirmeleri takip ederek karşılığını ödemektedir.[27] Bu noktada denilebilir ki: Marcuse makinenin amacını köleleştirme ve doğal güçlerin uysallaştırılması olarak ele alır. Makinenin birey ve toplum üzerindeki gücü, onu toplumda etkili politik güç olmasında hayati bir role sahiptir. Fakat Marcuse zaviyesinden makine, "*başka köleler yapmaya hizmet eden bir köledir.*"[28] Nitekim ona göre politik güç makinelerin gücüyle kendini öne sürmektedir. Bu yüzden makinenin gücü "*insanın biriktirilmiş ve tasarlanmış gücüdür.*"[29] Ellul, Marcuse'ün **Tek Boyutlu İnsan** adlı kitabındaki analizlerini zayıf görür. Nitekim ona göre Marcuse, tek boyutlu insanın ortaya çıkmasında teknik özerkliği, teknik sistemin doğrudan sonucu olarak

[25] Tuba Nur Umut, "Teknoloji - Değer İlişkisi", Ankara, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Felsefe ve Din Bilimleri (Felsefe Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s.180.
[26] Herbert Marcuse, "Some Social Implications of Modern Technology", **Essential Frankfurt School Reader**, Ed. Andrew Arato, Eike Gebhardt, New York, The Continuum Publishing, s. 146.
[27] **A.e.**, s. 143.
[28] Herbert Marcuse, **Tek-Boyutlu İnsan, İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınları, 2. Basım 1990, s. 140–141.
[29] **A.e.**, s. 3.

görememiş ve bu değişikliği politik ve yahut politik-sosyal bir rejime atfetmiştir. Diğer bir deyişle Marcuse, tekniği politikaya bağlamıştır.[30]

Öte tarafta teknolojiyi bilinç olarak ele alan ve bir ideoloji haline geldiğini düşünen Jürgen Habermas (1929-) yer alır. Ona göre toplumdaki kurumsal çerçeve ile amaç-rasyonel eylem arasında bir kopukluk vardır. Ve Habermas'a göre bu kopukluk, tekniğin değil "iletişime bağlı praxis'in"[31] bir sorunudur. Politik iktidar praxisi dışlamakta, kitleler teknik ve bilimin ideoloji rolünü üstlenmeleriyle kendi politikasızlaştırılmalarına inanmaktadırlar. Bu ideoloji arka planda halkın bilincine işlemiş ve meşrulaştırıcı kuvveti geliştirmiştir. İdeoloji, toplumun "öz-anlayışı"nı, iletişimsel eylemin ve semboller vasıtasıyla yürütülen etkileşim kavramlarından ve toplumun "yaşama evreninin kültürel olarak belirlenmiş doğallığın"dan uzaklaştırmış, yerine bilimsel bir model ve insanların kendilerini "amaç-rasyonel eylemin ve uyum sağlayıcı" davranışla şeyleştirmelerini geçirmiştir. Bu noktada teknokratik bilinç, insanların hem bilimlerin bilincinden hem de kendi bilinçlerinden kopmasında ve bu farkın bulanıklaşmasında kendini göstermektedir. Bu ideoloji aynı zamanda pratik sorunların üstünü örtmektedir.[32] Ellul, Habermas'ın teknik ve teknoloji kavramlarını karıştırdığını, teknik ile neyi kastettiğinin belli olmadığını ifade eder. Ayrıca, Ellul zaviyesinden Habermas, teknik özerkliği eleştirmiş fakat bu özerkliğin ne olduğu hususunda kabataslak ve basit görüşlerle yetinmiştir. Ayrıca Ellul'e göre, Habermas iktidarın teknisyen ve bilim adamları gibi bazı grupların çıkarlarına bağımlılığından ve bunun sonucunda siyaset ve teknoyapının birleşerek bireyleri ortadan kaldırdığını düşünmektedir. Bu yüzden Ellul, Habermas zaviyesinden teknik ideolojinin, "a priori bir politik tercih" olduğunu ifade eder. Ve tekniğin ideolojik olarak ele alınması pratik meselelerin teknoloji ile değişmesine neden olduğunu söyler. Ellul bu durumu devletin

---

[30] Jacques Ellul, **The Technological System**, Çev. Joachim Neugroschel, New York, The Continuum Publishing Corporation, 1980, s. 38.

[31] "Habermas'a göre 'praksis' iki ana bölümden oluşur: emek ve etkileşim, ya da araçsal eylem ve iletişimsel eylem. Birincisi maddî varlığın devamı için doğa üzerinde egemenlik kurma, ikincisi dil yoluyla ve çeşitli kurumlar bağlamında iletişim kurmayı amaçlar. İlk kategorinin evrimi üretim güçlerinin, diğerininki ise normatif etkileşim yapılarının gelişmesine tekabül eder. Her ikisi de kendi dinamiğine sahiptir ve biri diğerine indirgenemez." Bkz. İlkim Özdikmenli, "Jürgen Habermas'ın Modernite Savunusu Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006 s. 24.

[32] Jürgen Habermas, **'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.53-59.

normalde siyasi iken teknolojik yönteme geçmesi gerektiği ile açıklar. Ellul'ün Habermas'a asıl eleştirisi teknik ve siyaset arasındaki ilişkiyi yüzeysel olarak analiz etmesi ve teknik ilerlemeyi siyasete bağlamasıdır. Nitekim Ellul'e göre siyasi kararlar teknik zorunluluklara bağlıdır. Ayrıca Ellul'e göre bir tarafın tekniği insanların hizmetine sunması, diğer tarafın bunu isteyip istemediğini belirtmesi, sorunun Habermas tarafından bir gerçekliğin dışında ele alınmasıdır. Bu noktada Ellul şu soruları sorar: Tekniği her iki grubun hizmetine kim sunmuştur? Ve bu yüce "iradeyi" kim uygulamıştır? Ellul, Habermas'ın bu sorulara cevap vermediğini ifade eder. [33]

Diğer bir düşünür Neil Postman (1931-2003) ise, **Teknopoli** adlı kitabını Platon'un Phaedros diyaloğundaki yazı hakkındaki hikayeyle başlatır ve bu hikayeden hareketle teknoloji ile ilgili düşüncelerini temellendirir. Postman'e göre bu hikayede Thamus'tan öğrenilecek birçok şey bulunmaktadır: Teknoloji bir yere giriyorsa kendisine verilen rolü oynamak için girer. Bu hikayeden çıkarılacak ders bu rolün ne olduğunu öğrenmek ve her yeni teknolojiye karşı dikkatli olmaktır. Söz gelimi teknolojik yenilikler, eski terimleri ortadan kaldırır ve insanlar farkına varmadan sinsi ve tehlikeli bir şekilde yeni anlam yüklemesi yapar. CD, yazılım, walkman gibi kelimeler yeni icadlarla birlikte kendini gösterir. Fakat "*yeni şeyler aynı zamanda derin anlamlara sahip olan eski kelimeleri de değişikliğe uğratırlar*" ve insanın içine işlemiş olan alışkanlıkları değiştirirler. Bununla birlikte Postman teknolojinin özgürlük, hakikat, zeka, hafıza, bilgelik, olgu gibi insanın yaşamının kendisi olan kelimeleri değiştirmekte ve insanlara aktarmakta olduğunun altını çizer. Ayrıca Postman, teknolojik düzende insanları, kazananlar ve kaybedenler olarak ayırır. Gücü elinde tutanlar diğerlerinin özel hayatlarına kolayca ulaşır, onları izler, inceler, kontrol eder; insanlar sayılarla ifade edilir, reklamların istilasına uğrar, hem şirketlerin hem de politikanın hedefi haline gelirler. Ve böyle olduğunda Postman'e göre kaybedenler aslında hiçbir şey elde edememektedir. Ve üzücü olan ise kaybedenlerin tek yaptıkları kazananları "alkışlıyor" olmasıdır. Akabinde Postman "Elinde çekiç olan bir insan her şeyi çivi olarak görür." atasözünden hareketle her şeyin nasıl dönüştüğünü anlatır:

[33] Jacques Ellul, **The Technological Bluff**, Çev. Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids, Mich., W.B. Eerdmans, 1990, s.303, Ayrıca Bkz.: Jacques Ellul, **The Technological System**, s.11,79, 118, 132, 221.

Kalemi tutan için her şey yazıya aktarılmayı, kamerası olan için her şey çekilmeye hazır görüntüleri, bilgisayarı kullanan için her şey datayı temsil etmektedir.[34]

Tekniğin soruşturulduğu bu serüvende görüldüğü gibi, Ellul kimi filozofları parçacı olduğu, tekniği sadece bir yönüyle ele aldığı ve bütünü göremedikleri için eleştirmektedir. Bunlara paralel olarak Ellul tekniği otonom, özerk, monist ve evrensel bir sistem tarzında kurmaktadır. Böyle kurulduğunda teknik yönetilen değil, yöneten olacaktır. Böylelikle teknik, bilim, sanat, çalışma, boş zaman, ekonomi, siyaset gibi her alanı tutsak eden ve karşı konulması imkansız bir güç olarak karşımıza çıkar. Zira determinist bir yapıya dönüşerek, kendisi lehinde ve aleyhinde kararları, tercihleri, yaratıcı ve zengin ortamları yok edecektir. Bu durumda insan, teknik kontrolünü kaybedecek ve tekniğe yenik düşecektir.[35] Bununla birlikte teknik, insanı kapalı bir evrene hapseder: başkalarının kelimelerini, ardındaki yaşanmışlıkları ve birbirlerini anlamalarını imkansız kılar. İnsanın diğerleriyle iletişim kurabileceği bağ, teknik üzerinden inşa edilir. Burada teknik, insanın diğerleri ve tabiatla ilişkisini kesen bıçak gibidir. Ellul, tekniğe sınırlar koymak ve yahut teknik hakkında kuşku doğurmak için çok geç olduğundan söz eder.[36] Ayrıca teknik birçok araçla insanı özgürleştiyor izlenimi verse de Ellul, insanın elindeki araçların aslında hem iç hem de dış özgürlüğünü sınırladığını söyler. Araçlar arttıkça teknik, daha katı hale gelir ve özgürlük, araçların altında ezilir. [37]

Buradan hareketle bu tezin temel meselesi "Ellul'ün tasavvurunda tekniğin, felsefi ve teolojik açıdan nerede durmakta olduğunu" soruşturmaktır. Tezin kalkış noktasındaki varsayımlar ise şunlardır: 1- Ellul'ün teknik eleştirisi determinist düşünceye yaslanarak karamsarlıkla insanları tekniğe hapsetmiştir. 2- Tekniğin eleştirisini kötümser bir şekilde gözler önüne seren Ellul, ardından bir "çıkış yolu" önermiştir. Bu varsayımlar tezin şu üç temel soru üzerine inşa edilmesine olanak tanımıştır: 1) Ellul, tekniği "her şeyi yöneten" olarak ele alırken, tekniğin yol açtığı felsefi ve teolojik etkileri ne olarak belirler? 2) Ellul hakkında çoğunlukla beyan

[34] Neil Postman, **Teknopoli, Yeni Dünya Düzeni,** Çev. Mustafa Emre Yılmaz, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2. Basım 2006, s.18-25.
[35] Albert Borgmann, **Technology and the Character of Contemporary Life, A Philosophical Inquiry,** Chicago, The University of Chicago Press, 1984, s. 9.
[36] Jacques Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 141-143.
[37] Jacques Ellul, **The Ethics of Freedom**, Çev. Geoffrey William Bromiley, Michigan, Wm B. Eerdmans Publishing Company, 1976, s. 269.

edildiği gibi özgürlük konusunda karamsar mıdır? Ya da karamsar değilse neden ısrarla tekniğin determinist özelliklerini öne çıkarmaktadır? 3) Ve eğer Ellul karamsar değilse özgürlüğün zeminine neyi koymuştur? Bu sorular eşliğinde Ellul'ün teknik eleştirisi tezde, gerçeklik, liminal evre ve hakikat olarak üç alana ayrılarak ele alındı.

Tekniğin felsefi ve teolojik etkilerine ayrılan "gerçeklik" alanında, öncelikle görsel ve teknik incelenmiş, akabinde etkilerine yer verilmiştir. Nitekim görsel olmadan teknik, teknik olmadan görsel meydana gelemez. Ve ikisi birlikte gerçeklik alanının özünü oluştururlar. Dolayısıyla bizim için tasarlanmış ve görsellerle donatılmış büyüleyici ve sürükleyici olan hayali bir gerçekliğe sahibiz. Bu evrende kendimizi onun içine dahil etmeyi ve vekaletiyle yaşamayı tercih ederiz. Bu noktada Ellul, bu evrenin her ne kadar hayali olduğunu söylese de gerçek anlamda bizim muhayyilemiz tarafından değil, görüntüleri inşa edenler tarafından oluşturulmuş suni bir evren olduğunu vurgular. Bu yüzden insanın müdahale edemediği ve kararının bu evrenin oluşturulmasına karışmadığı bir evren söz konusudur. Evren benim dışımda ve benim etkileyemediğim bir şekilde inşa edilmiştir. Bu evrende insan, dışarıya çıkarılmış olarak sorumsuz, eylemsiz, diyalogsuz ve güçsüz olarak yaşar. [38]

Bu noktada teknolojik dönüşümlerin, insanların ve toplumun dönüşümünü beraberinde getirdiği düşüncesiyle hareket eden Marshall McLuhan (1911-1980), bu dönüşümlerin dini deneyim tarzları olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünür. Ayrıca "dünyayı değiştirmek için onu anlamak gerekir" ilkesini öne süren McLuhan zaviyesinden dönüşümlerin farkına varamamak, insanları "teknolojik aptallar" konumuna itmektedir.[39] Ellul, Mcluhan'ın düşüncesinde belirleyici gerçeğin toplumsal dokuyla birlikte, ayrı ayrı her bireyin düşünce ve yaşama tarzını değiştiren kitle iletişim araçları olduğunu ifade eder. Bu noktada önemli olan bilginin çarpıtılmasından çok, bilginin iletilme tarzıdır. Nitekim yeni medya, gelişen teknoloji ile üretilir, ona eşlik eder ve teknolojiye bağlı olması dolayısıyla teknolojiktir. Bu düşünceye göre medya teknolojiyi değil, teknoloji medyayı ortaya çıkarmaktadır.[40] Ellul'e göre dönüşüm olarak insanlar imge toplumuna doğru yeni bir adım atmaya

[38] Jacques Ellul, **Sözün Düşüşü**, Çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 5. Basım, 2021, s. 315–316.
[39] Fahrettin Altun, "Kutsal Medya, Kutsal Çağ: McLuhan Düşüncesini Anlamaya Katkı", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 21, 2006, s. 86–87.
[40] Ellul, **The Technological System**, s. 9.

çağrılmaktadır. Bu noktada Ellul, McLuhan'ın "araç mesajdır" ifadesini kullanır. Bu ifadeyi Ellul şöyle açıklamaktadır: Televizyon, bir aracı olarak aslında mesajın kendisidir. Kendisinden başka iletebileceği bilgi, düşünce veya sanatsal bir yaratım yoktur. "*Mesaj olarak içimize aşıladığı şey, kendisidir.*" Bu yüzden kendisini kısa ve çarpıcı görüntülerle sunar, fakat bu görüntüler bir anlam ifade etmemektedir.[41]

Bir diğer medya üzerine çalışan düşünür Jean Baudrillard (1929-2007) ise, simülasyon kavramı ile "*gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesi"*ni anlatırken gerçeğin yerini alan simülakrlardan söz eder: "*simülasyon gerçekliğe kısa devre yaptırılarak, göstergeler aracılığıyla yeniden yaratılan şeydir.'*'[42] Bu durumda metafizik ortadan kalkmış ve varlığın görüntüsünün metafizik bir yansıma ile ilişkisi yok olmuştur. Gerçeği yok eden ise, programlanan ve göstergeleri çoğaltan makinedir.[43] Düşünce, sahne, tutku, dünya, dünya görüşü, *Öteki,* iyi, kötü, doğru, yanlış, ölüm ve varolmaya dair yanılsamanın sonu, "*tele-gerçeklik içinde, bizi gerçek zamana, modellere, sanala, yanılsamanın karşıtına -yanılsamadan toptan kurtuluşa- ulaştıran karmaşık teknolojiler içinde kaybolup gitmiştir.*"[44] Dolayısıyla insan teknolojiye egemen olduğunu sanır, oysa teknolojinin araçlarından başka bir şey değildir.[45] Ellul, tüketim toplumuna ilişkin en iyi analizin Baudrillard tarafından ve nesne üzerinden yapıldığını düşünür. Ellul, Baudrillard'ın tüketime dair analizinin maddî bir pratik veya gıda ile tanımlamadığını söyler. Aksine tüketim, göstergelerle ilgili olarak teknolojik nesnelere ve mesajlara yaslanan bir sistemdir.[46] Televizyon izlemek, aslında görüntülerin tüketilmesidir. Bu noktada her şey gerçek olmayanın ardında kalır ve gerçekliğin farkı ortadan kalkar. Gerçek ile gerçek olmayanı karıştırarak sunan teknolojidir. Teknoloji bunu yaparken görüntüleri kullanır.[47] Ayrıca görüntüye katılım ve temas hissi sayesinde doyum ve memnuniyet ortaya çıkar. Ellul, Baudrillard'ın haklı olarak komünyonun artık et ve kan olan ekmek

[41] Ellul, **The Technological Bluff,** s. 333.
[42] Jean Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 6. Basım, 2011, s. 51.
[43] **A.e.**, s. 14–15.
[44] Jean Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım 2012, s. 49.
[45] **A.e.**, s. 91.
[46] Ellul, **The Technological System**, s. 8.
[47] **A.e.**, s. 15.

ve şaraptan değil, teknolojiden geçtiğini düşündüğünü ifade eder. Diğer bir deyişle, teknoloji artık, törensel ve toplu katılımın işlevini yerine getirir.[48]

Ellul'ün görsel eleştirisi de çoğunlukla medyaya yöneliktir. Ellul görsellerden bahsederken, her zaman dünya ile aramıza yerleştirdiğimiz "yorumlayıcı filtreler"e değinir. Akabinde görsellerin her zaman olduğunu, fakat onlara maruz kalan insan sayısının daha az olduğunu ve görsellerin insanları ezmediğinden ve sürüklemediğinden söz ederek artan görsellerin doğasının değişmiş olduğunu ve insanların zihinlerine reklam, propaganda ve dikkat çekme olarak yerleştiğini ekler.[49] Ayrıca Ellul, atalarımızın manzara olarak seyrettikleri şeyin doğa olduğu üzerinde durur. Bu düşüncesine göre doğa onlar için sadece seyredilecek manzara değildi, hem hayatlarının kaynağı hem de sürekli tedbirli olmaları gereken bir tehditti. Yani onlar için doğa bir turistin izlediği bir okyanus fırtınası ve yahut tırmanılacak yüksek bir dağ değildi. Özetle doğa, onlara edilgin bir manzara sunmazdı, aksine hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle insanları canlı tutan bir manzaraydı. Bu açıklamayı müteakip Ellul günümüzde toplumun edilgin yapısıyla bir manzaraya dönüştüğünden söz eder:

> "Görme, bize nahoş gerçekliği, onu hakikat düzeninden koparark sahte bir biçimde gizleme yeteneği sağlar. Görme, gerçeklik olarak kabul edilen ve gerçeklikle özdeşleştirilen bir gerçeklik temsiline imkan verir. İmajlar, tıpkı gerçekliğin kendisi gibi, sorgulanamaz hale gelirler. Bu gerçekleşir; çünkü imajlar, gerçekliğinden kendisinden çok daha gerçekçi hale gelirler. Temsil (representation), zihinsel çevremiz olarak hizmet görmeye başlar; olgular hakkında kafa yorduğumuzu düşünürüz; ancak onlar yalnızca temsillerdir. Yalnızca, hepsi sentetik [suni] bir imajlar bolluğundan doğan gerçekliğin temsilleriyle kompoze edilmiş bulunan bir haşlama tenceresinde çırpınırken, eylemde bulunuyor olduğumuzu düşünürüz. " [50]

Gerçeklik alanının ikinci kısmında ise Ellul'ün nosyonunda tekniğin, geleneksel teknikten farklı özellikleri ve insan üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Teknik insanın yaşamının her alanını kaplayan bir güç haline geldiğinde, en önemli etkisi insan üzerindeki manevî etkiler olacaktır. Bu yüzden bölümde tekniğin düşünce, bilgi, varlık, ahlak ve aşkınlık üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu etkiler bireyin kendini ifade etmesinin olanaksızlığı olarak "özgürlüğün kısıtlanması" şeklinde özetlenebilir.

---

[48] **A.e.**, s. 36.
[49] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 193–195.
[50] **A.e.**, s. 198- 199.

İkinci bölümün hedefi ise Ellul'ün gerçekten karamsar olup olmadığına dair inceleme yapmaktır. Ellul'ün önceki çalışmalarına nazaran son dönemdeki çalışmaları daha fazla umut vericidir. Kendisi de son dönemlerinde "daha az karamsar" ve "daha fazla insan" olduğunu ifade eder. Ellul daha az karamsar olmasının nedenini eskiden insanların teknik karşısında her şeyin daha mükemmel olduğunu düşünmeleri fakat hayatının son anlarında karşılaştığı gençlerin tekniğe karşı daha temkinli, daha eleştirel yaklaştıklarını bu yüzden daha fazla umut olması üzerinden izah eder.[51] Sözü edilen bölümde öncelikle şu soruya cevap aranmıştır: Eğer Ellul karamsar ise nasıl bir dünya ile karşılaşırız? Bu bölümün arka planında Ellul'ün diyalektiğini göz ardı ettiğimizde onun karamsar olacağı, bu yüzden Ellul'ün sosyolojik, felsefî ve dinî çalışmalarını ayırmadan, bütünden hareketle düşüncesine nüfuz edebilmek yer almaktadır. Nitekim yalnızca sosyolojik çalışmalarından hareket edilirse, düşüncesinde tekniğin determinist liğine karşı koyacak hiçbir güç bulunmayan karamsar bir Ellul ile karşılaşırız. Fakat felsefi ve teolojik çalışmaları umut, inanç ve özgürlük kavramlarını Ellul'ün ne kadar çok kullandığını görmek için yeterlidir. O halde Ellul'ün karamsar ifadelerinin arkasında yatan bir sebep olmalıdır. Bize göre bu sebep insanların tehlikelerin farkına varması için bir çabadır. Ellul'ün çalışmaları bir tren yolunun iki paralel rayına benzetilir: bir ray sosyolojiden, diğer ray felsefe ve teolojiden inşa edilmiştir. Ellul'ün her sosyoloji çalışmasına mukabil bir teolojik çalışması vardır. Teoloji hakkındaki kitapları, sosyoloji hakkındaki çalışmalarından daha farklı bir tonda yazılmıştır.[52] Bu minvalde Ellul'ün diyalektiğine geçmeden önce bu yöntemin kaynağı olan hayatının bir tasvirini sunabiliriz:

Jacques Ellul'ün Diyalektik Yönteminde Hayatının Rolü[53]

Filozof, sosyolog ve teolog olarak tanınan Jacques Ellul, 6 Ocak 1912'de Bordeaux/Fransa'da doğdu. Kendisine göre hayatındaki en belirleyici unsur fakir bir ailede büyümüş olmasıdır. Bu sayede gerçek yoksulluğu, eğitim sorunlarını ve küçük yaşta çalışmayı tecrübe ettiğini belirtir. Bununla birlikte Ellul, aristokrat aileden

[51] Ellul, Sichel, "New Hope For The Technological Society:An Interview with Jacques Ellul", s. 333-334.
[52] Jan van Boeckel, "Never Mind Where, So Long as It's Fast: Jacques Ellul and La Technique", **Dark Mountain,** 8, 2015, s. 223.
[53] Jacques Ellul, **Perspectives on Our Age, Jacques Ellul Speaks on His Life and Work**, Nşr. Willem H. Vanderburg, Montréal, CBC Enterprises, 2. Baskı, 2004, s. 4-40.

gelmekteydi. Annesi Marthe Mendes, Bordeaux'da doğup yerli olmakla birlikte babası Joseph Ellul, yabancıydı; dedesi İtalyan, babaannesi ise Sırp aristokratlarındandır. Ellul'e göre babasının her zaman büyük bir servete sahip ve kolay yaşama alışmış olmasına rağmen Fransa'ya geldikten sonra aşırı yoksul bir hayatla karşılaşması çok önemliydi. Tek çocuk olan Ellul, babasının aristokrat bir aileden gelmesi itibarıyla biraz daha mesafeli, annesinin ise çekingen olmasına rağmen Ellul'e çok yakın olduğundan bahseder. Ellul bir liman şehrinde büyümüş ve boş vakitlerini denizcilerle birlikte geçirmiştir. Ona göre bu ortam bir çocuk için çok eğitici fakat bir o kadar da tehlikeliydi; yine de özgür olduğunu ve fakirken mutlu bir çocuk olmasını "olağanüstü bir özgürlük" içinde yaşamasına bağlamaktadır. Bununla birlikte Ellul, din eğitimi almamıştır. Zira babası dine karşı eleştirel, hatta dinin mit, masal ve efsane olduğuna inanmasına rağmen Ellul, babasının liberal olduğunu, kendisini hiçbir konuda zorlamadığını, bununla birlikte din eğitimi almasını istememesine rağmen dini problemler hakkında bilgi edinmesine de karşı olmadığını söylemektedir. Buna karşılık Ellul'ün annesi dindar bir Hristiyandı, fakat dindar olmasına rağmen eşinin düşüncelerinden dolayı oğluyla din hakkında hiç konuşmamış, onu etkilememiş, hatta kiliseye dahi gitmemiştir. Öyle ki Ellul, evde İncil'in var olduğunu ama herhangi bir kitap gibi görüldüğünü belirtir.

Bu arka plan çerçevesinde Ellul, fakir bir ailede büyümüş olması sebebiyle evde çok kitap bulunmadığından söz eder. Ve bu eksikliğin hem çocukluk hem de eğitim hayatını derinden etkilediğini fakat ileride yoksul öğrencilerinin durumunu daha iyi anlamasına yardımcı olduğunu belirtir. Bu noktada Ellul, kütüphane olan evde yaşayan biri ile kitap olmayan evde yaşayan biri arasında ne kadar kültürlü bir çevrede yaşamış olursa olsun çok fark olduğunu söyler. Diğer bir deyişle Ellul zaviyesinden bir ortamda kitapların bulunması ve kitap kokusunun yayılması aslında orada yaşayan bireyleri çokça etkilemekte ve diğer insanlardan ayırmaktadır. Söz gelimi kendisi, iyi bir öğrenci ve lisede öğretilen her şeyi bilmesine rağmen kitap okuyan yaşıtlarının bahsettikleri isimlerin çoğundan habersiz olduğunu ifade eder. Kitap hakkındaki bu değinilerden sonra Ellul'ün sanat çevresine baktığımızda sanat alanındaki en büyük şansının annesinin ressam olması olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar annesinin çalışmalarını sergileme şansı olmadıysa da resim dersleri vermiş olması Ellul'ün en azından görsel sanat atmosferini tecrübe etmesine sebep olmuştur. Daha sonraki

çalışmalarında Ellul'ün gerek sanat hakkındaki yorumlarında gerekse medya, teknik ve reklam araçları hakkındaki eleştirilerinde bu tecrübenin izlenimleri görülmektedir. Diğer sanat alanlarını incelediğimizde Ellul 23-24 yaşlarına kadar hiç müzik duymadığını, ilk kez bu yaşlarda bir konsere gittiğini anlatır.

Lise mezuniyetinden sonra birçok kişi Ellul'ün annesini arayarak, Ellul'ü bir işe sokması gerektiğini söylemelerine rağmen annesi Ellul'ün entelektüel yeteneklerini göz önünde bulundurarak, üniversiteye gitmesi gerektiği yanıtını vermiştir. Böylelikle Ellul Hukuk Fakültesi'nde eğitimine devam etmiştir. Doktora tezini, ailelerin çocuklarını satma hakkını araştıran "Mancipium'un Tarihi ve Hukuki Niteliği" başlığıyla savunmuştur. 1930 yılında Hukuk fakültesinde Marx'ın düşüncesiyle tanışmıştır. Ellul için Marx'ın düşüncesiyle tanışmak, hem beklenmedikti hem de yaşamındaki olayları anlamlandırmasını sağlamıştı. Babasının işsiz olması ve geçimlerini annesinin resim öğretmenliğinden kazandıkları ile Ellul'ün küçük yaşta çalışmasıyla eline geçenlerle sağlamaları, "doktora ya da eczaneye ödeyecek parası olmadan hasta olmanın", "umutsuz ve hiçbir yerden yardım almadan işsizliğin" ne demek olduğu ve işçi sınıfının durumu gibi tecrübelerine Marx tercüman olmuştu. Onun için Marx, sadece ekonomik bir sistemin ve yahut kapitalizmin bir teşhiri değildi, "insan ırkının, toplumun ve tarihin tam bir vizyonuydu." Akabinde Ellul, "kendilerine Marksist diyen insanlar" diye adlandırdığı SFIO[54] sosyalistleriyle temas kurduğunu söyler. Fakat Ellul, bu insanlar için derinden hayal kırıklığına uğradığını ifade eder. Nitekim tek gayeleri siyasiydi ve toplumu dönüştürmek gibi hedefleri yoktu. Ardından Ellul komünistleri keşfetmiş ve çevresinde komünist öğrenciler olmadığı için kendilerine komünist diyen işçilerle temasa geçmiş fakat yine hayal kırıklığına uğramıştı. Bunun nedeni ise komünist işçilerin Marx'ı anlamamaları, Ellul'ün Marx hakkında anlattıklarından sıkılmaları ve kendi partilerinin çizgisinde ilerlemeleriydi. Neticede bu dönemde Ellul, kenarda durmayı, Sosyalist ve yahut Komünistlerin arasına girmemeyi tercih etmiştir. Akabinde Moskova Davaları (1935-1938) sırasında komünizmi, totaliter bir sistem olduğu düşüncesiyle reddetmiştir.

Marx'ın düşüncesi ise Ellul'ün tecrübe, hayat ve somut gerçeklik gibi entelektüel formülasyonunu sağlayan bir düşünceydi. Ellul, kendisine devrimci

[54] *Section Française de l'Internationale Ouvriere "French Section of the Proletarian International"*

eğilimi aşılayanın Marx olduğunu söylemektedir. Bu eğilime göre insan her tarihsel dönemde kendini yenileyebilmeli ve tekrar keşfedebilmelidir. Ayrıca Marx'ın somut gerçekliğe büyük önem veriyor oluşu da Ellul'ün sonraki çalışmalarında oldukça etkili olacaktır. Nitekim Ellul de hayatını gerçeklikte olan biteni göz önüne sermeye, ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı insanları uyarmaya adamıştır. Ona göre toplumsal, insani ve ruhsal olarak modern dünyanın tek gerçeği tekniktir (teknoloji) ve geçmişteki tekniğin modern teknikle bir alakası yoktur. Geçmişte sınırlı bir teknik varken modern dönemde teknik ve toplum arasındaki ilişki, egemenliğe dayalıdır. Marx'ın Ellul üzerindeki üçüncü etkisi de yoksullarla olan ilişkidir, bu ilişkiyi şöyle açıklayabiliriz: Öncelikle Ellul'e göre yoksulluk sadece ekonomik bir faktör değildir. Aynı zamanda onun zaviyesinden kültürel ve sosyolojik olarak yabancılaşmış insanlar, toplumun dışladığı yaşlılar, kenarda kalanlar ve toplum açısından "uygun" görülmeyenler de yoksul olarak yanında olunması gerekenlerdir. Marx'tan çok etkilenen Ellul, aynı zamanda Marx'ı da eleştirmektedir. Zira ona göre Marx, varsayımlar ve önyargılar hakkındaki eleştirileri çok güçlü olmasına rağmen kendi önyargılarını eleştirememiştir. Eleştirilmesi gereken yargılar; tarihsel aşamada bir sonrakinin öncekine göre ilerleme sayılması ile insanlığı karakterize eden şeyin iş olduğu düşüncesidir. Ellul'ün Marx'tan etkilenmediği düşünceleri de vardı: Din, Tanrı ve Kilise. Bunun nedeni olarak bu tür konuların ilgisini çekmediğini, onlara karşı kayıtsız ve daha şüpheci bir tutumla yaklaşmasını zikreder.

Bununla birlikte Marx'tan sonra Ellul'ün etkileneceği kitap İncil olacaktır. Kendisi İncil'den pasajlar okuduğunu, birçok şeyin ilgisini çektiğini, Yeni Ahit'ten çok Eski Ahit tarafından "baştan çıkarıldı"ğını söylemektedir. Bu noktada Ellul'ün kafasında yeşeren sorulara ne babası ne annesi ne de papaz tarafından cevap verilebilmiştir. Akabinde Ellul kimsenin sorularına cevap veremeyeceğini anlayarak kendi başına idare etmesi gerektiğinin farkına varmıştır. Bu Ellul'ün düşüncesi açısından çok önemlidir. Nitekim daha sonra entelektüel, felsefi ve yahut bilimsel bir zorlukla karşılaştığında otorite aramamasının, kimseden bir şey açıklamasını beklememesinin ve her zaman kendi bir çözüm buluncaya kadar sorunlar ve meseleler üzerinde kafa yormasının zemininde geçmişte sorularına kimsenin cevap veremeyişi ve kendi başına kalışı güçlü bir yer teşkil etmektedir. Bu noktada Ellul Marx'ta da her şeye bir cevap bulamayacağını anlamıştı. Nitekim hayatta varoluşsal, yaşam ve ölüm

soruları vardı ve Kutsal Metin yaşamın kendisiyle ilgili olan bu sorulara cevap vermekteydi. Ayrıca dini söyleme alışık olmayan Ellul, gerçek hayata ve şu ana kadar olan tecrübelerine göre yeni bir dünya keşfetmişti. Bu noktada Ellul "dönüştürüldüm" der. Bu dönüşümün çok acımasız ve ani bir dönüşüm olduğundan söz eder ve ekler: "biri tarafından değil, kendimi dönüştürdüğümü de söyleyemem."

1932 yılında Hristiyan olduğunu ve hayatının merkezi haline gelen din ile Marx'ın düşünceleri arasında tezat ve çelişki içinde yaşadığından söz eder. Öncelikle Marx'ı bırakmak istemiyordu çünkü, ekonomi ve adaletsizlik hakkındaki düşüncelerini, yalnızca Hristiyan olduğu için bırakmasını gerektirecek bir neden göremiyordu. Öte yandan çevresinde Marx ile uğraşmak yaygın değildi ve çevresinde hem Marksist hem de Hristiyan olan kimse yoktu. Bu yüzden Ellul, Marx'ın din, Tanrı ve Hristiyanlık için söylediği şeylerle yüzleşmek ve eleştirileri kabul etmek zorunda kalmış, böylelikle bir Hristiyanın nasıl olmaması gerektiğini de Marx'tan öğrenmişti. Nitekim Ellul zaviyesinden Marx, 19.yy.ın Hristiyanlarına fazlasıyla saldırmış fakat İncil öğretilerini kesinlikle reddetmemiştir. Bu noktada Ellul, Marx ve Hristiyanlık olarak iki ayrı alan yaratmamış, yeri geldiğinde çelişkilerle hesaplaşmak zorunda kalmıştır. Ellul bu durumunu şu cümlelerle aktarır: "*Bazen iki uç arasında kaldım, bazen barıştım; ama ikisinden de vazgeçmeyi kesinlikle reddettim."* Bu çelişkiler Ellul'ün düşünce hayatını şekillendiren diyalektik düşünce tarzını geliştirmesine katkı sağlamıştır. Marx ve İncil'in taleplerini bir araya getirmiş, bir tarafın maddi diğer tarafın manevi olduğu iki alan ortaya çıkarmamıştır. Daha sonraki düşüncelerinin anahtarı olarak gördüğü bu durumu şöyle ifade eder: "*Benim için iki unsurun bir arada tutulması gerekiyordu ve bu kalıcı çelişki ile aşama aşama ilerlemek gerekiyordu*." Sonraki düşüncelerine baktığımızda zorunluluk ve özgürlük hakkındaki düşüncelerini de bu diyalektik üzerinden inşa ettiğini görürüz. Akabinde Ellul, Marx sayesinde İncil'i yüzeysel bir şekilde değil eleştirel olarak okuduğunu ve sosyolojik olarak Kiliseyi incelediğini söyler. Buna karşılık "insan tek başına Hristiyan olamaz" düşüncesiyle 1932-33 yıllarında Katolik Kilisesi'ne katılmış fakat kendisini hiç heyecanlandırmayınca arkadaşlarıyla birlikte Protestanlığı İncil'e daha yakın, canlı ve otantik olarak görmüş ve ikna olmuştur. Böylelikle Fransa'daki Reform Kilisesi'ne, (az çok Kalvinist bir kilise) katılmıştır. Fakat Ellul kendini İncil'i okuyan ama mucizelere inanmayan insanların arasında bulduğunu söyler. Küçük bir grupta

Calvin'in fikirlerini keşfetmiş, Calvin'in "düşüncesi, katılığı, uzlaşmazlığı ve Kutsal Yazıları eksiksiz kullanımı" karşısında şaşırmış ve heyecana kapılmıştır.

Bu süre zarfında Hukuk Fakültesi'ndeki eğitimini devam ettirmiş, doktora eğitimine başlamıştır. Hristiyanlık ve Marx, Ellul'ün meslek seçimini ve hukuk anlayışını etkilemiştir. Nitekim düşünceleri sebebiyle hâkimliği seçmek imkansız olduğundan ve Marksist olmasa bile kapitalist toplumun bir hizmetkarı olmak istemediğinden bahseder. Bu yüzden idari ve hukuk mesleklerinden hiçbirini tercih etmemiş, bunun yerine öğretmenliği seçmiştir, zira öğretmenlik hayatla ilgili gerçekleri öğrencilerine aktarmasına izin verecekti. Ayrıca ona göre öğretme işi dünyanın taleplerinden ve zorunluluklarından en kopuk ve bağımsız meslekti. Bu sırada Ellul, Karl Barth ile tanışmıştır. Barth, Ellul'ün düşüncesindeki Calvin'in izlerini silmiş ve entelektüel hayatındaki ikinci büyük unsur halini almıştır. Nitekim Barth, düşüncesindeki diyalektik tarzı ve olağanüstü özgürleştirici etkisi için Ellul, "sizi maceraya atar" der. Buna karşılık Calvin, cevaplar ve çözümler sunar. Ayrıca Ellul için Barth'ın düşünceleri, Marx ve Hristiyanlık arasındaki çelişki aşamasında Ellul için bir yol levhası olmuştur.

Ellul, 1933'ten 1937'e kadar hiçbir siyasi partiye üye olmayan ve anti-faşist siyasi deneyimlerde bulunmuştur: grevler, Halk Cephesi, bireyselliği ve yabancılaşmayı reddeden hareketler vs. 1937-1939 yılları arasında Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Vichy hükümeti[55] zamanında hem bir yabancının oğlu olduğu için hem de "düşmanca açıklamalarından" dolayı görevden alınmış ve Bordeaux'e geri dönmüştür. Bu süre içinde babası yabancı olduğu için Almanlar tarafından tutuklanmış, İngiliz uyruklu ama Hollanda doğumlu olan eşi de tutuklanacak olanlar arasında olduğu için kırsalda izini kaybettirmiştir. Burada çiftçilik yapmış ve direniş gruplarına irtibat ajanı olarak katılmıştır. Kır gezileri

[55] "1940'ın Mayıs ayında Alman Devlet Başkanı Adolf Hitler Hollanda ve Belçika üzerinden Fransa'ya saldırdı. Almanlar başarılı bir saldırı planı ile İngiliz ve Fransız Orduları'nı Dunkerque Bölgesi'nde kuşattı. Dunkerque Tahliyesi'nde Fransız ve İngiliz ordularının büyük bir kısmı Fransa'dan tahliye edildi. Ardından Naziler, Paris'e girerek, Fransızları savaş dışı bıraktı. 1940'ın Haziran'ında Naziler Fransa'nın kuzeyini işgal ederken, güneyinde de Vichy Fransası olarak bilinen bir devlet kurdu. (…) Vichy Fransası, Nazilerin denetimi altındaydı." Bkz. Caner Çakı, Mehmet Ozan Gülada, "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası", **Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi,** 1/7, 2018, s. 56.

esnasında liderliği olmayan bir Protestan Kilisesi'ne rastlamış ve 1943'te bu kiliseyi kendi yönetimi altında düzenli yeniden ibadete başlatmıştır.

Olaylar yatıştığında yine üniversitede çalışmaya başlamış ve 1980 yılında emekli olana kadar Hukuk Fakültesi'nde profesör olarak çalışmaya devam etmiştir. Bu süre zarfında üniversite ile paralel olarak en iyi öğrencilerden oluşan, dağlarda zorlu bir yaşam ve hem pratik hem de toplum üzerinde eleştirel düşünceyi inşa edebilecek bir kurs kurmuştur. Ve onlara kampta, eşlik edemeyecek derecede yaşlanana kadar bu projeyi devam ettirmiştir. Akabinde Fransız Reform Kilisesi'nde kiliseyi yöneten 20 kişiden oluşan Konsey'in bir parçası olacak kadar ilerlemiştir. Toplumun değişmesini sağlamak için kilisenin değişmesi gerektiğine inanan Ellul, 15 yıl boyunca bunun için çabaladığını fakat sonunda başarısız olduğunu itiraf etmekte, bu minvalde her ne kadar bir dizi yeniliği kabul ettirdiyse de gelenekçilik ve değişime kayıtsızlık yüzünden "batağa saplandığı"nı söylemektedir. Zira ona göre bir hareket, kurumlaştığında ortadan kaybolmaya mahkumdur. Akabinde Fransa'daki Protestan teolojik çalışmalarına katılmış ve etki yaratılacak alanlar aramıştır: Bu arayışındaki gayelerinden birisi "sosyal uyumsuzlar" olarak adlandırdığı suçlular ile çalışarak çocuk suçluluğunu azaltmaktır. Ellul, 20 yıl bu alanda çalıştığını ve sonunda şiddet, uyuşturucu veya hippiliği gençlerin hastalığı değil, toplumun sefaleti olarak görülmesini aşağı-yukarı sağladığını söylemektedir. Ayrıca çevrenin korunması için kendisini nükleer enerji ve arazi kullanımı gibi ulusal planlamalara adadığını belirtir.

Ellul, teknoloji hakkındaki çalışmaları ise ilk kez arkadaşı Bernard Charbonneau'dan işitmişti. Charbonneau, 1934 yılında tekniği dünyanın temel belirleyici faktörü olarak görmeye başlamıştır. Tekniğin temel faktör olarak ele alınması Ellul için "kehanet niteliğinde" bir düşünceydi. Ellul için bu düşüncenin önemli olmasının sebebi, hem Sovyet hem de kapitalist sistemlerde tekniğin benzer bir fenomen olmasıydı. Bu noktada Ellul, kendi kendine Marx 19.yy yerine 20.yy ortamında çalışsaydı, toplumu belirleyen faktör olarak hangi fenomeni ortaya çıkaracağını sormuş, düşünmüş ve cevap olarak bu fenomenin "teknik" olacağına ikna olmuştur. Bu yüzden Ellul teknik fenomenini incelemeye başlaması, "*Marx'ın düşünce açısından ve Marx'a görece bir bağlılıkla*" olmuştur. Ellul, çalışmalarının Max Weber'in yöntemi ile ilişkili olsa da Weber'in sosyolojisinden 1944'e kadar haberi olmadığını belirtir. Bununla birlikte Ellul, Lewis Mumford, Raymond Aron,

John Kenneth Galbraith ve Marshall McLuhan'a değinir. Ellul'e göre bunların her biri teknik fenomeni egemen olarak incelemekle birlikte, tekniği yalnızca bir açıdan ele almışlardır. Nitekim Ellul'e göre teknik, her şeyi kapsayan bir sistemken, parça parça incelenmesi mümkün değildir. 1968 yılına kadar teknik hakkında daha karamsar bir tavır benimserken, bu yıllarda başlayan Hippi Hareketi, Ellul'ün teknik hakkındaki düşüncelerini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Öncesinde bizi belirleyen teknik içinde sıkışıp kaldığımızı ve bir çıkış yolu olmadığını belirten Ellul, 1968 yılının kendisine "belirli yolları açan ve gerçekten şartlanmadığımızı gösteren bir patlama" getirdiğini söyler. Ayrıca Amerika, Avrupa ve Sovyetler'deki dini hareketlerin de Ellul'ün düşüncesini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Ellul zaviyesinden teknikle dolu bir dünyanın değeri, diriliş ve Tanrı'ya inanmak gibi değerlerle boy ölçüşemezdi. Bu noktada Ellul, kör eden ve kendine bağlayan bir dünyadan insanları Tanrı'nın kurtaracağını düşünmektedir. Bu noktada duaya önem vermekte ve duanın geleceği şekillendirdiğini düşünmektedir. Ona göre tek gelecek Tanrı ile olan gelecektir. Bu düşünceleri nedeniyle olsa gerek Ellul, "Bordeaux peygamberi" olarak anılmıştır.

Ellul diyalektiği, karşıtları dışlamayan, onları içeren, "gerçekliği düşünme ve anlamanın" bir yolu olarak tanımlar. Bununla birlikte Ellul zaviyesinden diyalektik, olumlu ve olumsuzun birleşmesinden ve yahut tez ve antitezin sentez üzerinde kaynaşmasından daha derin ve esnektir. Mantıksal düşüncede karşıtlar yaşam-ölüm, siyah-beyaz ve olumlu-olumsuz gibi birbirini dışlar. Buna karşılık diyalektik düşüncede tarihsel bir gelişim söz konusudur. Buradan hareketle Ellul, diyalektik düşüncenin bir karışma veya sentez olmadığının altını çizer. İki faktör birleştiğinde, ikisiyle de çelişkili olmayan yeni bir tarihsel durum ortaya çıkar. Bu noktada Ellul zaviyesinden Hegel'e (1770-1831) ilham veren Yunan diyalektiği değildir. Hegel'in diyalektiğini inşa ettiği zemin hem Eski Ahit hem de İncil düşüncesidir. Bu diyalektik düşünceyi Ellul şu örnekle açıklar: "*Lütufla kurtuldunuz; bu nedenle kurtuluşunuz için kendi görevlerinizi yerine getirin*". Bu ifadede Tanrı'nın lütfuyla bir kurtuluş söz konusu ve insanın bir şey yapmasına gerek yoktur, ayrıca biri zaten kurtulmuştur ve görevlerini yerine getirmesine gerek kalmamıştır, diğer tarafta ise ya görevler kurtuluş içindir, yani insan kurtarılmamıştır ya da Tanrı'nın lütfuyla kurtulmamıştır, kendi görevlerini yerine getirerek kurtulmuştur. Her ne kadar bu ifadeler çelişkili gibi görünse de, Ellul zaviyesinden bu diyalektik düşüncedir. Nitekim başta

kurtulursunuz, akabinde uygulanması, başarılması gereken ve sizi sürekli kurtuluşa götüren bir süreçle bütünleşirsiniz. Bu yüzden kurtulduktan sonra kurtuluş için olan işleri yapmak imkan kazanır. Eğer kurtuluş olmasaydı, lanetlenmiş olarak kurtuluş için gerekli işleri yapmak imkan zeminini yitirirdi. Yani çelişki, yaşam sürecinde ortadan kalkar. Aynı konuya bir başka örnek, Tanrı'nın denetimi altına girerek özgür bırakılmak iddiası için de geçerlidir. Tanrı insanı, esir almak ve köleliğe düşürmek için mi özgürleştirir? Ellul bu soruya hayır diye cevap verecektir ve şöyle açıklayacaktır: Tanrı, insanın inisiyatif ve bağımsızlığıyla halkını özgürleştirir, onları kontrol eder ve onlara rehberlik eder. İnsan sürekli kurtuluşu eline almalıdır. Nitekim Tanrı, insanı gelecek için özgürleştirir. Yani Tanrı özgürdür ve insana özgürlük verir. İnsanın özgürlüğü ise "Tanrı'nın özgürlüğü içinde yaşamaktır." İnsan bunu yine diyalektik ilişki içinde yaşayabilir.[56]

Bu diyalektik, Soren Kierkegaard'ın (1813-1855) insanı, "özgürlük ile zorunluluğun bir sentezi" olarak tanımlaması ile açıklanabilir. İnsan her zaman sentezdir: *sonlu ile sonsuzun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun sentezidir.*[57] Ellul için de özgürlük ve zorunluluk diyalektik ilişki içinde anlaşılır. Özgürlük, "doğaya ya da insanın kalbine kazınmış" ve doğrudan insana ve topluma has bir gerçek değildir. Ona göre "*gerçekliğin kendisi determinizmlerin bir bileşimidir ve özgürlük bu determinizmlerin üstesinden gelmekten ibarettir.*" Özgürlüğün bir anlamı olması için zorunlulukla birlikte olması ve zorunluluğa karşı zaferi temsil etmesi gerekir. Bu noktada özgürlük, aslında "sürekli kazanılacak bir ödüldür."[58] Bu bağlamda Ellul, "benlik"in kendini, varoluşunu ve tarihini, "mümkün ve zorunluluk, özgürlük ve zorunluluk" diyalektiğine girmeden var edemeyeceğini vurgular. Eğer özgürlük ve zorunluluk yoksa; birey, insan varoluşu ve kendilik de yoktur. Eğer kendiliği inşa edecek özgürlüğün sınırı yoksa "iyi yaşam" da yoktur. Bir özgürlük daima zorunluluğun karşısında olmalıdır. Zorunluluk ve özgürlük arasında insan varoluşu mümkün olabilir. İnsan zorunlulukları kontrol etmek, kullanmak ve bu yolla

[56] Jacques Ellul, **Perspectives on Our Age, Jacques Ellul Speaks on His Life and Work**, s. 6–8.
[57] Soren Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık: Umutsuzluk**, Çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 5. Baskı, 2010, s. 21.
[58] Darrell Joseph Fasching, The Apocalypse of Freedom: Christian Ethics in the Technological Society. A Defense of the Social Ethics of Jacques Ellul, **Syracuse University, Philosophy in Religion**, Doktora Tezi, 1978, s. 152–153.

özgürlüğe ulaşmak üzere yaratılmıştır. *Ben,* zaten kendidir (zorunluluk-şimdi), ayrıca kendisi olabilmeli(olasılık-gelecek)dir. Olasılık ya da zorunluluk olmadan benlik, "çaresiz ve umutsuzdur." Ellul tekniğin bu diyalektiği, bozmuş hatta yok etmiş olduğunun altını çizer. Teknik, "evrensel ve mutlak olasılık" haline gelerek her şeyi mümkün hale getirmiş; hız, güç, hayaller ve arzu edilen her şey "erişilebilir" olmuştur. Fakat bu durumu Ellul "*her şey mümkünse hiçbir şey mümkün değildir*" şeklinde ifade eder. Her şeyin olasılık haline gelmesi, olasılığın gerçekliğini ortadan kaldırır. Yani Ellul açısından teknik, her şeyi olası hale getirerek kendisini mutlak zorunlu kılar. Ellul bu durumu modern dönemin umutsuzluğunun kaynağı olarak görür.[59]

Üçüncü bölüme geldiğimizde ise tezin girişinde iktibas ettiğimiz, Heidegger'in bütün soruşturmaların "dil aracılığıyla" ve "dil içerisinden" yol gösterdiğini ifade eden cümlesine döneriz. Bu yol gösterme, aynı zamanda dilin insanı korumasıdır. Heidegger'e göre korumak, yalnızca mahvedilme tehlikesi altında olan bir şeyin güvence altına alınması değildir. "*'Korumak' şudur da: özü ilk kez kendi sahici görünüşü içerisine sokmak için, bir şeyi götürüp kendi içerisine koymak*."[60] Koruyucu güç ise tekniğin özünün iki anlamlı olmasında serimlenir: Bir yandan çerçeveleme, gizini-açmanın imkanını izale eden ve hakikatin özüyle ilişkiyi tehlikeye atan bir meydan okuma; diğer yandan hakikatin mevcudiyete çıkmasının güvencesi ve insanın bunu kullanmasına izin vermedir. Bir tarafta meydan okuma diğer tarafta koruyucu gücün buna karşı koyması "*tıpkı yıldızların gökyüzündeki akışı içerisinde iki yıldızın yolu gibi, birbirlerini öte yana iterler*." Nitekim geçmiş dönemlerde *tekhne* yalnızca teknik için kullanılmamaktaydı. Heidegger'in terminolojisiyle: "*Bir zamanlar Hakikati pırıl pırıl görünmenin görkemi içerisinde öne çıkaran gizini-açmaya da tekhne adı verilirdi. Bir zamanlar hakikat-olanın güzel-olan içerisinde görünüşe çıkması tekhne diye adlandırılırdı. Ve güzel sanatların poiesis'ine de tekhne adı verilirdi.*" Sanat sayesinde hakikat süreklilik kazanır ve güvence altına alınır. Ve gizini-açma güzel sanatlarda, şiirsel olan her şeyde hüküm sürer: *"... insan bu yeryüzünde şairane bir şekilde ikamet eder.*" Poetik, en saf şekilde parıldayan hakikati görkemliliğinde taşır. Sanat, koruyucu gücün ortaya çıkması ve gelişmesi için

[59] Ellul, **The Technological Bluff,** s. 217–218.
[60] Heidegger, **Tekniğe İlişkin Soruşturma,** s. 73.

besleyen ve insanın duyduğu güveni uyandırıp koruma altına alandır. Çünkü sanat bir yandan tekniğin özünden farklı bir alanken, diğer yandan tekniğin özüne akrabadır.[61]

Aynı şekilde Ellul'ün soruşturmasına dahil olduğumuzda kendimizi bazen dil aracılığıyla, bazen de dilin içerisinde korunurken buluruz. Her türlü karanlık ve karamsarlıkta kaybolduğumuzda, dil ile ışık saçıldığına, dilin bize elini uzattığına, bize güç verdiğine ve dil ile güven içinde olduğumuza şahitlik ederiz. Bu yüzden çalışmamızda Ellul'ün nosyonunda umut ve inancı zemine yerleştirerek hakikat alanında dil üzerinden bir özgürlük tasavvuru oluşturmaya çalıştık. Bir tarafta Ellul'ün zorunluluk, karamsar, mahkum edici ve determinist ifadeleri yer alırken, bunları özgürlükle uzlaştırabilmek ancak bir diyalektik içinde mümkün oldu. Bu diyalektikte insanın özgürlük için sürekli çabalaması gerekecektir: Dil bize özgür bir alan inşa eder, bu alanda sözün canlılığıyla donukluktan ve mahkumluktan kurtuluruz, kendimizi ve başkalarını keşfeder, insanî öz gereği diyalog içinde yaşarız, dua ile sürekli Tanrı ile diyalog halindeyiz ve Tanrı'nın sözü insanı özgürleştirmek için her zaman oradadır; fakat sözün küçümsendiği, gözden düşürülmeye çalışıldığı, gözlerimizin ve kulaklarımızın tekniğin engelleriyle karşılaştığı bir çağda sözün işitilmediği anlar olacaktır. O halde özgürlük bir döngü halinde ele alınmalıdır. Eğer hakikat alanında söz işitilmezse, gerçeklik alanına geri dönülür, tekniğin etkileri altında yeniden mahkum olunur ve tekrar özgürlüğe kavuşmak için çalışılması gerekir. Bu da insanın zorunluluk ve özgürlük arasındaki serüveninin bir gereğidir.

[61] **A.e.**, 78–81.

BİRİNCİ BÖLÜM
GERÇEKLİK; GÖRSEL VE TEKNİK

İnsan içinde bulunduğu durumları değerlendirmeye, şeyleri kavramaya ve önyargılarla savaşmaya gerçeklikle muktedir olur. "*Bahsettiğim gerçeklik çok daha doğrudan bir gerçek; günlük deneyimlerimden, çevremdeki insanlardan, içinde yaşadığım çevreden, kendimi içinde bulduğum durumlardan bahsediyorum."* Bu noktada duyulara ve akla dayanarak edindiği deneyimler, insanın gerçeklik içinde yaşamasını sağlar.[62] Dolayısıyla gerçeklik, görülebilen, gösterilebilen, temas edilebilen, sayılabilen ve ölçülebilendir. Gerçeklik aynı zamanda kesin ve çelişkisiz olan şeydir.[63] O halde gerçeklik içinde yaşadığımız "fiziksel evrene tekabül etmektedir." Zira insan, dış dünyada fiziksel ve deneysellik içinde içkin olarak yaşar. Ellul'e göre insanın içinde yaşadığı bu gerçeklik, görsel ve tekniklerle inşa edilmiştir. "*Görme'm bana evren inşa eder*." Görme olmaksızın insan gerçekliği inşa edemez, kendini kavrayamaz ve kendini konumlandıramaz. Böylelikle insan görme ile inşa ettiği gerçekliğin bir parçası olur, eylemlerini gerçekleştireceği gerçekliği ve eylemlerinin imkanını bilmeye görme ile erişebilir. Çevresini saran dünyanın bilgisine kesin ve sağlam bilgi olarak görme olmadan ulaşması mümkün değildir. Bu açıdan görme, "beni dünyanın merkezi haline getirir." Görme ile yola çıkmak, bir noktaya yerleşmeye ve o noktadan diğer nesneleri izlemeye muktedir kılar. Görme'siz gerçeklik belirsizleşir, kuşku yayılır; çünkü her şey "sise boğulmuştur." Karanlık korkusu, bu belirsizlikten kaynaklanır. İnsanın kendini konumlandırdığı merkez kaybolur. Merkez, "her yerde olabilir ve hiçbir yerde olmayabilir." Ben, konumsuz kalır. İnsan, merkezin, yönlerin ve renklerin ortadan kalktığı bir evrende felç olur. Ellul'ün ifadeleriyle, "*konumuma müdahaleye yeteneksiz, konumumu değiştirme yeteneğinden mahrum, hareketsiz ve beklemede kalırım*."[64]

Bu bağlamda görme ile görülen şey inşa edilir. Görülen şey bireyin arka planına bağlıdır. Yani görme, "*zihnimizde daha önceden var olan bir eidolon'a, daha*

[62] Jacques Ellul, **The Ethics of Freedom,** s.332.
[63] Jacques Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 354.
[64] **A.e.,** s. 34-37.

önce kurumlaşmış bir imaja, belirli bir insanlık nosyonuna atıfta bulunur", kaynağını bunlardan alır ve bireyi gördüğü şey ile dolaysız bir ilişki içine sokar. Özne-nesne arasındaki "dolaysız ayrım" unsurların görülmesiyle olur. Buna binaen, çevrenin insan dışında bir şeye dönüşmesi ve insanın kendi çevresinin dışında bir varlık haline gelmesi görme ile sağlanır. Aynı şekilde tekniğin inşası da görsel ile mümkündür. Tekniğin işlevselliğini potansiyel olarak görsel kendi içinde taşır. Görmek, insanı tekniğe bağlar. Bu sebeple görselleştirilemeyen bir şey tekniğin nesnesi olamaz.[65] Dolayısıyla teknik evrende her şey görselleştirilmiştir: "*şimdi sahip olduğumuz şey, içinde her şeyin görsellere dönüştürüldüğü, her şeyin görselleştiği bir evrendir."* [66]

Gerçeklik alanında görsel görüş noktası, nefsi ya da ruhu görmediğini; teknik ise, insanların makineleşmeleri gerektiği üzerinde durur. Görsel ve tekniğin hakimiyetinin neticesinde insan bütünüyle görmeye ve görülmüş olmaya indirgenmiştir: Görünüyorum, öyleyse varım. Görselleştirme, "tipik bir teknik çabadır." Bu noktada Ellul, görsel alanla tekniklerin aynı doğayı paylaştığını düşünür. Bir şeyin görselleştirilmesi, o şeyin tekniğin nesnesine dönüştürülmesi demektir. Bu yolla görseller evrenselleşir ve her şey "teknikalizasyon sürecine" boyun eğer. Görsel unsurlar sayesinde eylem, görsel alana aynı zamanda da tekniğin alanına yani gerçekliğe müdahale eder.[67] Aynı şekilde görseller de varlıklarını tekniğe borçludur. Teknik, görsellerin sınırsızca çoğalmasını ve patlama yaşamasını mümkün kılar. Aynı zamanda teknik, insanın görseller üzerinde yoğunlaşmasını ve gerçeklik inşa etmesini sağlar. [68]

Gerçekliğin iki ayrı parçası olan ve aynı doğayı paylaşan görseller ve teknik, karşılıklı olarak birbirlerine tesir ederler. Gerçeklik alanında dengeyi sağlama görevi her zaman tekniğin oluşturduğu görsellere aittir. Görseller aracılığıyla teknik gerçekliğin "tehdit edici ve tehlikeli" boyutu görülür. "*Petrolle ölümcül hâle gelmiş kuşlar görürüz; ölümcül nükleer bulutun ağır ve görkemli yükselişi, kaderimizin daimî vizyonuna dönüşür*." Bir tarafta görseller aracılığıyla "katastrofik şimdi" ve sürekli bir tehditle yüz yüze kalırız.[69] Diğer tarafta ise yine görseller aracılığıyla teknik

[65] **A.e.**, s. 43.
[66] Jacques Ellul, **The Political Illusion**, Çev. Konrad Kellen, New York, Alfred A. Knopf, 1967, s. 113.
[67] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 255–256.
[68] **A.e**, s. 247.
[69] **A.e.**, s. 339.

gerçekliğin göz alıcılığıyla karşılaşırız. Teknik dünya, görseller aracılığıyla "içinde büyüsel olarak hazır ve aşina hale gelir." Bu aşinalık tekniği görkemli, yüce, ihtişamlı ve üstün hale getirerek gösterir. Görseller, teknik için mevcut olmayan doğayı mevcut ve reel hale getirir, onun için çelişkileri yok eder. Teknik çevre, görseller sayesinde aşina ve hayran olunacak hal alır, "somut ve reel olan şeylere susuzluğumuz giderilir."[70] Gerçeklik alanındaki tek patika, görseller ve görülebilir şeyler üzerinden geçer. Ellul'e göre bu alanda tekniğin görevi görülebilen tanrılar yapmaktır. Bu noktada teknik dünyada yine "eski insanî güdüler" ortaya çıkar. Tek fark teknik dünyadaki gerçeklik doğa ve doğal olan değildir. Bundan dolayı görülmesi için yapılacak tanrılar da teknik dünyanın tanrıları olan "tüketim, güç ve makine tanrıları" olmalıdır. Dolayısıyla görsellik sayesinde her şey ekstra boyut kazanır; bu boyut görselleştirilmiş gerçeklikle ilişkili olarak "yüceltilmekte, idealize edilmekte ve kutsallaştırılmaktadır."[71] Bu bölümün alt başlıklarında birbirleriyle örülerek gerçekliğin inşasını tamamlayan ve gerçekliği dengede tutan iki ayrı kefesi olarak görsel ve tekniğin nitelikleri ele alınacaktır.

1.1. Gerçekliğin Bir Kefesi: *Ağaçvari* Görsellik

Her ağacın bir başlangıç noktası bir de varış noktası vardır; ağaçlar tohum, kök, gövde ve dallardan oluşmaktadır. Nesnelerin bir merkezden ve daire biçiminde örüldüğü yapı olarak ağacın tohumu dikildiğinde sonunun nereye ulaşacağı bellidir. "*Bir geçmişi ve bir geleceği, kökleri ve çatısı, bütün tarihi gelişimi, bir evrimi vardır*." Her ağacın gelişme anı, dallarını salması belli bir düzene göre ilerler. Bu yüzden *"herkes bir kök istiyor."* Çünkü bir kök varsa, ikilik ilkesi gereği başlangıç noktası ve gideceği nokta *belli olan* diğer noktalara ayrım mümkündür. Her ağaç bir merkezden bütünün abluka altına alındığı bir yapıdır. Deleuze, "*kafamıza ağaçlar ekildiğinin şüphe götürür hiçbir yanı yoktur*"[72] der. Bu noktada Ellul'ün sözünü ettiği teknikle birlikte gelişen görseller, *kafamıza ekilmiş ağaçlar* olabilir mi?

[70] **A.e.,** s. 336–337.
[71] **A.e.**, s. 368.
[72] Gilles Deleuze, Claire Parnet, **Diyaloglar**, Çev. Ali Akay, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1990, s. 43–44.

Ellul, günümüzde önemli olanın belirlenebilen ve ölçülebilen şeyler olduğunu söyler.[73] Dolayısıyla önemli olanın bir ağaçvarilik olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada görseller, "kurumlaşmış bir anlamın örneği olarak sahneye çıkar." Görsellerin tohumu önceden bir anlam olarak ekilmiştir. Bu anlam öylesine kurumlaşmıştır ki "*kesin, buyurucu ve tersine çevrilemez [değiştirilemez*]'dir." Seyreden kişiyi tersine çevrilemez ve değiştirilemez olan istikamete sürükler. "O, bir sürekli düzendir." Bu düzende "imaj bana değişmeyen nesneleri getirir, gerçekten değişmeyen nesneleri."[74] Bu özellikleriyle bir görsel, hiçbir şekilde belirsizlik içermez: bir ağaç gibi ne yöne büyüyeceği ve hangi dallara ayrılacağı nettir; gören kişiye hangi anlamları vereceği kesindir. Bu yolla aktarılmak istenenin dışına çıkmanın imkanı yoktur. Bu bağlamda görseller seyreden kişiye herhangi bir esneklik tanımaz. Onu sürekli şekillenen bir varlık olarak görmez, insanı ağaçsallaştırır yani onu tamamen biçimlenmiş hale sokmak ister. Görselin belirleyici, kesin ve değiştirilemez oluşu üzerinden elde edilen tasavvur sayesinde, görselin gören kişiye hareket edecek boşluk bırakmayan ve göreni kendine hapseden yapısı ortaya çıkmaktadır.

1.1.1. Hareket İmkanının Kısıtlayıcısı Olarak Görseller

Albert Camus'nun **Düşüş** adlı kitabında geçen şu cümle bize gerçeklikteki görsellerin tasvirini sunar: *"Cehennem böyle olmalı: tabelalı caddeler ve düşüncesini anlatma olanaksızlığı."*[75] Görseller evreni, teknikle üretilen ve seri olarak çoğalan, görülebilir nesnelerden oluşmaktadır. Bu evrende tarlalar, dağlar, ırmaklar, denizler ve ormanlar yerini, "göstergeler, sinyaller, reklam panoları, ekranlar, etiketler ve markalar"a bırakmıştır.[76] Aynı şekilde görsellerden oluşan yeni insanî evrende her şey gibi insan da görsel olmalıdır. Bu yüzden insan, sürekli görsellere yoğunlaşmakta ve tabelalar, ışıklar gibi görselliklerle karşı karşıya gelmektedir.[77] Görsellerin şekilleri ve tasarımları bir anda zihne kazınacak kadar güçlüdür. Bu tarzda sayısız tasarımla döşenmiş hayali bir dünya ile karşılaşırız. Görseller seyirciyi *içine çeker*, düşüncelerini *işgal eder*, isteklerini *manipüle eder* ve tepkilerini *yeniden şekillendirir*. Bu

[73] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 372.
[74] **A.e.**, s. 38-40.
[75] Albert Camus, **Düşüş**, Çev. Hüseyin Demirhan, İstanbul, Can Yayınları, 34. baskı, 2018, s. 37.
[76] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 367.
[77] **A.e.**, s. 251.

nitelikleriyle görseller, her şeyin *asıl rengini* yok ederek seyirciye "muhayyile mutasyonu" yaşatırlar. *Ben* ile dünya arasına "imajlar ekranı" yerleşir. Ellul zaviyesinden imajlar ekranı, kendini o ekranın dışına çıkarmanın imkansız olduğu ve kendi hayatından çok daha hakiki bir şeye dönüşmüş *uyuşturucu bir çemberdir*. Söz gelimi seyredeni içine çeken yapısıyla televizyon; benliği işgal eder ve uyuşturur. Öyle ki seyredenin varlığını elimine eder: "varlığımı yaşamaktan vazgeçerim."[78] Görsellerden inşa edilmiş imajlar evreni insanı aşarak "içine çeker, tatmin eder ve etkili hareket etmesini engeller."[79]

"İmaj an'da mevcuttur." Görseller şimdide vardır ve seyredeni şimdiye götürürler. Her şey şimdide meydana gelir. Ayrıca görseller kişinin önüne atılan nesneyi inşa eder. Kişi, şimdi ve orada "görüldükleri için görülen nesneler dünyasında var olur." Kişi görselin ortasında kalmıştır ve koparılamayacak biçimde gözlemlediği şeye aittir. Sanki hiç var olmamış gibidir; eylemde bulunamaz ve gözlemlediği şeyden bağımsız şekilde düşünemez. Bu noktada Ellul, görmenin mümkün olmadığı zamanlarda mesafeli bir konum alabilmenin imkanından bahseder. Söz gelimi gece vaktinde gündüz olaylarının daha hüzünlü hale gelmesinin sebebi "*kendimle çevremi saran dünya arasındaki mesafenin tefekküre dalmama ve düşünmeme*" imkan vermesidir. Diğer bir deyişle görseller, mesafeli konum almayı engeller ve mesafe yoksa eleştirme ve yargılama da yoktur. Ancak mesafe varsa tefekküre dalma, düşünme ve eleştirme melekelerine yer kalır. Sözü edilen eleştiri, görselden zevk-acı duymak ya da onu çirkin-güzel bulmanın ötesinde bir melekedir. [80]

Görseller evreninde özne ile görsel arasındaki mesafe tamamen ortadan kalkar. Görseller, varlık ile seyredilen/görülen şey arasında duvarlar örerek kişiye hareket edecek boşluk/mesafe bırakmaz. Sunileşen görseller, özne ile gördüğü nesneler ve yahut düşünceler arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Artık özne gördüğü şeylerden bağımsız değildir, bu sebeple onlara karşı mesafeli tavır takınması mümkün değildir.[81] Öznenin eleştirel melekelerini engelleyen bu mesafe, görsellerde olmadığı için artık kişi bir katılımcı konumundadır. Bu sebeple görsel düşünme delile dayalıdır. Her şey

[78] **A.e.,** s. 202-205.
[79] Jacques Ellul, **The New Demons**, Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1975, s. 207.
[80] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 40-41.
[81] **A.e.**, s. 344.

o kadar açıktır ki düşünme ve eleştirme melekelerini kullanmak için yer kalmamıştır. Elde edilen bilgi aynı zamanda sezgiye de dayalıdır. Bu bilgi Ellul'ün dile getirdiği üzere: "*sanki beyinden geçmiyormuş gibi; sanki akıl işe karışmıyormuş ve zekânın onunla hiçbir ilişkisi yokmuş izlenimi veren*" doğrudan elde edilen bilgidir. Doğrudan olduğu kadar, görsel ile seyreden arasında "gizemli bir halka tesis edilmiş" gibidir. Bu gizemli halka ile iletilen şeye doğrudan fakat "akıldan mahrum bir şekilde" müdahil olma söz konusudur. [82]

Görsellerin "şok etme ve yeni izlenimler yaratma gücü", tutum ve düşüncelerin belirleyici bileşeni olur.[83] Dolayısıyla kişinin düşünce ve eleştiri başta olmak üzere bütün hareket imkanı kısıtlanmış olur. Ellul'ün terminolojisini kullanacak olursak: "*seyirciye dönüşen varlığımız herhangi bir eylemde bulunma imkânımızı felce uğratır*." Görseller dünyasında felce uğramak, "temsil ve vekalet temelinde yaşamak" gibidir. Bu evrende görseller, insanı "düşünme ve hatırlama derdinden kurtararak" temsilen yaşamaya bırakmaktadır. Fotoğraflar bizim adımıza hatırlar, bilgisayarlar bizim adımıza düşünür ve deliller bizim adımıza tefekkür eder. Bu bağlamda teknolojilerin/aletlerin faaliyetlerinin bir hayli çoğalarak bizim yerimizi almasının kaynağı, içinde yaşadığımız görseller evrenidir. Görseller evreninde kişinin diyalektik düşüncesine ve eleştirme yetisine yer yoktur. Aynı zamanda bu temsiliyet ve vekalet, yarattıkları yeni gerçeklikle asıl gerçeklikten de uzaklaştırırlar. Diğer bir deyişle önce hakikat ile kişi arasında perde çeken görseller, daha sonra gerçeklikle kişi arasında da perde çekmektedirler. Hayatın ve toplumun gerçekliğini silerek, insanı çok daha heyecan verici olan imajlarla dolu bir gerçekliğe sokarlar. Söz gelimi karışıklık, hastalık, bunalım ve yahut cinayet haberlerini "*heyecan verici, harfi harfine dile getirmek gerekirse, metafizik bir şeye dönüştürerek dramlarını unuttururlar*." Seyredilen manzara, "*ne kadar dehşet vericiyse, imajların hipnozu da beni o kadar duygusuz birine dönüştürür*." [84]

Bu perspektiften bakıldığında *"dolaysızca yaşanan her şey yerini bir temsile bırakarak uzaklaşmıştır."*[85] Modern dünyada yaşayan insanın dünyasını oluşturan ve

[82] **A.e.**, s. 347.
[83] Jacques Ellul, **The Technological Bluff**, s. 337.
[84] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 216-218 .
[85] Guy Debord, **Gösteri Toplumu**, **ve Yorumlar**, Çev. Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 13.

kaplayan imgeler, ona yeniden çevrilmiş ve düzenlenmiş gerçeklerle ilgisi olmayan bir evren sunmaktadır.[86] Bu evrende görme/seyretme, "nahoş gerçekliği" hakikat temelinden ayırır, gerçeği tahrif eder ve onu sahtesiyle değiştirir.[87] Sahte olmalarına karşılık hayatın her alanında ve her zaman en kesin ve hakiki delil olarak kabul edilirler. Böyle kabul edilmelerinin nedeni seyreden kişiye direkt nüfuz edebilmesi, onu içine çekebilmesi, arada mesafe olmadığı için kişiye hareket imkanı bırakmayarak düşünme ve eleştiri yetilerini ele geçirmesidir. Dolayısıyla görmek, bilmek ve eylemenin zıddıdır. Seyirci bir görünüşün karşısındadır, fakat izlediği şeyin gerçekliğini bilmez. Aynı zamanda seyirci edilgendir, yerinde ve hareketsizdir. Diğer bir deyişle "*seyirci olmak, hem bilmek kabiliyetinden hem de eylemek kudretinden kopmak demektir*."[88]

1.1.2. Görseli Seyretmede Görenin Tutsaklığı

"İzleyici ne kadar çok seyrederse o kadar az var olur." Egemen görsellerde kendisini bulmayı ne kadar kabul ederse kendi varoluşunu o kadar az hisseder.[89] Görseller, varlığı "sunilik patikalarına *sürükler*", gerçekliği seyretmeye *mecbur bırakır* ve kendi donukluğu ile gerçekliğe *hapseder*. İnsan, gerçekliğe egemen olmanın yolunu teknik süreçte arar. Fakat bu süreç daha fazla mahkumiyet, şaşkınlık ve endişe doğurur. Görseller ve teknikler insanın kontrolünden çıkarak, insanı kendine tabi kılar. Ellul'ün "kıyamet (*apocalypse*) vizyonu" olarak adlandırdığı bu durum görsellere yansır.[90] Görselliğe ve teknik meşguliyete çok fazla maruz kalmak, "insan zihnini her zamankinden çok daha fazla batağa" sokmaktadır.[91] Nitekim görselliğe teveccüh, her şeyi manzaraya dönüştürerek kaskatı hale (felç) getirir. Neticede, her şey dondurulur ve aktör, seyirci rolünü oynamaya zorlanır. Bir toplumun görselleştirme araçlarıyla oluşturulmuş olması, toplum dahil her şeyin görselleştirmeye tabi tutulması demektir. Çünkü böyle bir toplumda görselliğin haricinde hiçbir şeyin anlamı yoktur.[92] Bu

[86] Ellul, **The Political Illusion**, s. 113.
[87] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 199.
[88]Aktaran: Jacques Ranciere, **Özgürleşen Seyirci**, Çev. E. Burak Şaman, İstanbul, Metis Yayınları, 2010, s. 10.
[89] Debord, **Gösteri Toplumu**, s. 22.
[90] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 43.
[91] **A.e.**, s. 354.
[92] **A.e.**, s. 197.

sebeple insan ne kadar az görsellere maruz kalırsa o kadar çok var olur. Zira sahip oldukları "*karşı konulması imkânsız bir güçle, uzak geçmişlerinden gelen bir ağırlıkla*" görseller, seyircinin hem kalbine hem de duyularına hitap ederler.[93] Bu hitap "keskin ızdırap ve panik üretir"; insanı bir kurguya hapseder ve umutsuzluğa düşürür. Kişi, bir patikada panik ve hiçlik içinde yaşamına devam eder.[94]

Bu hiçlikte yer alan görseller ve teknikler, dikkat dağıtma ve bir oyalamadan ibarettir. Bunlar "*kendimize dönmemizi, komşularla tanışmamızı, kişiliğimizi günlük yaşama katmayı, toplumumuza karşı sorumluluğumuzu veya Tanrıyla nihai karşılaşmamızı engeller*." Varlığın bunları yapmaktan alıkonulması, onu tekniğe kavuşturmak için "huni görevi görür." Ellul'ün düşüncesinde, hayata ait bu unsurları terk etmenin ve huninin akışına kapılmanın bedeli hayatın tutsaklığı ile ödenir.[95] "Düşünmenizi, kendinizi rüzgara, denize, insanların akışına bırakmanızı"; yani dünyayla iştirak etmemizi engelleyen, bunların önünde set kuran görsel zemin bizi, teknik uygulamalara hapseder. Ayrıca Ellul bu uygulamaların, "*eşsiz bir şeyin var olması durumunda, derin coşkulara*" kapılmayı engellediğini de söyler.[96] Ellul'e göre geçmiş dönemlerde insanın görme yoluyla, manevî doğruluğun farkına ulaşması mümkündü. Fakat modern dönemlerde görsellerin zafer kazanması sonucunda, diğer her şeyi yok ederek, her türlü "enerjimizi ve tasarılarımızı" tahakküm altına almıştır. Ellul bunu şu cümlelerle anlatır: "*İmaj her yerde; fakat şimdi biz ona değer, sahilik ve ruhsal hakikat bahşediyoruz. Hakikat düzenine ait olan her şeyi imajla kapatıyoruz."* Ellul zaviyesinden görselliğe hapsolmuş çağımızın ruhsal sorunu budur. Bu durum artık Tanrı'nın taşla veya resimle temsilinin ötesine geçmiştir. Artık Dagon, İştar ya da Melkart'a karşı mücadele yerini içine hapsolduğumuz, "*görülebilir alana ait iyi görülebilir putlarda ifşa eden ruhani*" güçlere bırakmıştır.[97]

1.2. Gerçekliğin Diğer Kefesi: Makine ve Teknolojinin *Ötesi* Olarak Teknik[98]

[93] **A.e.**, s. 235.
[94] **A.e.**, s.368.
[95] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 375.
[96] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 208.
[97] **A.e.**, s. 167-168.
[98] Ellul, öncelikle Fransızca "teknik" ve "teknoloji" kelimelerini ayırır. Fransızcada "teknik (technique)" ile bir fenomen olarak teknik; "teknoloji (technologie)" ile söylem ve inceleme

Makine ve teknolojilerin kendi başına var olamayacakları ve bir bilince ihtiyaçları olduğu bir yapı/sistem tasarlayan Ellul, tekniği *"mekanize dünyanın bilinci"* olarak tanımlar.[99] Tekniğin bilinç olması, makine ve teknolojileri de içine alan ve yöneten bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sistemde bunlar, sadece teknik bilincin bir ifadesi olarak varlık bulabilmişlerdir. Her ne kadar her şeyin özünde makine olsa da, her şeye "makine özünü" veren tekniktir. Çünkü bütün teknik faaliyetler mekanizasyonla sonuçlanır. Diğer bir deyişle teknik, dokunduğu her şeyi makineye dönüştürür. Teknik olmadan bir şeyin makineleşebilmesi mümkün değildir. Mekanikliğin ihtiyacı olan dünya tipini kuran, gerekli olan düzeni getiren, rasyonelleştiren, bir nevi etkin olan ve her şeye etkinlik veren tekniktir. İnsanı ve toplumu mekanik dünyaya alıştıran, mekanikliğin kargaşasının meydana getirdiği endişeyi teselli eden de tekniktir. Bunun sonucu olarak Ellul zaviyesinden teknik, teknoloji ve makinelerden farklıdır. Dolayısıyla tekniğin yerine teknoloji ya da makine kavramlarının kullanılması Ellul'e göre büyük hatadır.[100]

Nitekim "*mesele, tek tek alınan tekil makineler değil, onların kombinasyonu meselesidir*." [101] Bu kombinasyonla teknik, her şeyi kendine uydurur. Kendini kesin ve iyi tanımlanmış niteliklerle sınırlandırır. Hangi alanda uygulanırsa uygulansın, bu sınırı geçmek ve orada tekniğin yasalarına uymak zorundadır. Sınırı geçen şeyler de tekniğin özelliklerini benimsemek zorunda kalır. Bu yolla dokunduğu her şeyi asimile ederek kendisine güç katar. Ellul'ün de ifade ettiği üzere teknik, "tek başına hüküm süren kör bir kuvvet" olur.[102] Bu gücü sayesinde teknik, insan dahil her şeyi aşmış, her şeyin ötesine geçmiştir. Makine ve teknolojinin ötesi olarak teknik; daha *genel*, daha *soyut, içsel* ve her şeyi *kuşatan*dır: Daha *geneldir*, çünkü makine ve teknolojiyi kapsar, onların bütününden oluşur ve onlara bilinç verir. Daha *soyuttur*, çünkü kendisi direkt

kastedilmektedir. Kendisi bunu motor üzerinden örneklendirir: Motorun kendisi teknik, motorun incelenmesi teknolojidir. Bu fark, toplum (society) ile sosyoloji (sociology), yeryüzü (earth) ile jeoloji (geology) arasındaki fark gibidir. Fakat Ellul, kendisi için tekniğin bununla sınırlı kalmadığını, tüm alanlarda uygulanan daha geniş anlamı içerdiğini belirtmektedir. Bu çalışmada Ellul'ün "teknik" kelimesi kullanılmış, fakat direkt alıntılarda çevirmenlerin kullandığı "teknoloji" kelimesi değiştirilmeden aktarılmıştır. Bkz: Jacques Ellul, **Perspectives on Our Age, Jacques Ellul Speaks on His Life and Work**, s. 26-27."

[99] Jacques Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 16.

[100] Jacques Ellul, **The Technological System**, s. 107 Ayrıca Bkz; Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s.13-16.

[101] Jacques Ellul, **A Critique of the New Commonplaces**, Çev. Helen Weaver, New York, Alfred A. Knopf, 1968, s. 228.

[102] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 105.

görülmez ve etkisi doğrudan hissedilmez. *İçseldir*, çünkü insanın karşısında değil onunla bütünleşmiş, bizzat hayatın içine girmiş ve özünü etkilemiştir.[103] *Her şeyi kuşatandır*, çünkü insanı, makineyi ve teknolojiyi aşan bir yapıya sahiptir.

Gerçekliğin diğer kefesi olan teknik, makine ve teknolojinin ötesi olarak ele alınırken, söz konusu tekniğin her zaman sayılan özellikleri taşıyıp taşımadığı, bu özelliklerin kendisine sonradan mı dahil olduğu tartışmaya açılmış olur. Teknik, geçmiş dönemlerde de genel, soyut, içsel ve kuşatan bir yapı olarak mevcut muydu? Diğer bir deyişle teknik, her zaman makine ve teknolojiyi aşan ve bunların ötesinde bir *bilinç* ve *yapı* mıydı?

1.2.1. Geleneksel Tekniğin Yapı Ol(a)maması

Yukarıdaki sorulara karşılık Ellul, Antik dönemde insanların bu şekilde teknik geliştirmek için temkinli davrandıklarını öne sürer. Söz gelimi Yunanlılar, ellerindeki bilgiden böyle bir teknik çıkarmak için oldukça karamsar, çekingen, Ellul'ün ifadesiyle "Malthusçu bir tavır" benimsemişlerdir. Böyle davranmalarının nedeni üzerine sorulacak bir soruya, "ya istekli değillerdi ya da muktedir değillerdi" şeklinde cevap verilebilir. Fakat Ellul buna muktedir olmadıkları şeklindeki cevabı doğru bulmaz. Ona göre bunu gerçekleştirebilecek bir "altın çağa" sahip olmalarına rağmen, geliştirmemiş olmalarının nedeni istememiş olmalarıydı. İstememişlerdi, çünkü "*bunun aşırıya kaçma riski taşıdığının farkındaydılar. Medeniyetlerine bir ucube yerleştirme tehdidinden dolayı kendilerini frenlemişlerdir*." Ona göre bu düşünceye vakıf olmaları felsefi faktörün neticesiydi. Hayat felsefeleri, "*maddî ihtiyaçlara tepeden bakan, kol gücüne itibar etmeyen, tefekkürü zihinsel eylemin gayesi olarak gören*" bir anlayıştı. Maddî ihtiyaçların küçümsendiği, teknik araştırmaların kafa yorulmaz görüldüğü ve bilginin amacının uygulamadan çok tefekkür olduğu bir düşünce hakim olmuştur. Ellul'ün bir medeniyetin zirve noktası olarak ifade ettiği bu anlayış, ilkel insanın anlamadığı bir şey karşısında duyduğu korkudan kaynaklanmıyordu. Bu zirve nokta, korkunun çok ötesinde mükemmel bir şekilde ölçülüp biçilen yaşam anlayışının sonucuydu. Tekniğe bakışın bu veçhesi, yüce erdem

[103] Diğer özelliklerden farklı olarak tekniğin içsel özelliği insan ve hayatıyla ilgilidir. Çünkü Ellul için makineler ya da teknolojik aletler haricidir, dışsaldır. İnsanın özüne zarar verseler bile insanın onlardan özgürleş(ebil)mesi daha kolaydır. Fakat hem bilinç hem de yapı/sistem olması itibarıyla teknikle araya mesafe koyabilmek bu kadar kolay değildir.

ve öz-denetimi karşımıza çıkarır. Tekniğin reddi, kendini kontrol etme, kadere inanma ve verili bir hayat anlayışını içeren, bilerek ve anlayarak tekniğin sınırsız gücüne karşı ortaya çıkan bir direnişti. Bilginin tekniğe uygulanması için ek çaba sarf etmediler çünkü onlar için bilgi zaten hikmete tekabül ediyordu. Ellul Roma'yı incelediğinde, başlangıçta teknik, sadece askeri ve devletin ifadesi olması itibarıyla sosyolojik bir teknikten bahsedilememesi sebebiyle halkın da tekniğinden söz edilemeyeceğini dile getirir. Fakat ona göre Roma'da önemli olan hem özel hem kamusal alanda her şeyin Roma hukukuna bağlı olmasıdır. Roma hukukunu geliştiren, soyut düşüncenin ürünü olmaktan ziyade somut durumla alakalıdır. Somut durum, adalete saygı, tarih ve gerekliliği kabuldür. Somut ve deneysel bakış açısının sonucunda muhtemelen dinin de etkisiyle ihtiyaçlara cevap vermek fakat aynı zamanda da aşırı lükse kaçmayı engelleyerek ve bireye saygı çerçevesinde her aracı işlemek, mükemmeliyete taşımak ve onu mümkün olan her durumda kullanma anlayışı kendisini göstermeye başladı.[104]

Ayrıca geleneksel teknik, 18 yy.dan sonraki tekniğe göre daha kısıtlı, belli, dar ve sınırlı alanlarda kullanılması da gelişimini engellemekteydi. Bu kullanımlar üretim, tüketim, savaş gibi teknikler olmakla birlikte teknik yapı ve iyileşmelerden çok, "özel girişim, kısa ömürlü tezahür ve geleneklere" bağlıydı. Bu açıdan bakıldığında tekniğin kullanım alanı kısıtlıydı. Ellul, bu kısıtlılığın sebeplerini şöyle açıklar: Öncelikle teknikler için harcanılan zaman ve çaba, uyku, muhabbet, düşünme vs. için ayrılan zamandan sonra gelmekte ve daha az vakit harcanmaktaydı. Toplumsal ilişkileri ve insanî temasları sürdürme faaliyeti daha önemli görülür ve tekniğe dair faaliyetlere üstün gelirdi. Çalışmak bir erdem olmaktan ziyade işkenceydi ve çok çalışmaktansa tüketmemek ya da hayatta kalacak kadar çalışmak ve tüketmek tercih edilirdi. Bu noktada Ellul, geleneksel toplumda tekniğin önemli sayılmaması ve bunun sonucu olarak da tekniği sadece bir araç olarak değerlendirdiklerini, özellikle kaderlerini ve umutlarını tamamen teknik ilerlemeye bağlamadıklarının altını çizer.[105]

Ayrıca kullanılan teknikler mekansal ve yereldi. Ellul tekniğin yerel olmasının sebebini, tekniğin medeniyetin bir parçası olması ile açıklar. Bunun neticesinde medeniyetlerde olduğu gibi teknikte de çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik,

[104] **A.e.**, s. 37–40.
[105] **A.e.**, s. 76-79.

halkların değişik tecrübe girişimlerinden ziyade tekniğin bir kültür içinde gömülü olmasından ileri gelmektedir. Fakat bunlardan hangisinin dünyadaki en iyi yol olduğuna dair bir mukayese veya rekabet söz konusu değildi. Sadece o mahalde en iyi yolun hangisi olduğu tartışılırdı. Yine teknik, zamansal açıdan da kısıtlıydı. Hem bir şeyi yapmak, çalıştırmak uzun zaman almakta hem de tarih içinde yapılan şeyin yayılması yavaş ilerlemekteydi. Bunun bir neticesi olarak insan tekniğin kullanımını ve etkisini kontrol edebilmiştir. Dolayısıyla insan tekniğe değil, teknik insana tabiydi. İnsan ve tekniğin gelişimi birbirine yakın olması sebebiyle insanın manevî gelişimi ve ruhsal hayatı teknik tarafından etkilenmiyordu. Diğer bir deyişle teknik, insanın bireysel gelişimine katkıda bulunmuş ve işlerini kolaylaştırmış olmasına rağmen onu doğrudan etkilememiştir. [106]

Aynı zamanda insanın tercih imkanı olması da kısıtlılığın sebebi olarak görülebilir. Tercih imkanı toplumlar üzerinde etkiliydi. Kimi toplumlar aktif olup savaş, fetih vb. faaliyetleri tercih ederken, diğerlerinin içe dönük olması, sadece kendini destekleyecek kadar çalışması, manevî, mistik ve ilahî olanla ilgilenip diğerlerine karşı pasif olmayı tercih etme imkanları bulunmaktaydı. Ayrıca Ellul'ün ifade ettiği gibi, “bu durum değişken bir hal taşır” diğer bir deyişle aktif olan toplum ya da insan pasifleşebilir, pasif olan da aktifleşebilir. Bu noktada asıl önemli olan tekniğin bu gruplardan hiçbirini dışlamamasıydı. "Mutlak iyi" henüz keşfedilmediği için birey üzerinde olan kısıtlamalar hiçbir zaman zorunlu ve belirleyici nitelikte değildi. Teknik çeşitliliğinin az ve yayılmasının yavaş olması gibi diğer özellikleri belirleyen insan eylemiydi. İnsan birçok nedene göre tercihini kendisi yapabilirdi. Teknik gelişim, teknik etkinlik ile insanî karar arasındaki etkileşimin sonucuydu. [107]

Ayrıca Ellul için 18.yy.dan sonra değişen en önemli unsur, geleneklere bağlılığın ve tabuların ortadan kalkması ve doğal toplumsal grupların yok olmasıdır. Bu tabular, ahlakî ve dinî fikirler, yargılar, insan anlayışı ve insanî amaçları içermesiyle teorik olarak teknik gelişmeye engeldi. Sosyolojik tabular da değiştirilemeyecek bir doğal hiyerarşinin var olduğu kanaatini içermekteydi. Toplumun güvendiği ve mümkün olarak gördüğü tek yapı dini ve kutsal bir

[106] **A.e.**, s. 80–88.
[107] **A.e.**, s. 87–89.

karakterdeydi ve teknik bu yapının karşısındaydı. Burada doğal ve kutsal karaktere olan inanç, tekniğin önünde bir engel olarak durmaktaydı. Bunun yanı sıra modern tekniği gerçekten üreten ve gelişmesini sağlayan dürtü, özel ilgi-çıkardı. Bunu bilinçli olarak ilk keşfeden devlet ilgisiydi. Ellul, devletin sanat ve bilim özelinde tekniği desteklemesinin nedeninin "yüce-kutsal olmaları ya da medeniyet sevgisiyle değil, iktidar içgüdüsüyle" olduğunu nakleder. Ellul devletten sonra özel ilgi-çıkar ilişkisi keşfedenin burjuvazi olduğunu belirtir. Özellikle manevîyatın ve dinin parçalanmasıyla bireyleri sömürmek için ortam oluştuğu zaman bu ilgi-çıkar daha da görünür oldu. Böylelikle teknik burjuvazinin de hedeflerinden biri oldu. Nitekim herkesin tek düşüncesi teknikten kazanç sağlamaktı. Bu sebeple tekniğin ilerlemesi için tekniğin çıkarlarını, "kurban edilmek zorunda olan bireyin çıkarları"nın önüne koydu.[108] Peki devletin ve burjuvazinin etkisiyle ortaya çıkan ve bir yapı olan teknik, hangi özellikleri ile geleneksel teknikten ayrılır? Diğer bir deyişle teknikte devlet ve burjuvazinin ilgi-çıkar görmesinin nedeni tekniğin hangi özelliklerinden ileri gelmekteydi? Aynı zamanda makine ve teknolojinin ötesi düzeyinde ele alınırken aktarılan tekniğin *genel, soyut, içsel ve kuşatan olarak bir yapı/sistem olmasını* sağlayan bu özellikler neydi?

1.2.2. Tekniği *Öteye* Taşıyan Özellikler

Bu sorular eşliğinde incelendiğinde modern teknik, geleneksel tekniğin özelliklerini değilleyerek yeni özellikler kazanmıştır. Geleneksel dönemde zaman, mekân, tür, tercih vb. alanlarda kısıtlı olan teknik artık kısıtlı değildir. Dolayısıyla modern döneme gelindiğinde teknik, sınırları olmayan, bütün faaliyetleri kapsayan ve belirleyen bir yapı olmuştur. Ellul'e göre bu tekniğin ayırt edici özellikleri rasyonellik, yapaylık, teknik bilinç, otomatizm, kendini çoğaltma, monizm ve evrenselliktir. Öncelikle bu teknik rasyonel ve yapaydır. Rasyonellik, "*gerçekleri, güçleri, olguları, araçları mantıksal şemaya indirger.*" Ellul rasyonelliğin her şeyi mantıksal boyuta indirgemesinin, kişisel yaratım ve yönetimi dışladığının altını çizer. Diğer özelliği ise yapaylığıdır. Kendisi yapay olan teknik, yapay bir dünya yaratır. Bu özelliğiyle doğal dünyadan ayrılır, hatta ona karşıttır. Nitekim doğal olan her şeyi tahrip eder, kendi

[108] **A.e.**, s. 58–62.

tabiiyeti altına alır ve elimine eder.[109] "Teknik irade/teknik bilinç(niyet)" ise kesin teknik imkanlar arayışı, belli amaçlara erişme iradesi, tüm alanlarda uygulama ve tüm toplumun göze çarpan teknik hedefe kilitlenmesidir. Bu özellik sayesinde teknik, tüm toplumu teknik bir istikamete doğru ilerleten ve topluma bilinçli bir şekilde rehberlik eden "kitlesel irade" halini almıştır. [110]

"Teknik otomatizm"; insanın "*teknik için kesin bir hükme varamaması, ona müdahale edememesi, teknik ilerleme üzerindeki kontrol ve tercih hakkından feragat etmesidir*". Teknik otomatizm, rasyonel tarzda ölçülüp biçilen, tatmin edici olan ve diğer yöntemlere göre en etkili yöntem olarak belirlenen teknik hareketin kendi kendini yönetir hale gelmesidir. Bu yönetimde kişisel tercihler söz konusu değildir ve belirlenenin aksi iddia edilemez. Teknik hareket ölçülüp biçilmiş, tatmin edici, tartışmaya kapalı bir şekilde kendisini ortaya koyar. Ellul'e göre tekniğin kendisi belirleyicidir ve insan hiçbir şekilde bir tercihin amili değildir. Dolayısıyla tekniğin otomat oluşu, yargılanmadan ya da sorgulanmadan "en güncel, verimli ve teknik nitelikli süreç" için "hemen kullanılabilir" olmayı önceler. Teknik otomatizm, teknik alan ile teknik dışını çatışır hale getirir. Bu durum teknik dışı alan için zor bir durumdur. Nitekim teknik eylemler, teknik dışı eylemlerden üstün olduğu için teknik dışı eylem, teknik tarafından "fayda" perspektifinden bakılarak ya ortadan kaldırılır ya da kendisine dönüştürülür. Ellul'e göre bu süreç, genelde tekniğin bir çevreye nüfuz ederek o çevreyi teknikleştirmesiyle sonuçlanır. Ulaşılması gereken bir amaç söz konusu olduğunda teknik araçlar ve teknik dışı araçlar arasında kişisel ya da geleneksel bir seçim yapmak mümkün değildir. Teknik araçlarla diğer araçların yarışması imkansızdır. Ellul zaviyesinden teknik dışı bir yöntemi kullanmak bireyin ya da grubun karar vereceği bir konu değildir; çünkü ya geleneksel, kişisel ya da ahlakî bir aracı üstün tutarak kendi tercih özgürlüğünü seçer ve yenileceği bir güçle rekabete girer ya da teknik gerekliliği kabul ederek teknik köleliğe teslim olur. Bu durumda Ellul, gerçekte bir tercih özgürlüğü bulunmadığını belirtir. O halde şu soruyu sorabiliriz: Teknik otomatizm, sınırlara ulaştığında ne kadar daha ileri gidebilecek? Ellul için bu sorunun cevabı, tekniğin kendisinden zayıf olanı elimine ederek ilerlerken

[109] **A.e.**, s. 89–90.
[110] **A.e**, s. 60.

teknik dışı olan şeyleri kendi dairesinde barınamaz hale getirmesiyle ilgilidir. Çünkü bunu başardığında hem yaratıcı hem de yıkıcı güç olarak kimsenin hükmedemeyeceği tekniğin ne kadar ileri gidebileceğini tahmin etmek mümkün değildir.[111]

"Kendini çoğaltma", tekniğin diğer özelliğidir. Kendimizi makineler ve teknoloji ile çoğalan bir evrende buluyoruz. "*Her yerinden tomurcuklar çıkıyor. Her gün binlerce yeni şey ortaya çıkıyor*." Teknik, daha acımasız, daha kesin, daha zorlayıcı ve daha karmaşık hale gelen bir organizasyon olarak artan bir hızla büyüyor, "her insana ve insan hayatının her anına yaklaşıyor." Bu konuda hiç kimsenin hiçbir şey yapamaması, bu çoğalmayı kimsenin yönetmiyor veya kontrol etmiyor ve kendi gücüyle devam ediyor oluşu tekniğin kendini çoğaltmasıdır.[112] Nitekim teknik, bir tarafta sorunlar inşa ederken diğer tarafta o sorunların çözümü için daha fazla kendisine ihtiyaç duyulmasını gerektirir.[113] Dolayısıyla bu özellikle Ellul, tekniğin otomatik büyümesine ve uygulama alanlarının artmasına işaret eder. Nitekim bir teknik buluş, diğer buluşları mümkün kılar, onların önünü açar. Ayrıca herhangi bir sorun için bulunan teknik çözüm, bulunduğu alanla sınırlı kalmayarak diğer alanlarda da uygulanır. Ellul bu ilerlemeyi zincir gibi birbiriyle bağlantılı olarak görür, bir buluş gerçekleştiğinde diğer buluşları beraberinde getirir. Birbirini takip eden buluşlar silsilesinde insanın müdahalesi, tesadüfi bir neden haline gelir. Diğer bir deyişle tekniğin getirdiği yeni gelişmeler, mevcut sorunlara ve zorluklara eklenip ekstra bir ilerlemeyi gerektirmektedir. Bu durumda teknik, "kendisini doğurur." Ayrıca Ellul'e göre tekniğin kendini çoğaltması tabiatın tüketilen kaynaklarını telafi etme çabasıdır. Artan yenilikler sayesinde orman, su, maden gibi tabii kaynakların geri dönüşü olmayacak şekilde tüketilmesinin üstü örtülür.[114]

Tekniğin bir diğer karakteristik özelliği "monizm"dir. Farklı teknikleri kendi içinde barındıran teknik olgusu aslında bir bütündür, parçalar her yerde ve aynı özellikleri gösterir. Bundan ötürü Ellul, tekniğin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetmek ya da teknik ile kullanımları arasında ayrım yapmak şeklindeki düşünceleri doğru bulmaz. Çünkü tekniğin parçaları ontolojik olarak birbirinden ayrılamaz, bu

[111] **A.e.**, s. 91-96.
[112] Ellul, **A Critique of the New Commonplaces**, s. 174.
[113] Ellul, **The Technological System**, s. 225.
[114] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 99-103.

sebeple kullanımı da varlığına bağımlıdır. Teknik varsa, bir bütün olarak vardır ve kullanılması da zorunludur. Bu perspektifte Ellul, teknik ile nasıl kullanıldığı arasında bir fark olmadığını belirtir. Buradan anlaşılacağı üzere teknik insanların onu nasıl kullandığı ile sınırlandırılamaz; teknik neyse o şekilde kullanılır. Teknik ile kullanımı özdeştir. Sorunlar tekniğin kullanımından ya da sonuçlarından değil, tekniğin kendisinden kaynaklanır.[115] Teknik faaliyetin bütün sonuçlarını öngörmek imkansızdır. İlk adım atıldıktan sonra kaçınılmaz olarak, "öngörülen/beklenen ve değerli/pozitif" etkilerin yanında, tekniğin yokluğundan çok daha kötü sonuçlar doğuracak yan etkileri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla teknik, olumlu özellikleri korunarak olumsuz özelliklerinin atılabileceği bir yapı değildir. Çünkü tekniğin özü, bütün gereklilikleri ve faaliyet türlerini, her parçasının bir diğerini desteklediği bir bütünü oluşturur.[116]

Ayrıca modern teknik, "evrensel"dir. Ellul'ün üzerinde durduğu coğrafi evrensellik, teknik faaliyetin bir ülkeden diğerlerine yayılarak tüm dünyada zemin bulabilmesidir. Ellul bu noktada geçmişte her bölgenin kendine özgü teknikleri kullanmasından yola çıkar. Şu an farklı medeniyetler ve farklı ilkeler olmasına karşılık her medeniyet kendisini modern teknik ilkelere yerleştirme eğilimi göstermektedir. Diğer bir deyişle farklı medeniyetlerde aynı teknik metotların kullanılmasına yönelik bir eğilim vardır. Bu durumda teknik, bütün medeniyetleri tekdüze bir hale getirir. Geçmişte her medeniyet, değişik "yollar" izlerken bugün hepsi aynı yolu izlemektedir. Hepsi aynı noktaya gel(e)mese bile sıraya dizilmiş şekilde o yöne doğru ilerlemektedir. Aynı yöne ilerleyen birey ve toplumu Ellul, "teknik köleler" olarak nitelendirir ve asıl amacın en kısa zamanda teknik köleleşmeye ulaşmak olduğunu ve bunun için hızlarının arttığını vurgulamaktadır.[117] John Wilkinson, Ellul'ün tekniğe yaklaşımında tekniğin evrenselliğiyle insanı sıkıca bütünleştirdiği ve bağlayarak tek bir unsur haline getirerek bir toplum oluşturduğu çıkarımında bulunur. Bu noktada tekniğin evrensel oluşu, "*her toplumun geleneksel değerlerini teslim alır ve sonunda*

[115] **A.e.**, s. 106-109.
[116] **A.e.**,s. 116-122.
[117] **A.e.**, s. 128.

bütün teknik dışı farklılık ve çeşitliliğin sadece bir dış görünüş olduğu tek tip dünya kültürü üretmek için bu değerleri altüst ettiği ve bastırdığı yolun bir tanımıdır."[118]

Bu perspektifte coğrafi evrensellik de, medeniyetleri yok etme tehlikesini barındırmaktadır. Tarihsel gelişimde de bir medeniyeti yok etmeye yönelik girişimler olmuştur. Fakat Ellul'ün üzerinde durduğu tehlike, bütün medeniyetlerin bir anda yok olmasıdır. Teknik, basit bir mekanizmanın ötesinde ve bir medeniyetin karşı koyamayacağı şekilde zorunlu olarak evrenseldir. Bu noktada diğer bir tehlike, tekniğin bir anda içinde gelişmediği toplumlara nakledilmesidir. Ellul için bu durum, her ne kadar o topluma iyilik gibi görünse de hem geleneksel anlayışlarının yok edilmesi hem de tekniğin o toplumdaki denge durumunu ölçmenin imkansız olması sebebiyle etkilerinin tahmin edilememesine yol açar. Zira ona göre teknik, Batı'da doğmuş ve yavaş yavaş ilerlemiş olmasına rağmen insanlar tarafından sorgulanmış ve hem insanı hem de toplumu tahrip etmiştir. Hal böyleyken tekniğin kendisine tamamen yabancı bir ortama "aniden ve tüm gücüyle" nakledilmesi sonucunda maddî, manevî, psikolojik, sosyolojik ve yahut ahlakî etkilerinin kat be kat muazzam olacağının düşünülmesi gerekir. Nitekim teknik, tabi olanın özüne müdahale eder, insanı ve nesneleri dünyevileştirir, toplumu bireyler toplamına indirger, sonra toplumu parçalara böler, topluma ve dine ait tabuları yıkar ve manevî çerçeveyi tahrip eder.[119]

1.2.3. Tekniğin Felsefi Etkileri

Ellul teknik için "*temelde insan yaşamının tamamını kapsayan bir güçle uğraşıyoruz*" der.[120] Tekniklerin bir kısmı insanın aklına, bedenine, iradesine diğer bazısı da "maddenin ruha dönüştüğü, ruhun da maddeye hayat verdiği yere" dokunur. Teknik, bunların hepsini bir sistem içinde düzene sokar ve ceninden yaşlıya herkese hitap eder.[121] İnsanın hayatını böylesine kuşatmış olan, davranışlarını belirleyen ve harekete geçiren tekniğin etkilerinden kendini ayırması neredeyse imkansızdır. Bu noktada Ellul teknik toplumda yaşayan bireyin tanımlarını aktarır: Ortega'dan "yığın insan", William Whyte'dan "organizasyon insan", Bernard Ronze'dan "dışa dönük,

[118] John Wilkinson'dan aktaran: S. Perviz Mansur, "Teknoloji Metafizikçisi", **İnsan ve Teknoloji**, Çev. Taha Kılıç, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, s. 144–145.
[119] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 132-137.
[120] Ellul, **Perspectives on Our Age, Jacques Ellul Speaks on His Life and Work**, s. 31.
[121] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 361.

kantitatif insan", W. Miles'tan "teknik insan, ötekine-yönelimli insan". Bu tanımların her biri "*gerçekleşmiş bulunan derin psikolojik, moral, psişik, ruhsal ve entelektüel değişmeyi*" ortaya çıkarır. Bu değişimi hakiki bir mutasyon[122] olarak gören Ellul teknik toplumu varoluşçuların[123] tanımladığı şekliyle "teknikle meşgul olmaya kilitlenmiş" olarak görür.[124] Bu bölümde sözü edilen kilitlenmenin insan üzerindeki manevî etkilerinin ne olduğuna cevap aranmaya çalışılacaktır.

1.2.3.1. Düşüncenin Etkilenmesi: Düşünme ve Düşünememe

Teknik düşünce ile insan düşüncesi farklıdır. Teknik düşünce tamamen rasyonelliğe dayanır. Fakat insan düşüncesi rasyonelliğin yanı sıra "insanın yaşam deneyiminden" beslenir. "Hayal gücü, fantezi, mit, sezgi ve deneyim" birlikte insan düşüncesini oluştururlar. Diğer tarafta teknik düşünceden beslenen teknik araçlar, insan düşüncesini doğuran, besleyen ve ona hareket veren *"*rüyalara, korkulara ya da arzulara*"* sahip değildir.[125] Bu farklılık sebebiyle insanî deneyimden mahrum kalan teknik düşüncenin saldırısı, "ince fakat derin"dir: Teknik gelişmelerin benimsenmesi ve onlara uyum sağlanması beraberinde insanî davranış, dil ve düşüncelerin de teknik düşünce tarafından düzenlenmesini ve yönetilmesini getirir.[126] Öyleyse "tekniğin insanın manevî hayatını ve ruhi amaçlarını dönüştürmüş" olmasının sonucu nedir? şeklindeki soruya Ellul; "tekniğin her türlü eylem tekeline sahip oluşu" ile cevap vermektedir. Zira bir insanî faaliyetin mümkün olabilmesi için, ya tekniğin kendisine aracılık etmesi ya da onun sansüründen geçmesi gerekmektedir. Bu durumda her türlü düşünce ve irade, ya kendini teknik gibi ifade ederek ya da onun süzgecinden geçerek meşruluk kazanabilir. Dolayısıyla en ufak bir girişimin dahi teknikten bağımsız, orijinal bir varlığı olması mümkün değildir.[127]

---

[122] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 337.
[123] Varoluşçu filozofların Tekniğe yaklaşımları hakkında bilgi için Bkz: Tuba Nur Umut, "Teknoloji - Değer İlişkisi", s. 153-162.
[124] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 151.
[125] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 168.
[126] J. M. Van Der Laan, "Language and Being Human in Technology", **Bulletin of Science, Technology & Society** 32/3, 2012, s. 242.
[127] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 433.

Tekniğin izin verdiği ve ona bağımlı olan düşünme, görselliğin her şey üzerindeki zaferinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır.[128] Ellul'ün beyan ettiği üzere görsel olanın zafer kazanarak her şeyin temeli haline gelmesi, felsefi düşünceyi çöküşe geçirmiştir. Bu çöküşün sebebi "*ölçülebilen, sayılabilen, gösterilebilen, çelişkisiz ve kendisiyle özdeş olan*" gerçekliktir. Çünkü gerçeklik, "bilimsel araştırmanın ve doğru bilginin" nesnesi olarak bilinebilir olması itibarıyla hakikatle özdeşleştirilmektedir. Nitekim gerçeklik ve hakikatin aynı düzlemde olmaması gibi, felsefe de hem düşünce şekli hem de kullandığı dil açısından görsellik ile aynı düzlemde değildir. Ellul için, görselliğin düşünceye hizmet ettiği, eleştirel zihin ve yargı kapasitesi üreteceği ve insanları entelektüel güçleri kullanmaya muktedir hale getireceği iddiaları doğru değildir. Aksine görsellerin istilasıyla düşüncenin devre dışı bırakılması, eleştirel bakışın elimine edilmesi ve insanların görsel dünyada teknik meşguliyet içerisinde batağa sokulması söz konusudur.[129]

Bu bataklıkta düşünce faaliyeti, söze dayalı bir eser üzerinden değil, görseller üzerinden harekete geçirilir. Görselden görsele geçerken, duygular da aynı şekilde değişir: Düşünce, "kızgınlıktan öfkeye, korkudan küskünlüğe, tutkudan tecessüse" doğru şekillenir. Her ne kadar teknik sayesinde düşünce ürünleri zenginleşse de teknik, bir faaliyet olarak düşünceyi felç etmektedir. Nitekim nesneleri ve düşünceleri görsel olarak görebilmek, bağımsızlığın, özerkliğin, mesafenin ve eleştirel melekelerin ortadan kalkması anlamına gelir. Düşünce, delile dayalı, somut, apaçık ve sorgulanamaz şeyler arasına dahil olur. Tekniğe dayanan, teknik tarafından beslenen ve teknik tarafından mesele haline getirilen görsel düşünce, tekniğe adanmış ve bireyi tekniğin iştirakçisi haline getirir. Bu noktada bilinçli ya da bilinçsiz bütün zihinler, görsellik ile döşenmiş "düşünme patikasında" yol almakta mutabakat sağlamışlardır. Zira eleştirel ve bağımsız düşünce, bu patikadan kopuşu gerektirir. Patikadan ayrılmamak, yani toplumun bir parçası ve inanılan biri olmak için herkes, herkes gibi düşünmelidir.[130]

Dolayısıyla gerçeklik alanında, karşıtlarını kucaklayarak teknik ile insanın diyalektik içinde yaşamasından ziyade tekniğin kendini yegane doğru olarak ikamesi

[128] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 340.
[129] **A.e.**, s. 354.
[130] **A.e.**, s. 341–346.

söz konusudur.[131] Tekniğin tek doğru olarak ikamesi, düşünce-faaliyet bütünlüğünü bozar ve "en iyi düşünceleri dahi manevî etkinlikten yoksun" hale getirir. Düşüncelerin teknik çevreye asimile edilmesi, onları maddî olarak etkin, manevî olarak değersiz kılar. Bundan ötürü "kendisini düşündüğü ve tanıdığı"[132] bir düşünme şekli kalmayan birey, "hayali bir isyanla tatmin olur, eleştirmeyi bırakır."[133] Düşünce, "tekniğin içindeki dosyalardan birinin başlığı" haline gelir. Artık düşünce, hiçbir şeyi sorgulamayan ve korkutmayan zararsız hale gelmiştir.[134] Tekniğin düşünce üzerindeki etkisi, ondan meydana gelen eylem ve zevk tarzına da yansımıştır. Ellul, bu noktada rock müziği örnek verir: İçinde şiddeti barındıran, kelimeleri anlamsız, anlaşılmaz ve boş olan, dinleyiciyi bastıran, düşünce, tefekkür ve dikkate mâni olan bir müzik türü olarak takdim ederken Ellul, rock müzik için "beyinsizleştirme makinesi"[135] ifadesini kullanır. Ona göre bu tarz müzik sadece teknik kombinasyon ile mümkündür.[136] Zira insanlar dahil her şeyi "temsili düşünme için hesaplama nesnelerine indirgeme" teknik sömürü ile sonuçlanır.[137] Ve tekniğin bu sömürüsüne karşılık verilen cevap, tekniğin bir üretimi olarak teknikle aynı özellikleri taşır.

Düşünce ile ilgili Ellul'ün üzerinde durduğu diğer bir sorun, teknik değişimlerin "bir volkandan geliyormuş gibi" ortaya çıkmasıdır. Bu durumda insanların kaderi, değişime ve cihazlara ayak uydurma etrafında yoğunlaşmalı ve "eskimekten kaçmak için hızlı koşmalıdır." Bu noktada Ellul, insanların düşünmek için de vakitlerinin kalmadığını söyler. Bununla birlikte düşünme vaktinin kalmamış olması, seçimleri de önemsizleştirir. Dolayısıyla teknik değişim bir eliyle verdiği düşünce ve tercih özgürlüğünü diğeriyle almıştır.[138] Ne düşünme ne tercih ne de tercihlerin düşünülmesi için zaman vardır. Yani "arzu ve o arzuyla tatmin olma arasında" zaman olmadığı gibi tercih, tercihlerin incelenmesi ve sonuçlarının düşünülmesi arasında da gereken süre yoktur. Hayat, her şeyin hemen yapılması

[131] Ellul, **The Technological System**, s. 105.
[132] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 337.
[133] **A.e.**, s. 439–440.
[134] **A.e.**, s. 431-433.
[135] Ellul burada Alfred Jarry'nin rock müzik için yaptığı tanımı kullanmaktadır.
[136] Jacques Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", **Research in Philosophy and Technology,** 7, 1984, s. 90.
[137] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 170.
[138] Langdon Winner, "The Enduring Dilemmas of Autonomous Technique", **Bulletin of Science, Technology & Society,** 15/2-3, 1995, s. 68.

üzerine kurulu ve "evrenin ani değişimlerinden oluşan bir yarış pistine" dönmüştür. Dolayısıyla bu hayat bireye ne kadar etki ederse ve birey tarafından ne kadar benimsenirse, birey o kadar düşünemez hale gelir.[139] O halde, tekniğin etkisinin düşünmeyi etkilemesi sonucunda birey bilgiye nasıl ulaşır? Tekniğin etkisi altındaki bireyin düşünemeyerek ulaştığı bilgi ne tür bilgi olur? Bu tarz bir bilginin doğruluk değeri olabilir mi? Ya da düşünme ve bilgi üzerindeki dönüşüm doğruluk kriterini de dönüştürmüş müdür?

1.2.3.2. Teknik Ortamda Bilginin İmkanı

Görseller ve teknik sayesinde elde edilen bilgi gerçeklikle ilişkilidir. Düşüncenin teknik tarafından düzenlenmesi ve yönetilmesi gibi, insana sunulan bilginin de teknik süzgecinden geçmiş ya da onun tarafından üretilmiş olması gerekir. Tekniğin hızı karşısında düşünme vakti kalmadığı için elde edilen bu bilginin geçerliliğini ölçmek için de vakit yoktur. Ellul'e göre bu tür bilginin doğruluk ve yanlışlığından ziyade toplumu, tekniğe adapte ve ikna etme gücü önemsenmektedir. Dolayısıyla üzerinde düşünülemeyen, doğruluk ve yanlışlığına bakılmayan, amacı insanları ikna etmek olan ve tüm bunlar sebebiyle anlam kaybına uğrayan bilgi türü karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında bilginin amacındaki bu dönüşüm ve bunun neticesi olan anlamsızlaşma problemi ele alınacaktır.

1.2.3.2.1. Bilginin Amacındaki Dönüşüm

Ellul'e göre bilgi, artık hakikat arayışı değil, bir güç arayışıdır. Bilgiyle üretilen teknik, sadece güçten ibarettir. Ellul bu tür bilginin amacını iktidarı elde etmek ve korumak olarak anlatır.[140] Bundan dolayı kişi ne kadar çok bilgiyle yüz yüze kalırsa, o kadar kafa karışıklığı yaşamaktadır. Ellul'ün ifadeleriyle kişi, "sarmal yanılsamaya" sürüklenmektedir. Ona göre bilginin aktarımı, çatışmaya karşıt olarak toplumsal bağlılık ve uzlaşmanın gelişmesine hizmet etmektedir.[141] Bu yüzden eğitimin, istisnasız bütün insanlara uygulanması gerekir. Eğitim tekniği, çocuğun gelişmesine, mutluluğuna ve denge kurmasına imkân tanır. Bu denge sayesinde teknik, insanın

[139] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 346-347.
[140] Jacques Ellul, **What I Believe**, Çev. Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids London, Marshall Morgan and Scott, 1989, s. 151.
[141] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 109.

uyumlu, dengeli ve mutlu olmasını sağlasa da durumun tehlikeli bir yönü de vardır. O da insanları aslında mutlu olmayacakları şekilde mutlu etmeye çalışmaktır. Bu çaba, "teslimiyetin zirvesi"ni temsil eder. Zira Ellul'e göre bu denge sayesinde çocuk, toplumsal bünyeyle bağlantı kurar ve tekniğin esaretine alışır. Eğitimsizlik, topluma ters davranış, sosyal uyum eksikliği ve ruhi dengenin kaybolmasına neden olduğu için kişilik sorunları doğurur. Yani teknik sonucunda çocuk kendisi için değil, "adalet ve doğruluk taşımayan toplum" için eğitilir. Bu bağlamda Ellul zaviyesinden bakıldığında teknik toplumda bilginin kaynağı olan eğitim de "pantokrator (her şeye kadir)"dur. Ve eğer bir kişi, tekniğin yöntemlerine göre eğitim görmemiş ise tehlikelidir.[142] Ayrıca teknik ortamda bilgi, içerik açısından makineye tatmin olacağı koşullar bulmasını, devrin anlayışına ket vurmayı ve bireye boyun eğdirmeyi amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle aslında bilginin içeriği insanın makineye adapte olmasını amaçlayan bir teknik bütündür.[143] Bu konuya örnek olarak Ellul'ün bilim kurgu kitap ve filmlerinin teknolojik toplumdaki işlevini, uyum için altyapı oluşturma olarak ifade etmesi verilebilir. O bu tür eserlerin endişe verici bir model sunduğunu, fakat elimizdeki teknolojinin ise endişe verici olmamakla birlikte yumuşak ve iyi huylu olarak kabul edilmesini kolaylaştırdığını savunur. Aslında bu eserler aracılığıyla kötü olarak sunulan gerçek teknolojiden, "kabul edilebilir ve güven verici" olan teknik topluma kaçış söz konusudur.[144]

Ayrıca tekniğin sunduğu bilgi, sadece bilgi vermek ve eğitmek için değil ikna etmek için objektiflikten soyutlanarak sunulur. Ellul, tekniğin ikna etmek için kullandığı yöntem olan propagandanın mekanik ve psikolojik tekniklerin bir araya gelerek oluştuğunu aktarır. Mekanik teknikler, insana birden fazla kişiyle iletişim imkanı sunan ve her bireye hitap eden, ikna etme, ruhsal ve entelektüel baskı yaratma gücüne sahiptir. Bununla birlikte bu tür teknikler insan ruhuna erişim imkanı sağlar.[145] Ellul zaviyesinden propagandanın amacı, uzun vadede bireyin bir tür hiçliğini ortaya çıkarmaktır. Bireyin her şeye hazır hale gelmesi için, ruhu üzerinde oynanması, doğal eğilimlerinin boşaltılması ve topluma asimile edilmesi gerekir. Bu noktada

[142] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 364-365.
[143] **A.e.**, s. 107.
[144] Ellul, **The Technological System**, s. 112.
[145] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 380-381.

propagandanın asıl gayesi, "rasyonel, sağlam temelli veya güçlü" bireyler meydana getirmekten ziyade "önerilere açık ve kolayca harekete geçirilebilir" bireyler inşa etmektir. Ayrıca propagandanın etkisi "*yeni bir yasak alanı insanın kalbinde yaratır.*" Yasak alan sebebiyle belli konuların değerlendirilmesi hatta tartışılması mümkün değildir. Böyle bir durumda "*tekniğin organize ettiği bir dizi koruyucu refleks derhal müdahale eder.*"[146] Bu noktada bilgi ve propagandayı birbirinden ayırt etmek kolay değildir.

Ellul, tekniğin göstergesi olan görsel dünyanın (medya gibi) hakikate bakış tarzını bütün olarak dönüştürdüğünü söyler. Teknik aracılığıyla medya, hayatı bir şova dönüştürür ve hakikati ekrandaki gölgelerle karıştırmaya yönlendirir. Medya aracılığıyla insanı, sunulan daha gerçek ve sözde önemli olan bilgilerle karşılaştırarak kişisel dünyadan uzaklaştırır ve teknik dünyaya yerleştirir. Bir bilginin önemi, tekniğin onu nasıl sunduğu ile ilgilidir. Hakikat olmayan bilginin gerçek olarak yayınlanması sonucunda "*bin kişi gerçeğin yanlış olduğunu bilse de dokuz yüz doksan dokuz bin kişi bunun doğru olduğuna inanır*." Böylece gerçek, hakikat olur.[147] Bu noktada bilginin ve gerçeğin medya aracılığıyla nasıl işlendiği de önem kazanmaktadır.

Gerçekte haberleri izleyen kişinin çevresinde olan bitenler üzerinde bir kontrolü yoktur. "*O, kendisini bölen, etkilere maruz kalan, değişen, duyarlı bir varlıktır.*" Haberin etkisi onu hem dikkatini dağıtarak hem de özümseyemeyeceği kadar çok bilgiye maruz bırakarak etkisiz hale getirmektir. Haberler bir anda buharlaşır ve kaybolur, duraksamadan birbirlerini takip ederler. İlgili, ilgisiz bir sürü bilginin veri olarak aktarılması unutmayı da beraberinde getirir. Bilgi yığını, "kökleri ya da devamlılığı olmayan kör bir yaşam üretir." Söz gelimi bir olay (fazla izleneceği zaman) ön planda olurken, sonra birden yok olur ve "sis haline gelir." "Bu kesintisiz akışta boğulmamak için" insan, unutmak zorunda kalır. Bir konu belirir, sonra ekrandan ve okuyucunun zihninden kaybolur. Akabinde başka sorunlar ortaya çıkar ve unutulur. Bundan dolayı Ellul haberlerde yaşayanlar için "hafızası olmayan bir insan" ifadesini kullanır. Dün kendisini harekete geçiren, ruhunun en derin parçalarına işleyen haber birdenbire yok olur. Artık insan, dün kendisini heyecanlandıran şeyin

[146] **A.e.**, s. 387.
[147] Andrew Goddard, "Jacques Ellul and the Power of the Media", **Studies in Christian Ethics**, 13/1, 2000, s. 69-70.

ortadan kalkmasıyla başka bir ajitasyona hazır hale gelir. Dün elde edilen bilgi ve görülen gerçeklik, bugün ortadan kaybolmuştur. Nitekim sorunun devam etmesine rağmen, medya "bir sorunla uğraşmayı bıraktığında, o sorun artık var olmaz." Ellul zaviyesinden bu durum, "*haberlerde yaşayan insanın artık özgür olmadığı, öngörü kapasitesinin olmadığı, gerçeğe atıfta bulunmadığı*" anlamına gelmektedir.[148] Bu noktada teknik toplumda bütün zihinsel etkinlikler, geçmiş veya geleceği olmayan, kararsız şimdide "kısacık vizyonlara kaptırılmıştır."[149]

Dolayısıyla teknikle ilişkili olan görsel dünyada amaç, bilgilendirmekten ziyade ikna ederek biçimlendirmektir. Bu dünyada bilgi, bir şeyin hakikatini yansıtmayan ama hakikatten daha fazla hakikatmiş gibi görünen görsellerle tamamlanarak sunulur.[150] Ayrıca medya sayesinde seyirciye, gösterilen şeye katılım yanılsaması verir. Bir şey izlenir (sanki seyirci de oradaymış gibi), fakat arada ekran olduğu için mesafeli durmak zorundadır. Bu duruma öylesine alışılır ki artık "genel tavır" halini alır. Bu noktada Ellul, sokakta görülenler ile ekranda görülenlerin aynı gerçekliğe sahip bir hal aldığını belirtir. Yani sürekli izlenen olumsuz olaylar, bir süre sonra bilinçaltına işlenerek normal karşılanır. Söz gelimi bir dilenciyle karşılaşıldığında, bu kişiye ekranda sürekli görülen dilenci, yoksul ya da "Üçüncü dünyada yaşayan iskeletler"e bakıldığı gibi, "yüzeysel ve (bedenden ayrılmış) ruh (disembodied)" gibi bakılır. Bilginin amacındaki bu dönüşüm gerçeklik ile hakikat arasındaki bağı, o derece koparmıştır ki *"yaşayan dünya ile ekrandaki dünya iç içe geçmiştir."*[151] Teknik, bilginin amacını bu şekilde dönüştürürken aynı zamanda bunu yapma imkanlarını da çoğaltmaktadır. Zira tekniğin kendini çoğaltma özelliği sayesinde bilginin adapte etmek, yanıltmak ve ikna etmek için kullanılma amacı da çoğalmaktadır. Ellul bu çoğalmanın neticesinde bilginin değer kaybettiğinin ve anlamsızlaştığını vurgular.

1.2.3.2.2. Bilginin Çoğalmasının Sonucu: Anlamsızlaşma

[148] Ellul, **The Political Illusion**, s. 56-61 ayrıca bakınız; Ellul, **The Technological Bluff,** s. 330-333
[149] Jacques Ellul, **Presence in the Modern World**, Çev. Lisa Richmond, Eugene-Oregon, Cascade Books, 2016, s. 66.
[150] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 388.
[151] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 335.

Ellul, teknik dünyaya yerleştirilmiş kimseyi, görsellerin çokluğu, gürültünün yoğunluğu ve bilginin yayılması karşısında büyülenmiş, aldatılmış ve dikkati dağılmış olarak tanımlamaktadır.[152] Teknik sayesinde bilgiye ulaşım imkanları da çoğalır. Dolayısıyla insanların elinde daha fazla bilgi kaynağı ve bilgi mevcuttur ve bu da fazla daha fazla adaptasyon sürecini beraberinde getirir. Hal böyleyken daha fazla gerçek, hakikat olarak sunulmaya devam eder. Bu doğrultuda görsel, gürültü ve bilginin çoğalması sonucunda birçok insan ikna edilerek biçimlendirilir, dikkati dağılır, büyülenir ve aldatılır. İlgili, ilgisiz bir sürü bilginin veri olarak aktarılması unutmayı da beraberinde getirir. Bilgi yığını, "kökleri ya da devamlılığı olmayan kör bir yaşam üretir."[153] "Veri bolluğu", insanın eleştiride bulunması ya da fikir oluşturmasına izin vermez. Bir gerçekler ağına yakalanırlar ve kendilerine verilen bilgiler düzeyinde kalırlar. Böylece tekniğin ürettiği bilgilerin kendisine sunduğu alanın dışına çıkamayan birey bir tür hipnoz altındadır. Hipnoz altındayken bireyin görüşleri kendi seçimlerine ya da tecrübelerine göre değil, kendisine sunulan gerçeklere dayanacaktır. Propaganda burada devreye girmekte, iç kontrolü eline almakta ve kişiyi kendisinden mahrum bırakmaktadır.[154]

Bilginin değer kaybetmesi konusunda Ellul, radyo, televizyon gibi medyaların, bilgi, gösteri, müzik, röportaj, film, sağlık, yemek vs. gibi konulardaki yayınlarına değinir. Ekranlarda her gün yeni bir şeylerin yayınlanması gerekir. Fakat yayınlanan şeylerin ne olduğu ekran boş kalmadığı sürece önemli değildir. Bu durumda her gün yeni, güzel ve kaliteli bir şeyin deneyimlenmesi ne yazık ki mümkün değildir. "Orijinal ve derinliği olan şeylerin" her zaman söylenmesi ya da sunulması zordur. Aynı zamanda bu yayınlarda konuşan kişiler, izlenebilmesi/dinlenebilmesi için konuşmalarını alt düzeyde yapmak zorundadır. Bu noktada Ellul, Kierkegaard'ın "sıradanlığı, alçaklığı ve yalanları öne süren kalabalık" analizine dikkati çeker. Medyanın kalitesi her zaman genişlemesi gereken izleyici kitlesinin boyutuyla ters orantılı olmak zorundadır. Zira medyanın "ne yayımlayabiliriz?" sorusuna verdiği cevaplar çabucak tükenir. Ellul, bu noktada teknik ile absürdizm arasındaki ilişkiye

[152] Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", s. 89.
[153] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 330.
[154] Jacques Ellul, **Propaganda, The Formation of Men's Attitudes**, Çev. Konrad Kellen, Jean Lerner, New York, Vintage Books, 1973, s. 87.

değinir. Absürt felsefenin ana teması olan hayatın ve tüm faaliyetlerin veya insan düşüncesinin saçma olduğu, hiçbir şeyin anlamı olmadığı, değişken ve belirsiz olan bir gerçeklik anlayışı, modern teknikte de görünmektedir. Ellul bu noktada üretilecek olan şeylerin ihtiyaçtan dolayı ya da bir faydası olsun diye üretilmediğinin altını çizer. Ona göre sadece teknik imkanlar el verdiği için üretilmişlerdir. Dolayısıyla Ellul zaviyesinden teknik, absürtlüğünü ifşa eder; "alet, teknoloji var, fakat kullanım ya da ihtiyaç yok." Böylece kendi içinde oldukça anlamsız ve saçma bir şekilde, kullanım veya bilgi yaratılmaktadır. Bu ürünleri destekleyecek kampanyalar, reklamlar ile ürünler insan hayatının bir parçası haline gelir. Üretilen teknolojilere karşılık ihtiyaçlar insanlara dikte edilir. Burada absürd olan, bu tür kampanyalarla kişileri etkilemeye çalışmaktan ziyade, gerekli ve anlamlı olan şeylerin gereksiz ve anlamsız olan şeylerden ayırt edilemeyecek şekilde karakterize edilmesidir. [155]

Teknik, bilgi ve kültürün farklı biçimlerini, birini diğerinden ayırt etmeden okuyucuya sunar. Bu noktada okuyucu "dilediği çiçeğe konabilen kelebek gibidir." Teknik, eleştirileri bastırmaz; ciddi sonucu olmadığından emin olduğu sürece dile getirilmelerine izin verir. Aslında "en şiddetli insanî coşkuyu kendi içinde sınırlar" ve okuyucuların manevî ihtiyaçlarını bir pürüz çıkmadan tatmin etmiş olur. Fakat bunu yaparken bilgi ile okuyucu arasına perde koyar, anlamı ortadan kaldırır. Bundan dolayı "sihirli şişeden minyatür havai fişekler çıkar, isyan değil."[156] Ayrıca teknik, düşünce için olması gereken zamanı kıstığı gibi, bilgi için gerekli zamanı da kısmıştır. Birey, bilgiyi içselleştirmesi için gereken süreye sahip değildir. Bir kitap üzerinde düşünmeye vakti yoktur, bütün koleksiyonun hızlıca okunması gerekmektedir. Bunun sonucunda hayatta kalacak olan sadece "belirsiz bilgi"dir.[157] Tekniğin ürettiği görsel bilgi ise, akıl ve zeka işe karışmıyormuş gibi, seyirci ile arasında "gizemli bir halka" tesis eder. Seyirci, görüntünün "üzerindedir", onun içine dahil olur ve ona bağlanır. Nitekim görseller, çoğu zaman olgunun farkında olmaksızın, enerji ve etkileme gücüyle birlikte doğrudan bilgiyi aktarırlar. Bu bilginin dile getirilmesinde zorluklarla

[155] Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", s. 82-85.
[156] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 439.
[157] Jacques Ellul, "The Technological Order", **Technology and Culture,** 3/4, 1962, s. 414.

karşılaşılır. Bu bilgi yine de mevcuttur; fakat "vokabülerden sıyrılıp sıfatlara, imalara, mimiklere, jestlere sığınarak" başka görseller aracıyla başkalarına aktarılabilir.[158]

Ayrıca bilginin "sonsuz sayıda gerçeklik" şeklinde sunulması, tercih etme ve karar verme gücünü de etkilemektedir.[159] Nitekim o kadar seçenek vardır ki insan neyi tercih edeceğine karar vermekte zorlanır. Fakat bu noktada teknik yine insanın yardımına koşar. Söz gelimi reklamlar sayesinde teknolojik aletlerin (bilgisayar, araba, telefon vb.) hem bilginin anahtarını sunan hem de ailenin bir parçası, en iyi arkadaş, zevk veren ve sadık dost, en iyi hizmetkardır. Ayrıca bu araçlar, aile, insan ilişkileri, sağlık gibi alanlardaki tüm sorunları çözebilecek ve bütün kararların verilmesinde kişiye yardımcı olacaktır. Bu noktada Ellul, bir kamuoyu açıklamasından notlar paylaşır: "*Tanrı'nın varlığından, eşimizin doğruluğundan, çocuklarımızın ahlakından şüphe duyabiliriz ama bilgisayara teslim olursak şüphelerden kurtuluruz*." Dolayısıyla bu araçlar, "Havva'nın zihnini ve gözlerini açan yasak meyve" timsali "bir ısırık al, ikna olacak" ve "başkalarını da ikna edecek gücü bulacaksın." Bu durum Ellul zaviyesinden yalan, rüya ve yanılsama dünyasında olmaktır.[160] Diğer bir deyişle Ellul'e göre "yılanın vaadi" gibi, reklamlar da "beni ye ikna olacaksın" vaadiyle hareket etmekte ve şüpheye yer bırakmamaktadır. Yani teknik, her türlü tercih, karar ve şüpheye karşı kesinlik taşır. Ve taşıdığı kesinliği kendisiyle bağlantılı olanlara dağıtmak ister. Ellul tekniğin bu ikna etme çabasını "şüpheye karşı veri" sloganıyla ele alırken, şüphenin bir zayıflık göstergesi olarak görülmesi de tartışmaya açılmış olur. Nitekim şüphe bir zayıflık göstergesi ise bütün şüphelerden kurtarılmak için bir yere sığınma gereksinimi vardır. Zira teknikte şüpheye yer yoktur. Her şey kesindir. Fakat şüphe, ortadan kaldırılması gereken bir duygu mudur? Ya da şüphe kaldırıldığında, kaybolan sadece şüphe midir? Diğer bir deyişle şüphenin imha edilmesi sonucunda başka ne kaybedilir? Bu noktada şüphenin bir araç olarak insanı hakikate ve inanca taşıdığı akla gelir. Ellul tekniğin veri dağıtma arzusunun, Descartes'in şüphesinin yani inanç içindeki şüphenin önemini kaldırdığını ve şüpheyi kaybettirdiğini vurgular. O

[158] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 347.
[159] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 331.
[160] **A.e.**, s. 355.

halde geriye kalan "ikna edilecek olan insandır." Yani geriye kendisinden mahrum ve büyülenmiş kişi kalır.[161]

Ellul'ün düşüncesine göre bilgi her ne kadar konuşma ve yazıya bağlı olsa da bunlara gereken önemin verilmemektedir. Ona göre konuşma ve yazı, bilgi için "önem atfedilmeyen söz değirmenleri" halini almakta, çok az sayıda kişi bir sözü ya da yazıyı "hayatı için belirleyici ve hayatını değiştirmeye" muktedir olarak görmektedir. Zira görsellerin çoğaldığı "yeni tuhaf evrende" sözler de çoğalmış fakat içerikleri ve değerleri boşaltılmışçasına küçümsenmiştir. Sözler, boş tekrarlar gibi anlaşılmaktadır; "bu kadar laf yeter, eylemde bulunalım", çünkü eylemler somuttur, görseller eylemlerin dilidir. Fakat Ellul, teknik dünya karşısında seyirciye dönüşmüş bireyin eylemde bulunma imkanını da "felce uğramış" olarak görür.[162] Teknik toplumda an'a itaat etmek özgürlük gibi anlaşılmaktadır. Ellul açısından an'a itaat ya da güncel haberlere bağlanmak, özgürlüğün olumsuzlanmasıdır. Ona göre böyle bir durumun farkında olmamak ise şaşırtıcıdır. Nitekim özgürlük bir süreklilik içinde bütünleşmeyi gerektirir. Fakat "*haberler, sorunun acil olduğunu haykırırken, üç ayı düşünmeye ayırmak epey rezalet bir durum olurdu.*" Zira her şey ivedilikle gerçekleşmektedir. Bu sebeple gecikmeye tahammülü olmayan insan hür, tefekkür ve öngörü yeteneğine sahip olamaz.[163] Bunlar olmadan elde edilen bilgi ise anlamdan yoksundur. Ne sonuçlarında ne de keşiflerinde bir anlam garantisi sunamaz. Bundan dolayı, kendi dışındaki bir şeyden kendisine anlam yüklemelidir. Bir anlama ihtiyacı vardır. Nitekim, insan anlamdan yoksun bir şekilde sadece yaptığı işten bir doyum sağlaması beklenirse, o insan uzun süre çalışamaz ve yaşayamaz. [164]

Ayrıca bilime göre bir şeyin bilinebilmesi için, sayılarla ifade edilmesi gerekir. Bunun haricinde kalan nitel-subjektif ve etikal-edebi yargılardan uzaklaşmak ve kaçınmak ancak sayılarla mümkündür. Söz gelimi bir işçinin niteliksel yorgunluğu hiçbir şey ifade etmiyorken, bu yorgunluk sayılarla ifade edilebildiğinde yani ölçülebildiğinde bir şey ifade eder hale gelir. Ellul, bu noktada bilimsel tavrın geçerli bilimsel yönteme ait olmayan şeyleri "sahte-sorunlar alanı" olarak değerlendirmesine

[161] Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", s. 90.
[162] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 215-216.
[163] Ellul, **The Political Illusion**, s. 63.
[164] Jacques Ellul, "Technology and the Gospel", **International Review of Mission**, 66/262, 1977, s.112.

ve reddetmesine karşı çıkmaktadır.[165] Ellul'e göre bu kesin rakamlara indirgeme arzusunun üç sonucu vardır. Birincisi nicelleştirilen olgu, psikolojik, dini, duygusal ve tarihsel bağlamından, "*bir bütün olarak bireyin bütün Weltanschauung*'dan" çıkarılmasıdır. İkincisi karmaşıklıkların yok edilerek basitliğe indirgenmesidir. Üçüncüsü ise farklı faktörler göz ardı edilerek sadece dış fenomenlerin dikkate alınmasıdır. Bu üç noktada önemsenmeyen ve geri plana atılanların "bir edebiyat" oldukları iddia edilir. Fakat Ellul, "robot insan" olmadığımız sürece en önemli olanın geri plana atılan olduğunu anlatmaya çalışır.[166] Bu yüzden Ellul tekniğin indirgemeciliğinin "birliğe saplantı" ve "karmaşık unsurları birliğe indirgeme arzusu"na karşı çıkar. Zira Ellul için farklı unsurların bir ve aynı şeye indirgenmesinden ziyade olması gereken, farklı unsurları bir diyalektik ilişkiye sokabilmek ve o ilişkide onları var kılabilmektir. [167]

1.2.3.3. Teknik Ortamda "Var Olmak"

Teknik, insanın ruhuna "teknik ahenkle" masaj yapar: iç dünyasını şekillendirir, konuşmalarını organize eder, kararlarını belirler ve böylece öz kimliğini yeniden çizer. Teknik çevrenin yapaylığıyla, uyumsuzluk içinde olan insan, çevresiyle teknik ahenk sayesinde uyumlu hale getirilir.[168] Bu uyumla anlam ve değerler yok olur. Nitekim gücün arttığı her yerde, daha az anlam vardır. Tekniğin gücü geliştikçe, varoluş ve anlamı bastırır; bir tarafta öznenin diğer tarafta anlamın bastırılması söz konusudur. [169] Yani insan anlamdan yoksun olarak "hiçliğin kurbanı" olur. Bir yandan çok meşgul olsa da diğer yandan içi boştur. Her zaman bu iç boşluğu dolduracak şeyler aramaktadır. Bu bağlamda Ellul insanın sinemaya gitmek gibi geçici çarelere başvurduğunu aktarır. İçinde yaşadığı kalabalık, insanı o derece izole eder ki yalnız kalır. "*Hiçbir şey paylaşamadığı, kimseyle konuşamadığı, kimseden bir şey beklemediği bu yalnızlık*", ona derinden acı hissettirir.[170] Aynı şekilde teknik, varlık üzerindeki değişimleri beraberinde getirir; "içgüdü, vizyon, davranış, zaman ve yorum algısı, yorgunluk ve öngörü" hem biçim hem de anlam olarak değişikliğe uğrar. Her

[165] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 27–30.
[166] Ellul, **Propaganda**, s. 275.
[167] Ellul, "Technology and the Gospel" s. 109.
[168] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 353.
[169] Ellul, **Perspectives on Our Age**, s. 40.
[170] Ellul, **Propaganda**, s. 147.

şeyin daha hızlı yapılma ihtiyacı, değişen yaşam tarzı, kalabalığın giderek artması, mevsimsel ya da günlük ritimlerin değişmesi[171] bu sorunları tetikler.[172]

Ellul, teknik toplumda insanı büyülenmiş olarak görür. Bu durumu "*farkındalık eksikliği, hipnotik itaat, benliğin dışsallaştırılması, tutkulu ilgi ile bir nesneye olan saplanma*" olarak karakterize eder.[173] Büyülenmiş insanın varoluşu, sistemin bir parçası olur. Varoluş, sistemin bir parçası olduğunda ise birçok araç onun uzantısı haline gelir ve "gerçeğe dokunması ve onu kucaklaması engellenir." [174] Dolayısıyla teknik toplumda varlık özgür değildir, özünü kaybetmiştir, yapay bir ortamda nesneleşerek yaşamaktadır. Sözü edilen konular bu bölümün ana problematiği olarak incelenecektir.

1.2.3.3.1. Özgürlük Olmadan Varlık Var Olabilir mi?

Tekniğin varlığı etkilemesi, özgürlüklerin sınırlandırılması ile başlar. Ellul, insanın seçme, karar verme ve yönlendirme seçeneklerinin hâlâ olduğunu fakat "teknik çerçeve içinde, onun kriterlerine ve ilerlemesine göre"[175] yön aldığını belirtir. Bu noktada o, Kierkegaard'ın "insanın var oluşunu oluşturan diyalektiğinden" yola çıkar: Mümkün (olasılık) ve zorunlu olanla özgürce etkileşime giren ben, kendisi olabilir. Bu tür özgürlük anlayışı olmadan yaşamın bir anlamı yoktur. Aynı şekilde karşı gelebileceği bir zorunluluk anlayışı olmadan da özgürlüğün anlamı olmaz. Bu perspektifte Ellul tekniğin, mutlak olasılık haline gelerek her şeyi mümkün kıldığını söyler. Fakat her şeyin mümkün olması, aslında her şeyin imkanını ortadan kaldırır. Dolayısıyla mutlak mümkünlük sonucunda her şey, mutlak zorunluluk haline gelir. Ayrıca olasılıkların kaybolması, her şeyin zorunlu kılınmasının yanında her şeyin önemsizleşmesiyle de sonuçlanacaktır. Yapılması zorunlu olandan başka bir şey yapamamak ve bu durumu ifade edememek "insanın çaresizliği ve umutsuzluğunun" kaynağıdır. Teknikle biçimlendirilmiş dünya ontolojisinde, "olasılık gerçek

[171] Ellul, doğal durumda yazın çalışma, kışın ve yahut gece vakitlerinde ise dinlenme olması gerektiğini düşünür. Fakat modern toplumda dinlenme zamanlarının yerini çalışma almış ve yaz mevsimleri tatil olarak görülmüştür. Bkz.: Ellul, **The Technological Bluff** s.42-44.
[172] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 42–44.
[173] **A.e.**, s. 323.
[174] Ivan Illich, "An Address to "Master Jacques"", **Bulletin of Science, Technology & Society**, 14/2, 1994, s. 67.
[175] Ellul, **The Technological System**, s. 325.

zorunluluktur ve zorunluluk tek gerçek olasılıktır."[176] Dolayısıyla tekniğin bir taraftan özgürleştirici gibi görünmesi diğer taraftan determinist olması absürdün teknik dünyadaki yansısıdır. "Bir şeyi ya da diğerini seçme nedeninin ve öneminin kalmadığı" bu durumun bir özgürlük olarak anlaşılması mümkün değildir.[177]

Teknik, hem araçlarıyla hem de oluşturduğu popüler kültürle (yeni eğlence, dinlenme biçimleri vb.) insanların dikkatini dağıtmaya ve onları oyalamaya çalışmaktadır. Bunun neticesinde insan, "varoluşsal ve özsel hakikatlerden uzaklaşır." Ayrıca Ellul zaviyesinden bu konu özgürlükle bağlantılıdır. Ona göre bu tür oyalayıcılar, "vicdan ve düşünceye karşı oldukları gibi özgürlüğe de karşıdırlar." Bu tür eğlencelere özgürlük demek "zavallı, vasat bir özgürlük" fikrini ortaya koyar. İnsan, bu özgürlüğün altında ezilir.[178] Nitekim insan, taleplerin giderek arttığı bir dünyada var olmaya başladıkça, "özgür seçim olasılığını ve eylemdeki bireyselliğini kaybeder."[179] Bu noktada Ellul, bir kişinin arabasının rengini veya bilgisayarın markasını seçme özgürlüğünü tamamen boş ve yüzeysel olarak görür.[180] İnsanın duyguları, arzuları, düşünceleri tekniğin istediği yönde şekillenirken bunların bir önemi kalmamaktadır. Dolayısıyla Ellul için, tekniğin özgürlük adına söylediği her şey "insana kendi durumunu kabul ettirmek için tasarlanmış dövüş müziği"dir. İnsanın bütün deneyimleri, her yönüyle ve her an olan bir zorunluluktur. Fakat görünüşte insanın her zamankinden daha özgür, tekniğin erdem ve iyiliğin özü olduğuna ikna edilmesi gerekir. Bu yaklaşıma göre insanlık tarihinde bu kadar "mutlu, huzurlu, dengeli, erdemli ve zeki" bir topluluk yaşamamıştır. Bütün bunları insana sağlayan ve onu özgür kılan "içinde hapsolduğu teknolojidir." [181]

1.2.3.3.2. Özgünlüğün Yadsınmasında Öz'ün Hâli

"*Teknik kendi tunç yasasını bireysel kalbin cömert çabalarına dikte eder*."[182] İnsanın bütün faaliyetlerini ele geçiren teknik, insanın bireyselliğini de kendisine

[176] Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", s. 94–97.
[177] Ellul, **The Technological Bluff**, s.199. Ayrıca Bkz: **A.e.**, s. 220.
[178] **A.e.**, s. 359.
[179] Ellul, "The Technological Order", s. 402.
[180] Jacques Ellul, "The Ethics of Nonpower", **Ethics in an Age of Pervasive Technology**, ed. Melvin Kranzberg, New York, Routledge, 2018, s. 210.
[181] Ellul, **A Critique of the New Commonplaces**, s. 175.
[182] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 435.

bağlar. Zira teknik, her şeyi bire indirger ve bütünle ilgilenir, o yüzden teknikte bir olan birey için yer yoktur. Fakat bu birlik ve bütünle ilgilenme, filozofların temel arzusu olan her şeyi Bir'le bağlantı içinde anlayabilmek için öne sürülen metafizik birlik değildir. Tekniğin inşa ettiği ve onun tarafından güvence altına alınan bütünlüktür.[183] Ellul tekniğin tunç yasasıyla insanın bireyselliğinin karşılaşmasında birincisi, ikincisini gölgede bıraktığı takdirde, insanlar tıpkı "bir efendinin antik çağda bir köleye sahip olması" gibi "sahip olunan beden ve ruh haline geleceği" tehlikesine karşı uyarır. Çünkü eğer teknik insanlara sahip olursa, temeldeki insanîlik tamamen kaybolur ve insanlar artık kendileri olamaz.[184]

Diğer tarafta teknik, her ne kadar bireyin özgünlüğünü kabul ediyor görünse de kişisel olan teknik için bizatihi önemli değildir. Teknik organizasyon, sübjektif sayılan özgünlüğün kendini izhar etmesine izin vermez. Zira Ellul tekniğin, bireyden kendini soyutlayarak ve insanı her yönden kısıtlayarak özgün olanın ortaya çıkmasına imkân tanımadığını düşünür. Teknik dünyada, niteliksel olan ya niceliksel olana dönüştürülür ya da yok edilir. Bu haliyle teknik totaliterdir ve "teknikleşen her şey totaliterleşir."[185] Tekniğin hayatın bir parçası olması sonucunda onun *özerkliğinin* ve *kurallarının* kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Ellul, tekniğin özerkliğinin insanın kaderini seçmesine izin vermemesi ile toplumsal şartlar, çevre ve aile baskısı sonucunda şekillenen kader arasında fark olduğunu belirtir. İkinci tür baskı varoluşu etkilemiyorken, birincisinin baskısını kabul etmek ya da görmezden gelmek insanın kendiliğine zarar verir. Dolayısıyla ya hep ya hiç şeklinde yapılması gereken tercih, insanın özüyle ilgilidir.[186]

Teknik ve toplum karşılıklı olarak uyum halinde olmalıdır. Teknik dünya, maddî şeylerden ve onlara göre meydana gelen, dokunduğu şeyleri maddî nesnelere dönüştüren bir dünyadır. Teknik dünyadaki en yüksek ve nihai otorite, gerçek ve kanıttır. Bu dünyada insan, "*nesnelerin, makinelerin ve sayısız maddî şeylerin evrenine dalmış bir varlık*" olarak var olabilir. Teknik dünya maddî şeylerin dünyası

[183] Ellul, **The Technological System**, s. 200.
[184] Willem H. Vanderburg, "Can a Technical Civilization Sustain Human Life?", **Bulletin of Science, Technology & Society**, 15/2-3, 1995, s. 92.
[185] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 301–302.
[186] **A.e.**, s.151-152. İnsanın kaderinin yapay olan ile aile, çevre gibi faktörlerle şekillenmesi arasındaki fark için Bkz.: Jürgen Habermas, **İnsan Doğasının Geleceği**, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Alfa Yayınları, 2019, s. 83–94.

olması itibarıyla insana, maddî nesnelerin gerçekleştirebildiği ölçüde "maddî mutluluk" verebilir. İnsanı manevî alandan soyutlayarak eksikleştirir ve insanın mükemmelliğini hedefleyen nitelliği, nicelikselliğe çevirerek hareket eder. Teknik, "tüm insan güçlerini, tutkuları, zekâları ve erdemleri" tekelleştirmiş; bunun sonucunda apaçık insan mükemmelliğini bulmak ya da aramak imkânsız hale gelmiştir.[187] Tekniğin amacı insanın varlığını yok etmek, ortadan kaldırmak değildir. Onu kendi tahakkümü altına almak, kişisel duygular ve tepkilerden uzaklaştırmaktır. Nitekim tekniğin özerk olması için insanın özerk olmaması gerekir.[188] Fakat bu toplumda insan, özerk olarak katkıda bulunduğuna ve kendisinin de eylemlere dahil olduğuna inanır. Nitekim teknik eylem, özü itibarıyla gösteriye dayalıdır. Bu sebeple her şey, aslında kendisine gösteri olarak sunulur, yani insanın bütün yaşamı "gösteri" karşısındaki "seyirci" gibidir.[189]

Teknik ve makinenin ilişkisi "insanlık dışı bir dünya" yaratmakla sonuçlanır. Yaratılan gayri insanî dünyada kişi, zorunlu olarak insanî olmaktan uzak koşullarda makineyle yaşamak zorundadır. Ellul bu duruma örnek olarak;

> "Büyük şehirlerimizdeki yoğunlaşmayı, gecekonduları, yer, hava ve zaman darlığını, kasvetli sokakları, geceyle gündüzü karıştıran solgun lambaları (…) Gayri insanîleşmiş fabrikalarımızı, tatmin olmamış hislerimizi, çalışan kadınlarımızı, tabiata yabancılaşmamızı (…) İnsanın paketten daha az önem taşıdığı toplu ulaşımımızı, insanın içinde yalnızca bir sayı olduğu hastanelerimizi"

ve her şeye rağmen bu duruma ilerleme dendiğinin düşünülmesini ister. Zira ona göre gürültü ve canavarın günün her saatinde durmadan insanın canını sıkan bir ortamda varlığın anlamı yoktur.[190]

Ellul, bireyselliğini kaybeden insanın aynı zamanda sosyal ilişkilerinin de değiştiğini öne sürer. Aileler ve arkadaşlar arasında kalbin anlam taşımadığı, sabrın olmadığı yeni bir ilişkiden bahseder. Buna sebep olan zihniyet durumunun ne olduğu insanlara sorulduğunda farkında olmadıklarını ifade eden Ellul, bu durumun teknik zihniyetten kaynaklandığını söyler. İnsan teknik araçlarla "konuşup onları dinlemeye" alışmış, yüz yüze karşılaşmaların, diyalogların yerini bunlara bırakmıştır. Teknik, insanın dikkatini dağıtan, kendisini ve sorunlarını unutturan, onun yalnızlığını kuşatan

[187] Ellul, "The Technological Order", s. 401.
[188] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 149.
[189] Ellul, **The Technological System**, s. 10.
[190] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 14–15.

ve rahatlatan sığınağı olmuştur.[191] Bu yolla teknik, sosyolojik olarak toplumu parçalara bölmekte, insanı ve nesneleri sekülerize etmekte, toplumu bireyler toplamına indirgemekte, manevî çerçeveyi bozmakta, topluma ve dine ait tabuları yıkmaktadır. Asıl problem ise, tekniğin temas etmesiyle insanın hakiki toplum anlayışını kaybetmesi[192] ve teknik toplumun ortaya çıkmasıdır.

Teknik toplum, teknik sistem tarafından tamamen makineye dönüştürülen toplum olarak anlaşılmamalıdır. Teknik toplum, içinde teknik sistemin kurulu olduğu toplumdur. Dolayısıyla teknik toplum, teknik sistemin kendisi değildir. İkisi arasındaki gerilim, çatışma ve kargaşa süreklidir. Ellul bu noktada, nasıl çevredeki ekolojik bozulmalar çevreyi tehlikeye atıyorsa, aynı şekilde teknik sistemin de toplumda "*düzensizlik, mantıksızlık, tutarsızlıklara neden olarak, topluma meydan okuduğunu*" ifade etmektedir.[193] "Gidecek hiçbir yeri olmayan ve tek kriteri verimlilik olan"[194] teknik toplumun yapısı, "içgüdülerin ve manevî unsurların" dönüştürülmesiyle tamamlanacaktır. Bir suç veya düzensizlik olmadan, her zaman istenilen şeylerle ödüllendirilerek, iç güdüler ve tutkuların kullanılmasıyla ve teknik tarafından oluşan "lekelerin, parıltı içinde kaybolmasıyla" toplum tamamlanmış olacaktır. Geriye ise "faydasız isyan ve boyun eğen gülümseme" kalacaktır.[195]

Ayrıca Ellul, tekniğin ve makinelerin yükselişinin asla kendini dengelemeyeceğini ve yumuşatmayacağını aksine iş, çevre ve değerle bağlantılı olan her şey için "yeni ve baskın" varoluş tarzı olacağını söyler.[196] Nitekim makine, insanın kalp ve beynini tahakküm altına almıştır. Makine tarafından tahakküm altına alınan insanın amacı en yükseğe ve en hızlı şekilde gitmektir. Onun düşüncesi rakamlar tarafından ele geçirilmiştir, her şeyi rakamlarla ölçer hale gelmiştir. İnsan kendisi hariç ve kendisine dayatılan her şeyi elimine eden bir gerçeklik tarafından hem sınırlanmış hem de baskı altına alınmış, bir hiçliğe indirgenmiş ve kişisel güç ortaya koyması yasaklanmıştır.[197] Teknik, insanın ne kadar makinelere aşina ya da onlar hakkında

[191] **A.e.**, s. 396.
[192] **A.e.**, s. 137.
[193] Ellul, **The Technological System**, s. 18.
[194] Ellul, **The New Demons**, s. 37.
[195] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 441–442.
[196] Theodore G. Dedon, "The Common Cause in the Technological Society: Nikolai Federov and Jacques Ellul on Technology, Ecology, and Social Design", **THEO 708-01: Being, Time, and Eternity**, 2016, s. 13.
[197] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 317.

bilgili olursa olsun hata ve belirsizlik içeren müdahalesine, kestirilemez ya da duygusal kararlar almasına karşıdır, nitekim bu tür insanî özellikler tekniğin gelişimini engeller niteliktedir. [198]

Teknik dünyada beşeri bilimlerin hedefi ise, insanın çevresine daha iyi uyum sağlaması ve yeni toplum biçimine ulaşması olmuştur. Ellul'ün ifadesiyle bu bilimler, "bir tür amortisör takarak insanı korumayı" hedeflemiştir. Bu bilimler sayesinde oluşan insanî tekniklerin gerekçesi "hastalığa teşhis koyma ve tedavi etme ihtiyacıdır."[199] Bu bilimler sayesinde insanın uyumsuzluk problemi çözülmekte ve varlığın adapte edilmesi sağlanmaktadır. Bu noktada Ellul, çalışma tekniği üzerinden ilerler. Çalışma tekniği, işçilerin verimliliğini arttırmak ve fiziksel ya da zihinsel çökmeleri engellemek için bir tekniktir. Söz konusu işçilerin duygularını ifade edebilmeleri için rehberler vardır. Fakat Ellul'e göre, bu rehberlerin asıl amacı rehberlik etmek ya da işçinin ruhîdurumlarına pozitif çözüm bulmak değildir ki bu işçinin derin değişimler ve bilincinin uyanması ihtimalini taşır, bu da tehlikelidir. Görevleri, işçinin dillendirdiği şikayetleri dinlemektir. Ellul bir isyanı bastırmanın en iyi yolunun isyan çıkmadan isyancıları konuşturmak olduğunu söyler. Buradaki kaygı insanî ilgilerden uzak, sadece teknik gelişme kaygısıdır. Teknikten dolayı zuhur eden insanî sıkıntıları gidermek ise arka plandadır. [200]

Bu perspektifte Ellul, asıl meselenin tekniğin çıkarı olduğunu belirtir. İnsana ve tabiata saygı söz konusu olsa bile gerçek nedenlerin ne olduğu arka plana atılmamalıdır. Bugün teknik, insanın yararına gibi görünüyorsa bu tekniğin çıkarı içindir. Yarın insan için kötü şeyleri yapmak tekniğin çıkarına olursa onları yapmayacağının bir garantisi olmayacaktır. Bu sebeple insana saygı kadar onu küçültmenin de işaretlerinin ortada olduğunu ve tekniğin tek yasasının kendi özerkliği olduğunu unutmamak gerekir.[201] Çünkü "teknik kendisine konulan sınırlara ulaştığında daha ne kadar ileri gidebilecek?" sorusunun cevabı oldukça muğlaktır. Nitekim teknik kendisinden zayıf olanı elimine ederek ilerlerken teknik dışı olan

[198] **A.e.**, s. 147.
[199] **A.e.,** s. 349–350.
[200] **A.e., s.** 370.
[201] **A.e.**, s. 357–358.

şeyleri kendi dairesinde barınamaz hale getirecektir. Bunu başardığında ise hem yıkıcı hem de yaratıcı olarak kimsenin hükmedemeyeceği güç olacaktır.[202]

1.2.3.3.3. İnsanın Yeni Ortamı: Yapaylıkta Varlık

Ellul zaviyesinden insanın özü, tekniğin "mekan" üzerindeki etkisinin neticesinde de zarara uğrar. Mekanın kısıtlılığı ve yapaylaşması her ne kadar nüfusun artmasıyla ilgili olsa da Ellul için doğrudan teknik ilerlemeyle ilgilidir. Geleneksel olarak yaşam ile özdeşleşmiş sükûnet ve huzur kaynağı olan açık mekanlar, "tek başına dağlar, bomboş deniz sahilleri" yok olmuştur. İnsanın önünde güzel ve özgür bir şekilde uzanan sınırsız/geniş ufuklar, uçsuz bucaksız ovalar, kırlar, dağlar ve denizler yerini "sınırlı ufuklar"a bırakmıştır. Sakinlik ve huzurun kaynağı olan ortamlardan uzak ve onları kontrol altına alan tekniğin yapaylığı içinde yaşamak, adeta bir hapishane ya da "fabrika tezgahında" yaşamaktan ibarettir.[203] Teknik her şeyi kontrol ettiği gibi tabiat sevgisini de kontrol eder. Kuralsız bir şekilde bir insanın her şeyden bağımsız kamp yapmasındansa tekniğin müdahale ettiği, kuralları olan bir kampta simülasyon ortamındaymışçasına kamp yapmasına izin verilir.[204] Aynı şekilde eğlence teknikleri, insanın ihtiyaçlarını karşılayan bir alan halini almıştır. Ellul, insanı mutlu olduğuna inandırmak için "her şeyin şenlik havasında cereyan ettiği" tatil kamplarını ele alır. Bu noktada tatil merkezlerinin kurucusu olan Billy Butlin'in konuşmalarında öne çıkan asıl meselenin "müşterilerin bilinçlerini kaybetmek" olduğunu vurgular. Bu sayede insan kendisi ile hayattaki durumu arasındaki çatışmadan kurtulabilmekte ve teknik, toplumun ihtiyaçlarıyla uyum içerisinde gözükmektedir. [205]

Bu perspektifte Ellul, tekniğin doğayı hem araçsallaştırması hem de bastırmasıyla insanın güç kazandığını ve yarattığı modern tekniğin varlığı, doğal olandan ayırdığının altını çizer. Doğa, vahşi, öteki ve evcilleştirilmesi gerekendir; teknik ise, doğayı hakimiyet ve kontrol altına alarak, insanı "*yapay bir zarfta hava geçirmez bir şekilde mühürler ve onu vahşi çevresinden ve kökenlerinden ayırır*."[206]

---

[202] **A.e.**, s. 96.
[203] **A.e.**, s. 346.
[204] **A.e.**, s. 434.
[205] **A.e.**, s. 396–397.
[206] Michael S. Burdett, "Technology and Information", **The Blackwell Companion to Political Theology**, ed. Peter Scott, William T. Cavanaugh, Malden MA, Oxford, John Wiley & Sons Ltd., 2019, 2. baskı, s. 549.

Dolayısıyla teknik sistemde insan, doğal çevreden uzaklaşmış ve mekanik çevrede yaşamaya başlamıştır. İnsanın zihin, düşünce ve bilgi sistemi artık doğal çevreye göre değil, teknik çevreye göre şekillenmeye başlamıştır. Bildiği şeyler doğal çevrenin gerektirdiği tarım, ağaç, toprak, hava ya da suyun gerçekleri değil, televizyon, telefon vb. teknik araçların gerçekleridir. Öyleyse denilebilir ki: insan doğal çevresinde var olmayı bırakmış, yapay çevrede kendini konumlandırmıştır.[207] Bunun neticesinde insanın emrindeki araçlar, gerçek amacından farklı amaçlar peşinde koşar ve "yönlendirilen ve bilimsel dürtülerle" hareket eden insan, kendi varlığını feda eder.[208] Dolayısıyla teknik, sadece gayri tabii alana değil, tabii alanın özüne de müdahale etmiştir. Bireyle ilgili olan, doğum, ölüm gibi insan hayatıyla ilgili olan, insan özünün ve var olmanın köklerine kadar her şey aslında teknikleşmiştir.[209]

Aynı şekilde Ellul tekniğin, zaman ve hareketi de yapaylaştırdığını dile getirir. Geçmişte insanın zamanı, tabiatla uyumluydu. 14.yy.dan sonra zaman; saat, dakika, saniyelere bölünmesiyle çıkan mekanik saat, insan hayatıyla içkinleşmiş ve "tabiatın ritimlerinden" ayrılmış, niceliksel hale gelmiş bir ölçüydü. Hayat, zamandan bağımsız olmadığı için kendisi de makineyle ölçülür hale geldi ve hayatın bütün eylemleri (yemek, çalışmak, dinlenmek vb.) mekaniğe bağlandı. İnsan hayatının bütün olmaktan çıkması, mekanik varoluşa nüfuz etmesinin sonucuydu. Artık insan hayatın ve varoluşunun özünden ayrılmış, "zamanı yaşamaktansa zaman tarafından parçalanmıştır." Ellul zamanın bu dönüşümünün modern gelişme ve verimliliği olumlu etkilediğini belirtir. Ayrıca zaman anlayışının dönüşümü ile dil, anlam ve değerin de anlamsızlaştığı bir evren ortaya çıkar. Hareket ise hayatın doğal bir parçasıdır. Bundan dolayı Ellul, her canlının hareketlerinin bizatihi kendi seçim ve yönelimlerinden kaynaklanmasından dolayı onun kişisel karakterini yansıttığını söyler. Fakat teknik, bireyin hareketlerini yöneten fikirleri analiz eder. Teknik, "*insan eylemlerinin etkin nedenine yoğunlaşır ve insan kişiliğini ifade eden her şeyi ikincil olarak eler*." Hareket, onu yapan kişinin gerçek işlevi olmaktan çıkar. Tekniğin kriteri olan "soyut ve ideal sembollerin işlevi" haline gelir. Hareketler, makineler gibi mükemmelliğe yaklaşmalı ve sayıca artmalıdır. Dolayısıyla Ellul için, hareket de

[207] Ellul, **The Technological System**, s. 38–39.
[208] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 388.
[209] **A.e.**, s. 139.

analiz edilmiş ve soyutlaşmış, insanî olduğu için kusurlu sayılmış, kişisel ve içsel hayattan koparılmıştır. Bundan dolayı kişinin varoluş karakteri olmaktan çıkmıştır. [210]

Ellul, "Truman Show" filmindeki gözlemlerinden yola çıkarak, medyanın gerçeklik görüş tarzını dönüştürmesi ile hayatın bir şova dönüştüğünü ve gerçekliği ekrandaki gölgelerle karıştırdığını ifade eder. Nitekim gerçek ve önemli olanları medya belirler. Bu şekilde kişi, bireysel dünyasından uzaklaştırılmış ve medya dünyasına yerleştirilmiş olur.[211] Ellul aynı dönüşümün oyun üzerinden de gerçekleştiğini söyler. Bu noktada Ellul, geleneksel oyunlarla (yarışlar, satranç, turnuvalar vb.) modern oyunlar (bilgisayar oyunları, piyango vb.) arasında ayrıma gider. Geleneksel oyunlar "*olmazsa olmazdır ve diğerleriyle hem metafiziksel hem de sosyal boyutu olan bir ilişki içinde oynanır*." Oyun, hem aşkın güçlerle hem de bireyler arasındaki ilişkiyi ifade eder. Fakat içlerinde hayal, eğlence unsuru olmayan modern oyunlar, oyun içgüdüsünün bir ifadesi olmayıp kişiyi, "yapay ve kodlanmış bir durumun içine sokar." Oyuncu, oyun tarafından hipnoz edilmiş, takıntı ve heyecanla bağlandığı bir tür uyuşturucu haline gelmiştir. Diğer bir deyişle Ellul, teknik oyunların insanı "anlam, hakikat veya değerlerle ilgili" her türlü meşguliyetten kökten ayırdığını söyler. Bu oyunlar insanı, gerçekliğin dışına çıkarıp tamamen çarpıtılmış bir dünyada yaşatırlar. Asıl problem, eskiden oyun salonlarını ziyaret eden azınlığın sahip olduğu bir tutkunun, günümüzde bütün topluma yayılmasıdır. [212]

Yeni yapay dünyada her şey hizmet eden olarak var olmalıdır. Yani her şey aslında bir araçtır. Mutluluk, özgürlük ya da adalet, insanların kalplerinde ya da zihinlerinde "örtülü hale geldiklerinde", artık biçimlendirici ve yaratıcı kapasiteleri yok olur. Bu amaçlar, kimsenin ciddiye almadığı "*çağdaş sahnenin dekorları arasında saklanmış ölü illüzyonlardır.*" Söz gelimi bir uçak hızından dolayı zaman kazanabilir ve onun hızını artırmak bir amaç haline gelir. Fakat burada kazanılan zamanın bir anlamı var mı? Hız vasıtasıyla zaman kazanmanın önemli olduğu anlara (hasta, yaralı birini kurtarmak, sevilen biriyle erken kavuşma gibi) dikkat çeken Ellul, kazanılan hızın yararlı olabileceği anları reddetmez. Ona göre hızın önemli olduğu anlar dışında

[210] **A.e.**, s. 347-348.
[211] Goddard, "Jacques Ellul and the Power of the Media", s. 69.
[212] Ellul, "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd", s. 91-92. Ayrıca bkz.: Ellul, **The Technological Bluff**, s. 362-365.

bir sürü insan için elde edilen, kazanılan zamanın, boş olarak değerlendirilmesi kötü bir durumdur. Hız bir değer halini alırken; aslında "*ne kadar çok zaman kazanılırsa o kadar az zamana sahip olmak*" ve "*ne kadar hızlı gidilirse o kadar yorgun hissedildiğidir.*" Ayrıca insanları tedavi edebilmek için yeni araştırmalar yapılırken korumaya özen gösterilen hayatın anlamı nedir? Bu noktada Ellul şu sorunun sorulmasını ister: "*zaman ve hayatın bir anlamı kalmadığında, elde edilen zamanla insanlar ne yapacaklarını bilmediklerinde ve hayat saçma olduğunda yaşamın değeri nedir*?" Kendisi bu şartlar altında soruya "hiç" şeklinde cevap verecektir. Zira insanın kalbinde, zaman ve hayatın "manevî temelleri" yok edilmiştir. Araçlar aracılığıyla insanlıktan çıkarak araç haline gelen insan, kendisine zaman verildiğinde ve yahut hayatı korunduğunda, tıpkı kendisine kullanmayı bilmediği karmaşık bir makine verilen geleneksel yaşam tarzı yaşayan insanın durumundadır. Daha da önemlisi ise, bunları elde etmek için araç haline girme zahmetine rağmen, bu zaman ve hayat insanın elinden geri alınır. Bir tarafta zamandan tasarruf için muazzam güçler harcanırken, diğer tarafta insanların bütün günleri bir şey için feda edilir. Ve yahut bir tarafta bir hayat kurtarmak için her şeyi devreye sokarken, diğer tarafta bombalar ve toplama kamplarıyla milyonlarca insan öldürülür. Ellul için bunların her biri "imkanlarımızın muazzam ürünleridir." [213]

Dolayısıyla teknik ilerleme, bir yandan sorunları çözerken diğer yandan daha büyük sorunları meydana getirmektedir. Söz gelimi teknik, çalışmak için şehirlere gelen sınıfın maddî ihtiyaçlarını ve maddî mutluluğunu sağlasa bile "köklerinden koparılan, insanlık dışı bir duruma düşen ve sömürülen" ve mutsuz olan bir sınıf ortaya çıkmaktadır. Tekniğin ilerlemesiyle meydana gelen ekolojik sorunlar; kirlilik, kimyasal üretimi, doğal kaynakların tükenmesi, kırsal alanların tahribi gibi sonuçların meydana gelmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Aynı şekilde teknik ilerleme, normalde ölecek olanların yaşatılması, aşılar, hastalıkların geniş tedavisi, hijyen sağlaması gibi nedenlerle dolaylı olarak nüfusun da artmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda tüketimin fazlalaşması, kıtlık, kirliliğin artması, ekili arazilerin çoğalması için ormanların daha fazla tahribi gibi sonuçları beraberinde getirmektedir. Bunlara

[213] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 42-44. Ayrıca bkz.: Ellul, **The Technological Bluff**, s. 258.

karşılık kimyasal gıdalarla çözüm getirilmesi ya da doğum kontrolü, kısırlaştırma kürtaj gibi yöntemler ortaya çıkmaktadır. Fakat bu yöntemler, hem sosyal, etik ve dinî inançlar hem de gelenekler açısından sorun olacaktır: Bir bebeği Tanrı'nın hediyesi olarak gören (Yahudilik, Katoliklik ve İslam) ya da ruhların göçünün bir koşulu olarak gören (Hinduizm) açısından ödenmesi gereken bedel çok büyük olacaktır.[214] Teknik toplumda hiçbir şey karşılıksız değilken insan, tüm bunları elde ederken neyi kaybettiğini sorgulamamaktadır. Ellul, kadim gelenekte aktarılan "harca harca bitmez para karşılığında ruhunu satan adamı" anlatan efsanenin belki de gerçekleştirilme sürecinde olduğunu söyler. Tek fark bir insan değil, bütün insanlık bu durumdadır.[215] Dolayısıyla ödenen bedel, "tekniğin bizi sürüklediği inişli" patikaya sürüklenmektir.[216]

1.2.3.3.4. Varlığın Nesneleşmesi ve Nesnenin Varlık Kazanması

İnsanın ihtiyaç ve arzularının karşılanması için bir emeğin sonucu olarak üretilen ürünler, insanın ihtiyaç ve arzularından bağımsızlaşır ve emeğin sonucu olarak görülmemeye başlar. Bunun sonucu olarak ürünler değer kazanır ve "kendi kendine değeri olan ve var olabilen varlıklara" dönüşür.[217] Üretim ve tüketim sadece ürünlerle ilgili olmayıp semboller, bireyler, etkinlikler, ideolojiler ve bilgi ile de ilgilidir. Her şeyin ivedilikle üretilip tüketilmesi sonucunda her biri bir nesneye dönüşür. İnsan, artık özne olamaz. Nitekim insan da sistem karşısında bir nesne haline gelir: Aktif sistem tarafından insan, "nötr ve pasif hale getirilen unsurlar halinde" nesneleştirilmiştir. Artık ne içsel anlam ne eylem iddiası ne de kendini özerk sayma söz konusu olabilir. Sadece teknik uygulama tarafından anlam verilir, onun tarafından harekete geçirilir ve özerk olan yalnızca teknik sistemdir.[218] Tekniğin özerkliğinde "sefalet içinde yaşayan insan", teknik gerçekliğin parçası haline gelir. Teknik, sadece araçların bütününü oluşturan bir sistem olmayıp kendi sembollerini kendisinin oluşturduğu sembolik bir evrendir. Bu evrende çoğu şey ihtiyaç olmaktan çıkmış, güç

[214] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 49-54.
[215] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 208.
[216] **A.e.**, s. 232.
[217] İsmail Demirezen, **Tüketim Toplumu ve Din**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2015, s. 40.
[218] Ellul, **The Technological System**, s. 11-12.

ve zenginlik göstergesi halini almıştır. Tekniğin ürettiği nesneler ile uyumlu olan sembolleri tüketmek, insan olmanın temel bileşeni olmuştur.[219]

Teknik toplum, insanlıktan aldıklarına karşılık "tüketim"i tazminat olarak sunar. Sağlık ve mutluluk tüketimin mitolojik unsurları haline gelir. Tüketmek demek çoğalmak demektir, tüketmek demek tüketilen nesnenin gücünün tüketene geçmesi demektir. Tüketimin büyük yardımcısı olan reklamlar da her nesneyi "sembolleştirerek" yanlış anlamın yaygınlaşmasına sebep olur: X markanın spor arabası, başarıyı; parfüm, cinselliği; içecekler, arkadaşlığı ve eğlenceyi simgeler hale gelir. Dolayısıyla tüketilen her ürünle "yanlış anlamlar" da birlikte elde edilmektedir. Halbuki bu kavramlar ile ürünler arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Mesela bir spor araba, başarı sağlamaz.[220] Bundan dolayı Ellul, tekniğin hem bireysel mutluluk sağlamadığını hem de varlık için önemli olan sağlık ve başarı gibi temsilleri dönüştürdüğünün de altını çizer. Söz gelimi reklamlarda içecek, tıpkı bir gülün aşkın sembolü olması gibi barış, sevgi ve huzuru temsil eder.[221] Bundan ötürü ürünler de gerçek işlevini kaybetmiştir: Bir ekmek ya da şarap; kadim özelliklerinden ayrılmış, bir moda malzemesine dönüşmüştür. Ellul için bu yorumlar, "estetik yargı ya da özlem dolu bir romantizm" olmaktan çok, kadim varlığın kaybedilmesinin bir ifadesidir.[222]

Tüketim, ihtiyaçları nesneleştirirken insanı da nesneleştirir. Teknolojik nesneler insanın bütün ihtiyaçların çözümü gibi kendisine sunulur. Nasıl ki sınırsız sayıda ürün varsa aynı şekilde ihtiyaçların da sınırsız olması gerekir. Bu noktada nesneler ihtiyaçların çözümü haline gelirken insan da, sınırsız nesnelere ihtiyaç duyan bir nesne haline gelmiştir Öznel ve sınırlı ihtiyaçların yeri olmayan bir yerde insan nesneleşerek kendisine yabancılaşır.[223] Teknik sayesinde kendilik ihtiyaçlara göre şekillenir ve maddî şeylerle varlık özdeş sayılır. Bu konuda Ellul, işçinin üstünlüğün keyfini sunduğu işiyle, gençlerin materyallarla (araba, hız, marka vs.) övünmesi ve onlar yoksa kendilerini "zavallı, yalnız, çıplak ve her şeyden mahrum olarak

[219] Jacques Ellul, "Symbolic Function, Technology and Society", **Journal of Social and Biological Systems,** 1/3, 1978, s. 216–218.
[220] Richard Stivers, "Technique Against Culture", **Bulletin of Science, Technology & Society,** 15/2-3, 1995, s. 76.
[221] Richard Stivers, "The Media Creates Us in Its Image", **Bulletin of Science, Technology & Society,** 32, 2012, s. 207.
[222] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 345.
[223] Stivers, "Technique Against Culture", s. 77.

hissetmeleri"nden bahseder. Nitekim teknik onları "dahi, kahraman ve iyi" yapabiliyorken teknik olmadan kendilerini bir hiç olarak görmektedirler.[224] Dolayısıyla teknik, insanda yeni karakterler inşa etmektedir. Geçmişte teknik, insanın var olmasını amaçlarken, şimdi yokluğa işaret etmektedir. Zira teknik, insanı kendisine bağımlı kılar ve yokluğa indirger. Tabiatın havasını teneffüs etmek için yaratılan insan, "asit ve kömür katranlarından oluşan kötü bir bileşim"i teneffüs eder. Ayrıca insan tabiatta yaşaması için yaratılmıştır fakat, "taş, beton, asfalt, cam, demir ve çelik"ten oluşan bir dünyada "boynu bükük, benzi soluk" şekilde yaşar.[225]

1.2.3.4. Teknik Özerklikte Ahlakın İmkanı

Teknik (Teknoloji) üzerine yapılan çalışmalar genelde şu üç yaklaşımdan birisi savunularak yapılır: 1- Teknoloji kötüdür, doğal değildir ve bu yüzden ortadan kaldırılması gerekmektedir. 2- Teknoloji, insanı dünyadaki sorunlardan uzaklaştırır ve kaderini kendi eline verir. 3- Teknoloji, mevcut teknolojilerin rafine edilmesi ya da teknolojik gelişmelere daha çok insan amacı uygulayarak çözülebilecek problemler yaratır. Ellul ise bu yaklaşımlardan hiçbirini benimsemez. Ellul açısından artık insan, kaderini ve dünyasını kabul edemez. Ona göre tekniği kullanacak "iyi" ya da "ahlak" aramak boş bir rüyadır, çünkü teknik kendi kendini kullanır bundan dolayı da ahlakî eleştiriye ve onu aşan herhangi bir yönteme karşı direnç gösterir.[226]

Bu sebeple tekniğin, insana bağımlı olduğunu ve tekniğin kendi başına bir önemi olmadığını, yani nötr olduğunu söylemek Ellul açısından beyhudedir. Zira insan tekniğe bağımlıdır. Ahlakî yargılardan bağımsız olan teknik de yapılması öngörülen her şeyin yapılmasına izin verir.[227] Nitekim tekniğin en önemli özellikleri olan özerklik ve verimlilik de ahlakî değerlerin dışlanmasını gerektirir. Özerklik, tekniğin kendinden başka bir yargıyı hoş görmemesi, bağlı olmaması ve sınır tanımamasıdır. Teknik için ahlakî yargılar değil, teknik kriterler geçerlidir. Teknik kendisini iyi ve kötünün ötesine yerleştirmiş, gücü ve bağımsızlığı ile yeni bir ahlak yaratıcısı haline gelmiştir. Ellul, şeylerin kendinde iyi ve kötü oldukları çağ yerine artık tekniğin iyi ve

[224] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 156.
[225] **A.e.**, s. 338.
[226] David Lovekin, "Jacques Ellul and the Logic of Technology", **Man and World**, 10/3, 1977, s. 251-252.
[227] Ellul, **The Technological System**, s. 147.

kötü ile bağlantılı olmadığı için iyi-kötü ayrımı olmadan yapılabilir olanı yapabileceğini vurgular.[228] Tekniğin yeni bir ahlakî ortam üretmesi ve "yapılabilirse, yapılmalıdır" çalışma kuralı bu ilerlemenin bedelidir. Ahlakî amaç, tekniğin mükemmelliğine kurban edilir. Makinelerden oluşan dünya, makinelerin verimliliği ile yönlendirilirken de ahlakî değerler engellenir. Verimlilik için çalışan teknik "giyotin gibi" çalışır, kendisinden başka bütün değerlerin başını keser. Ahlakın "teknik kahramanlık" için başının kesilmesi tıpkı "*antik çağlarda daha iyi şarkı söylemeleri için bülbüllerin gözlerini çıkarmaları*" gibidir. [229]

1.2.3.4.1. Teknik, Ahlak ve Değerler Açısından Nötr Müdür?

Elllul açısından teknik, olumlu ve olumsuz unsurların mezcedildiği bir yapıdır. Kendisi bizatihi iyi, kötü veya nötr değildir. Bu sebeple teknik ilerlerken hem olumlu hem de olumsuz unsurları birbirine karıştırır. Ellul'e göre tekniğin bazıları iyi bazıları kötü olabilir fakat bunları birbirinden ayırıp iyi bir teknik elde etmek mümkün değildir. Teknik, bütün faktörlerin ayrılmaz bağından oluşmuştur, bir faktörün iyi ya da kötü kullanılması veya bir kimsenin onu iyi ya da kötü kullanması bir şeyi değiştirmez, önemli olan insanlığın kullanımıdır.[230] Bu açıdan bakıldığında Ellul için, *teknik değil onun kullanımı yanlıştır* şeklindeki düşünce doğru değildir: Söz gelimi araba örneğinde bir kişi arabasını gezi için kullanabildiği gibi başkasını öldürmek için de kullanabilir. Fakat ikincisi bir kullanımdan ziyade suç olarak görülür, zira araba başkasını öldürmek için tasarlanmamıştır, bu sebeple insanların arayışlarını iyi yöne yönlendirmeleri gerektiği söylenir. Ya da tekniğin zehirli gazlardan ziyade tedavi aradığını, atom bombasından ziyade enerji kaynaklarının peşinde olduğunu söylenir. Yani araştırmalarının yönüne karar verecek olan insanı öne çıkarırlar. Bu anlayış insanların tekniği asıl amacından ayırarak, ahlak ve teknik dışı nedenlerle kullandığını varsaymaktadır. Fakat teknik, mutlak ahlakî yargılardan hem bağımsızdır hem de

[228] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 145.
[229] Clifford G. Christians, "Religious Perspectives on Communication Technology", **Journal of Media and Religion**, 1/1, 2002, s. 5-6.
[230] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 37–38.

ahlakî yargılara iyi gözle bakmaz. Bizzat teknik gerçeklik, ahlakî ve ahlakî olmayan kullanımı umursamayarak onlardan bağımsız ahlakîlik yaratma niyetindedir.[231]

Ayrıca Ellul'e göre teknik, insanları "eskisine nazaran daha erdemli kılmadığı için," tekniklerin insanlar tarafından iyi olarak kullanılabileceğini söylemek yanlıştır.[232] Eğer bir insan tekniğin iyi ve kötü etkileri arasında seçim yapabileceğini düşünüyorsa, "*tamamen teknik belirlenim içinde olduğunu ve özgürlüğün ilk adımını, yani bunu görme adımını bile atmadığını kanıtlar*." Araçların sonuçlarının iyi ya da kötü olması tekniğe bağlıdır. Ellul zaviyesinden bu durumu kabul etmemek "saf idealizmdir ve yalnızca yanılsamalara yol açabilir."[233] Ona göre teknik, değer ve ahlak açısından özerktir. Nitekim ahlakî olanı kendine örnek almaz, değerler, erdem ya da iyi olanı gerçekleştirmeyi amaçlamaz. Ahlakî yargıların kendisine uygulanmasına, müdahale etmesine izin vermez.[234] Bu, tekniğin artık ekonomi, politika, din veya etik tarafından kontrol edilmediği anlamına gelir. Kendi kendini kontrol eden, özerk olan ve gücü elinde tutan teknik, tarafsız bir araç olamaz.[235] Ayrıca ona göre bir şeyin tarafsız olması onu ahlakî etkilerden uzaklaştıramaz. Bu noktada Ellul, karbondioksit örneğini verir: Karbondioksit ahlakî olarak nötr sayılsa da bir odayı doldurduğunda, o odadakilerin pek şanslı olmayacaktır. Ahlakî açıdan tarafsız görünen şey, "*hiç de tarafsız olmayan hayati (ama aynı zamanda ahlakî) etkilere sahip olabilir*."[236]

Ellul'ün, teknik ve onun nasıl kullanıldığı arasında bir fark olmadığını belirtmesinden de anlaşılacağı üzere teknik insanların onu nasıl kullanıldığı ile sınırlandırılamaz, teknik neyse o şekilde kullanılır. Teknik ile kullanımı özdeştir. Sorunlar tekniğin kullanımından ya da sonuçlarından değil, tekniğin kendisinden kaynaklanır.[237] Bu nedenle teknik, olumlu özelliklerini koruyup, olumsuz özelliklerinin atılacağı bir yapı değildir. Teknik olgusunun özü kavranırsa, onun bütün gereklilikleri ya da faaliyet türleri her parçanın bir diğerini desteklediği bir bütünü

[231] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 108.
[232] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 56.
[233] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 47.
[234] Ellul, **The Technological System**, s. 145-147.
[235] Andrew J. Goddard, "Ellul, Jacques", **Encyclopedia of Science, Technology and Ethics,** c. 2, ed. Carl Mitcham, Detroit, Mich., London, Macmillan Reference USA, 2005, s. 607.
[236] Ellul, **A Critique of the New Commonplaces**, 230.
[237] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, 109.

oluşturduğu anlaşılır.[238] Dolayısıyla teknik var olurken öngörülebilir-değerli-pozitif sonuçlarla birlikte öngörülemez-hakir-negatif sonuçları da beraberinde getirir.[239]

1.2.3.4.2. Ahlakın Dönüşümü

Başlangıçta özgürlüğün aracı ve insana özgürlük sağlamak için ortaya çıkan teknik, araç olmaktan çıkarak , kendi belirleyicileri olan, bağımsız, "varlığın yasası" ve köleliğin aracı haline geldi.[240] Teknik, daha önce icat edilen hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar etkili ve her şeyi nesne gözüyle gören araçların gelişmesine yol açar: "*Eylem olasılığı sınırsız ve mutlak hale gelir*." Bu noktada Ellul, yeryüzündeki yaşamın bir anda sonlandırma imkanına sahip araçlar yüzünden bu ihtimalle ilk kez karşı karşıya olduğumuzu söylemektedir. Bütün alanlarda böyle mutlak olasılıklarla karşılaşılmaktadır. Zira mutlak güç, değerleri ortadan kaldırır. Bir şey başarı haline geldiğinde değerlere bakılmaz. Güç büyüdükçe iyi-kötü, adaletli-adaletsiz arasındaki sınır kaybolur. Dolayısıyla, en önemli karakteri mutlakiyetçilik olan teknik araçların büyümesiyle orantılı olarak değerler ortadan kalkmakta, ahlakî ve manevî arayış "kısırlığa mahkûm edilmektedir."[241] Büyüyen güç, ahlakî değerleri nasıl dışlar? Ellul bu sorunun cevabını verebilmek için ahlakî sınırlılıkları inceler. Çünkü bütün ahlakî değerler, ister kolektif ister bireysel olsun *güc*ün hareketlerine sınır koyar. Özgürlük, aslında bir zorbanın gücünü keyfi olarak kullanmasını engeller. Adalet, herkesin "öteki"ne istediği gibi davranmasına izin vermez. Arkadaşlık, komşusunu manipüle etmesini engeller. Bütün bunlar bir güç olarak tekniğin arzu etmediği şeylerdir. Bu noktada teknik, öncelikle geleneksel olarak paylaşılan tecrübe ve sembolik manalar üzerinde temellenmiş olan geleneğin, görgünün ve ahlakın yerini alır. Teknik medeniyette gelenek, görgü ve ahlak kalıntıları tekniğin tanınmasını engeller. Bu yüzden ahlakî gelenek geçerli olabilir fakat, tekniğin gelişimiyle çatışmadığı sürece. Dolayısıyla bu etapta gelenek, görgü, ahlak hala geçerli olsa da teknik toplumun özü olarak geçerli olmaz. Bugün uygun görünmeyen davranış ve düşünce, ahlakî ya da yasal normların aksine tekniğin normlarına karşı direnmektir.[242]

---

[238] **A.e.**, 122.
[239] **A.e.**, 116.
[240] Jacques Ellul, "Nature, Technique and Artificiality", Çev. Temple Katherine, **Research in Philosophy and Technology,** 3, 1980, s. 278.
[241] Ellul, "The Technological Order" s. 401-402.
[242] Stivers, "Technique Against Culture", s. 75.

Fakat insanlık topluluk halinde gerçeğin gücüne tapınır. Tekniğin olağanüstü ilerlemesine karşılık modern insanın mistik hayranlığı ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu kendisini tekniğe öylesine adar (feda eder) ki, kendiliğini, benliğini onun uğruna kaybeder. Bu noktada Ellul "tekniğe inancım var" sloganının aslında bütün insanların kalbinde yer aldığını belirtir. Öyle ki tekniğin kötülük meydana getireceğini kimse düşünmek istemez, en kötü ihtimalle teknik ola ki bir felaket, kötülük meydana getirdi, toplum, durumun yine teknik tarafından iyi bir hal alacağına inanır.[243] Herkesin kuşku olmaksızın tekniği bir iyilik ve lütuf olarak görmeleri, Ellul zaviyesinden tekniğin iyilik ve kötülük kriteri olduğunun göstergesidir. Zira birisi tekniğin dezavantajlarından bahsedecek olsa tekniğin birçok savunucusu olacaktır. Dolayısıyla Ellul tekniğin iyiliğinin meydan okunmayacak bir şey olarak ortaya konduğunu düşünür. Bu toplumda "Tanrı dahil her şey sorgulanabilir", fakat teknik sorgulanamazdır. Belirleyici bir değer olarak görünür, bir değer olarak arzu edilir ve bütün kaynaklar onun adına feda edilir. İnsanın kararı, kişisel bir karar olmaktan çıkıp tekniğe bağlı olduğu için ahlak, "karşı konulmaz bir otoriteyle silahlanmıştır." Ellul'e göre hiçbir zaman iyi, bu kadar bariz ve tartışılmaz olmamıştır. Daha önemlisi bireysel ahlakî karar ile maddî toplumsal gelişme arasında böylesi bir çakışma olmamıştır. Bütün bunlar reddedilemez ve meydan okunamaz "teknik iyi" ile gerçekleşmiştir. Teknik bir araç olmaktan çıkıp "iyi ve kötünün kriteri" haline gelmiştir. Diğer bir deyişle teknik, geçerli, kabul edilen, harekete geçiren, bağlılık gerektiren ve hayata anlam katan bir değere dönüşmüştür.[244] Tekniğin kendisi değer olduğunda, her insana geleceğin iyiliğinin ve mutluluğunun garantisini verir, insanların umutlarını üstlenir, hayata anlam verir. Diğer taraftan tekniğin kullanımında bir çekince meydana gelecek olursa, tekniğin değil fakat onu kullanan insanın nasıl kullanacağını bilmemesinden kaynaklandığı savunulur. Dolayısıyla kötülüğü meydana getiren teknik değil insanmış gibi bir algı oluşur. Teknik, kabul edilebilir bir değerdir ve insanın kendisini onun için feda etmesine değer. Ahlak, tekniğin gerektirdiği davranışlar üzerine temellendirilir. Başka bir etik yönü desteklemek isteyenler ise teknik inanç ve ahlak olan teknik ideoloji ile çatışmaya girmeye zorlanırlar. Tekniğin normlarına karşı direnmek ise

[243] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 318.
[244] Jacques Ellul, **To Will and To Do : An Ethical Research for Christians**, Çev. Charles Edward Hopkin, Philadelphia Boston, Pilgrim Press, 1969, s. 190–191.

geleneksel toplumlarda "ahlaksız" insana karşılık gelir. Dolayısıyla teknik ahlakta, olmazsa olmaz erdem, adaptasyondur.[245]

Teknik bir zamanlar insanî eylemlerin kontrolünü sağlayan ahlakî, kutsal, dini, manevî dünyadan kurtulmuş, özerkliği ve gücü sayesinde kendisi "ahlak yargıcına" dönüşmüş, "ahlak ve teknoloji arasındaki mücadelenin sonucunda" meşruluğunu kazanmış, insan eylemlerini, araştırmalarını yargılayan ve destekleyen ve doğruluğunu-yanlışlığını ortaya koyan "üstün değer" haline gelmiştir. Bütün ahlakî ve değer ölçeklerinin temelini yıkarak yok eden "değerlerin ve ahlakın yaratıcı gücü" haline gelen teknik, çok net, somut verilere dayalı ahlak anlayışı kurulmasına izin verir. Yeni ahlakî değer olarak benimsenen bilgi ve eylem etiğinin amacı, "en yüksek değer, iyilik, mutluluk ve kendini bilme" değildir. Benzersiz güç istenci ile şekillenen, "gerçek tehlikeleri göz ardı eden" nesnel bilgi ve pratik uygulamadır. Tekniğin yarattığı ahlak, ilerleme için yapılan deneyler, verilen zararlar, toplumun iyiliği, çıkarları ve dayanışması altında normal olarak kabul edilmesidir. Asıl tehlike de güç için yapılanları haklı çıkaran ve normalleştiren tekniğin özerkliğidir.[246]

Ellul'e göre teknik çalışma, başlı başına bir erdem haline gelmiştir. Bu bağlamda insanların çalışması yüceltilmektedir. "*Kendini kontrol etme, kendini adama, güvenilirlik, görevlerin yerine getirilmesinde sorumluluk, sadakat, fedakarlık*" gibi erdemler, artık yeni bir amaca bağlıdırlar. Bu durum "aile, dostluk, mizah , oyun" gibi diğer ahlakî değerleri ortadan kaldırır. Bu noktada Ellul bir adamın, çalışmak için gerekli erdemleri uyguladıktan sonra diğerlerine nasıl davrandığının pek önemli olmadığını anlatır. Ayrıca her ne kadar tekniğin insanın hizmetinde olduğu söylense de Ellul bunu kabul etmez. Ona göre insan, tekniğe hizmet için biçimlendirilmiştir. Yine teknik çalışmada bir şey hesaplandığı gibi olmazsa, insanî bir kusurdan kaynaklandığı düşünülür: Tembellik, sahtekarlık, kötü niyet vb. Aynı şekilde geleceğe güven, umut gibi erdemler de bu teknik ahlakın gerekliliklerdir. Bir yanda ahlakî bir sınır olmaması diğer tarafta ise bugün mümkün olmayan her şeyin yarın mümkün olacağı inancı durmaktadır. Ellul'ün sınırsızlık ahlakı dediği bu durum "*her şey mümkündür ve yapılmalıdır"* ilkesine dayanır. Araçların ve teknik başarının

[245] Ellul, "The Ethics of Nonpower", s. 205-206.
[246] Ellul, **The Technological System**, s. 148-152.

sınırsızlığı "devasa ve sınırsız bir ahlak üretir." İnsan gelişme sürecine dahil olduğunda "hayır" deme fırsatı yok olur. Nitekim tekniğin iyiye götürdüğü inancı, insanın durmasını engeller. Sınırsızlık hep "daha fazla" şeklinde ifade edilebilir. "Daha fazla" başlı başına ahlakî bir kriter olur. Artık daha fazla ve daha güçlüye ulaşma isteği ve sınırların aşılmasını arzu etmek, mutlak iyidir. Ellul için bu kolektif bir ahlaktır: "*Kişisel erdemleri ve kişisel ahlakı giderek körelten ve ahlak duygusunun kaybolmasına yol açan bir ahlaktır*."[247]

Ayrıca Ellul, mutluluk arayışının da değişime uğradığını belirtir. Teknik, doğal ihtiyaçlardan ziyade yapay ihtiyaçları ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple, mutluluk arayışı kültür, manevî yaşam ve bireysel arayışlar gibi içsel durumlardan araçlara ve tüketime intikal etmiştir. Zenginliği, hızı ve gücü gösteren yapay araçların birincil ihtiyaç olarak tüketilmesi yeni mutluluk anlayışı olmuştur. "Zevk, boş zaman, uzun ömür, sağlık arzusu mutluluğun bileşenleridir." Teknik bu bileşenleri dinç tutmak için sürekli yeni ihtiyaçlar doğurmaktadır. Sonu gelmeyen üretim, sonu gelmeyen tüketimi beraberinde getirmekte; bunun sonucunda ikincil ihtiyaçların tatmini hiçbir zaman gerçekleşmemekte ve mutluluğa ulaşmak zorlaşmaktadır.[248] Aynı şekilde ahlakî teknik iyiyi ve kötüyü, başarı ve başarısızlıkla birlikte değerlendirir. Maddî başarı her zaman bir erdemdir. Erdem, başarının ödülüdür. Erdem görünmez, fakat başarı görünür. Ellul buradan yola çıkarak bir kişide erdemin varlığının kabul edilmesi için beraberinde başarı getirmesi gerektiğini belirtir. Dolayısıyla teknik, ahlakı başarıya dayandırmaya çalışır.[249] Ellul'ün üzerinde durduğu diğer bir husus genetik müdahaleler ile insanı "daha iyi" etmeye çalışmaktır. Fakat bu iyileştirme insanın özgürlüğü olmayacaktır. Ellul'ün ifadeleriyle "sadece programlandığı model olacaktır." Bunun üzerine Ellul, özgürlük olmadan insan, ideal bir varlık olabilir mi diye soracaktır. Onun yaklaşımına göre böyle bir ideallik mümkün değildir. Nitekim bu şekilde insanlık icat etmeye çabalamak, "yıkıcı etkileri ve yahut canavarları" beraberinde getirecektir. Diğer tarafta insanı ruhsal ve etik olarak inşa etmek ise teknik aracılığıyla mümkün değildir.[250]

[247] Ellul, **To Will and To Do : An Ethical Research for Christians**, s. 196–198.
[248] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 259–260.
[249] Ellul, **To Will and To Do : An Ethical Research for Christians**, s. 193.
[250] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 403-405.

Ellul'ün yaklaşımından anlaşılacağı üzere bir toplum değer, erdem, hak, özgürlük vb. hakkında ne kadar çok konuşursa bunlardan o kadar yoksundur: "*Gerçek ne kadar karanlıksa, konuşma o kadar parlaktır*."[251] Ellul, ayrıca insanın tekniğin istediği derecede manevî ve ahlakî bir hayat yaşama imkanı olduğunu aktarır. Zira teknik sistem içerisinde insan, kendisini "özne ve sorumlu" olarak kabul ettirmesi bu hayatla mümkün olduğunu onaylar; fakat onayladığının aksine insan "nesne ve sorumsuz"dur.[252] Kendi içinde var olan ve kendi amaçlarını içinde barındıran bizatihi değer olarak teknik bireyin uyum sağlamasına, kapasitesini kullanmasına ve mutluluğuna sebep olabilir. Fakat bunlar asıl değer yerine geçerek her şeyi içermez. Ayrıca özgürlük olmadan bunların da bir anlamı kalmaz. Bu sebeple Ellul, insanın bu tür şeylere kapılarak teknik karşısında nesne olmamasını ve özne olarak kalması gerektiğinin altını çizer. Diğer bir deyişle Ellul'e göre insan, tekniğe karşı yön verme kapasitesini kullanarak ona hâkim olması gerekir.[253]

1.2.3.5. Teknik Ortamda Aşkınlık

Şu ana kadar Ellul'ün yaklaşımında ortaya çıkan tekniğin özerkliği, yegâne güç olma arzusu, her şeyi yıkarak kendini ikame etmesi gibi özellikleri, teolojik alanı da etkilemektedir. Zira dini alanın belirsizliği ve kutsal olanın yüceliği bir yapı olan teknikle uyumlu değildir. Teknikte belirsizliğe yer olmadığı gibi kendisinden başka güçlerin toplumda mevcut olmasına da tahammülü yoktur. Bu sebeple bütün belirsizlikleri ve güçleri yok etmek ister. Diğer tarafta ise yüce bir güç olarak teknik, insanın istediklerini onun için temin eder. Ellul'ün ifadeleriyle teknik ilerleme, "*efsaneninkiler kadar etkileyici zenginlikler verecektir*." Diğer bir deyişle insanın umudu olan cennete girmek, teknik ilerleme ile mümkün olacaktır. Teknik bunu engelleyen her şeye karşı çıkar. Bu noktada teknik ilerleme ve verimlilik; bolluk, boş zaman, sınırsızlık, hatta insanın koparıldığı tabiatüstü cenneti bu dünyada elde edebileceğini vaat eden cennet mitosudur.[254] Peki insan teknik nesnelerin somut değerleriyle yetinebilir mi? Ellul'e göre yetinemez. Bu yüzden maddî mutluluğa

[251] **A.e.**, s. 130.
[252] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 241.
[253] Ellul, "The Technological Order" s. 398-399.
[254] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 205–207.

girmekle sınırlanamaz, manevî doyuma gereksinim duyar.[255] Fakat teknik, insanın manevî doyuma ulaşacağı yolları yok etmiştir. O halde insanın, maddî mutluluk ve değer bulduğu teknik, manevî doyum sağlamak için yüce bir güç haline mi gelecektir?

1.2.3.5.1. Aşkınlığın Bertaraf Edilmesi

Ellul, din ve kutsalın tekniğin verimlilik anlayışı çerçevesine uymadığını aksine bunların oldukça verimsiz olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bir tarafta eylem açısından "verimli ve hayranlık uyandırıcı" teknik, diğer tarafta zayıf ve temelsiz olarak ele alınan "karanlık ve gizemli" kutsal durmaktadır. Bu durumda teknik, karanlığa ışık getirerek zayıf ve temelsiz olanı ele geçirmiş, bertaraf etmiştir. İnsanlığın ilk evresi olan din ve kutsalların çağı, yani imgeler ve yanılsamalardan oluşan bebeklik çağı sona ermiş, aşılmış; insan teknik sayesinde yetişkin olmuştur. Ellul zaviyesinden bir şey gizli ve sır olan yönü ifşa edildiğinde "en bayağı ve banal" eylem olur. Aynı şekilde teknik, aşkın, kutsal ve yüce üzerinde zafer kazandığında, derinde olan sırrı fetheder, ele geçirir ve kendi faydası için her şeyi dizginsiz kullanır. Kutsallıktan arındırılan her şey sıradan yararların faaliyet alanı haline gelir. Öncelikle insanın, parçası olduğu bütünle ilişkisini koparır. Ellul bu duruma örnek olarak şehirlere göç eden insanı ele alır: Söz konusu insanın da bir parçası olduğu doğa ile kutsalın bağlantısı koparılmıştır. Artık insana "canlı olmayan imge ve duygular" kalmıştır. Kutsal anlamların tecrübeyle ilişkisi yapay, sistematize edilmiş ve rasyonel olanla kurmaya çalışılsa da Ellul bunu yetersiz görür. Diğer taraftan insanın çalışması, kutsalı daha derinden keşfedebilmesi için bir aracıydı. Halbuki "*endüstriyel ve mekanik çalışma kutsal için aracılık edemez ve öğrenmeyi içermez*." Ellul için bu çalışma hesaplanılmış açık ve net sonuçları elde etmek için ilerlemekten ibarettir.[256]

Ayrıca Ellul'ün "pratik materyalizm" olarak adlandırdığı "rahatlık, yüksek yaşam standartları, uzun ömür" gibi ilerleme arzusu, insanı dini inançtan uzaklaştırmak için "son dokunuşları" yapmıştır. İnsanlar inanç ve hakikat ile ilgili sorunlardan uzaklaşmış, inancın dil ve içeriğinin zihninde hiçbir yankı uyandırmadığı hale gelmiştir.[257] Nitekim teknik sayesinde insan güç kazanmış, belirsiz inanç ve

[255] Ellul, **The New Demons**, s. 146.
[256] **A.e.**, s.60-63.
[257] **A.e.**, s. 22.

düşüncelerinden kurtulmuş ve yeni bir zihniyet kazanmıştır. Artık, "eski dini hikayelere itibar etmiyor, sayısız şeyin varlığına inanmıyor." Ellul, bu durumun "güç istencinin" neticesi olduğunu söyler.[258] Aynı şekilde toplum da teknikle iç içe, "efsanelerden uzak" ve kendini maddî refah arayışına adadığı için kutsal ve aşkın olanı dışlar. Ellul bu toplumda din, mit, kutsal ve aşkın olanın "üretken olmayan, yıpranmış ve modası geçmiş kategoriler" olarak görüldüğünü ve bunlara, "müze parçaları" muamelesi edildiğini ifade eder.[259] Dolayısıyla aşkın, kutsal ve yüce olan güçlerin artık eğlence ürünü haline geldiği söylenebilir. Ellul, konu hakkında çan örneğini vermektedir: Çan; geçmişte ibadet, ayin, dua gibi dini nitelikte ya da savaşçıları hazır olmaları için çağıran bir araç iken, turistlerin eğlence aracına dönmüştür.[260] Ellul, modern dünyanın, "sosyal ya da nevrotik değerler" olarak tanımlanan ve geleneklerle ilişkilendirilen kutsallıktan arındırılmasıyla "insanlığın şimdiye kadar boğuşmakta olduğu hastalıktan" kurtulmuş olarak görüldüğünü zikreder. Artık kutsal bir alan kalmadığı gibi nesneler de kutsallıktan arındırılarak tüketilmeye başlanmıştır.[261]

Bu perspektifte Ellul tekniği, insanın kutsal olduğuna inandığı şeyleri gün yüzüne çıkarmış olarak görür. Dolayısıyla her şeyin özü ve gizemi maddî şeylere indirgenmiş ve kutsal olan ortadan kaldırılmıştır. Ellul, tekniğin kutsal olanı "eline geçirmesi ve köleleştirmesine" kutsalın direnemeyeceğini belirtir.[262] Zira teknik faaliyetler yayılırken, eski değerlere yeni içerikler ekleyerek yayılmak yerine eski değerleri yıkarak işgal ederler. Söz gelimi teknik gerçeğin sonucu olarak bir dinin yok olması söz konusudur: Hiroşima patlamasından sonra kaybolan "mikado inancı" ve endüstriyel tekniklerin benimsenmesinden sonra terkedilmesiyle Çin'de Budizm'in çöküşü gibi. Ellul, bu insanların dinsiz de bırakılmadığını, aşkın dinlerin yerine teknik ilerlemenin ifadesi olan "sosyal" dinin konduğunu söyleyerek karşı çıkmaktadır.[263]

1.2.3.5.2. Aşkınlığın Aşılması: Tekniğin Aşkın Olma Girişimi

[258] Jacques Ellul, **Violence: Reflections From a Christian Perspective**, Çev. Cecelia Gaul Kings, New York, Seabury Press, 1969, s. 40–41.
[259] Ellul, **The New Demons**, s. 43.
[260] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 432.
[261] Ellul, **The New Demons**, s. 34.
[262] Lovekin, "Jacques Ellul and the Logic of Technology", s. 264.
[263] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 132.

İnsan dünyayı sadece maddî olarak değil, manevî olarak benimser. Bundan dolayı bilin(e)meyen güçlerin aktif ve eşya ile varlık arasında manevî bağın da olduğu esrarengiz dünyayı kabul eder. Fakat hiçbir şeyin kutsal boyutunu ve kendisi dışında kuralları kabul etmeyen teknik, insanın manevî dünyasını sekülerleştirir. Teknik, insanın saygı duyduğu kutsal ve tabu gibi tekniğin dışında olan güçlere saygı duymaz, bununla birlikte onlara saldırır, sahiplenir ve köleleştirir. Teknik, kutsal ve gizemi apriori olarak reddederken, onun için bunlar henüz teknikleşmemiş şeylerden başka bir şey değildir. Diğer tarafta teknik özerklik, mevcut kutsalları yok sayarken kendini kutsal kılmaktadır. Zira "*tanrıların ve tabiatüstü varlıkların olmadığı bir dünyada, manevî çevresi yok olan insanoğlu kutsallığı tekniğe yükler*." Bu noktada Ellul, kendini farklı şekilde gösteren bir din duygusunun tekniğe aktarımından söz eder. Bu her ne kadar insandan insana değişse de araç-güç arzusu hepsi için ortaktır. Yani Ellul, ihtiyaçlara göre kutsal algısının değişiklik gösterdiği farklı bir dünya şekillenmesinden bahsetmektedir.[264] Bu şekillenme neticesinde zamanın gerçek dini, artık toplumun başat gücü olan tekniktir.[265] Bu noktada tekniğin, özünde iyi ve kurtarıcı tanrı olduğu inancı yatar, bu da kutsala olan inançtır. Teknik olmadan insan kendini "bir deha veya kahraman olarak değil; yoksul, yalnız, çıplak" olarak görür. Zira teknik, insana geleceğini garanti eder. Bununla birlikte insanlar tekniğe yükledikleri kutsal inancın farkında değillerdir. Kutsal hakkında kendilerine bir şey söylendiği zaman ciddiye almazlar, şaşkına dönerler. Diğer taraftan ise kendi hayatlarını teknik gelişme ve ilerleme için feda ederler. Eğer tekniğin geçerliliğine karşı çıkılırsa "mistik bir öfkeye kapılırlar."[266] Teknik, insanın sorgulayamadığı ve kendisine hizmet araçları sağlayan "büyük tanrıçadır." [267]

Ellul'e göre, teknik insan inancını, umudunu, sevgisini, bağlılığını çeker ve kutsalın yeri olmadığı bir toplumda kendisi kutsal gibi davranır.[268] Dolayısıyla kutsal, doğadan ve yaşamdan boşaltılsa da her yerde çoğalmaktadır. Kutsallık, insanın boyun eğdiği ve sayesinde yönünü bulduğu hayatı, geleceğinin kökeni ve garantisi olarak tekniğe yüklenmiştir. İnsana evrensel ve zengin deneyim sağlayan, bulunduğu noktada

[264] **A.e.**, s. 153–154.
[265] **A.e.**, s. 433.
[266] Ellul, **The New Demons**, s. 73-74.
[267] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 103.
[268] Mitcham, Encyclopedia of Science, Technology and Ethics, s. 607.

kutsala özünü veren, "kuru bir düşünsel kurgu" haline gelmesini engelleyen ve değerini veren de bu ortamdır. Bir zamanlar doğa, insanın merkezi ortamı olarak kutsalın kaynağıydı: kutsal "orman, ay, okyanus, çöl, fırtına, güneş, yağmur, ağaç, bahar ve ölüm gibi" doğal ortamda kaynağını bulurdu ve insan kutsalı doğaya göre inşa ederdi. Boyun eğdirilen ve kullanılan nesnelerden oluşan doğa, artık birey ya da toplum için dünyanın "tehdidi ve kaynağı, gizemi ve müdahalesi, ışığı ya da karanlığı" değildir. Artık insanın deneyimleri ve pratik amaçları doğayla etkileşimden uzak yapay dünyayla ilgilidir. Dolayısıyla kutsalın kaynağı ve ortamı doğa değil, teknik çevredir.[269] Ellul için bu, çevresi ve nesnesi farklı olan yeni bir putperestliktir.[270] Ayrıca Ellul İncil'de (Vahiy 13:11-18'te geçen canavar hikayesi) insanların ruhlarını satarak birer nesne olarak görüldüklerini hatırlatarak, insanların gerçek amacı olan Tanrı'yı yüceltmekten uzaklaştırıldıklarını ve doğrudan ya da dolaylı olarak Tanrı olmayan sahte otorite altına alındıklarını söyler.[271]

Mekanik kutsallar, mitler ve dinler ile yarattıklarını koşulsuz seven Tanrı'ya bağlılık arasında bir gerilim oluşmuştur. Mekanik nesnelerle olan seküler ilişki ile o sevginin açığa çıkması arasında çatışma, bu gerilimin sonucudur:[272] dini duygular, kurgusal bir dünyaya enkarne olmuştur. Televizyon, bilgisayar, otomobil, roket gibi teknik nesneler, güç, egemenlik, sınırsız erişim ve her an her yerde bulunabilme imkânı sağlayarak kutsal bir boyut kazanırlar: "Doğadan kovduğumuz dini ve kutsal alan artık nesnelere aktarılıyor." Bu transferde değişen insan ya da kutsal anlayışı değil, yansıdığı çevredir. Kutsal rolünü oynama görevini, merkezde bulunan yeni mekanik çevre üstlenmektedir.[273] Bu perspektiften bakıldığında Ellul, kutsal olanın bazı nesnelerde cisimleşerek kutsallık hissinin devam ettiğini ifade eder. Söz gelimi teknik bir alet (televizyon, radyo vb.) olmayan ev yaşanmaya değer olarak görünmez. Aynı şekilde işçilerin tekniği, kurtuluşu getirecek olan Tanrı olarak görmeleri de kutsala olan inancı gösterir. Zira tekniğin mucizeleri gözle görülür bir şekilde ilerler.[274]

---

[269] Ellul, **The New Demons**, s. 64-66.
[270] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 368.
[271] Jacques Ellul, **Money and Power**, Çev. LaVonne Neff, Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 1984, s. 78.
[272] Willem H. Vanderburg, "The Essential Connection Between the Two Parts of the Work of Jacques Ellul", **Bulletin of Science, Technology & Society,** 24/6, 2004, s. 545.
[273] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 121.
[274] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 155.

Ivan Illich de, Ellul üzerine yazdığı bir makalede, “kutsalın yerine şu an ibadet ettiğimiz kara kutu” yani tekniğin yerleşmiş olduğundan söz eder.[275] Bu noktada teknik, mistik ve dini hislerin yerini yapay cennetlerle[276] doldurmaya çalışır. Fakat bu yapay cennetler, "ne bir dünya anlayışı ne bir yaşam nedeni ne anlam ne de hakikat" ile bağlantılıdır. En az çabayla aynı sonucu elde etmek üzerine kuruludur. Bu zihinsel alanda ise en yüksek hakikat, din ya da felsefe "basit bir yemek tarifine" dönüşür.[277] Varoluş ve insanlık durumunu aşmak, yaşamı yaratmak, ilerlemek ve büyümek için gerekli mucizeleri dağıtan teknik olmuştur. İnsan, “*umudunu, inancını, güvencesini, mutluluğunu, güvenliğini ve gelişimini teknik nesnenin sahiplenmesine ve kullanılmasına yerleştirir*.” Ellul için bu durum din ve kutsalın yerini alan, insanın umduğunu gerçekleştiren teknik nesnelere “küçük tanrılar” olarak dini duygunun yüklenmesidir.[278] Yani insanlığın kendi yaptığı ürünleri gizemli ve olağanüstü görüp hayranlık beslemesi, modern teknikte de kendini göstermektedir.[279] Teknik, içinde bulunduğu ortama göre farklı tarzlarda gizem haline gelmiştir. Televizyon, bilgisayar, motosiklet, otomobil vb. aletler, insanların köleleri oldukları ve gurur duydukları “küçük tanrılar”dır. İnsanlığın kendisine hizmet eden bir şeyde yaşam ideali görmesi, tekniğin gizemine karşı duyulan hayranlığın ifadesidir. Bir sihir veya büyünün şaşırtıcı tezahürlerine karşı duyulan korku ile aynı basitlikte puta tapılır gibi tekniğe tapılır.[280]

İnsanlığın teknik tarafından dikkati dağıtılması, oyalanması veya saptırılması, “dini bir duygunun ifadesinde, hayranlık, hürmet ve kutsanma ile sonuçlanır.” Bu noktada Ellul, Marx'ın “yabancılaşma, dine yol açar” ifadesini nakleder. Ellul’ün ifadeleriyle “insanlık, saptırıldığında, aynı zamanda dindar olur.” İnsanın etrafı “put, mutlak, aşkın görüntü, gerçek bir Tanrı” ile dolar. Teknik, insanın saptırılması ve duyularının körelmesi ile “*ne olduğunu bilmeden akıntıyla birlikte aşağıya doğru süzülürken, gittikçe daha yüce hale gelir*.”[281] İnsandaki manevîyat arayışını tekniğin dönüştürme şekli coşkulu dürtüler ve ruhi olguyla ilgilidir. Modern toplumda coşku bir şeyin nedeni olarak değil etkisi olarak rol oynar. Normalde mistik bağlanmanın

[275] Illich, “An Address to "Master Jacques"”, s. 67.
[276] Aletler ve araçlar gibi. Ayrıca hap, uyuşturucu vb. de buna dahildir.
[277] Ellul, **The Technological System**, s. 174.
[278] Ellul, **The New Demons**, s. 145.
[279] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 33.
[280] Ellul, **The New Demons**, s. 72.
[281] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 382-383.

sebebi insanlar ve sistemler arasındaki karşılıklı "doğru" bir şeye olan tepkidir. Bu noktadan hareketle Ellul, artık toplumun ortaya çıkışının nedeni olarak mistik ya da ruhsalın değil teknik nedenlerin olduğunu hatırlatır. Teknik, dini vecd haline giden yolları bozar ve sayılarını azaltır. Zira kendisi makineler sayesinde bu duyguyu daha iyi tatmin eder. Tekniğin ortaya koyduğu, sistemleştirdiği ve yaydığı vecd hali artık mekanize karizmanın sonucudur. Ellul'e göre bu durum insanlığın yeni dini olan tekniğe tabi olmasına işaret eder. Teknik araçlar olmadan insan, etkisiz, vecd ve coşkunluk halinden yoksun kalacaktır.[282] Her şey üzerindeki hakimiyetin sınırsızlığı, her şeyi formüle indirgeyebilme, artan enerji kullanımı, yaşamın kaynaklarına ulaşma, ölümün sınırlarını zorlama gibi takdire şayan, hayret ve gurur verici eylemler, en dindar dünya olan "teknik evrenin kutsal kalbinde" imkan dahilindedir.[283] Tekniği kutsal kılan, insanların onu en büyük emir, en yüksek ideal ve kaçınılmaz takdir olarak kabul etmeleridir: Her şeyi ondan beklerler, gelen her şeyi kabul ederler, bireysel ve toplumsal hayatlarını onunla bağlantılı olarak düşünürler. Ellul için kutsal bundan daha öte bir şey olamaz.[284] Teknik sistem, insanın yaşamını kolaylaştırır, keyifli, yaşanabilir bir hayat sürmesini sağlar ve "adaptasyon, telafi ve kolaylaştırma" süreçlerini temsil eder. Dolayısıyla her şeyi teknikten beklemek "doğal sistemin ve tanrıların kaderinin yerine yapay bir sistemi ve teknolojik kaderi" ikame ettirmektir.[285] Teknik, evrensel, göz alıcı ve mucize diye adlandırılan şeyleri gerçekleştirerek, Tanrı gibi davranır. Bu noktayı Ellul, televizyon örneği üzerinden açıklamaktadır: Televizyon, "Tanrı gibi her yerdedir, her yerde izlenir, her yerde konuşur", zamanla sınırlanamaz, ayin törenleri yapar ve "reklam yoluyla vahiy gönderir." [286]

Ellul tekniğin zaman ve mekan üzerindeki bu aşkınlığının menfi sonucunu anlatır: Bağışlama ve unutma, toplumun hafızasında ve bireyin kalbindeki merhamet, birlikte yaşamanın karşılıklı koşuludur. Ellul bu ikisi olmadan yıkımdan başka bir şey beklenemeyeceğini söyler. Bu yüzden bilgisayar hafızasını tehditkâr görür; "kusursuzdur fakat unutma ve yahut bağışlama yeteneği yoktur."[287] İnsanlar,

[282] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 435–436.
[283] Ellul, **The New Demons**, s. 203.
[284] **A.e.**, s. 81.
[285] Ellul, **The Technological System**, s. 112.
[286] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 346.
[287] Jacques Ellul, **Living Faith, Belief and Doubt in a Perilous World**, Çev. Peter Heinegg, San Francisco, Harper & Row, 1983, s. 73.

söyledikleri ya da yaptıkları şeyleri genelde uzun süreliğine hafızalarında saklamazlar, her şey unutulup gidebilir. Fakat teknik sayesinde söylenmiş sözler ya da davranışlar tek bir tuşla tekrar oynatılabilir. Dolayısıyla insanların algılarında, şu an kötü olan biri her zaman kötü olarak hatırlanır; zira yaptığı kötülükler her zaman gözler önündedir ve onun geleceğini etkilemektedir. Pişmanlık, tövbe gibi kavramların teknik toplumda yeri yoktur. Normalde insanlar arasındaki etkileşimde hatalar ve kayıplar ya hiç bilinmiyordu ya da çok az biliniyordu. Her şeyi bilen sadece Tanrı'ydı, o da günahları unutabileceğini söyleyerek insanları geçmişe bağlılıktan kurtaracağının umudunu vermişti. Oysa şimdi, insanların hataları "milyonlar tarafından biliniyor ve medyanın bunları unutma ihtimali yok." Çünkü medya, bağışlama ve unutma gücünden mahrumdur, gücünü merhametle yargılamak için kullanmaz, "ifşa edilmeyecek ve bilinemeyecek gizli hiçbir şeyin olmadığı" günü beklemek yerine, her bildiğini hemen ifşa eder.[288] Ayrıca Ellul, insanın Tanrı suretinde yaratıldığını ve tekniğin de Tanrı suretinde yaratılmanın bir neticesi olduğu düşüncesine karşı çıkarak modern tekniğin ortaya çıkardığı gerçek problemin aslında bir zanaatkarlık meselesi olmadığı üzerinde durur.[289] Ellul için modern teknik Tanrı'nın amaçlarına sadık, insana verdiği rolün ve yaratılışın devamı olamaz. Zira o bir tarafa "ellerine teslim edilen yaratılışa" korkuyla hükmeden insanı (Adem, Nuh), diğer tarafa organizasyon ve sömürü karakterini taşıyan tekniği koyar. Bu özellikleriyle teknik, yaratılışın bir devamı olmaktan ziyade ona tamamen karşıt bir tavır sergiler. Ayrıca teknik, yaratılışın devamı olarak ele alınırsa yaratılışın tamamlanıp tamamlanmadığı sorusu da tartışmaya açılmış olur. Ellul ise "yaratılışın mükemmel olduğunu ve ona eklenecek bir şey kalmadığı"nı anlatır. Dolayısıyla teknik ne Tanrı'nın insana verdiği yaratılanlar üzerindeki hakimiyeti olarak ele alınabilir ne de yaratılışın devamı olarak anlaşılabilir.[290]

Bu noktada Ellul'ün düşüncesinin determinist oluşu tekniğin bizatihi kendisinden değil, kutsalın tekniğe aktarılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Ellul, "*bizi köleleştiren teknolojinin kendisi değil, kutsalın teknolojiye aktarılmasıdır*" der ve ekler: "*Bununla birlikte tekniğin kutsallıktan kaçması ya da*

[288] Goddard, "Jacques Ellul and the Power of the Media", s. 73-74.
[289] Ellul, "Nature, Technique and Artificiality", s. 267.
[290] Jacques Ellul, **False Presence of the Kingdom**, Çev. C. Edward Hopkin, New York, Seabury Press, 1972, s. 27-29.

kutsalın tekniği reddetmesi imkansızdır." Ne insan tekniği kutsallaştırma ya da kutsallaştırmama konusunda ne de teknik kutsallığın kendisine aktarılması konusunda özgürdür. İnsanı eleştirel düşünceden alıkoyan bu minvalde hayatının anlamını dayandırıp yeniden inşa edeceği kutsallığın zorunlu olarak tekniğe aktarılıyor olmasıdır.[291] Bu bağlamda Ellul için önemli olan dış duruş değil, tutumdur: Bir uçağa diz çökülüp dua edilmez, televizyon ya da diğer cihazlara tütsü yakılmaz; fiziki olarak boyun eğmekten ziyade araçlar birer değere dönüştürülür, kurtarıcı gözüyle görülür, iyi ve kötünün ölçütü, hayatın, hakikatin ve özgürlüğün anlamı gibi Tanrı'ya ait olan özellikler tekniğe atfedilir ve teknik bahşettiği maddî nimetlere karşılık, manevî değer haline gelir.[292]

Bu noktada tekniğin gerçekten bir değer taşıyıp taşımadığı da tartışmaya açılmış olur. Etik ve tekniği kültürde birleştiren Richard von Coudenhove-Kalergi (1894-1972) "Etik, kültürümüzün ruhu, teknik ise cismidir." der. Ona göre insanlar, etik sayesinde vahşilikten evcilliğe geçiş yapabilir ve "yaşayış birliğine" layık bir seviyeye yükselebilir. Teknik ise, zor işleri devralarak ve üretimi artırarak "kültür binaları" yapabilmeleri için emeklerini ve boş vakitlerini insana iade edecektir. Yani etik, "mikrokozmosu" ele geçirecek ve dahili sorunları çözecek; teknik, "makrokozmosu" ele geçirecek ve harici sorunları çözecektir. Nitekim tek başına ne etik ne de teknik insanları kurtarmaya muktedirdir: Açlıktan ölen ve yahut soğuktan donan bir insanı, etik kurtaramayacağı gibi; "fena bir insaniyet"in teknik aracılığıyla kendi şerrinden ("*birbirlerini boğazlamak, boğmak, vurmak, …, birbirlerinin yaşama imkânlarını yok etmek*") kurtulması ya da fayda ve doyum sağlayabilmesi mümkün değildir. Bu yüzden "*tekniksiz etik yolu da, etiksiz teknik yolu gibi hüsran ve musibetlerle nihayet bulmaya mahkumdur*." Coudenhove-Kalergi tekniğin gayesinin, zenginlik, güç, huzur, sükûn ve rahatlığın umumileştirilmesi ve insanların hepsinin bunlara sahip olabilmesi, bu anlamda da insanlığın avamlaşması değil, seçkinleşmesi olduğu kanaatindedir. Bu sebeple insanın tekniğin "yapıcısı ve yöneticisi" mi yoksa "hizmetçisi" mi rolüne bürüneceğine karar vermesi gerekir. Tıpkı ruhun bedenle,

[291] Ellul, **The New Demons**, s. 206.
[292] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 143.

bedenin de ruhla ilişkisi ve bedenin ruh tarafından yönetilmesi gibi; teknik de kültürün bedeni olarak, "ruh mesabesinde olan ahlak" tarafından yönetilmelidir:

> "Teknik bizatihi insanların saadetine de, felaketine de sebep olabilir. Bundan dolayı tekniğin insanları Yüce Cennet'e mi, yoksa Cehennem'in dibine mi götüreceği meselesi sırf teknikten istifade edecek kimselerin ahlakî seviyesine bağlıdır. "Makine", iki yüzlü bir Janus kafasına benzer. Bu başta biri ağlayan ve savaş ifade eden, diğeri de gülen ve barış ifade eden iki çehre vardır. Ağlayan ve gülen çehreyi görmek için bu Janus başına o çehrenin bulunduğu cepheden bakmak kâfidir."[293]

Bu bölümü şöyle toparlayabiliriz: Ellul'ün düşüncesinde gerçeklik alanının kesin, değiştirilemez ve biçimlendirici yapısı altında yer alan görsel ve teknik, insanı istediği şekle sokmaya çalışmasıyla karşımıza çıkar. Bu özellikleriyle her ikisi de aslında insanın kendiliğiyle karşıt konumdadır. Zira insan, rasyonelliğinin yanı sıra duyguları, hayalleri, korkuları, istek ve arzuları ile var olur. Aksi takdirde insanî düşüncenin devre dışı bırakıldığı ve eleştirel bakışın ortadan kaldırıldığı bir toplum ortaya çıkar. Teknik toplumda düşünce ve bilginin çoğalması, her yerde yayılması, tekniğin insanı maddî zorluklardan kurtarması ve her istediğini önüne sermesi ilk incelendiğinde, tekniğin insanı özgür kıldığı izlenimini vermektedir. Ellul bu izlenimin aksine asıl özgürlüğün daha değerli bir şey olması gerektiğini düşünür. Bu sebeple araçlarla amacın birbirine karıştırılmaması ve insanın tekniğin nesnesi konumuna inmemesi üzerinde durur. Bu bölümde Ellul'ün ele alınan düşüncelerine baktığımızda tekniğin üst yapı olduğu, hatta kendini kutsalın yerine ikame ettiği, insanın kontrolünde değil, aksine insanın tekniğin kontrolünde olduğu ve insanın bu sistemden çıkmak için 'hayır' deme şansının bile olmadığı sert, olumsuz ve eleştirel düşüncelerine tanıklık ederiz.

Ellul'ün teknik hakkındaki düşünceleri, klasik dönem teknoloji filozoflarının düşüncelerine benzer niteliktedir. Nitekim bu filozoflar tekniği bir üst yapı olarak algılamışlardır. Her ne kadar Ellul ve diğerlerinin düşüncelerinde teknik totaliter ve distopik şekilde yer alsa da, gerçekte tekniğin bir araç olduğu unutulmamalı ve olumlu yönleri göz ardı edilmemelidir. Aksi takdirde fikirler gerçekte ideolojik kalacak ve aleyhtarlıktan öteye geçemeyecektir. Ayrıca olumlu ve olumsuz özelliklerin bir arada mezcedilmesi, yalnızca teknoloji için değil bütün varlık ve nesneler için geçerlidir. Diğer bir deyişle her şey içinde zıtlık barındırır. Zira gelişen teknoloji sayesinde

[293] Richard von Coudenhove-Kalergi, **Teknik Apolojisi: Teknoloji Felsefesinin Doğuşu,** Çev. Bekir Sıdkı Bey, İstanbul, Muhayyel Yayıncılık, 2021, s. 24-25, 29-30, 65, 90, 92-93.

güvenliğin artması, acil durumlarda hem ulaşımın hem de müdahalenin kolaylaşması, sevdiklerinin sesinin duyulması, yüzlerinin görülmesi, vatanın korunması, fiziki işlerin yorgunluğundan kurtulması, ihtiyacı olana ve yahut mazluma yardım edilmesinin sağlanması gibi hem insanların yararına olan hem de insanların mutlu olmasına imkan veren birçok değerle karşılaşırız. Ellul'ün aksine bize göre bu değerler insanı bir bakıma özgürleştirir. Yeter ki insan, sorumluluğunun farkında olsun. Bu yüzden bu düşünürlerin teknolojiyi ele alıp yalnızca olumsuz özelliklerinin öne çıkarılması, yeni karşılaştıkları fenomene karşı tek yönlü bir bakış açısının çıktısıdır. Hal böyleyken insanın insan olmasını sağlayan, hem kendi içindeki hem de etrafındaki olumsuzlukların, olumlu olması için uğraşmasıdır. Yani elindeki gücü, iyilik, erdem ve adalet gibi değişmez değerler için kullanması insanı insan yapan özdür. Sonuçta teknoloji salt kötüdür demek ve etkilerini sıralamak doğru bir bakış açısı değildir. Bu düşünceden hareketle (yani bir şeyin sadece olumsuz yönlerini sıralamanın tek taraflı bir bakış açısı olmasından hareketle) çalışmamız, teknoloji altında mahkum olmadığımızı ya da teknolojinin bizim üzerimizde tahakküm kurmadığını ve Ellul gibi determinist görünen bir filozofun düşüncesinde dahi özgürlüğe kapı aralanabileceğini ve her zaman bir çözüm bulmanın imkanını göstermeye dair bir çabayla şekillendi. Bu çabayı zemine koyarak bir sonraki bölümde, Ellul'ün bu olumsuz düşüncelerinin temelinde yatan sebebin ne olabileceği incelenecek ve insana gerçekten hayır deme şansı verip vermediği tespit edilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
LİMİNAL EVRE: GERÇEKLİK VE HAKİKAT ARASINDAKİ EŞİK

İnsanın hayatında üç evre/mekan olduğundan söz edilir; *ayrılma, liminal/eşik/geçiş ve bütünleşme evreleri*. Birinci evre insanın, içinde bulunduğu *dünyadan ayrılışını/kopuşunu* ifade eder. İkinci evre, nötr bölgedir ve dünyasından kopan insanın diğer dünyaya *hazırlık aşamasıdır*. Bu evre aynı zamanda bir alandan diğer alana *geçişin imkanını* sağlar. Üçüncü evre ise öteye geçip yeni dünyayla *bütünleşme* ve *birleşme* evresidir.[294] Bu noktada tekniğin etkilerinden kurtulmak ve özgürleşmek isteyen insanın kalkış noktası gerçeklikten ayrılmak ve hakikatle bütünleşmek olmalıdır. Gerçeklik ve hakikati, ayrılma ve bütünleşme üzerinden ele aldığımızda karşımıza daima eşik çıkmaktadır. Zira iki alanın, olgunun, mekanın, evrenin ve yahut dünyanın karşılaşması sonucunda her zaman ikisinin kesişim noktası olan üçüncü alan, olgu, mekan, evre ve yahut dünya yani eşik ortaya çıkar. İki alanın kesişiminden meydana gelen üçüncü mekan, birlikte olmanın ve karşılıklı ilişkinin neticesidir. Sözü edilen evre iki farklı tarafın arasında yer alan, iki tarafın kesişimini sağlayan fakat bu taraflardan ikisine de benzemeyen mekandır. Bu zaviyeden bu evre hangi tarafa ait olduğu bilinmeyen, aslında iki tarafa da ait olmayan mekandır.[295] Dolayısıyla ne gerçeklik ne de hakikat olmayan bu liminal/eşik/geçiş evre, "varoluş aşamalarının arasındaki belirsiz durum"dur.[296]

Üç ayrı evreden bahsettiğimizde şu tabloyla karşılaşırız: Ellul'ün gerçeklik olarak tasvir ettiği ve insanın içinde bulunduğu *dünyadan kopuş* birinci evreyken öteye geçerek *yeni dünyayla bütünleşeceği* hakikat üçüncü evredir. Bunların arasında kalan ikinci evre ise ne gerçeklik ne de hakikattir. Bir taraftan gerçeklikten ayrılan insanın, diğer taraftan hakikate hazırlık aşamasıdır. Gerçeklik ve hakikat arasında güçlü bir zemin teşkil eden eşik, *kapının bir parçasıdır*[297] ve bir dünyadan yani gerçeklikten

---

[294] Arnold van Gennep, **The Rites of Passage**, Çev. Monika B. Vizedom, Gabrielle L. Caffee, London, The University of Chicago Press, 1960, s. 20–21.
[295] Mika Hannula, "Karşılıklı İlişki ve Yeryüzünde Olmaya Dair", thk. Özge Açıkkol, **Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, 55-61, s. 55.
[296] Kudret Emiroğlu – Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 555.
[297] van Gennep, **The Rites of Passage**, s. 25.

ayrıldıktan sonra, diğer dünyayla yani hakikatle bütünleşmek için beklemeyi ifade eder. İnsanın bu bekleyişteki durumu belirsizdir. İnsan; Özgürlük için bir yol bulabilecek mi? Gerçeklikten *kopabilecek* mi? Hakikat için hazırlıklarını *tamamlayabilecek* mi? Ve hakikatle *bütünleşebilecek* mi? Bu sorulara kesin cevap verebilmek mümkün değildir. Zira bunlar için insanın bir yol bulması, karar vermesi, ayrılması, beklemesi, kararında sebatlı olması ve bütünleşebilmesi gerekir. Bununla birlikte insan her an yanlış karar verebilir ve yahut verdiği karardan dönüp tekrar birinci evreye/gerçekliğe dönebilir. Bu sorular belirsiz ve yahut cevapsız kalsa da Ellul'ün düşüncesinden hareketle belirleyebileceğimiz en güçlü kesinlik insanın *ayrılma* ve *bütünleşmeyi* gerçekleştirmek için *harekete geçmesi* gerektiğidir. Nitekim hayat şudur: "*harekete geçmek ve durmak, beklemek ve dinlenmek, tekrar harekete geçmek, fakat farklı bir şekilde*." Zira hayatta her zaman *geçilmesi gereken yeni eşikler vardır.*[298] Bu çerçevede hakikate hazırlık mahiyetinde önemli bir rol üstlenen bu bölümde insanın gerçeklikten ayrılması gerektiği ve ayrılamazsa neyle karşılaşacağı ele alınacaktır. Yine bu bölümde varılan bilinç sayesinde Ellul'ün gösterdiği patikanın açılmasından, geçilmesi gereken geçitten, arada kalmaktan, hakikatle bütünleşmek için zemin hazırlayan umuttan ve hakikatin ilk adımı olan inançtan söz edilecektir.

2.1. Özgürlük İçin Bir Yol Var mı?

Bütün karamsarlığına rağmen Ellul kendi yaşamını özgürlüğe adadığını açıklar. Bu noktada düşündüklerinin yaptıklarının, yaşadıklarının ve yazdıklarının özgürlüğe gönderme yapmadığı sürece anlaşılamayacağını söyler.[299] Ellul bir tarafta tutsaklıktan bahsederken diğer tarafta farkına varma, direnme, bekleme ve umuttan söz eder. İki taraf arasındaki seçim yaşamın devam etmesi ve sona ermesi ile ilgilidir. İnsanın manevî yönü göz önünde bulundurulduğunda onun tutsak ve yahut yok oluşu, insanı insan yapan özün sonudur.[300] Lary Hickman (1942-), Ellul'ün özgürlük anlayışını Sartre'ın özgürlük anlayışı ile karşılaştırır. Sartre, bir mahkumun ne hapishaneden çıkmakta ne de özgürlüğü temenni etmekte özgür olduğunun söylenemeyeceğinden bahseder. Ve ekler: Fakat mahkum her zaman kaçmakta

[298] **A.e.** s. 189.
[299] Christophe Reveillard, "The Elucidation of the Modern World in the Thought of Jacques Ellul", **Russian Journal of Philosophical Sciences**, 63/9, 2021, 7-17, s.10.
[300] Ellul, "Nature, Technique and Artificiality", 279.

özgürdür. Diğer bir deyişle asıl özgürlük, çıkış ve yahut temenni etmekte değil, içinde bulunduğu koşullara karşılık kaçışını projelendirmededir; insan bir eylem başlatarak "projesinin değerini kendi kendisine öğretebilir." Yani Sartre, seçim, istek ve eylem arasındaki farkı ortadan kaldırır: "*Bizim özgürlük tanımımız seçmek ve yapmak arasında ayrım yapmadığından, bizi yönelim ve edim arasında ayrım yapmaktan da vazgeçmeye zorluyor.*"[301] Hickman, Sartre'ın hapishanesinde ve Ellul'ün teknik toplumunda bireyin kontrol edemediği ve yahut az kontrol edebileceği bir sisteme yakalandığını, bu bireyin de kurtulma arzusunun özgürlük doğurmayacağını, ancak kaçış planıyla özgürlüğün geleceğini söyler.[302] Bir önceki bölümde gerçeklik hem görsel hem de teknik üzerinden ele alınmış ve etkileri incelenmişti. Bu doğrultuda takip eden iki başlığın hedefi bu etkilere tekrar değinmekten ziyade bunların etkilerinden kurtulmak için bir kapı aralamaktır. Zira Ellul zaviyesinden bu etkilerden kurtulamamanın neticesi özgürlüğün olmadığı bir tutsaklıktır. Buradan hareketle alt başlıklarda önce (2.1.1.) tutsaklık, Mağara Alegorisi üzerinden çözümlenecek ve akabinde (2.1.2.) özgürlük için en önemli olan tehlikenin bilincine varılmasının gerekliliğine değinilecektir.

2.1.1. Özgürlüğün Olmadığı Bir Tavrın Ellul İçin İmkanı: Yapay Mağaraya Hapsolmak

Hickman, Ellul'ün teknik toplumunun Sartre'ın hapishanesinin yanı sıra Platon'un mağarasına benzediğinden söz eder. Bu mağaradaki insanların kaçmak için bir çıkış alternatifleri yoktur. Zira mağara doğal bir hal alır ve kaçış, özgürlükten ziyade tehdit olarak görünür. Aynı şekilde mağara, insanları birbirinden ayırmakta ve toplu cesaret eylemlerinin önünü kapatan bir deli gömleği giydirmektedir.[303] Bu bahsi şöyle açabiliriz: Platon'un (M.Ö. 427-348) Mağara Alegorisinde, "insanlar ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş" yaşamaktadırlar. Hareket imkanları sınırlı ve görecekleri tek yer önlerindeki duvardır. Duvar ise "kukla oynatanların

[301] **Jean-Paul Sartre, Varlık ve Hiçlik, Fenomenolojik Ontoloji Denemesi**, Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İstanbul, İthaki Yayınları, 2011, s. 609.
[302] Larry Hickman, "Introduction: Autonomous Technology", ed. Larry Hickman, **Technology as a Human Affair: Readings in the Philosophy of Technology**, New York, McGraw-Hill, 1990, 325-331, s. 329.
[303] Hickman, "Introduction: Autonomous Technology", s. 329.

seyircilerle arasına koydukları ve marifetlerini gösterdikleri" perde gibidir. Bu perdede sadece arkadan vuran ışığın yansımasıyla duvarda oluşan gölgeleri görürler ve bu gölgelerin gerçek olduğunu zannederler.[304] Fakat "*gerçek şeyler evreninde değil, gölgeler evreninde*" yaşarlar.[305] Teknik evrende insanlar da böyle bir mağarada "kapalı bir dünya deneyimi" yaşamaktadırlar. Nitekim Ellul zaviyesinden düşünce ve medeniyetin sekülerleştiği ve "kozmosun kapılarının" açıldığı, böylesi çok ve hızlı bilimsel atılıma *rağmen,* insan hiç bu kadar *hapsolmuş, zincirlenmiş, içine kapanık ve aciz olmamıştı*. "*O televizyon izler. Ay'da "kendinde insan"ın ilk adımlarını görür*." Fakat o, "kendinde insan" değildir, "bir piyano çaların delikli bir rulosu gibidir."[306] Bu perspektifte insanın eylemleri, piyanoda çalınan notalardır. Mekanizmanın dönmesi bu notalara bağlıdır. Bu durumda insanlık da kendilerinden beklenen programlanmış eylemleri yaparak mekanizmayı döndürür.[307] Döndürdüğü bu mekanizma insanın zincirlendiği yapay mağaradır. İnsan bu mağarada "bir sisin içine yanlış yerleştirilmiş ışıklar" ve "deliye dönmüş pusula"yla yaşamaktadır. Sürekli gölgelerle karşı karşıya kalır ve "serapların kurban"ı olur. Ne nerede olduğunu görmek için net bir ışığı ne de yolunu bulmak için sağlam bir pusulası vardır. Dolayısıyla mağaradaki insan varlıkla bağını koparmış, bir illüzyon içerisinde boğulmakta ve sefalete yenik düşmektedir.[308]

Ayrıca Platon'un Mağara alegorisindeki insanlardan biri kurtulduğunda dışarıda her şeyin kaynağı olan ışığı ve gölgelerini gördüğü nesnelerin aslını görür. Akabinde geri dönüp bunları mağaradaki diğer mahkumlara anlattığında ona inanmazlar. Hatta ona gülerler, mağaradan çıkınca bozularak geri döndüğünü düşünürler. Bu adam mahpusları çözüp gerçekliğe götürmeye kalkışsa hiçbiri bunu kabul etmez.[309] Heidegger **Teknik ve Dönüş** adlı kitabında, varlıkla arasındaki bağı koparan insanı incelerken, kendini *varlığın efendisi* olarak görmesine ve dünyayı bir

[304] Platon, **Devlet**, Çev. Hasan İlhan, Ankara, Alter Yayıncılık, 2011, 514a, s. 298.
[305] Bayram Ali Çetinkaya, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 3. Baskı, 2016, s. 153.
[306] "Bir kağıt rulosundaki delikler veya bir bilgisayar diskindeki dijital bellek aracılığıyla kaydedilen müziği mekanik olarak çalan bir piyano." Oyuncu Piyano, https://tr.asayamind.com/shania-twain 16.02.2022.
[307] Jacques Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1973, s. 3–4.
[308] **A.e.** s. 28–29.
[309] Platon, **Devlet**, 517b, s. 301.

resim gibi algılamasına dikkat çeker.[310] Bu nedenle yapay mağaradaki insan sistemin bu tarafında durur ve sistemi görecek ve eleştirecek "ötesi" yoktur. Diğer bir deyişle insanın ayağını basacak ve hapsolduğu mağarayı değerlendirecek ne yeri ne de "bakış açısı" vardır.[311] Mağaraya hapsolmuş insan, duracağı zeminden ve değerlendirme yetilerinden yoksun olduğunda tekniği kontrol edemeyeceği ve ona rehberlik edemeyeceği öne çıkmış olur. Neticede insan ile doğal olan arasındaki temas ortadan kalkar. Doğal ile temasın yokluğundan yola çıkan Ellul, "yapay oluştaki" insanın çıkış yolunu görmeden, yeni bir evrende "kafası karışık" olarak yaşadığından bahseder. İnsan doğal çevresine kavuşmak için "teknolojinin kabuğunu kıramaz."[312] "Yaylım ateşine tutulan halk"ın, ateş kesildikten sonra kolay kolay kendine gelememesi gibi yapay mağaradaki insan da kendine gelip zincirlerinden kurtulamaz.[313]

Platon'un alegorisinde mağara, görünen dünya; dışarısı, kavranan dünya yani idealar dünyası; gölgeler ise birer taklit, yansı ve kopyadan ibarettir. Görünen dünya, idealar dünyasına göre ontolojik olarak ikincildir. Platon ikincil olanın taklidi olarak ve "illüzyon ve aldatmaca estetiği" olarak gördüğü sanatçıları yargılar ve **Devlet**'ine almaz. Nitekim bu tür sanat eserleri taklidin taklidi olarak ontolojik olarak üçüncü sırada yer almakta ve hakikatten üç kere uzaklaşmaktadır.[314] Bu noktada teknik evren, bu eserlerin de bir taklidi olarak, hakikatten dört kere uzaklaşmış olacaktır; *idealar, taklit, taklidin taklidi, taklidin taklidinin taklidi.* Zira sürekli medya tarafından büyülenen, olmayan bir dünyayı tasavvurla cezbedilen kişi, tekniğe/taklitlere üstündeki gökten, gece ile gündüz arasındaki akıştan, her türlü örf-adet-gelenekten çok daha yakın hale gelir. Heidegger'in *vatansız/yersiz/yurtsuz* olarak niteledi̇ği[315] bu çağın insanı için Ellul, "*yersiz, yurtsuz olan insan güvensiz bir dünyada değiştirilemezlik çevresinde*" teknik tarafından yazılan kaderi yaşadığından bahseder. Böyle bir ortamda kişi gününü ne kadar hijyenik ya da her açıdan rahat bir yerde geçirmiş olsa da bir tatminsizlik yaşar. Evde *"kendisini bulur"* fakat bir *"hayalet"* ile

[310] Martin Heidegger, **Teknik Ve Dönüş**, Çev. Necati Açа, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 52.
[311] Ellul, **The Technological System**, s. 318.
[312] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 447.
[313] **A.e**, s. 427.
[314] Muharrem Hafız, "Platon, Aristoteles ve Plotinus'ta Mimesis Teorisi", **Journal of Islamic Research** 26/1, 2015, s. 46-47.
[315] Martin Heidegger, **Olmaya Bırakılmışlık**, Çev. Mesut Keskin, İstanbul, Avesta Yayınları, 2013, s. 12.

karşılaşır. Tefekkür edecek olsa "düşünceleri onu dehşete düşürür." Ellul bu noktada eğlence tekniklerinin devreye girdiğini belirtir. Zira bu tatmini sağlamak için "inanca veya zor bir çileciliğe" gerek yoktur. Televizyon ve yahut film onu "yapay bir cennete götürür." Bunlar insanlara ekranlarda asla sahip olamayacakları hayatları yaşatırlar. Dolayısıyla insanlar gerçekte olmayan, birbirinden farklı hayatları tecrübe ederler. "*Kendi hayaletiyle karşılaşmaktansa, kendisini yansıtabileceği ve istediği gibi yaşamasını sağlayacak film hayaletleri arar*." Bir süreliğine *kendi olmaktan sıyrılır,* "kişiliği çözülür, anonim seyirci kitlesinde kaybolur." Ayrıca bu insan, duygularını da yapayın tecrübesine yansıtır: güler, ağlar, meraklanır, heyecanlanır, hüzünlenir, sinirlenir ve sevinir. Bunlar sayesinde hayat onun için bir süreliğine de olsa anlam kazanır. Bu noktada insanlar kendilerine "bir yudum hayat, özgürlük ve ebediyet bulmaya çalışan" insan kitlesi haline gelirler. Zira insan, "kabuğundan mahrum bırakılan bir salyangoz gibi" özünden koparılmıştır ve "hareketli resimlere göre kalıp verilmiş plastik" malzeme halini almıştır.[316] Bu yüzden olsa gerek Ellul, sık sık film izlemenin yeni bir kişilik yarattığından, muhayyile ve duygulardaki içsel dengeleri yok ettiğinden söz eder. [317]

Zira tekniğin "kıskacındaki" insan, ismiyle müsemma olarak insana verilen özü ve varlığının anlamını unutmaktadır.[318] Bu unutmanın neticesinde hakikat, "yapmacık bir evren ve halüsinasyonlar dünyasında" kaybolur.[319] Bu hususta ortaya çıkan sorun insan hakikatten bu denli uzaklaştıktan sonra çıkış yolunu görmesinin daha da zorlaşacak olmasıdır. Ellul zaviyesinden insan "*ayakları ve bileklerinden hızla taklit imajlara zincirlenir. Hiçbir şekilde kendisini onlardan kurtaramaz. Bir balyoz bulup zincirlerinizi kırmanız gerekir.*"[320] Bu sebeple Ellul, insanın her an adım attığı bir boşlukta ve elini uzattığı bir karanlıkta olduğunu ifade eder. Sözü edilen boşluk ve karanlıkta insan, toplumun kırılganlığıyla, "gölgelerde gizlenen" felaketlerle ve güvenememenin verdiği huzursuzlukla baş başa kalmıştır. Zira gerçek sandığı bir yanılsamaya ve taklitlere kendini teslim etmiştir. Bu doğrultuda "boş zaman

[316] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 392–394.
[317] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 204.
[318] Bayram Ali Çetinkaya, "Hacı Bektaş-ı Veli'de İnsan Felsefesi", Ed. Bayram Ali Çetinkaya – Eyüp Bekiryazıcı, **Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni** c:7, İstanbul, 2015, 399-428, s. 399.
[319] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 388.
[320] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s.428.

hayali"nin gününe anlam katması gibi, "devrim hayali" yanılsamaları da günlük fetih yerine geçer. İnsan illüzyonlar içerisinde hayal ve rüya arasında yaşar. Fakat illüzyonlar içerisinde umuda yer yoktur. Bundan ötürü rüyalar sona erdiğinde, yanılsamalar ortadan kalktığında ve hayallerinin ulaşılamaz olduğu anlaşıldığında "geriye ölümden başka bir şey kalmaz."[321] Zira zorunluluk kategorisinde yer alan tekniğin yolu, "*ölümle sonuçlanan belirlenmiş bir yoldur*"; bu sebeple eğer özgürlük yoksa söz ölür, Aşkın ölür, mekanlar ölür ve teknik tarafından yönetilenler ölür.[322]

2.1.2. Özgürlüğe Giden Patikanın Açılması: Tehlikenin Bilincine Varabilmek

"*Karanlıkta ıslık çalmak ortalığı aydınlatmaz*." Böyle bir durumda korku, yalnızlık ve özgürlüğü feda etme, olduğu yerde durmaya devam eder. Fakat insanlar buna sonsuza kadar dayanamayacakları için bir yolunu bulup özgürlüğe doğru yol almaları gerekir.[323] Ellul tekniğin insanları "ruhen ele geçir"diği bu çağın umuttan, anlamdan ve çıkış yolundan yoksun olduğundan bahseder. Bununla birlikte Ellul, "*bir duvara karşıydım, bir kesinliğe karşı, çözümsüze, kaçınılmaza karşı*" ifadelerini kullanır.[324] Bu noktada Ellul'ün ortaya koyduğu yaklaşım, insanlara duvarda *yarık açar*, karanlıkta *ışık gösterir*, çözümsüze karşı *anlam*, kesinliğe karşı *umut* ve kaçınılmaza karşı *çıkış yolu önerir*. Ellul bu karışıklıkta insanın hâlâ bir yeri olup olmadığını keşfetmeye çalışırken[325] insanın var olmasını, devrimci faaliyetlerini gerçekleştirebilmesine bağlar. Ve devrimci bir duruş sergilemeyi içinde bulunulan dünyanın farkına varmanın zemininde inşa eder. Bu riske girecek kadar cesur olmamak, her şeyin ütopik ve yararsız kalmasına neden olur.[326] Bu yüzden Ellul, devrim "insanın kendisidir" der. Ve ekler; günümüzde insanın çevresi tekniktir. Bu çevrede devrim "anlamsızlığın içinde anlam bulmaya çalışmak için" verilen karar ve var olmak için atılan bir adımdır. Bu adım, sadece "var olabilmek" için insanın

[321] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 35–37.
[322] Jacob E. Van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellul, An Introductory Exposition**, Minneapolis, Fortress Press, 2014, s. 160.
[323] Erich Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, Çev. Şemsa Yeğin, İstanbul, Say Yayınları, 2017, s. 146.
[324] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. vii.
[325] Darrell Joseph Fasching, "The Apocalypse of Freedom: Christian Ethics in the Technological Society. A Defense of the Social Ethics of Jacques Ellul", s. 143.
[326] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 38.

yürümesi değildir. Ellul için bu adım, her ne kadar insanın bu yola çağrılınca yanıt vereceğinin ya da kabul edileceğinin bir garantisi olmasa da, bir zorunluluktur. Ona göre herkesin bir topluluğa bağlı olması kaderdir. Ancak bağlı olduğu kaderi kabul etmemek ve ona katlanmayı reddetmek insanın iradesine kalmıştır. Bu sebeple "kaderi değil, ona karşı mücadeleyi arzu etmeliyiz."[327]

Dolayısıyla Ellul düşüncesinde, sarkacın zorunlu bir tekniğin yer aldığı tarafa doğru sallandığı kesindir. Perviz Mansur Ellul'ün bu determinist yanı için "*kötümserliği bulaşıcıdır. Ellul'ün eserini gözden geçirmek, umutsuzluk nöbetlerine yakalanmaktı*r" ifadelerini kullanır.[328] Ellul ilk etapta insanlara kötümserliğini bulaştırıp onları umutsuzluk nöbetlerine yakalatır. Fakat aynı sarkacı, özgürlüğün kazanılacak bir ödül olarak beklediği tarafa doğru çevirmek mümkündür. Ellul insanları karamsarlık ve umutsuzluk kuyusuna atar. Akabinde oradan çıkmaları için onlara bir ip uzatır. Özgürlüğe giden bir yarık gösterir; kuyuda olduklarını fark etmelerini ister. Nitekim bir şeyin sadece zorunlu olduğunu söylemek özgürlük ve zorunluluğun sentezi olan "insanı inkar etmektir." Bu noktada zorunlulukla karşılaşan insan, onun üstesinden gelebilmek için farkına varmalıdır. Fenomeni inkâr ettiği ve onunla "yüzleşmekten kaçındığı sürece yoldan sapar." Zorunluluğa boyun eğerken, "özgür olduğu iddiasıyla kendini kandırır." Fakat bu durumun farkına vardığında özgürlüğünün başlangıcını deneyimler.[329] Bu sebeple Ellul, özgürlük üzerinde düşünmeye başlayan insanın özgür olduğundan söz eder.[330] Diğer tarafta kişi zorunluluğu göz ardı ederek zaten özgür olduğunu, sonsuz kaynaklara sahip olduğunu ve bunlar arasında seçim şansı olduğunu düşünürse, "korkunç bataklıkta" kaybolur. Bu noktada Ellul, insanın bataklıklarda kaybolmaması için, farkındalık oluşturarak, "muazzam aldatmacalar dünyasında" dar bir geçit açmaya çalışır. [331]

Erich Fromm da **Umut Devrimi** adlı kitabında, Ellul'ün tekniğin gücünü ve yıkıcı etkisini tasvir ederken, "bu hayaleti" insanlıktan yoksun ve içerdiği olasılıklarla birey ve topluma baskın olarak ele aldığını aktarır. Fakat buna rağmen Ellul'ün

[327] Jacques Ellul, **Autopsy of Revolution**, Çev. Patricia Wolf, New York, Alfred A. Knopf, 1971, s. 247–248.
[328] Mansur, "Teknoloji Metafizikçisi", s. 150.
[329] Ellul, **Propaganda**, s. xv–xvi.
[330] Wha-Chul Son, "Reading Jacques Ellul's The Technological Bluff in Context", **Bulletin of Science**, **Technology & Society,** 24/6,2004, s. 529.
[331] Ellul, **The Technological Bluff,** s. 411.

tekniğin "kesin ya da kaçınılmaz" zafer kazanacağı sonucuna varmadığını dile getirir. Nitekim Fromm, Ellul'ün yaklaşımında teknik dünyanın başarısız olabileceği ve insanlık için bir umut yakalanabileceği görüşünün yer aldığını belirtir. Ancak "*kişisel ve tinsel yaşamını tehlikeye attığının bilincine varan insan sayısının artması*" ve insanların tekniğin gidişatına sekte vurarak özgürlüklerini savunacak kadar kararlı olmaları gerekir.[332] Dolayısıyla Ellul'ün amacı insanları kaderinden kurtarmaktan ziyade, kaderlerini gözler önüne sermek ve insanların eline geri vermektir. Diğer bir deyişle Ellul'ün çalışmalarının en önemli özelliği "bizi hem toplumumuzla hem de kendimizle yüz yüze getirmesidir."[333] Nitekim Ellul **Teknolojik Blöf**'te amacının insanları felaketlere karşı uyandırmak, tekniğin potansiyellerine ve ilerlemesinin sonucundaki risklere karşı uyarmak ve böylece onu kontrol altında tutabilecek ve ona hakim olabilecek farkındalığı ortaya çıkarmak olduğunu söyler. Ayrıca Ellul, toplumun "devrimci bir özgürlük" fikrini benimsemeleri ve bu anlayışın toplumun bütününe yayılmasının imkanını, farkındalığın artmasına bağlar.[334] Nitekim, bu farkındalık ile umut ve umutsuzluk ayrımına varılabilir. Bu ayrımda kişi umutsuzlukla bir yol bulabilir ve umutla özgürlüğe ulaşır. Ellul, insanın içinde yaşadığı tehlikenin farkına varmama ve bu tehlike sebebiyle umutsuzluğa kapılmamanın özgürlüğe giden yolları kapattığını ifade eder. Ona göre eğer içlerinde bir umutsuzluk belirtisi olsaydı, "özgürlüklerinin bir işareti olurdu bu."[335]

Teknikleştirilen insan, tekniği başlı başına iyi, mutluluk, özgürlük ve değer olarak algılar. Fakat Ellul'e göre mutluluk her zaman iyi ve doğrulukla birlikte var olmaz. Ayrıca özgürlük olmadan mutluluğun bir ehemmiyeti yoktur. Asıl önemli olan insanın, nesne yerine özne olarak kalabilmesidir. Nasıl ki tekniğin yeni şeyler getirdiği fark ediliyorsa aynı şekilde tekniğin getirdiği şeylerin karşılıksız olmadığının da farkına varılmalıdır. Yani insan, kontrolleri eline almalı, tekniğe yön verebilmeli ve böylece ona hakim olabilmelidir.[336] Diğer türlü özgürlük yanılsaması, siyaset, ideoloji, doktrin ve popüler kararların birleşmesiyle yatağında akan ve kıvrımlı seyrini

[332] Erich Fromm, **Umut Devrimi**, s. 17.
[333] David Menninger, "Politics or Technique? A Defense of Jacques Ellul", **Palgrave Macmillan Journals** 1/14, 1981, s. 4. Ayrıca bkz.: **A.e.,** s.18.
[334] Ellul, **The Technological Bluff,** s. xiii.
[335] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 157.
[336] Ellul, "The Technological Order", s. 398-399.

şekillendiren bir nehirde yüzen mantar gibi akıntıya kapılır. Bu mantar her ne kadar akıntıyla birlikte sağdan sola ya da yukarıdan aşağıya doğru hareket etmek için olağanüstü olanaklara sahip olduğunu hissetse de genel olarak akışa uyduğunun farkında değildir. Sözü geçen mantar gibi, insanlar da akıntıya kapıldıklarında "*akıntıya karşı herhangi bir muhalefete zerre kadar dikkat etmeyecek, başka yöne dönme fikri bile akıllarına gelmeyecektir*."[337] Zira Teknik sistemde yaşayan bir kimsenin ona itiraz etmesi, "*12. yy.da yaşayan insanın ağaçlara, şelaleye, yağmura itiraz etmesi gibi*dir." Diğer bir deyişle akıntıya kapıldıktan sonra durum o derece doğal bir hal alır ki, kimse tekniğe itiraz etmeyi, ona karşı koymayı, sorgulamayı ya da eleştirmeyi hayal etmez.[338]

Diğer taraftan tekniklerin sınırlı kullanım alanı olması, tekniğin insanla ilgili her şeyi kapsamadığı algısını oluşturur. Teknik bir alana uygulandığında, o alandan bütün hayata etki etse bile sanki bir alana uygulanmış gibi göründüğü ve diğer alanların hala özgür kaldığı düşünüldüğü için tepki vermek için açık bir sebep yokmuş gibidir. Ellul tekniğin bu uygulayış tarzının, Nazizm ile teknik arasındaki tek fark olduğunu düşünür. Nazizm aynı şeyleri gözle görülür şekilde "dehşet uyandırarak ve aşırılıklarla" yaparken, teknik daha "üstü örtülü ve sınırlı" etki eder. Bu yüzden tekniğin insana saldırısını ispatlamak zordur. Aksine teknik, her zaman fayda ve ilerleme sağladığını ispatlama niyetindedir.[339] Bu noktada Ellul, sağduyunun göz ardı edilmemesini söyler. Her ne kadar teknik, ilerlemenin sebebi olsa da; insan olmayı, hayatta kalmayı ve yaşamayı mümkün kılan akıl ve düşünce dışarıda bırakılmamalıdır. Bir yanda akıl diğer yanda sağduyu zaviyesinden bakmak gerekir.[340] Nitekim insanın özü olan düşünme, varlığı korur. Bu şekilde insan "varlık çobanı" olarak varlığın ve hakikatin başında bekler. Neticede "*varlık yazgısının sahneye çıkmasını umabilir*."[341] Ayrıca tekniğin nötr araçlardan oluşan nesneler dizini olmadığının hatırlanması gerekir. Ellul açısından tekniğin kendi yönelimleri olduğu ve insanların tekniği iyi ve yahut kötü kullanma özgürlüğü bulunmadığı hususu önemlidir. Nitekim tekniğin

[337] Ellul, **The Political Illusion**, s. 66–67.
[338] Ellul, **The Technological System**, s. 312.
[339] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 404–405.
[340] Ellul, **The Technological Bluff**, s. 197.
[341] Martin Heidegger, **Teknik Ve Dönüş**, çev. Necati Açа, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 52.

etkilerinin farkında olanların ya da tekniği savunmak isteyenlerin üzerinde en çok durduğu husus tekniğin nötrlüğüdür. Tekniğin ve araçların nötr olduğunu söylemek, değere ait içeriğin bunlarda bulunmadığını söylemek anlamına gelir. Böyle olduğunda tekniğe dair konuşmaların önü kapanır.[342] Bundan dolayı teknik araçların "güç, ele geçirme, egemenlik, örgütlenme" araçları olduğu göz ardı edilir. Ellul tekniğin nötr olduğu ve yahut insanların yararına kullanıldığı iddialarına karşılık, tekniğin her zaman iyi ve kötüyü birlikte içerdiğinin unutulmamasını ister.[343]

Ellul tehlikenin merkezini bulmak için, İncil'de geçen şu ifadeye başvurur: "*hazineniz neredeyse, yüreğiniz de orada olacaktır (Matta 6:21)"*. Zira nesnelerin arzusu benliği fakirleştirir. Bundan korunmak için nesnelerin bağlanma, mitleştirme olmadan ve önem atfedilmeden kullanılması gerekir. Yani benliği fakirleştirmek ve hakikate yabancılaşmak yerine çağa yabancılaşmak gerekir. [344] Dolayısıyla teknik, insanları köleleştirirken ve onları mutlu ettiği bilincini aşılarken, insanların yapması gereken, "*doğru teşhis ve problemin hakiki bilincine ulaşmak için çaba göstermek*"tir.[345] Özetle özgürlüğe giden yol, insanların tekniğin onlara hükmettiğini, ezdiğini, zorladığını ve şartlandırdığını fark etmeleri, bunun bilincine varmaları ve bu durumu reddetmeleriyle inşa edilir. İnsan, "*hayatını belirleyen tekniğin bilincine varma ile en yüksek özgürlük derecesine ulaşır.*" Bir taş ya da nesne gibi, teknik de analiz edilip kavranabildiğinde özgürlük başlar.[346] Bu perspektifte Ellul için "başarılması gereken en büyük sınav", sınırlar koymaktır. Her insan kendi eylemlerini, gücünü, arzularını ve tüketimini kısıtlamalıdır. Zira sınır koymak, sahip olduğu güçten vazgeçmek, yapılması mümkün olan her şeyi yapmamak, her zaman "daha fazlasını" yani daha hızlı, daha uzun, daha güzel olanı talep etmemektir. Ayrıca sınırların kalkmasını, sınırsızlığın cazibesini, özgürlüğün sınırsızlıkla özdeşleşmesini, dogmaları ve ölümsüzlük arzusunu reddetmektir.[347]

[342] Umut, **Teknoloji - Değer İlişkisi**, s. 240.
[343] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s.310.
[344] **A.e.,** s. 309.
[345] Leslie Sklair, "The Sociology of the Opposition to Science and Technology: With Special Reference to the Work of Jacques Ellul", **Comparative Studies in Society and History**, 13/2 1971, s. 227.
[346] van Boeckel, Jan, "Never Mind Where, So Long as It's Fast: Jacques Ellul and La Technique", s. 225.
[347] Ellul, "Nature, Technique and Artificiality", 281–282.

Andrew Feenberg Ellul'ün tekniği "maddeleşmiş metafizik" olarak yargıladığını söyler.[348] Ellul bu yargısıyla tekniğin putlaştırıcı, sömürücü, din ve kutsal gibi başka olguların yerini almasına ve indirgemeci olarak gelişmesine karşı çıkmaktadır.[349] Ona göre tekniğin özgürlük, ilerleme aracı ya da ilahiliğin icrası olarak görülmesi, yüceltilmesi ve kutsallaştırılması, insanın tartışılmaz ve değiştirilemez yasanın eline verilmesi sonucuna götürür. Hayata anlam ve değer katan teknik, insanın yaşamasına/iyi yaşamasına izin verir. Bu perspektiften bakıldığında her şey ona bağlı olduğu için saldırıya uğramaz. Bu noktada tekniğe hakim olmanın yolu, soruna dair bilinçlenmenin eşlik ettiği doğru teşhisle mümkün olur. Fakat teknik, "*insanın önünde boyun eğip özgür olmadığını itiraf ettiği ilahi kadercilik olmamalıdır*." Tekniğin ne olup olmadığını ayırt edebilmenin zemininde onun "kutsaldan ve ideolojiden arındırılması" etkili bir zemin teşkil etmektedir. Zira Ellul'ün düşüncesinde "*insanın aya ulaşmayı başarmasının, hastalığı antibiyotiklerle tedavi etmenin veya çelik üretimini artırmanın*" hakikat ve özgürlük için bir önemi yoktur. Bunun için insanlar, tekniğin rahatlık, hijyen gibi maddî boyutta sıradan üretimden başka bir şey olmadığının farkında olmalıdır. Hayatını tekniğe adama, ona saygı gösterme veya (onun vasıtasıyla) insanları katletme gibi eylemleri tekniğin hak etmediği ortaya konulmalıdır. Nitekim insan, tekniği hayata anlam ve değer katan bir güç olarak gördüğü ve "tekniğe ibadet ettiği sürece, ona hakim olma şansı yoktur." Bu sebeple insan teknik araçları kullanırken sorgulayabilmeli ve istediği zaman bu araçları reddedebilmelidir.[350]

Bu noktada insan *kendi uyum ve ahengini* ortaya koyabilmeli, yapabilmeli, yaratabilmeli, icat edebilmeli ve üretebilmelidir. Bu nedenle evrende paket olarak sunulan, insanın sorumluluğunu zedeleyen yerleşik uyum fikrini reddetmesi gerekir. Adalet, özgürlük, neşe, barış ve hakikati içinde barındıran bir uyum tezahür ettirilmeli ve kibir, hakimiyet arzusu veya sömürüye kapı aralayan tüm girişimler yok edilmelidir.[351] Bu noktada Ellul, bizden adaleti getirmemizi değil, onu tezahür

[348] Andrew Feenberg, **Transforming Technology, A Critical Theory Revisited**, New York, Oxford University Press, 2. Baskı, 2002, s.82.
[349] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 414.
[350] Ellul, "The Technological Order", s. 410-411.
[351] Jacques Ellul, **What I Believe**, Çev. Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids, London, Marshall Morgan and Scott, 1989, s. 51.

ettirmemizi; barış için mücadeleyi değil, kendimizin barışçıl olmasını ister. Gerektiği şekilde yaşamak için aşkın olanı mucizevi bir şekilde elde etmemiz gerekir. Bu bir "iyilik yapma sorunu değil, temelde farklı olan inancı somutlaştırma sorunu" yani "sonuçlar ve müdahaleler", "amaçlar ve araçlar" sorununun devrimci eylemidir. Bu nedenle, "*çözüm söz konusu olduğunda ... ancak yaşamın kendisinde bir çözüm olabili*r". Bireylerde kişiselleştirilmiş bu yaşam, araçların zaferinden kaçıştır. İnsanlar, sonun gerçekleştiği tek kanaldır. Özgürlük asla muhteşem iktidarın ele geçirilmesiyle gelmez. Bu sebeple Ellul, politik ideolojiler, ekonomik sistemler, eğitim ya da hükümet gibi kurumlardan ziyade, "*Toplumun oyununa kendini ödünç vermeyen, özerk bir yaşam tarzı bulan, bu toplumun hareketini sorgulayan*" bireyle başlar. Böyle bir birey, karar verme ve yargılama için kendi iç kaynaklarına güvenir, kendi ayakları üzerinde durur. Dolayısıyla tekniğinin zulmünü her yerde manevî alanın yeniden canlandırılması ve genişletilmesi yok edebilir.[352]

Bu yüzden özgürlük için sürekli ve şimdide mücadele edilmelidir. Emmanuel Levinas bu sürekliliğin ve şimdiliğin gerekliliğini şu cümlelerle ifade eder: *"Hakiki özgürlük, hakiki başlangıç, bir alınyazısının hep son noktasında olup ona ebediyen yeniden başlayan hakiki bir şimdiyi talep edecektir."*[353] Ellul bu konuda Levinas ile hemfikir gözükmektedir, zira ona göre: Özgürlük bütün güçler reddedilirse ve insanlar, "*özgürlüğün kesinlikle gelecekte kazanılacağı -keşke....- düşüncesini kabul etmeyi reddederlerse*" var olur. Özgürlük konusunda yarın yoktur; "özgürlük ya bugün gerçekleşir; ya da hiçbir zaman." Ellul, **İsa ve Marx** adlı kitabında şu ifadeleri kullanır: "*Mabedi salladığımızda, yapıda insanlığın sürekli tehdit edilen özgürlüğünü kolaylıkla bulabileceği bir yarık, bir boşluk oluştururuz*." Mabedi sallamak, köklü ve toplu reddedebilme iradesiyle olur. Açılan yarığın, boşluğun kapanmaması için bu iradeyi sürekli sergileyebilmek gerekir. Aksi takdirde "güce tanınacak en ufak taviz", yarığı ve boşluğu kapatır.[354] O halde insan her adımda tekniği sorgulamalı ve daha iyi

[352] Clifford G. Christians, "Jacques Ellul's Concern With The Amorality Of Contemporary Communications", **Communications The European Journal of Communication Research**, 3/1 1977, s. 14–15.
[353] Emmanuel Levinas, **Sonsuza Tanıklık, Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar**, Haz.: Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Çev. Medar Atıcı vd., İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s. 42.
[354] Jacques Ellul, **İsa ve Marx**, Çev. Ali Toprak, İstanbul, Karşı Yayınları, 2010, s. 207.

bir amaç için teknikten vazgeçebilmeye hazır olmalıdır.[355] Bu noktada Ellul'ün **Modern Dünyada Varlık** adlı kitabında yazdığı üzere insan bulduğu duvarı geçmek için önce kapı olup olmadığına bakmalıdır. Ve eğer kapı yoksa bir gedik oluşturmak için gerekli araçları elde etmelidir.[356] O halde aktarılan arka plan eşliğinde insan, bu bilince varmaya, tekniği kavramaya ve özgürlüğe adım atmaya hazır mı? İnsan, teknik üzerine hayallerinden vazgeçip, "ona karşı hayranlığını" yok edebilecek mi? Ve yahut tekniğin "bir özgürlük aracı olmadığını, aksine yeni bir zincir yumağı yarattığını"[357] fark edecek mi? Yoksa tekniğin köleleştirici ve "insanı her şeyde koşullandıran bir ölüm"[358] olduğu gerçeğine boyun mu eğecek? Özetle insan ruhuna, aklına, sevgisine, inancına ve kalbine yabancılaşarak "ruhsuz bir alet"[359] olarak mı kalacak?

2.2. Gerçeklikten Hakikate Açılan Geçit

Madem ki özgürlük, tekniği reddetmek ve onu dar bir alana sürmekle sağlanır.[360] O halde bu durumu fark ettikten sonra insanın gerçekliği terk ederek hakikate kaçması gerekir. Bu kaçışın gerçekleşmesi gereken yer insanın kendi içidir. Bu sebeple, bireyi/insanı/özneyi tahrip eden, insan karşıtı bütün ideolojilerden ve yöntemlerden uzaklaşmak lazımdır. Dolayısıyla bu kaçış teknikten olduğu kadar, tekniğin ideolojisine ve yöntemine karşı bir duruş sergilemelidir.[361] Karşı durmak söz konusu olduğunda Ellul, insanın insan olma serüvenini gerçeğin önünde eğilmemesiyle ilişkilendirir: İnsan, buzullarla tehdit altındayken ve yahut mağara ayısı tarafından ortadan kaldırılacakken "*bu bir gerçek, bu konuda bir şey yapamam, yok olsam da olur*" dememiştir. İnsanın diğer canlılardan ayrılması gerçeği reddetmesinden kaynaklanır: Mevcut duruma teslim olmayı reddetti, kaçınılmaz görünen şeye meydan okudu ve gerçeklikten uzaklaşmak için bütün güçlerini zorladı. Aksi takdirde insan, yok olurdu.[362] Dolayısıyla gerçeklikle bu karşılaşma, Mika

[355] Sklair, "The Sociology of the Opposition to Science and Technology: With Special Reference to the Work of Jacques Ellul", s. 228.
[356] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 92.
[357] Ellul, **Teknoloji Toplumu,** s. 316.
[358] Ellul, "Nature, Technique and Artificiality", s. 278.
[359] Bolay, Süleyman Hayri, "Teknoloji Değer Yaratır mı?", **Teknoloji ve Değerler,** Ed. Alparslan Açıkgenç, İstanbul, UTESAV, 2017, s. 71.
[360] Ellul, "The Ethics of Nonpower", s. 210.
[361] Jacques Ellul, **The Betrayal of the West**, Çev. Matthew J. O'Connell, New York, The Seabury Press, 1975, s. 138–139.
[362] Ellul, **A Critique of the New Commonplaces**, s. 205.

Hannula'nın "Karşılıklı İlişki ve Yeryüzünde Olmaya Dair" adlı yazısında serimlediği üzere "zorluk dereceleri baş döndürücü olan" bir kesişimdir. İnsanın on metre yükseklikteki bir sıçrama tahtasından atlamaya davet edilmesidir. Bu yolculuğun doğruluğundan, "havuzda su olup olmadığından" ve yahut aşağıda "*cehennem gibi aç bir köpekbalığı ailesi, toplantı halindeki bir çitalar kulübü*"nün bekleyip beklemediğinden emin olmak mümkün değildir. Hiçbir garanti ya da kesinlik söz konusu değildir. Fakat kesin olan bir şey vardır; sıçrama tahtasının kenarına doğru adım atmaya, kararlı bir şekilde atlamaya ve tökezlemeye cesaret edilmezse, istenilen şeyde "anlam oluşum sürecine katılmak", ilerlemek ve gelişim göstermek imkânsız olacaktır. Diğer bir deyişle "*hem risk alabilme yetisi hem de başarısız olabilme cesareti*"ne sahip olunmalıdır. Akabinde risk alabilir, ilerleyebilir ve on metre olmasa da on santimetre yüksekliğindeki bir tramplenden atlamakla başlanabilir.[363]

Ellul'ün bu kaçıştan beklediği sonuç, kurtuluştan ziyade özgürlüktür. Yani insan kurtuluş için değil, özgürlük niyetiyle tramplenden atlamalıdır. Çünkü ona göre kurtuluş, bir efendinin yerine "yeni ezen ve efendi" gelmesini gerektirir. Nitekim kurtuluşlar, her zaman birinin çıkarı için olur.[364] Hal böyleyken özgürlük ne aracılığıyla gerçekleşecektir? Ellul **Anarşi ve Hristiyanlık** adlı kitabında özgürlüğün asla şiddet ve yahut güç üzerinden inşa edilemeyeceğini anlatır. Ona göre şiddet, yapılacak bir eylemin ve ufak da olsa bir umudun kalmadığının itirafı olan bir tür ümitsizlik ve çaresizlik çığlığıdır. Şiddet, bireyin karşılaştığı baskı sonucunda duyduğu hoşnutsuzluğu ve öfkeyi, son bir çaba ile dışavurumunun sonucudur. Bu noktada Ellul, Fransız şair Jehan Rictus'ün *"Feryadımız, ümitsizliğimizdendir"* dizesini aktarır. Bu perspektiften bakıldığında Ellul'ün yaklaşımında çözümün olmaması demek, güç (*power*), şiddet (*violence*) ya da baskıya başvurulması demektir. Fakat Ellul bunlara karşıt olarak her zaman pasif güçten (*non-power/güçsüzlük*) ve pasif direnişten (*non-violence/şiddetsizlik*) söz etmektedir. Ona göre pasif direniş disiplinli ve iyi organize olmuş bir şekilde yapılırsa şiddetten daha etkilidir. Nitekim Ellul zaviyesinden özgürlüğe giden yol şiddetten değil, sevgiden geçer. Bu durum, otoritelere karşı bir şey yapmamak, şiddet kullanmamak ve boyun eğmek anlamına

[363] Hannula, "Karşılıklı İlişki ve Yeryüzünde Olmaya Dair", s. 60.
[364] Ellul, **İsa ve Marx**, s. 74.

gelmez. Ellul'ün önerdiği güçsüzlük ve şiddetsizlik, insanî güçleri reddetmek ve bu doğrultuda mücadele edilmesini teşvik etmektir.[365] Dolayısıyla bunların özü insanın yapabildiği her şeyi yapmayı reddetmesinden geçer. Bu doğrultuda insanın kendisi için neyin ihtiyaç olduğunu keşfetmesi gerekir. Bu insanın, "ahlakî anlamda büyümeye" çağrılmasıdır.[366] Zira gücün ve tahakküm araçlarının kullanılması, özgürlüğün olgunluğuna erişilmediğini gösterir. Çünkü şiddet asla adil bir toplum inşa edemez. Şiddet, intikam aldırır, düşmanı boyun eğdirir ve nefreti ortaya çıkarır. Fakat Ellul zaviyesinden bunlardan hiçbiri, özgürlük ve adaletle ilişkili değildir.[367]

Var olan katı yapının dışında kalan, o yapıyla yüzleşmeye imkan veren ve "*çürümüş değerlerin hayalet kabukları yerine zırhını delmemizi*" sağlayacak bir ilke bulunmalıdır.[368] Bu perspektifte Ellul **Modern Dünyada Varlık** adlı kitabının önsözünde İncil'den şu pasajı nakleder: "*Bu çağın gidişine uymayın; bunun yerine, Tanrı'nın iyi, beğenilir ve yetkin isteğinin ne olduğunu ayırt edebilmek için düşüncenizin yenilenmesiyle değişin.*" (Romalılar 12:2) ve pasajı şu şekilde izah eder: pasajda geçen "bu çağ" her kuşağın kendi çağıyla ilgili bir çağrıdır. "*Uymamalıyız, yani bu çağın biçimini almamalıyız.*" İnsan hem başkalarının görüşlerine hem de çağın güçlerine karşı kendini korumalı ve kendini onlara uydurmamalıdır. "Düşüncenin yenilenmesi" ise şeyler, insanlar ve olaylar hakkında anlayışı değiştirmeyi gerektirir. Düşüncenin yenilenmesi, *"Tanrı'yı zihniyle sevmektir."* Bu ise kişinin düşüncesini, Tanrı'nın eyleminin hizmetine koymaktır. Nitekim Ellul zihnin değişmesiyle kalbin de değişeceğini aktarır.[369] Akabinde "tahtlara, güçlere, egemenliklere" karşı mücadele etmek mümkün hale gelir ve "dünyayı ezen kader" ortadan kaldırılır. Ayrıca güç araçlarından vazgeçmek, Tanrı'ya itaat etmektir.[370] Dolayısıyla tekniğin birey, toplum ve dünya üzerinde mutlak kader haline gelmesinden kaçış, tekniğin özümseyemeyeceği ve bu dünyaya ve sisteme dahil olmayan bir varlığa doğru olması gerekir. Bu aşkın varlık sayesinde insan, kendini içinde bulduğu dünyayı

[365] Jacques Ellul, **Anarşi ve Hıristiyanlık**, Çev. Ali Toprak, İstanbul, Karşı Yayınları, 2010, s. 20-21.
[366] Ellul, "The Ethics of Nonpower", s. 209.
[367] Ellul, **Violence : Reflections From a Christian Perspective**, s. 102.
[368] Ellul, **Autopsy of Revolution**, s. 291.
[369] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. xviii–xx.
[370] **A.e.,** s. 1–2.

değerlendirebilir. *Kendi*ni O'nun yerleştirdiği yere, yani "O'nun aşkınlığına yerleştirebilir." O'ndan gelen özgürlük, olası bir kaçış yolunu garanti eder. [371]

2.3. Sınırın Aradalığı: Eşikten Geri Dönmek veya *Öte*'ye Geçmek

O'ndan gelen özgürlük olası bir kaçış yolunu garanti ediyorsa insan, her zaman özgürlük anı için hazır olmalı, "anı yakalamalı ve risk almalıdır." [372] Hem anı yakalayabilmek hem de risk alabilmek, gerçek özgürlüğün izini sürebilmek için hayati bir role sahiptir.[373] Zira her özgürlük, sınırın ihlalini içerir. İhlal, özgürlüğün faaliyetidir. Diğer bir deyişle özgürlük her zaman sınırın ihlaliyle elde edilir. Bu açıdan bakıldığında ihlal, her zaman tehlikeyle birlikte vardır. Gerçekliğin, insanı sınırlamasından ötürü insan, özgürlük yanılsamalarına kapılmamak için bu sınırı çok iyi tanıması ve belirlemesi gerekir.[374] Sınırların belirlenmesi bireyi, toplumu ve kültürü oluşturur. Dolayısıyla sınırların belirlenmesi insanın var olmasının zemininde önemli bir yer teşkil eder. Ayrıca Ellul açısından bu, pasif güç ve pasif direnişle de bağlantılıdır. Özetle sınırların belirlenmesi, özgürlüğün bir niteliğidir. Çünkü insan, "özgür olmayı öğrendiğinde kendini sınırlayabildi." [375] Michel de Certeau **Gündelik Hayatın Keşfi** adlı kitabında, sınırı tanımlarken "arada olandır-arada kalan uzamdır" ifadelerini kullanır. Bu açıdan sınır, hem *ayıran* hem *birleştirendir*. Ayırıcı olmasıyla insanı durdurur ve birleştiriciliğiyle geçmesine/hareket etmesine izin verir. İki tarafı birbirine *eklemleyerek öteyi "arasından görme"yi* mümkün kılar.[376] Sınırın analizini bu şekilde takdim ettiğimizde şu tabloyla karşılaşırız: Ellul'ün tasavvurunda arada olan sınır, gerçeklikten hakikate geçerken insanı durdurur. Durduğu noktadan hakikati görmesine olanak tanır. Fakat insanı hakikate geçirmeden eşikte bekletir. İki alan sınır aracılığıyla birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Sınırın geçilmesi, manevî hayat ve hakikate geçiş için olmazsa olmazdır. Fakat diğer tarafta sınırın geçilmesi aynı zamanda

[371] Ellul, **Perspectives on Our Age**, s. 83.
[372] Ellul, **Living Faith**, s. 189.
[373] Fasching, "The Apocalypse of Freedom: Christian Ethics in the Technological Society. A Defense of the Social Ethics of Jacques Ellul", s. 147.
[374] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 344.
[375] Ellul, "The Ethics of Nonpower", s. 209.
[376] Michel de Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları**, Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2008, c.1, s. 228.

tehlikelidir. Sınırın tehlikeyi içinde barındırması, sınırı aşmaya anlam katar. Bu bağlamda sınıra kadar gitmek yeterli değildir. Çünkü sınır içinde kalmak, bir taraftan yaşam kaynağı diğer taraftan ölüm mührüdür. Sınırı aşmak, insanın her şeyi riske atarak güvenli olmayan bölgeye girmesidir. Özetle sınırın aşılması hem mutlak risk hem de yaşam ve özgürlük işaretidir. [377]

İnsan eşikte beklerken, geçişte olan bir varlıktır. Bu eşikte insan, başarılı olup olmayacağını, bir tarafta gerçekliği diğer tarafta sınırı geçmek için ödeyeceği bedeli, hakikat kapısının kendisine açılıp açılmayacağını sorgular. Umut ve yeis arasında kalır. Nitekim Victor Turner **Semboller/İşaretler Ormanı** adlı kitabında geçişte olan varlıkları şu cümlelerle anlatır: "*ne bu ne de başka bir şeydir; veya her ikisi de olabilir; ne orada ne de buradadır; hatta hiçbir yerde olmayabilir*." Dolayısıyla sınırdan geçiş ve eşik evresi ne o ne bu, ikisinin ortası (*betwixt and between*) olarak muğlaklığa, belirsizliğe, karanlık ve görünmezliğe işaret eder.[378] Bununla birlikte Richard Schechner **Performans İncelemeleri** adlı kitabında sözü edilen aradalık ve yahut eşiksellik sayesinde hem bireyin hem de toplumun içinde bulunduğu kimlikten sıyrılma ve yeni kimlik edinme yeteneğini fark ettikleri bir yaklaşım ortaya koyar. Bu yaklaşım çözümlenirken arada olmanın ya da ne o ne bu olmanın muğlaklığı ile hiç olan insanı karşımıza çıkarır. İnsan hiç olur, zira; eşikte/arada hem güçsüz hem de kimliksizdir: "*Bir benlikten diğerine giden yolculuğun ortasındadır*". Diğer taraftan eşikte olmak insana yeni kimliğini kazanma şansı verir.[379] Bu açıdan eşikte olan kişi kendinden feragat eder. Zira sınırı aşarken ihlal ettiği her şey, kişiliğini, kültürünü ve bağlarını oluşturur. Risk alarak güvensiz ve belirsiz alana nüfuz eder. Sınırı aşmaya ve öteye geçmeye anlam kazandıran hem terk hem de kazanma olmasıdır. Terktir çünkü insan, eski kimliğinden feragat eder; kazanmadır çünkü insan, yeni kimliğini onaylama olasılığı elde eder. İnsan gerçeklik ve hakikat arasındaki eşikte, Tanrı'yla yüzleşmeye cüret eder, var olma cesaretini gösterir, "ölüm, suçluluk ve saçmalık" tehditlerini kabul ederek kendini onaylar. [380]

[377] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 350-351.
[378] Victor Turner, **The Forest of Symbols, Aspects of Ndembu Ritual**, Cornell University, 1982, s. 97.
[379] Richard Schechner, **Performance Studies, An Introduction**, New York: Routledge, 2020, s. 145.
[380] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 351–352.

Özgürlük, sınırın varlığı dışında keşfedilemez ve elde edilemez. Yaşam ve özgürlük, kısıtlama ve belirleme ile birlikte sınırın içinde mündemiçtirler. Sınır olmadan ne bir *ihlal* ne de aşılması gereken bir *bariyer* vardır.[381] O halde özgürlük, bütün saldırılara rağmen hayatta kalmak için sınırı aşmaya ve eşikten geçmeye ihtiyaç duyar. Bu da insanın sorumluluğundadır. Yıllar yılı süren arama ve mücadeleden sonra *kapılar aniden açılır, özgürlük o anda gelir*. O an, özgürleşmenin patlamaya hazır anıdır.[382] O an, karar saatidir. Hakikat, insanı içinde bulunduğu çağı ve eserlerini terk etmeye çağırır. Eğer bu çağrıya uyulmazsa ve eşiğin gerçeklik tarafında durmaya devam edilirse, çağdan ve eserlerinden ayırma işini ölüme ve yaşlılığın yapmasına izin verilir. Bu da insanın yaşamını söndürür, kaderini nesneleştirir ve gücünü azaltır. Bu noktada Ellul Antik Yunan mitolojisindeki Kronos ve Kairos tanrılarını metafor olarak kullanır. Nitekim insan an'a hazır olmaz ve karar saatini kaçırırsa, ayrılma anını, gerçeklikten kopuşu ve sınırın ötesine geçmeyi tercih etmek yerine "Kronos'un[383] elinde nesneler" olmayı tercih etmiş olur. Bu durumda Kairos'un[384] anın gelmiş olma haberini fark etmez ve şansını bir kenara atmış olur. Fakat asıl olay Kairos'u yakalayabilmektir. Diğer türlü gerçeklik, "huzursuz, sıkıntılı ve altüst olmuş", hakikat ve gelecek umudu olmadan "kasvetli ve yavandır."[385]

2.4. *Öte*'ye Geçebilmenin Kaynağı: Umut

"*Sakın ümitsizliğe düşenlerden olma*!" (Hicr/55) ayeti ve "*Yaşayanlar arasında herkes için umut vardır*." (Vaiz 9:4) pasajı her zaman bir umut olduğunu dile getirir. Peki teknik çağ için de bir umut söz konusu olabilir mi? Bu soru çerçevesinde Ellul, **Vazgeçme Çağında Umut** adlı kitabında Enrico Castelli'den "*umut hakkında çok şey yazıldı, neredeyse her zaman umutsuz bir şekilde*" ifadelerini nakleder. Akabinde buna karşılık Ellul, "*bu armağanın bize gerçekten verildiğini bilerek, en saf*

[381] **A.e.,** s. 347.
[382] Ellul, **Living Faith**, s. 85.
[383] Antik Yunan mitolojisinde zaman tanrısı. Kronos, elinde bir orakla akıp giden zamanı simgeler. Ömer Salih Yetgil, Kronos ve Kairos: İki Tanrı Işığında Tembelliğin Felsefesi, https://oggito.com/icerikler/kronos-ve-kairos-Iki-tanri-isiginda-tembelligin-felsefesi/66677 20.02.2022.
[384] Antik Yunan mitolojisinde fırsat tanrısı. Omuzlarında ve ayaklarında kanatları olduğu için çok hızlı hareket eder. Uzun perçemleri vardır, fakat başının arkasında saçı yoktur. Bu yüzden kaçırıldığı zaman tekrar yakalanma şansı yoktur: **A.y.**
[385] Ellul, **Living Faith**, s. 276.

şekilde, çıkmaz sokaktan çıkmaya çalışıyorum" der.[386] Bu noktada Ellul önce yanlış yollara sapmamaları için insanları uyarır. Çünkü ona göre umut, Tanrı'yla insanın arasındaki bağla tesis edilir. Bundan haberi olmayanlar, umutlarını geçici şeylere bağlarlar.[387] Ellul'e göre, umut diye bir şey söz konusu ise, bu umudun Tanrı'ya yakın olması gerekir.[388] Bu nedenle insan ne kadar reşit olursa olsun Tanrı'nın boşluğunu dolduramaz. Bununla birlikte insanın bu boşluğu ve "kurbanların çığlıklarının altındaki sessizliği" çağın vahşetinde görebilmesi gerekir. Bu umudun inanca yönelik boyutunu ortaya çıkarır. Zira Tanrı'yı çağırmak ve bunu kalbi harekete geçirerek yapabilmek inanca bağlıdır.[389] Bu perspektifte Ellul'ü takip ederek, müteakip başlıklarda önce uyardığı yanlış umutlar, ardından Tanrı'yla ilişkili olan hakiki umudun tesisi; insanın etkinliği, insanın bekleyişi ve umudun inanç boyutu üzerinden ele alınacaktır.

2.4.1. Umut Yanılgıları

Ütopyaların artık tekniğin ilerlemesiyle gerçekleşebileceğine inanılmaktadır. Diğer bir deyişle artık tek ütopya, teknik ütopyadır. Ellul'ün tabirini kullanacak olursak "Ütopya, tekniğin ufkunda yatar."[390] Fakat teknik insan için bir ütopya olmaktan ziyade, insanın özgürlüğünü alarak tekniğin patikasına sürükler.[391] Bu noktada birey, "teknikle "meşgul" olmaya kilitlenmiş" olan toplumdan kendisini ayıramaz. Teknik nihai belirlemeyi yapmasa bile her zaman "harekete geçirici" konumdadır.[392] İnsanın bütünlüğünün kaybolmasının telafisini tekniğe tabi olmakta, eylem ve düşüncelerin tekniğin nesnesi halini almasında görenler, Ellul'e göre hakiki seçenekleri görememiştir. Onlara göre teknikten kaynaklanan sorunlar, teknik tarafından çözülmeyi gerektirir. Diğer bir ifadeyle bu kimseler, süreç tamamlandığında sorunun çözülmesini de tekniğin beraberinde getireceğine inanırlar.[393] Her ne kadar teknik, insanın gücü gibi görünse ve yahut tekniğin "*ahlakî*

[386] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. x.
[387] van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellul**, s. 59.
[388] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 175.
[389] **A.e.,** s. 191.
[390] Ellul, **The Technological System**, s. 20.
[391] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 232.
[392] **A.e.,** s. 151.
[393] **A.e.,** s. 426.

kaosu ve kişisel-toplumsal sorunları çözeceğine inanılsa" [394] da, Ellul zaviyesinden tekniğin bunlara geçerli çözüm üretemeyeceği kesindir. Bundan dolayı teknik araçların, sadece birer nesne olduklarını ve hayata hiçbir şekilde anlam veremeyeceklerini görmek lazımdır. Zira Ellul'ün yaklaşımında bu araçlar, "hakikat değirmeninden geçirilmesi gereken", kişisel ve tinsel zenginlik vermeyen ve bunların hiçbirine "kapı açmayan" bir bütünü oluştururlar. Diğer bir deyişle teknik araçlar, "hakikatin anahtarı" değildir.[395]

Bu noktada Ellul, tekniğin tanrı haline gelmesinin ve umudun tekniğe bağlanmasının en önemli yönünü "istihza (*derision*) sistemi" olarak ortaya koyar. Ona göre insanın teknikle ilişkisi, "*Dostoyevski'nin bazı kahramanlarının Tanrı ile olan ilişkisine benzer*." Bu ilişki kendini suçlama ve alçaltmaya dayanır. İnsan, rekabet edemediği tekniğe karşı kendini değersizleştirerek secdeye eğilir. Aşktan ve sanattan kendini soyutlar. "Gerçek yaratıcı, doğurganlığın ve üretkenliğin gerçek kaynağı" olan teknik karşısında insan kısırlaşır ve kendini reddeder. Ellul zaviyesinden insanın bu şekilde kısırlaştırılması, teknikte umudun yokluğunun işaretidir. İnsanlar, kendileri gibi alçaltılmış, kısırlaştırılmış, nesnelere indirgenmiş, kalpleri katılaşmış diğerleriyle çevrili "alaycı bir dünyaya giriyorlar." Bunlardan bazıları "yozlaşma ve zorlayıcı muhalefet güçlerine" teslim olmuş, diğerleri ise bu felakete karşı yapılacak bir şeyin olmadığı ve bir şey olmamış gibi davranan stoisizmi benimsemiştir. Her iki grup da insanın içinde olabileceği ve yahut hâlâ insan kalabileceği bir uygarlığın reddini göstermektedir.[396] Dolayısıyla sözü edilen özgürlüğün teknik aracılığıyla ortaya çıkması mümkün değildir. Çünkü özgürlük amacıyla üretilen araçlar sadece bir araç olmaktan çıkarak özerk ve bağımsız yapısıyla varlığın yasası haline gelir. Bu noktada her alana hakim olan teknikte umut gözükmemektedir. Bilakis Ellul zaviyesinden teknik toplum, umudun antitezidir. Teknikte sadece işe yarayan ve yaramayan, mümkün olan ve olmayana yer vardır. Hakiki umudun ise olasılıklar arasında yeri yoktur. Olsaydı, o zaman umut olmazdı; "*hesaplamalar ve oranlar konusunda bir*

[394] Stivers, "Technique Against Culture", s. 75.
[395] Ellul, **The New Demons**, s. 224.
[396] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 60–61.

güven olurdu. Varlığın görsel, ölçülebilir kategorisine bir inanç olurdu." Ellul'ün sözünü ettiği hakiki umut bundan oldukça farklıdır.[397]

Bu perspektifte Ellul zaviyesinden teknik, özgürlüğü hiçbir zaman ortaya çıkarmayacaktır. Teknik her ne kadar insanı eski dünyanın sınırlamalarından kurtarıyor gibi görünse de bizatihi özgürlüğü ortaya çıkaramaz. Günümüz insanı zamandan, mekandan, kıtlıktan, sıcak veya soğuktan "mevsimlerin ritimlerinden ve gecenin karanlığından" özgürdür. İnsanın "zaman ve mekândan, kıtlıktan, sıcaktan, soğuktan, karanlıktan" özgürleşmesi gerçek özgürlüğün anlamı olabilir mi? Bu tür sınırlamaların yerini teknik tarafından dayatılan ve daha katı olan baskı ve sınırlamalar almıştır. Ve bu sorun daha derindir. Teknik eylemler ve taleplerin arttığı bir dünyada yaşayan insan "özgür seçim olasılığını ve eylemdeki bireyselliğini" yok eder. Zira tekniğin işleyişi bir determinizm ve zorunluluk içermektedir. Bu sebeple teknik eylemler arttıkça "insanın özerkliği ve inisiyatifi azalır."[398] Nitekim teknik toplumda insanlar bu gibi şeylerin yokluğuyla acı çekip yoksulluk yaşamazlar. Onlara acı veren, "*büyük bir çarkın küçük bir dişlisi, bir robot haline gelmiş olmak ve yaşamının boş ve anlamsız olmasıdır*." [399]

Ellul zaviyesinden insanların umutlarını yönlendirdiği diğer bir çözüm yolu siyasettir. Bu hayali çözümün kısır döngüden bir kaçış sağlayacağını düşünmek "entelektüellerin en tehlikeli afyonudur".[400] Nitekim Ellul'e göre siyaset, teknik sistemin bir parçası olduğu için umut görmek beyhudedir.[401] Siyasete karışmak her şeyden önce bugünden umudu kesmek ve Tanrı'nın armağanını geri çevirmek demektir. Diğer bir deyişle, "Tanrı'nın adını boş yere ağzına almaktır."[402] Umudun siyasete yönelmesi, tekniğin ilerlemesini hiçbir şekilde etkileme şansı olmayan "safiyane bir umuttur."[403] Zira siyaset de teknik sistemle bütünleşmiş, onun tarafından özümsenmiş bir gerçeklik halini almıştır. Bu bağlamda Ellul için siyasetin hiçbir özerkliği, kendine özgü bir kimliği ve birliği kalmamıştır, teknik tarafından belirlenir hale gelmiş, herhangi bir şeye "aldatıcı ya da kurgusal dahi olsa" anlam verme

[397] Van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellul**, s. 163.
[398] Ellul, "The Technological Order", s. 402.
[399] Fromm, **Özgürlükten Kaçış**, s. 280.
[400] Ellul, "Technology and the Gospel", s. 116.
[401] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 410.
[402] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 257.
[403] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 449.

yeteneğini kaybetmiştir. Bu noktada ne siyasetin ne de tekniğin anlam üretebilmesi söz konusu değildir. Ellul'ün ifadeleriyle tekniği ya da siyaseti değiştirmek ve yahut "sosyalist olarak vaftiz etmek", anlam üretebilmeleri için yeterli değildir.[404]

Böylelikle teknik ve siyasette umut aramak, insanın hayatının anlamından bihaber olan "sihirbazların yetkisindeki altınçağ ile yüz yüze kalmak"tır.[405] Ayrıca Ellul bunların aslında birer hipnoz türü olduklarını ve bu yönleriyle "tavuğun etrafından geçemeyeceği tebeşirli bir daire" çizdiklerini dile getirir. Bu daire ile insanlar, bütün umutları yasaklayan, kendileri çalışkan olmasına rağmen "ışıl ışıl bir kısırlıkta donduran", entelektüel, ruhsal ve toplumsal bir tuzağa yakalanmıştır. Ellul'e göre umudu geri kazanmak için, entelektüel, ruhsal ve toplum düzeyinde "büyünün bozulması" ve "gün ışığı ve erdemin gerçekliğini" bulmak için de "sihirli mağaradan" çıkılması gerekir.[406] Bu ise sadece hakiki bir umutla mümkündür. Bu noktada hakiki ve sahte arasındaki ayrılığın fark edilmesi gibi, "yürekten doğan gerçek ideallerle kurgusal idealler" arasındaki ayrımın da fark edilmesi gerekir. [407]

2.4.2. Hakiki Umut

Umut*, arada olmaktır.* Ellul iyimserlik ve karamsarlık arasında olmanın umutlu olmayı temsil ettiğini söyler.[408] Nitekim sadece iyimser ve yahut karamsar olan bir kimsenin umuda ihtiyacı kalmaz. Bununla birlikte gerçeği gözlemleyebilmek ve karamsarlığa katlanabilmek, umudun gölgesinde gerçekleşir. Umut olmadan kötülükle karşılaşmak intihara sürüklenmektir. Dolayısıyla ikisinin bir araya gelmesi umudu ifşa eder. Umut, "yokluğun saldırgan gücüne", "avlayanın istilasına" ve "olumsuzun saldırganlığa" karşı durmaktır. Bundan ötürü umut, her zaman tehlikenin beraberinde, cevapların ve çözümlerin önceden bilinmediği "maskeli bir geleceğe doğru sağlam bir ilerleme" olarak, insanı ne olduğunu bilmediği bir "gelecek olmaya" doğru götürür ve anbean yaratılış olarak insanı ileriye doğru iter ve ona tüm yanıtları ve olasılıkları kabul ettirir.[409] Tıpkı Hölderlin'den aktarılan "*Tehlikenin olduğu yerde. Koruyucu güç*

[404] Ellul, "Technology and the Gospel", s. 112.
[405] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 454.
[406] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 53.
[407] Fromm, **Özgürlükten Kaçış,** s. 271.
[408] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 225.
[409] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 229–230.

de serpilip gelişir."[410] dizelerinde olduğu gibi, zorunluluk ve tehlikenin olduğu yerde umut yeşerir. Heidegger, Hölderlin'den aktarılan bu dizeleri açıklarken şu cümleleri kullanır: "*Tehlikenin tehlike olarak durduğu yerde, çare de hemen yetişir.*" Diğer bir deyişle çözüm, çare ve yahut umut, sonradan araya girip eklenmez.[411] Bunlar tehlikeyle birlikte var olur. Yani tehlikeyle birlikte umut da kendini gösterir. Eğer umut tehlikeyle birlikte var olmasaydı Ellul zaviyesinden, "sosu tatlandırmak için üstüne biraz baharat" eklemekten başka bir şey ifade etmezdi. Bundan ötürü umut, zorunlulukla birlikte var olur. Bu anlamda hakiki umut, vazgeçilmez bir güç, var oluş nedeni ve "ekmeğe ve şaraba anlam kazandıran"dır.[412]

Bu hususta Ellul umutsuzluk (*despair*) ve umudun sonu (*the end of hope*) arasında da ayrıma gider. Umutsuzluk, kendinin farkında olmaktır: "*Kahramanlık eylemlerine ve 'güzel şarkıya' yol açar.*" Dolayısıyla insanı harekete geçirir ve "isyana teşvik eder." İnsanın kendi gerçekliğini bulmasını sağlar. Umudun sonu ise, "ayrık ve sessizdir." Ellul umudun sonunu ılık banyoda açılan bir damara benzetir: Tüm kan boşalır; acısız ve tepkisiz uykuya daldırır. Hiç farkına varılmadığı için hiçbir şeye sebep olmaz. Umudun son bulduğu yerde ne beden ne de varlık vardır; insan kaybolur. Umut, *"can çekişirken yardım için feryat etmez."* Zira umut edecek bir şey ve hitap edecek bir kimse kalmamıştır. Umudun sonundan geriye varlığının izini gösterecek boşluk kalır. Umut izini bırakıp gittiğinde yollar kapanır. [413] Bu noktada Ellul insanın umudu bastırmaması gerektiğinin altını çizer. Umudu bastırmak, küçümsemenin sonucudur. Küçümseme, başkalarını kısırlığa mahkum etmek, ondan bir şey beklememek, verecek bir şeyi kalmayacak duruma sokmaktır, başkasının imkanlarını, yeteneklerini, tecrübesinin gelişmesini inkar etmek ve "tırnaklarını kökünden koparmaktır." Böylece birinin geleceğini imha ederek insan gibi yaşaması engellenir ve sonsuza kadar kısırlığa mahkum edilir. Dolayısıyla küçümseme, "başkasının umuduna ve başkasından gelen umuda" son vermektir. Birinin umut besleyip büyütmesine engel olmak, aynı zamanda kendine de umut beslemeyi yasaklamaktır. Bu noktada sadece "ruhsal nihilizm" geriye kalır.[414]

---

[410] Heidegger, **Tekniğe İlişkin Soruşturma**, s. 80.
[411] Heidegger, **Teknik ve Dönüş**, s. 52.
[412] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 167–168.
[413] **A.e.,** s. 70.
[414] **A.e.,** s. 47.

İnsanlık ne kadar korkunç durumda olursa olsun eylemlerini Tanrı'nın eylemleriyle birleştireceğine ve özgürleşeceğine dair umut, hakiki umuttur. Ellul gerçekliği bu kadar ciddi şekilde ortaya koymasını, karamsarlığa yer bırakmayan Tanrı'nın sevgisiyle ilgili görür ve gerçekliği ciddi bir şekilde ortaya koymayanları, hastasına durumunun ne olduğunu söylemeyen, hatta merak edilecek, ciddi ve düşünülecek bir tarafı olmadığını söyleyen "kötü doktorlara" benzetir. Bu durum Ellul zaviyesinden kötü olduğu kadar tehlikelidir. Bu noktada gerçeği olduğu gibi ele alıp tasvir etmeye çalışırken "teknik, gerçekten felç edici ve cesaret kırıcı olabilir ve umutsuzluğa yol açabilir." Fakat imanla kabul edilen vahiy bu noktada vaat, umut ve özgürlük getirir.[415] Bu bölümde sözü edilen hakiki umudun insan ve Tanrı ilişkisi içinde nasıl tesis edildiği ele alınacaktır: insanın bir yönüyle etkin ve aktif olması diğer yönüyle beklemesi ve bu durumlarda umuda yüklediği inançla karşılaşılacaktır.

2.4.2.1. Umudun Tesisinde İnsanın Etkinliği

Umut, davet edilmek, kapıları kapalı bulmak, reddedilmek ve bundan gücenmek; buna rağmen tutku ve tecrübe ile "en şiddetli yolları" kullanmak; sevinç, bolluk, hareket etme sebebi, nefes ve kalp atışından daha değerli olan güven ve iç huzurun ışığına kavuşmaktır. Bundan ötürü umut, kapıların kapalı kalmasına razı olmamak ve Tanrı'nın suskunluğu karşısında insanî ve manevî şiddetin var olmasıdır. Nitekim umut, Tanrı'nın orada olduğuna tam ve kesintisiz güvendir. Bu noktada "küstah bir şevk, beyhude bir isyan" olmaktan ziyade yokluklara ve ihanete rağmen kararlı ve güvenli hissetmektir. Umut eden Tanrı'ya yakarış ve haykırıştan vazgeçmez, her an Söz olan Tanrı'yı konuşmaya çağırır. Bu açıdan umut, "*yorgun bir teslimiyet içinde yolun kenarında oturup işlerin değişmesini beklemek değildir*." Dolayısıyla umut, istifa etmenin tam tersidir, Tanrı'nın yürekleri aydınlatması için gösterilecek olan kararlı iradedir. [416] Umut, bilgi ve eylemin üstüne gelen fazlalıktır. Kavramları yoktur fakat temsili vardır. Bilgi insanı gerçeğe odaklandırır, eylem ise olayların gidişatını etkilerken umut, bunlarla tanımlanamayan, kavramsallaştırılamayan ve sadece insanın "kendi kendine temsil ettiği" bir artı yükler. Bu açıdan umut, bilmek ve eylemek ile aynı cinsten fakat, başka bir bilginin ve eylemin kaynağıdır. Görünürde

[415] Ellul, **Perspectives on Our Age**, s. 84–86.
[416] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 182- 184.

daha fazla bilgi ve eylem olanağı kalmadığında, imkansızlarla karşılaşıldığında umut ortaya çıkarak başka bir bilgi ve eylemi uyandırır. O halde "*İmkansızı patlatmak, küçültmek, reddetmek kararlılığıyla imkansıza girmektir.*" Bu anlamda hakikatin bir parçası olmak, imkansıza duyulan tutku ile değil, imkansızı reddetmekle olur. Dolayısıyla Ellul için umut "biber ya da belirli bir tat katan bir kaşık hardal" değildir. Aksine temel gıdanın kendisidir. Umut olmadan bilgi, hezeyan; eylem ise yanılsamadır. Bir şeyin içindeki anlam, umut içinde ve umut yoluyla elde edilir. [417]

Aynı zamanda umut, bir karar meselesidir. Her ne kadar Tanrı'nın bir armağanı olsa da insan özgür seçimiyle umut etmeye kendi başına karar verir. Eğer bu kararı vermeseydi hiçbir şey olmazdı ve Tanrı'nın armağanı gizli kalırdı. Umut ve özgürlük arasındaki bağ, istek, beyan, sebat ve mücadelenin dizildiği "ince ipliğe bağlıdır."[418] Bu perspektifte Ellul, umudun insanın Tanrı'nın vahyine dair işaretleri gördüğünde başladığını söyler. İnsan, Tanrı ile karşılıklı *"Evet-Hayır/Hayır-Evet"* ilişkisinde ve "Tanrı ile mücadele yoluyla" umudu ve yaşamın tek olası anlamını keşfeder. Bu keşifle Tanrı'nın tek anlam kaynağı olduğunu fark eder. Bu noktada umut, Tanrı'nın çağrısına cevap vermektir.[419] İnsan, umut ve inanç eylemleri ile her an diriltilir. Her türlü sevme, farkındalık ve tutku eylemleri diriliştir. Diğer tarafta her türlü durgunluk, açgözlülük, bencillik eylemi ölüme karşılık gelir. Varoluş, insanı her an diriliş ve ölüm seçenekleriyle karşılaştırır. Ve insan yanıtlar, karar verir, ikisinden birini seçer. Verdiği bu yanıt, nereye doğru hareket ettiğiyle anlaşılır. [420]

Umut, geleceğe gider ve her zaman dinamiktir; eylemin gücüyle birlikte vardır; eylemle birlikte yaşar ve görünür. [421] Ayrıca umut, zaman-dışı ilişkiyi ifade eder. Zira gelecek ve sonsuz, umutta birleşir. Umut, geleceğin sonsuzluğu içermesini ve üstlenmesini talep eder. Fakat bu şimdiki zamanda yaşanır. Umudun neden şimdiye ait olduğu Levinas'ın şu ifadelerinden anlaşılabilir: *"İnsan şimdi de geçmişi dönüştürecek, silecek olanı bulur. Zaman tam da geriye çevrilmezliğini kaybeder. Yaralı bir hayvan gibi güçten düşmüş, insanın ayaklarının dibine yığılır. Ve insan, onu*

[417] **A.e.,** s. 200-202.
[418] **A.e.,** s. 241–242.
[419] **A.e.,** s. 218.
[420] Fromm, **Umut Devrimi,** s. 31.
[421] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 87.

azat eder."[422] Dolayısıyla umut, gelecek-sonsuzluk ilişkisini şimdiye müdahale ettirir. Umut gelecek ile şimdi arasındaki ilişkiyi kurar. Ellul'e göre umudun zamanı yapılandırma, ona değer ve süreklilik verme özelliği vardır. Umudun bu özelliğini harekete geçirmeye sadece insan muktedir olabilir. İnsan umudu yaşayabilirse zamanın yenilenmesini sağlayabilir. Dolayısıyla insan, umut dolu yaşamın "yollarını ve araçlarını" bulmalıdır. Bu noktada tekniği reddetmekten ziyade umudun yeniden doğması sağlanmalı ve "zaman için zamanı kurtarmak" gerekir. [423]

Umut iki boyutludur. Bir yönü ilahi kutuptur. Bu yön insanın güçle mücadele etmesini sağlar. Bu yön olmadan bir şeyin taşıyıcısı ve temsilcisi olmak mümkün değildir. Diğer yön ise eylem kutbudur. Tanrı'nın krallığının "anlamsız, kısır bir tefekkür, tekrarlayan bir otomatizm" olmasını engellemek için insanın kendini bu yola adaması ve umudu yaşaması gerekir. Bu kutup sayesinde hareketler anlam ve hakikat kazanır.[424] Tanrı otomatik olarak insanın özgürlüğüne müdahale etmez. İnsan her zaman Tanrı'nın müdahale edeceğine inanır. Bu umut içinde yaşayarak Aşkın'la harekete geçer. İnsanın Aşkın hakkında kanaate sahip olması yeterli değildir. Bunun yanı sıra kendi eylemi de gerekir. Dolayısıyla inancın öznel ilişkisi nesnel ilişkinin yerini alamaz. Tanrı inancı bu noktada eyleme geçme arzusunu verir fakat eylemi yaptırmaz. Aşkın'ın etkili bir müdahalesi olasılık dahilindedir. İnsan dua eder, acı çeker ve ağlar. Akabinde Tanrı karar verir. Fakat bu karar, "kesin ve mekanik değildir." Bu kararda insan kendi sorunları ve mücadelesiyle baş başadır.[425] Fakat insan umuduyla Tanrı'nın konuşmasını her an talep eder. Zira *Öteki, Rab ve Her Şeye Gücü Yeten Tanrı*'nın varlığı olmadan ne ışık kalır ne de yol; insan, felaketten kaosa sürüklenir. Dolayısıyla insan Tanrı'nın terk ettiği bölgeye doğru ilerler. "Ölmüş ve bitmiş olan Tanrı Söz'üne doğru ilerler." Ellul zaviyesinden insan yakarışını Tanrı'nın terk ettiği bölgede ve Tanrı'nın Söz'üyle gerçekleştirir. Bu esnada umut, "yıpranmış insan"a bir adım daha atabilmesi için işaretleri gösterir. Tanrı'nın öldüğü ve insanı terk ettiği sonucunu kabul etmez. Bu yürüyüşe insan umutla çıkar. [426] Umut, aşikar olanın

[422] Levinas, **Sonsuza Tanıklık** s. 42.
[423] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, 231–232.
[424] **A.e.,** s. 251.
[425] Ellul, **What I Believe**, s. 186-187.
[426] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 212–214.

ötesindedir. Bu yüzden insanın gizli işaretleri fark etmesi gerekir. Bu işaretler var olduğu sürece yaşam ve ilerlemenin umudunu yakalayabilir.[427]

Ayrıca Ellul düşüncesinde dua olmadan umut olmaz. Duanın terk edilmesi, umudun yokluğunun kanıtıdır. Dolayısıyla dua, "umudun yegane *temeli*", umudun *aracı, güvencesi* ve *dışavurumudur*. Dua, Tanrı'ya güvenmek ve kararına katılmaktır. Bu katılma olmaksızın insanın umut edecek bir şeyi kalmazdı. Dua sayesinde umut, geleceği sonsuzla buluşturur ve kendini oraya yerleştirir. Aynı şekilde dua, tövbe için sunulan geçmişi, insan ve Tanrı arasındaki iş birliğiyle oluşan geleceği ve yakalanacak olan sonsuzu kendi bünyesinde bütünleştirir. Gerçekleşmeyi, yenilenmeyi ve devam etmeyi talep eden insanın duasıdır. Vaat, dua olmaksızın kader ve zorunluluk gibi kayıtsız güçtür. Eğer dua varsa, umut doğar. İnsan umudu yaşarsa, duada umudu düşünür. Dolayısıyla Ellul düşüncesinde dua ve umut birbirlerinden beslenir. Ayrıca dua, umudun bütün imkansız düğümlerini çözer.[428]

Aynı zamanda umut, gerçeklikle bağlantılıdır. Umut, gerçeklikte özünü, gerçeklik umutta olasılıkları bulur. Ellul'e göre umut olmadan insan gerçeği değerlendiremez ve gerçeğe dayanamaz; kendine yalan söyler, gerçeği örtbas eder, onu göremez, ayırt edemez, başkalarına göstermeye çalışmaz ve yanılsamalara düşer. Nitekim gerçeğe bakmayan, en tehditkar yönleriyle gerçeği kabul etmeyen, çıkmazı ya da kaderi göremeyen insanın çıkış yolu bulması mümkün değildir. Bu noktada Ellul, *"büyük Evet (great Yes)"* cevabı yerine *"büyük Hayır"ı* ikame eder. İnsanın evet demesi, çevresine itaat etmesi demektir. Böyle bir durumda ortadan kaybolmuş ve bütün izleri silinmiş olurdu. Bu noktada insan soğuğa, açlığa, vahşi hayvanlara ve her türlü düşmanlığa karşı *hayır* demiştir: *"Hayır! Böyle olmasını reddediyorum. Evrenin soğuğunu, açlığını ve tüm tehlikelerini kabul etmeyi reddediyorum."* Ellul'e göre bunu diyen insan umutla olgunlaşır, harekete geçer ve kazanır. Aynı şekilde Ellul, teknik gerçekliğe de "büyük Hayır"la cevap verilmesi gerektiğini düşünür. Bu bağlamda gerçeklik, umuda anlam verir. Diğer türlü umut, idealizme dönüşürdü. Ellul açısından idealizm, "*tuzakların en kötüsüdür ve insan için en büyük tehlikeyi temsil eder*." [429]

---

[427] **A.e.,** s. 208.
[428] **A.e.,** s. 272–274. Dua bahsi üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Burada sadece umutla ilişkisine değinilmiştir.
[429] **A.e.,** s. 275–276.

Ayrıca teknik üretimin ve malların tüketiminin artışı Tanrı'nın ihtişamını görmeyi engeller. Diğer bir deyişle nesnelerin gelecek ihtimalleri ölür ve insanların umudu yok olur. Bu noktada insan, dünyanın zenginliklerini tüketmeden, sömürmeden ve yok etmeden faydalanırsa Rab'be doğru ilerlemiş olur. Aksi takdirde hem gelecek ihtimalleri hem de umut elimine edilmiş olur. Bu yolla insan teknik sorunu yeniden düşünmeli ve gerçek anlamını keşfedebilmelidir. [430] Ayrıca umut, açık ve kesin kabul edilen somut duruma meydan okumadır. Engellere *rağmen* çıkış yolunun varlığını bilmektir. Umut her zaman "ölüme *rağmen*" vardır; bu açıdan umut, "ölümün gerçeğine yalan söylemektir." Umut olmadan insan, boyun eğdiği gerçeği yalanlayamaz ve bunun ötesine geçemez.[431] Umut ve özgürlük arasındaki bağ sayesinde umut eden insan özgür bir insan gibi davranır. Nitekim umut, insana veya nesnel ilişkilere dayanmaz. Zira umut, "insanın Tanrı'nın kendisi için çalışmasına verdiği bir yanıttır." Ellul'e göre umut bu düzeyde olduğu ölçüde özgürlüğü ifade eder. Nitekim *"umut, insanın Tanrı'nın sevgisine ve lütfuna yanıtıysa, özgürlük de Tanrı'nın insanın umuduna yanıtıdır."* Diğer bir deyişle Tanrı sever, insan umut eder ve Tanrı özgürlük verir. Öte tarafta Ellul sadece özgür insanın umut edebileceğini köle için bir umut olmadığını belirtir. Dolayısıyla umut ve özgürlük arasındaki ilişki karşılıklıdır. Özgürlük, umuda anlam verir ve umudu ifşa eder. Bununla birlikte eğer *"kalpte umut olmasaydı özgürlük olmazdı."*[432]

2.4.2.2. Umudun Tesisinde İnsanın Bekleyişi

Vazgeçme Çağında Umut adlı kitabın önsözünde Ellul, "yine de, şimdiye kadarki tüm çalışmalarım ümitsizken, umut kendini gösterdi" der. Ona göre umut kendini yolun sonunda gösterdi. Yaşamaya devam ettikçe umut da insana doğru yaklaşır ve canlılığıyla her şeyi kuşatır. Bu noktada umut, ıstırap ve inancın tamamlayıcısı olarak karşılıksız verilen bir armağandır.[433] Ellul'e göre umut aslında Tanrı'nın eylemidir ve onun sevgisidir. Söz, harekete geçtiğinde umut olur. İnsan, gizli, saklı, fark edilmeyen ve belirsiz bir umut tarafından ileriye götürülür. [434] Bunun

[430] **A.e.,** s. 237.
[431] **A.e.,** s. 204.
[432] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 12–13.
[433] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. viii.
[434] **A.e.,** s. 223.

için insan eylemini yerine getirir, Tanrı ise o eyleme *"anlamını, değerini, etkinliğini, hakikatini, adaletini"* verir. Tanrı bunları sunmadıkça insanın eylemleri, değer ve hakikati koruyamaz. Bunun neticesinde insanın emeği, "hiçliğe girer", geriye hiçbir şey kalmaz. Bu noktada "Tanrı'nın kudretinin tecelli ettiği" doldurulamayan bir "gedik" açılır. Diğer bir deyişle Ellul zaviyesinden açılan gediği doldururken insanın eylemi olmazsa olmazdır, fakat tam olarak dolması için Tanrı'nın "öngörülemez ve karşılıksız armağanı"na ihtiyaç vardır.[435] Bu nedenle umutlu insan, gergin bekleyişe tabidir. Kendisine önerilen faydasız eylemleri reddederek bekler. Sessizliği ve eylemlerden kaçınmasıyla bütün güçlerini bekleyiş için kullanır. Nitekim bu bekleyiş olmadan hiçbir şey olmaz. Bundan dolayı *"tepelere dikilmiş, yardım bekleyen gözlerin şevkini, korkudan titreyen ve şafağı bekleyen bekçinin şevkini yaşamadan"* umut gerçekleşmez. Bu noktada Tanrı, vaatlerini "mekanik ve keyfi olarak" yerine getirmez. İnsanın karar verip o karar üzerine sebat etmesi ile yerine getirir. Vaat her zaman "bütün hayatını bu vaat üzerine bahse giren bir insanla bağlantılıdır." Diğer bir deyişle vaadin gerçekleşmesinin koşulu, insanın umut ettiği şey üzerine bahse girmesidir.[436]

Bu beklentilerde edilgenlik varsa ve umut "el-etek çekmenin, teslimiyetçiliğin bir bahanesi oluyorsa" ideoloji haline gelen bekleme şeklini alır ki burada umuttan söz edilemez. [437] Nitekim beklemek, harekete geçmekten daha zordur. Bu bekleyiş, "içi boş ve uyuşuk bir bekleyiş" değildir. İnsandan yorulmamayı ve her zaman haykırmayı talep eder.[438] Bu noktada umudun yapısı paradoksaldır. Edilgen bir bekleyişle ve imkansız koşulların zorlanması arasında yer alır. Fromm'un ifadelerini kullanacak olursak: *"Atlama anı geldiğinde sıçrayacak olan çömelik bir kaplana benzer umut."* Beklemek, henüz olmamış bir şeye hazır olmak ve gerçekleşmemesi durumunda umutsuzluğa düşmemektir.[439] Ayrıca Ellul, Tanrı'nın şafağı göründüğünde gecenin kaybolacağını anlatır: Tanrı'nın nuru ortaya çıkar ve "*yeryüzünü parlak bir elbiseyle giydirir, böylece yaşamın rengine bürünür.*" [440] Tanrı sessiz de olsa "boşluğun ve yokluğun ruhsal deneyimi" ortadan kalkmaz. Bu, şimdi geçilmesi gereken bir çöl

[435] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 78.
[436] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 261–262.
[437] Fromm, **Umut Devrimi**, s. 20.
[438] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 261.
[439] Fromm, **Umut Devrimi**, s. 23.
[440] Jacques Ellul, **On Freedom, Love, and Power**, Çev. William H. Vanderburg, Toronto, Buffalo, University of Toronto Press, 2010, s. 122.

olabilir.[441] Bu noktada bekleyen kişi yapacak başka bir şeyi olmadığı için bekleyen biri değildir. Aksine işi çok fazladır; kararını vermiştir ve bekleyerek onu sürekli yenilemesi gerekmektedir.[442] Bu açıdan beklemek Tanrı'nın gecikmesiyle, benliğin derinliklerinde parçalanmaktır. Aksi takdirde umuttan bahsetmenin bir anlamı kalmamaktadır.[443] Dolayısıyla bu çok kırılgan bir umut ama aynı zamanda inatçı ve yorulmak bilmeyen bir umut olmalıdır.[444]

2.4.2.3. Umudun İnanç Boyutu

Ellul umudun gerçekleştiğinin bir işareti olarak "saflık arzusu"nu dile getirir . "Kutsal ve kusursuz" olmak, "yaşama ve dirilmeye" doğru ilerlemek için "dünyanın lekelerinden" arındırılmak gerekir. Bu arındırma için dünyevi güçlerin reddine izin ve imkan veren umuttur. Tanrı'ya dönüş insanı özgür kılar, umut özgürlüğün kullanılmasıyla gerçekleşir ve bir geleceğin olduğuna, zorunluluktan kaçabilmeye ve yaşam alanının varlığına tanıklık eder. Bu boyutla insan bütün kanıtlara ve kesinliklere karşı umut eder. Umut, "görünüşe rağmen güzelliklere inanmaktır."[445] Fromm bu inanmayı yaşamın doğasını oluşturan unsur olarak görür, bu düşüncesini şu cümlelerle tasrih eder: *"Umut yok olduğunda, yaşam olgusal ya da gizil (potansiyel) olarak sona ermiştir. Umut, yaşamın doğasında, insan ruhunun dinamiğinde varolan bir öğedir. Yaşamın doğasını oluşturan bir başka öğeye çok yakından bağlıdır. Bu öge, inanç'dır."*[446] Bu yüzden olsa gerek Ellul de umudu, inancı uyandıran, teşvik eden, tanımlayan ve ona içerik veren bir tablo ile sunar. İkisi birlikte insan ruhunda var olur ve ona yaşam gücü verir. Umulan neyse inanılan odur. Bu sebeple inancın kök salabilmesi için umudun uyanık olması gerekir.[447] İnanç, insana yaşama devam etme imkanı verir, çünkü "oyun henüz bitmemiştir." Aşkın her an müdahale edebilir. Bireyi "kendini yaşayan bir insan olarak" oyuna sokabilir. Bu noktada inanç da umudu üretir. Bu üretim dışsal bir yaratıcı eylemidir. Ellul'e göre bunu kabul etmeyenlerin, teknikten

[441] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 122.
[442] **A.e.,** s. 282.
[443] **A.e.,** s. 264.
[444] Ellul, **Living Faith,** s. 250.
[445] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 17–18.
[446] Fromm, **Umut Devrimi**, s. 27–28.
[447] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 89.

başka bir geleceğin olmadığını ve bunun da insanın sonunu getirdiğini kabul etmekten başka seçenekleri kalmayacaktır.[448]

Bu noktada inanç, insana deliliğe ve umutsuzluğa kaymadan durumun ciddiyetiyle yüzleşme yeteneği, saflık ve dayanıklılık verir. İnsan ne kadar karanlıkta ve zorda olursa olsun, inanç onun gerçeği görmesine olanak sağlar. Böylelikle inanç, insanı her şeyi karanlığa boyamaktan, meseleyi umutsuz görmekten, çabaları küçümsemekten, gerçekliği anlamsızlığa, umutsuzluğa ve saçmalığa götürmekten kurtarır.[449] Umut, inancın içerdiği görünmez şeylerin sağlam ve güçlü gerçekliğini ortaya çıkarır. Tanrı'nın insana ve evrene yerleştirdiği işaretler ancak umut sayesinde görünür. Umut, inanç için geniş durumlar yaratır ve sınırlı durumları paramparça eder, hem şimdi hem de gelecekte olacaklara anlam verir. Bu yönüyle umut, inanca dair tek yorumdur ve zaman içinde yaşam tarzını biçimlendirir. Aynı şekilde umudun izin verdiği tek yaşam tarzı özgürlüktür. *İnsanı delile, güce, kontrollere ve gerçekliğe karşı özgür olmaya zorlar*. Dolayısıyla umudun inançla birliği özgür yaşamı ifade eder ve özgürlük, belirsizlik ve paradoksallığıyla uyum içinde şekillenir.[450] O halde umut, "Tanrı, Tanrı olduğu için; Tanrı, sevgi olduğu için" bir geleceğin olduğuna dair inançtır. Umut taşımak, gelecek tıkanmış, anlaşılmaz ve öngörülmez olsa bile yaşama cesaretine sahip olmaktır.[451] Bu noktada insanın kendisine gelen inanç ile çağrıldığı umut arasındaki "köprüyü, bağı, ilişkiyi" hissetmesi ve görebilmesi gerekir. Böylelikle gerçek anlamda özgürlüğü garanti edebilir. [452]

2.5. Hakikate İlk Adım: İnanç

Umut ve inanç arasında bir köprü, bağ ve ilişki olduğundan, bu köprünün insanı özgürlüğe taşıdığından bahsettik. Madem ki inanç olmadan özgürlüğe ulaşmak imkansız. O halde bu özgürlük için hangi Tanrı'ya inanılacak? Bütün inançlar özgürlüğe ulaşmaya vesile olabilir mi? Şüphesiz Ellul bu sorulara sadece "insanî anlamların ve insanî sistemlerin haricindeki Tanrı'ya"[453] inanılmalıdır diye cevap verecektir. Ellul'e göre tekniğin eleştirisini yapabilmek için tekniğin dışında olmak

[448] Ellul, **What I Believe**, s. 187.
[449] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 340.
[450] **A.e.,** s. 19.
[451] Ellul, **Perspectives on Our Age,** s. 89.
[452] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 166.
[453] Ellul, **İsa ve Marx,** s. 94.

gerekir. Bu noktada tekniğin dışında olan Tanrı'yı ve ona inanmayı teknikten "çıkış bulmak" için yol olarak görür. Zira teknik ne kadar ileri gitse ne kadar genişlere uzansa da, tekniğin haricinde olan aşkın bir bakış açısı insana, eleştirme ya da referans noktası sunabilir. Hayatın anlamı, "özgürlük arzusu ya da özgürlük hipotezi" varsa bunun temelinde Aşkın bir güç vardır. Bu Aşkın olan güç, kendini insanların anlayabileceği şekilde Söz'de ifşa eder. Ayrıca *"gerçekten aşkın olan ve sadece bizim tarafımızdan öyle olduğuna inanılmayan bir aşkın; insan zihninin veya kalbinin ürünü olmayan bir aşkındır; aksi takdirde, teknik sistemin kendisinin bir yansımasından başka bir şey olmayacaktır."*[454] Yine Ellul bu aşkınlığın bilinemeyen bir şey olmayacağından söz eder. Tekniğin özerk ve evrensel olmasına karşılık diyalektik bir hareket için aşkının kendini ifşa etmesi gerekir.[455] Buradan hareketle denilebilir ki: her şeyi kapsayan sistemin dışında kalan, dış gerçeklikte anlam aramak mümkündür. Bir eşi olmayan dış gerçeklik, "aşkınlığın" hakikatine sıkı bir şekilde tutunma şartıyla Tanrı'nın kendisidir. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, insanın yaşadığı dünyanın ve yaratılmış olan evrenin ötesinde ve ondan farklı olan bir gerçekliktir. Burada aşkınlık, "Bir" olarak kalır. Hakikat ve Bir olanın gerçekliği arasındaki özdeşlik, hakikati aramayı anlamlı, gerçekliği anlamayı ve onu değiştirmeyi mümkün kılar.[456]

Sözü edilen aşkına inanç var olduğunda umut her an güçlenir. Nitekim umutla beklerken karşılaşılan tavır hayal kırıklığı ve alay olacaktır. Bu hususta Ellul peygamber hayatlarından örnek verir. Söz gelimi Eyüp sabırla beklerken etrafındakiler bu tavrın *saçma* olduğunu, *yanlış* olduğunu ve Tanrı'nın asla *dönmeyeceğini* dile getirirler. Buna rağmen Eyüp bekler. Durumu değiştirmek için başka şeylere başvurmaz. Bu durumun Tanrı ile arasındaki mesele olduğunu bilir. O, "develerini ya da öküzlerini geri almak için haydutların peşine düşmez." Sorunun kökeni olmayan bu tür insanî tepkileri reddeder. Tanrı ile tatmin olana kadar bekler. Zira önemli olan Tanrı'yı beklemektir bundan dolayı faaliyet ve işleri bir tarafa bırakır.[457] Aynı şekilde Nuh'un kuru toprak üzerinde gemi inşa etmesi, inanmayanlara göre yapılacak bir sürü faydalı iş varken uğraşılan saçma bir işti ve gülünçtü. Fakat Nuh'un tutumu, Tanrı'nın

[454] Ellul, **What I Believe,** s. 182–184.
[455] **A.e.,** s. 46.
[456] Ellul, "Technology and the Gospel", s. 113.
[457] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 259.

Söz'üne verilen önem ve inançla açıklanabilirdi. Bu noktada sebat etmek, umudun bir yönü ve beklemenin bir niteliğidir.[458] Bu inanç, Saint Augustinus'un **İtiraflar** kitabında bahsettiği gibi aydınlık getiren lambadır: Augustinus her gün insanlar tarafından "Senin Tanrı'n nerede?" sorusuna maruz kalır. Bunun sonucunda Augustinus, "Tanrı'm neredesin? Söyle neredesin?" diye Tanrı'ya yakarır. Bu esnada geceyi aydınlatan bir ışık olarak inanç Augustinus'a cevap verir: "Rabb'ine güven, onun Söz'ü senin yolunu aydınlatan lambadır."[459] Ellul zaviyesinden Tanrı, lütfuyla özgürlüğü yayar. Fakat Tanrı'nın özgürlüğü yayması "çözüm dağıtan bir makine" olmasından kaynaklanmamaktadır. İnsanın bir çıkış yolu bulabilmek için Tanrı'nın yolundan gitmeye ihtiyacı vardır. Tanrı kaybedenlerin sığınağı, sihirbaz ve yahut karanlıktaki aydınlık patlaması değildir. Tanrı ne kadar gizli ve muğlak olsa da bir çıkış yolu ve çözüm sağlayacak ışığı bulmak, Tanrı'nın aydınlığı ile mümkündür. Tutsaklıktan özgürlüğe, yeni başlangıçlara, risk ve sorumluluk almaya Tanrı'nın ışığıyla varılır. Bununla birlikte Ellul için insan, "anı yakalamalı ve risk almalıdır." [460]

Peki Tanrı'ya inancın kaynağı nedir? Tanrı'ya inanç, insana nasıl gelir? Ve yahut bu inancın bir yerden gelmesi gerekir mi? İnsan bu inanca kendisi ulaşamaz mı? Blaise Pascal (1623-1662), **Düşünceler** adlı kitabında imanın Tanrı'nın bir lütfu olduğundan bahseder ve şu cümleyi yazar: "*Onun uslamlama ve akıl yürütme ile elde edildiğini söyleyenler olursa inanmayınız*."[461] Ellul Pascal ile hemfikir gözükür: "İnanç insanın işi değildir". Ve hiç kimse kendi başına ve kendi iradesiyle "inanç sahibi olmaya" karar veremez. Aynı şekilde hiç kimse kendini inanç dairesine sokamaz. Ellul zaviyesinden bu, ancak "Tanrı'nın karşılıksız armağanı"yla meydana gelebilir. Bu noktada Ellul, İncil'den şu pasajları iktibas eder: "*İman yoluyla, lütufla kurtuldunuz. Bu sizin başarınız değil, Tanrı'nın armağanıdır*." (Efesliler, 2:8-9) Bu pasajdan anlaşılacağı üzere kimse kendi kendine inanç sahibi olamadığı gibi kendi kendine kurtulması da mümkün değildir. Bundan dolayı kendisine gönderilen lütfu reddetmemeli ve Tanrı'nın kendisi için belirlediği yollardan yüz çevirmemelidir. Bununla birlikte Ellul kimsenin verilen lütfu ortadan kaldırmaya gücünün

[458] **A.e.,** s. 266.
[459] Saint Augustinus, **İtiraflar**, Çev. Dominik Pamir, İstanbul, Kaknüs, 2016, s. 308–309.
[460] Ellul, **Living Faith,** s. 189.
[461] Blaise Pascal, **Düşünceler**, Çev. Fethi Yücel, Ankara, Fol, 2019, s. 78.

yetmeyeceğini söyler. Her ne kadar birey lütuftan kaçmaya, lütfu reddetmeye ve yahut itaatsizliğe karar verse de Tanrı'nın sabırlı ve sadık olması neticesinde bir gün bu lütfa yönelecektir.[462] Özetle denilebilir ki; "*Özgürüz çünkü hayatımızın her anında hem yargı hem de lütuf altındayız.*" [463]

2.5.1. Şüphe ve Kesinlik Arasında İnanç

Önceki başlıkta (2.4.2.3.) inancın umuda verdiği güç analiz edilmişti. Bu analizden yola çıkarak insanın ümitsiz olması ile Tanrı'dan kopma arasında ilişki olduğu söylenebilir. Zira umut, Tanrı'ya inançla var olur. Bununla birlikte Ellul bu ilişkinin kanıtlanamayacağını söyler. Zira bu ilişkinin kanıtlanması demek, ilişkinin *hakikat ve özden mahrum kalması*, "ölü bir nesne olması" ve *işe yaramaz* hale gelmesidir. Kanıt ne kadar kesin ve mutlak olursa bu ilişki o kadar yanlış ve aldatıcı olur. Ayrıca hem umudun hem de inancın ne zaman geleceği ve insanın onları kabul edip etmeyeceği meçhuldür.[464] Ellul'ün terminolojisiyle: "*Tanrı'nın ne yaptığını açık bir biçimde görüyor olsaydık, inancın ne manası olurdu? Tanrı tıpkı madeni parayla çalışan bir makine gibi kendisinden istediğimiz her şeye anında yanıt verseydi, umudun ne manası kalırdı? O zaman O, Tanrı olur muydu*?" [465]

İnsanın *"sanatları ve bilimleri yaratması, ordular yetiştirmesi, iletişim araçları icat etmesi, sermaye harcaması, yollar inşa etmesi"* gerçek amacı yerine getirmediği takdirde "nihilist hale gelen sahte bir iyimserlik" meydana getirir. Ellul'e göre insan doğasının "aydınlanmış bilinç" boyutu vardır ve bu boyut sayesinde toplumun yeniden düzenlenmesi mümkündür. Nitekim manevî gerçeklik maddî gerçeklikle düzenlenemez. Dolayısıyla "bugünün ezici tekniğine" nüfuz edip onun dönüşümünü sağlayacak güç *"insanda meyve veren ama onun ötesinde ortaya çıkan belirleyici bir güç*"tür.[466] Fakat sözü edilen bu gücün duyularla bulunmadığının ve kesinlik derecesinde olmadığının altı Ellul tarafından özellikle çizilir. Bu bahiste inançla ilgili şu alıntıları nakledebiliriz: "*O her zaman insanın içinde, varlığının "en*

[462] Jacques Ellul, **An Unjust God?, A Christian Theology of Israel in Light of Romans 9-11**, Çev. Anne-Marie Andreasson-Hogg, Oregon, EPUB: Cascade Books, 2012, s. 39–40.
[463] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 10.
[464] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 159.
[465] Ellul, **İsa ve Marx**, s. 94.
[466] Christians, "Jacques Ellul's Concern With The Amorality Of Contemporary Communications", s.14.

derinlerinde ve en üst bölgelerinde"" [467], "*Tanrı'yı duyumsayan akıl değil kalptir: İşte imanın bize öğrettiği şey*."[468] ve inanç ancak *"duyulan ilgi dolayısıyla gösterilebilir, düşünce işlemiyle aydınlatılabilirdir ya da çağrışım yoluyla anımsatılırdır."*[469]

Ellul düşüncesinde de inanç ile kesinlik arasında bir çelişki olduğunun altı çizilir. Ellul şu soruyu sorar: "*İnanç ile mutlak kesinlik arasında temel bir çelişki olduğunu nasıl görmezsiniz?*" Ve bu düşüncesini şu örnekle tasrih eder: Masanın üstündeki vazoda bir çiçeğe elini uzatıp onu tutabildiğinde bu kesinlik düzeyine kavuşur. Fakat orada inanca yer kalmaz. Bununla birlikte Ellul böylesi kesinliğin olduğu bir yerde inanca gerek olmadığını da belirtir. Zira ona göre inanç, "*yalnızca belirsiz, kırılgan, olasılık dışı şeylere yöneliktir*." Ve ekler: "*İnanıyorsam, bunun nedeni, inandığım şeyin gerçekleşeceğine dair hiçbir kanıtım, güvencem, hiçbir garantim olmamasıdır. Kesin şeylere gelince, onlara inanmama gerek yok*." Zira inancın ortaya çıkacağı en güçlü zemin "olanaksız olan, ölçülemez olan"dır. Ellul inancın muğlaklığını tespit etmeye çalışırken insanı harekete geçirenin de öteye geçme düşüncesi, bilinmeyene doğru ilerleme ve daha önce kimsenin hak iddia etmediği bir yere gitmenin içerdiği bu muğlaklık olduğunu düşünür.[470] Bununla birlikte bu muğlaklık, inanan insan için en ileri düzeyde bir kesinliği de içinde barındırır:

> "… iman yoluyla, görme duyusunun gerçeklik alanında bize verdiği kesinlikle mukayese edilebilir en yüksek düzeyde ve tam bir kesinliğe ulaşabileceğimizi söyler. Görülemez şeyleri görmek, gerçekliğin kavranışı gibi bir kavrayışa, bir kesinlik ihtimaline, bu tür şeylerin varoluşunun garantisine sahip bulunma anlamına gelir; tıpkı görülebilir şeylere baktığım zaman onların varoluşlarından, renklerinden, ve mesafelerinden (görme duyum yoluyla) emin olduğum gibi."[471]

Paul Ricoeur **Başkası Olarak Kendisi** adlı yapıtında tanıklığı anlatırken bunun bir tür inanış olduğundan söz eder. Fakat bu inanışın, episteme'den daha güçsüz olduğu anlamına gelmediğinin altını çizer. İnanış ". . . olduğu inancındayım", tanıklık ise "...'ya inanırım" şeklinde ifade edilir. Dolayısıyla inandığına tanıklık, şahidlikle bağlantılıdır. Ricoeur, *düşünüm-analiz, kendilik-aynılık ve kendi-başka* şeklinde üç tabakadan oluşan bir diyalektiğe ait olan inançtan daha güçlü bir episteme olmadığını

[467] Augustinus, **İtiraflar**, s. 51.
[468] Pascal, **Düşünceler**, s. 78.
[469] Karl Jaspers, **Felsefe Nedir?,** Çev. İsmet Zeki Eyüpoğlu, İstanbul, Say Yayınları, 2001, s. 119–120.
[470] Ellul, **Living Faith,** s. 28.
[471] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 396.

belirtir. Ayrıca inanma faaliyetinin her şeye rağmen bir çeşit güvenme olduğuna değinir. Ve ekler: "*Bu bakımdan, tanıklık hem bu garantiden hem de ona ait olan aşırı-kesinlikten (hypercertitude /hypercerteainty) yoksundur*."[472] Aynı şekilde Pascal'ın duyuların üstünde olarak tasvir ettiği inanç, "duyuların bilmediği şeyleri bize bildirir."[473] Buradan hareketle denilebilir ki: İnanç, "zayıf bir inanma ya da bilgi biçimi değildir." İnanç, kanıtlanmamış şeye, olasılığa inanmaktır. Fromm'un terminolojisiyle "gebeliğin farkına varmaktır." Gerçek olan fakat henüz doğmamış olan hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bununla birlikte geleceğe dair kehanette bulunmaktan ziyade, "şimdiki zaman'ın gebelik durumundaki görüntüsüdür." İnanç, olasılık hakkında kesin tahmin olarak emin olmak değildir: "*Çocuk, gelişmemiş olarak doğabilir; doğum sırasında ölebilir; yaşamının ilk iki haftası içinde ölebilir*." Fromm'un inancın paradoksu olarak tasrih ettiği bu durum, "kesin olmayışın kesinliğidir." [474]

Ellul de "hiçbir kanıt ya da ispat, güven ve inancın yerini alamaz" düşüncesiyle yola çıkarak araştırma ya da rasyonel düşüncelerin, "*şüpheleri susturmayı ya da düşmanlar arasındaki çatlağı iyileştirmeyi başaramadı*"ğını söyler. Ellul'ün zaviyesinden bu boşluğu ancak inanç doldurabilir. Zira "*İnanç olmadan, aklın ve kanıtın (asla yeterince güçlü olmayan) kupkuru, solduran atmosferinde yaşıyoruz."* Ve bilim ne kadar güçlü ve kesin olursa olsun, "*hiç kimse bu sert, katı iklimde, soyut deneyimin ve anonim kodların nadir bulunan havasında*" yaşayamaz.[475] İnanç içerisinde "inanılmışlığın verdiği güce karşın, bilinmeyenin sallanışı içinde" kalmak lazımdır.[476] Buradan hareketle Ellul şu örneği verir: *"Mümin olmak, bir kaleye yerleşip düşmanlarını duvarlarının arkasından yenmek değildir."* Aksine inancı kendisine bir şeyler katan bir mümin olmak, *"en savunmasız duruma düşmek, en hassas dengede asılı kalmak, kendini her yönden saldırılara maruz bırakmak anlamına gelir."*[477]

2.5.2. İnancın İnananı Diriltmesi

[472] Paul Ricoeur, **Başkası Olarak Kendisi**, Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, ©1990, s. 28-29.
[473] Pascal, **Düşünceler**, s. 77.
[474] Fromm, **Umut Devrimi**, s. 27–28.
[475] Ellul, **Living Faith,** s. 20-21.
[476] Jaspers, **Felsefe Nedir?**, s. 119–120.
[477] Ellul, **Living Faith**, s. 29.

Ellul **Teknoloji Toplumu**'nda yeni dünyada teknik üzerinde hareket imkansız göründüğü için insanın durumuyla ilgili insanî tekniklerin[478] ortaya çıktığından söz eder. Ve bu tekniklerin ortaya çıkışını anlattığı bölümde şu soruları sorar: *"Bizatihi insan üzerine harekete geçmek mümkün değil midir? Direnmesine yardımcı olmak? Belki onu korumak, onu kesinlikle eğitmek?*"[479] Ellul açısından bu tür tekniklerin çıkış nedeni her ne kadar bu sorular olsa da bunlar tekniğe karşı gerçek bir harekete geçme, direnme tarzı değildir ve insanı korumazlar. Aksine insanı daha çok tekniğe alıştırdıklarını "Tekniğin Felsefi Etkileri" başlığında incelemiştik. Peki Ellul düşüncesinde insanı gerçekten diriltecek, harekete geçirecek, koruyacak ve ona direnme gücü verecek bir zemin var mıdır? Bu soruya cevap vermek için kalkış noktası öncelikle sahte inançları bir kenara bırakabilme düşüncesi olacaktır. Ellul **Krallığın Sahte Varlığı**'nda kurulan dünyada eserlerin maddîliği kabul edilse bile dinsel ya da kutsal alana dair benzeşimlerin ortadan kaldırılması gerektiğinin altını çizer. Bu tasarıyı manevî mücadelenin şartı olarak gören Ellul İncil'den şu pasajı nakleder: *" 'Tanrımız Rab, neden bize bütün bunları yaptı?' diye sorduklarında, şöyle yanıtlayacaksın: 'Beni nasıl bıraktınız, ülkenizde yabancı ilahlara nasıl kulluk ettinizse, siz de kendinize ait olmayan bir ülkede yabancılara öyle kulluk edeceksiniz.' (Yeremya/5:19)"* Bu çerçevede dünyada Tanrı'dan başka şeylere tapınma, aslında Tanrı'yı bırakmanın sonucudur. İnsan, onu tutsak eden kutsaldan kurtulup gerçek Rab'bine döndüğünde "dünyaya karşı varlık" olma eylemini gerçekleştirebilecektir.[480]

Bireysel ruhların korunması, insanın yaşayabileceği bir ortam üretmesi için gereklidir. Diğer türlü varolmaya devam etseler bile insanı insan yapan özü kaybetmiş olacaklardır. Bu tür sahteliğe yönelmelerin insanın yaşam gücünü azaltmasına Ellul'ün şu örneği verdiğini görürüz: insanlar "ilave işkenceler olmadığı zaman bile toplama kamplarında yaşayamazlar."[481] Bundan dolayı her türlü sahte ve yanlış inanç, direnç gücünü azaltacaktır. Bununla birlikte inancın bilinçsizce tahrif olmaması ve hakikate

[478] Sözü edilen insanî teknikler; eğitim, rehberlik, propaganda, eğlence, spor, tıp. Bu tezin birinci bölümünde 1.3. Tekniğin Felsefi Etkileri başlığı altında bu tekniklere değinilmiştir. Bu tür teknikler hakkında daha fazla bilgi için Bkz: Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 337-403.
[479] Ellul, **Teknoloji Toplumu,** s. 353.
[480] Ellul, **False Presence of the Kingdom**, s. 203–204.
[481] Ellul, **Teknoloji Toplumu**, s. 413.

ulaştırması için bencil çıkarlardan uzak durulması gerekir.[482] Bu yüzden olsa gerek **Özgürlük Etiği** adlı eserinde Ellul şu ifadeleri kullanır: "Hem kendim hem de başkaları için durmadan mücadele etmeliyim."[483] O halde denilebilir ki mücadele için güç verecek olan hakiki inanca ulaşmak gerekir. Bunun için de bencil çıkarların terk edilmesi, dolayısıyla başkaları için de mücadele etme gücünü göstermek gerekecektir. Bu yüzden mücadele için inancın gereği olan sevgi, hayati bir role sahiptir. Zira sevgi, güç ve iktidarın karşısında yer alır.[484] Ellul içinde bulunulan baskı, güç, sefalet zincirini kırmanın yolunda, Tanrı'nın sevgisine inanmanın merkezi bir rol üstlendiğinden bahseder.[485] Bu anlamda sevgi inancın da bir koşuludur. Bunlar olmaksızın bireyin hayatı zedelenir. Zira iman, bireye yüzleşmek ve direnç için eleştirel güç verir. Mücadele için gerekli çabayı gösterebilmek imanın yardımıyla imkan zemini kazanır.[486] Özetle kalpten gelen eylem her zaman inancın ürünüdür, mitlerin, propagandanın ve yahut "Mamon"un değil.[487] Nitekim Mamon'a bağlanmak, dünyevi şeylerin insan hayatının merkezi ve amacı haline gelmesi demektir. Aksine Tanrı'nın kendine yönelik bağlılığı emretmesi, bu bağlılığın diğer insanlara hoş gelen taleplerin ötesine geçmeyi beraberinde getirmelidir. Diğer türlü Mamon, "*insan bedenine kancalarını takarsa onu sürükleyerek istediği yere götürecektir*."[488] Böylelikle insanın eylemlerinde bir dirilik söz konusu olmayacaktır.

Bu düşüncelerden hareketle Ellul, içkin olan "manevî bir devrim"in yeniden kazanılmadığı bir dünyanın kaybolacağından söz ederek[489] inanç ve dinin oynayacak bir rolü olup olmadığını sorar. Ve yanıtlar: *"...modern insanın şiddetli bir şekilde hissettiği yalnızlığa bir tepki, çağdaş toplumdaki durumumuzun panik ve ıstırabına bir sığınak, bilimin her şeyi çözememesini telafi etme"* gibi bilim, teknik ve mantığın anlam veremediği sonuçları insana kazandırır.[490] Bu bağlamda "İnsanlığın hayatına

[482] Alan A. Godlas, "İslam'da ve Batı'da Teknoloji: Dikkatli Tüketmek Gadamer'in Hermenötik Anlayışı ve Duygusal Zekâsı", **Teknoloji ve Değerler**, ed. Alparslan Açıkgenç, İstanbul, UTESAV, 2017, s. 13–14.
[483] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 50.
[484] Ellul, W**hat I Believe,** s. 151.
[485] Ellul, **Money and Power**, s. 108.
[486] Menninger, "Politics or Technique? A Defense of Jacques Ellul" s. 125.
[487] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 60.
[488] Hakan Olgun, **Tuz ve Işık**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2016, 2. Baskı s. 152.
[489] Ellul, **Presence in the Modern World,** s. 58.
[490] Ellul, **The New Demons**, s. 129.

yayılan manevî çekirdeği"n bulunması gerektiğini söyler,[491] inancın devrimci olması gerektiğini düşünür ve buna şu cümleleri ile değinir: "*İnanç, devrimci değilse, yani mevcut duruma sürekli meydan okumuyorsa, sürekli bir maya olarak iş başında değilse, yaşanmaz.*" Yani inanç bir topluma yerleştiğinde yerleşik olanları değiştirecek gücü beraberinde getirmelidir.[492] Nitekim inanç, özgürlüğe giden yollar inşa eder ve "zamanın çılgın tehlikelerine" yanıt verir. Bundan ötürü Ellul düşüncesinde inanç olmadan özgürlük gerçekleşmez, gerçekleşse dahi bir anlamı olmaz.[493] Zira ona göre, insanın "tek, nihayet, vazgeçilmez" özgürlüğünü inanç ve din üstlenmektir. [494]

Bu bahsi Ellul'ün şu düşüncesini kullanarak açabiliriz: Ellul meseleyi bir makineye kıstırılmış parmak gibi görür. Bir mucize dışında beden, makineye doğru çekilmesin diye eli feda etmek gerekebilir. Bu noktada Ellul inancın geleceği öngörmede "matematikten daha büyük yetenek sunduğunu" savunur. Zira inanç *"zihni özgürleştirir ve neler olabileceğine dair net bir görüşe sahip olmasını sağlar. İnanç, herhangi bir uçup giden "ilham"ı ilan eden saçma bir aydınlanma değil, peygamberlik niteliğinde bir tutum gerektirir."* İnanç, içeride gizlenmeye, korkacak hiçbir şeyi ve karamsar bir anlayışı olmayan aksine her zaman iyimserliğiyle öne çıkan saf görüdür. Bu nedenle inanç, "*güçlerin, kuvvetlerin, araçların, girişimlerin ve bilgilerin çoğalmasıyla karşı karşıya olduğu için olası felaketleri açıkça görebilir*." Ve gördükleri hakkında açıkça konuşabilir. İnanç, insanlar arasında korku ve panik yaymak için değil, aksine "*ölümcül tehlikeler yaratmadan nelerin başarılabileceğine dair makul bir değerlendirme*" noktasına getirmek için bunu yapar. [495]

Ancak Ellul inancın karşısına eylemi koyan ve yahut son anı korkuyla bekleyen kör inançlara karşıdır.[496] İnanç arada olmalıdır: "…*bir dilenci gibi elini uzatmak, bir parça hakikat için yalvarmak*" sınırları zorlamak, ne açgözlü ne de umursamaz olmaktır. Bu minvalde inanç, varlığını kanıtlayamadığın bir dünyaya elini uzatarak belirsizlikten kendini kurtarmaktır.[497] Bu ikisi arasındaki bir inanç ve Aşkın bir

[491] Christians, "Jacques Ellul's Concern With The Amorality Of Contemporary Communications", s. 13.
[492] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 416.
[493] Ellul, **Living Faith**, s. 256.
[494] Ellul, **The New Demons,** s. 228.
[495] Ellul, **Living Faith**, s. 224–225.
[496] Menninger, "Politics or Technique? A Defense of Jacques Ellul", s. 17.
[497] Ellul, **Living Faith**, s. 42.

Tanrı'nın var ve insanlarla iletişim kuruyor olması sayesinde tekniğin belirleyici güçleri etkisiz hale gelir. Sözü geçen iletişim, "insanlığın manevî güçlerin elinde olduğunu" imanın mesajıyla iletir[498]: "…*sevindirici haberin duyurulması için, tüm insanlar selamet ve dirilişin iyi haberini işitsinler diye*."[499]

İnsanın gerçeklikten ayrılmasından hakikatle bütünleşmesine kadar olan serüveninde görüldüğü üzere, eğer Ellul'ün yalnızca birinci bölümdeki düşünceleri ele alınırsa insanın, kendi özünü, varlığının anlamını unutmuş bir şekilde gölgeler arasında yaşamaya devam etmesi gerekecekti. Oysa bu düşünce insanın hem maddî hem de manevî varoluşuyla çelişir. Diğer tarafta insanın kesin bir şekilde yapay mağaraya hapsolması, Ellul'ün kesinliğe, açmaza, çözümsüz olana karşı eleştirileriyle uyuşmazdı. Fakat insanın içinde bulunduğu durumun farkına varması, önce umutsuzluğa düşmesi, ardından umut ve inanca sarılması özgürlüğe giden yolları açar. Aksi takdirde zaten farkına varmadığı tehlikeler içinde yaşamına devam edecektir. Bu sebeple Ellul'ün eleştirel düşüncelerinin gayesi zorunluluğun özgürlükten ayırt edilmesini ve özgürlük üzerinde düşünmeye başlanmasını sağlamaktır. Bu gayenin zemininde ise özgürlüğün habercisi olan umut ve inanç güçlü bir yere sahiptir. Nitekim öteye geçmek, sınırı aşmak ve müjdenin işitilmesi bunlarla mümkün olur. O halde kendisine ulaşmak için bilinç/farkındalık, umut ve inancın bir araya gelerek zemin oluşturduğu ve işitilmesi gerekli olan bu söz nedir? Müteakip bölümde hakikat alanında bir özgürlük tasavvuru olarak bu söz araştırılacaktır.

[498] Vanderburg, "Can a Technical Civilization Sustain Human Life?", s. 97-98.
[499] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HAKİKAT ALANINDA ÖZGÜRLÜK TASAVVURU

Ellul, iki evren ve bu evrenlerde iki farklı bilgi/referans düzeni olduğundan söz eder. Bunlardan bir tanesi birinci bölümde ele aldığımız etrafımızı saran somut referanslar, diğeri konuşma evreninde "yeşeren" referanslardır. Konuşma evreni bizim tarafımızdan kurulan ve sözlerimizden neşet eden bir evrendir. Bu evren sayesinde yaşadığımız gerçekliğin ötesine geçebiliriz. Ellul "sürreal, meta-reel veya metafizik" olarak adlandırılan ve yaratma kapasitesi ile ilgili olan bu evreni hakikat diye isimlendirecektir.[500] Birinci Bölüm altında Gerçekliğin içkin, fiziksel ve deneysel olduğu ele alınmıştı. Buna mukabil Ellul düşüncesinde Hakikat; *aşkın, metafizik ve ahlakîdir*. Bu doğrultuda gerçeklik, *görsel imgelerle*; hakikat ise *kelimelerle* ilişkilidir.[501] Ellul'ün düşüncesinde görme lanetlenmiş ve yahut kötü değildir. O, sadece görme faaliyetinin hakikat alanına girmemesi gerektiğini düşünür. Ellul zaviyesinden görme, gerçeklik, faydalılık ve güçle ilişkilidir. Bu nedenle görme, ruhsal alana ve yahut hakikat düzenine girme talebinde bulunduğunda ve girmeye çalıştığında lanetli hale gelecektir.[502] Yalnızca kelimeler, ses ve kulak ile hakikatin alanına ulaşmak mümkündür. Bu alana ulaşınca insan gerçekliği kritik edebilir, ahlakî standartları gerçekliğe uygulayabilir ve gerçeklikle hakikat arasındaki diyalektik ilişki sayesinde var olan gizli Tanrı'ya yaklaşabilir. [503]

Ellul zaviyesinden hakikat bir denge görevi üstlenir. Bu alan aşkın ve Mutlak Öteki'nin alanıdır. Gerçeklik ve hakikatin farkı şu noktada ortaya çıkar: Gerçeklik insanı sınırlandırırken, hakikat tamamen sınırsız ve özgürdür. Bu karşıtlıkla iki alan sürekli diyalektik gerilim içindedir.[504] Dolayısıyla görme ve işitme birbirlerinin mütemmimi olmasıyla ayrılamaz iki alandır. Ellul'ün onları ayırması sadece temel bir farklılıktan kaynaklanır ki bu farklılıkların bir araya gelmesiyle "insanın biricikliği" ortaya çıkar. Karşıtlıkları zaman-uzay ve hakikat-gerçeklik arasındaki ayrımla ilişkilidir. Bundan yola çıkarak Ellul, tekniğin de etkisiyle modern dönemin "en büyük

[500] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 59.
[501] Van Der Laan, "Language and Being Human in Technology", s. 243.
[502] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 132.
[503] Raymond Gozzi, "Jacques Ellul on Technique, Media, and the Spirit", 1/8, 2000, s. 89.
[504] Van Vleet, Jacob E., **Dialectical Theology and Jacques Ellul**, s. 208.

günahını" gerçekliğin hakikatle karışıtırılması olduğunu ifade eder. Yani gerçeğin hakikat ile aynı şey olduğuna inanmak en büyük problemdir. Zira hakikatin, "bilimsel biçimde ölçülebilir, pragmatik olarak değiştirilebilir" olan ispatlanır gerçekliğe indirgenmesi ve gerçekliğin hakikati içerdiğine inanmak, gerçeklik dışında bir şey olmadığını kabul etmektir. Bu durumda Öteki hiçbir şekilde varolamayacaktır.[505] Diğer bir deyişle insanın ontolojik olarak yukarıda olan ile aşağıda olanı eşitlemeye çalışması yani mutlak olanı sınırlı ve geçici hale; sınırlı ve geçici olanı mutlak hale getirmesi onun en büyük hatasıdır.[506] Buradan hareketle bir özgürlük tavavvuru inşa edilmeye çalışıldığında, yalnızca hakikat alanında inşa edilebilecektir.

3.1. Hakikat-Özgürlük İlişkisi

İnsan, ontolojik olarak makine gibi kendinden daha aşağıda olan bir şeye bağlandığında kendini bulamaz. Kendini bulmak için kendinden daha yüksek bir varlığa ve değere tutunması gerekir.[507] Ellul'e göre "insanlığın hayatına yayılan manevî çekirdeği" bulmamız gerekmektedir. Yoksa "araçlarımızın hevesine" ya da "ölümün kısırlığına" mahkum kalmaktan başka şansımız olmaz. Bu noktada Ellul, araçların zafer kazandığı bir dönemde, insanın ruhundaki canlılığın devamı ve ahlakî duyguların gelişmesi için dinin gerekli olduğu üzerinde durur. İnsanlık tarihi boyunca din dikkatini, bizi teknik varoluşumuzdan tek başına ayırabilecek güçte olan inanç, nihailik, temel, bağlılık ve zorunluluk sembollerine odaklamıştır. Bu nedenle, Ellul'e göre değerler ile kutsal arasındaki bağ çok güçlüdür.[508]

Ellul özgürlüğü, "her şeyin içinde geliştiği ve büyüdüğü iklim" olarak tanımlar. Özgürlük bütün eylemlerin anlamı ve her şeyin kendisine göre ayarlanacağı kaidedir. Bu yüzden Ellul özgürlüğü bir şeyin parçası olarak görmez. Her zaman asli olan özgürlüktür.[509] Bu minvalde hakikat, insanı "*gerçeğe götüren, yanıltıcı yargıları yok eden*" umuttur. Hakikat aracılığıyla özgürleşen insan, içinde bulunduğu durumdan,

[505] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 67.
[506] İbrahim Kalın, **Perde ve Mânâ, Akıl Üzerine Bir Tahlil**, Çev. Ali Sebetçi, İstanbul, İnsan Yayınları, 4. Basım, 2021, s. 51.
[507] İbrahim Kalın, **Açık Ufuk, İyi, Doğru ve Güzel Düşünmek Üzerine**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2021, s. 172.
[508] Christians, "Jacques Ellul's Concern With The Amorality Of Contemporary Communications", s. 13.
[509] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 104.

onu şaşırtan, aldatan her türlü mitlerden ve yapay kutsallıktan kurtulabilir. Çünkü hakikat aşkın olandan, insanî zemine iner. Ellul bu sebeple kutsal yazıların insanı mevcut durumdan ve yabancılaşmadan arındıracağını ifade eder.[510] İnsanın nihai hedefi, hayatın anlamı, istikameti ve gayesi ile ilişkili herhangi bir şey Hakikat alanına aittir. Bundan ötürü Ellul, insanın kendi hayatıyla ilgili sorular sorduğunda aslında hakikat sorusuna yöneldiğini söyler.[511] Nitekim insan kendini bulduğunda, benliğinin daha yüksek bir gerçekliğin parçası olduğunu anlar, varlığını keşfeder ve Rabbini bulur. Rabbini bulan kişi her türlü "*sonlu, fani, maddî ve denî kaydın ötesinde*" aşkın ve sonsuz hakikat ışığıyla aydınlanarak özgür olur. Varlık bilinci var olmayı öğretirken; özgürlük, bu yolun bir nimeti olarak insana verilir: [512]

> "Hakikat, sonunda insanlığa hayatın anahtarını verecek, acılarını hafifletecek ve "Nereden geliyorum, nereye gidiyorum?" sorusunun nedenini ve cevabını sağlayacaktır. Hakikat bize bir cevaptan daha fazlasını, sonunda sevinç dolu huzurumuz olacak şeyin dolaysız vizyonunu verecektir. Fakat bu hakikat, bu kadar karmaşıklığın, bu kadar gürültünün, belirsizliğin ve yanlış anlamanın göbeğinde, iletilen bir söz olarak yalnızca belli belirsiz işitilmiş olabilir. Bu temelde söz geçici olduğu için, asla saklanamadığı için ve en iyi durumda konuşulduktan sonra hatıraya dönüştüğü için böyledir. Ancak, hatıraların nasıl modalarının geçtiğini ve nasıl güvene layık olmadıklarını kim bilmez?" [513]

Hakikat asla evrime uğramaz ve güncel moda ve vehimlere uysun diye çarpıtılamaz. Bu noktada hakikatin mesajını işitebilecek değer ve yeteneği kişinin kendine kazandırması gerekir.[514] Horatius'un "Bilmeye cesaret et. (Sapere aude)" sözü, aslında insanın hedefine giden yolda azim ve sebat göstermesinin gerekliliğini teyit etmektedir. Bu sözü, Horatius, karşıdan karşıya geçmek için derenin kurumasını bekleyen bir adam için söyler. Derenin kurumasını beklemek, karşıya geçmek için hiçbir fayda sağlamadığı gibi vakit kaybetmesine sebep olacaktır. Bu yüzden bilmek ve bir yol bulmak gerekir. Hakikate ulaşmak için çabalamak, geri durmamak; azimli olmak, yarıda bırakıp kaçmamak; ayağa kalkmak ve yürümek, oturmamak gerekir.[515] Zira hakikat, yerin altında da olsa bir nehir gibi sürekli akar ve hakikat, bir nehirden daha görünmez değildir.[516] Bu noktada hakikat şimdi ve burada ortaya çıkar.

---

[510] Ellul, **False Presence of the Kingdom**, s. 206-207.
[511] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 68–69.
[512] Kalın, **Açık Ufuk**, s. 175.
[513] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 369–370.
[514] Seyyid Hüseyin Nasr, **İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı**, Çev. Ali Ünal, Cem Yavuz, İstanbul, İnsan Yayınları, 9. Basım, 2019, s. 82.
[515] Kalın, **Perde ve Mânâ**, s. 23.
[516] Ellul, **Anarşi ve Hıristiyanlık**, s. 16.

Özgürlük, Tanrı'nın merhameti ve O'nun sözünde durması şimdi için geçerlidir. *Hic et nunc*: Tanrı da özgürlüğü, şimdi ve burada insana verir.[517] Bu özgürlük sevgiye ve aşka yönelik olması itibarıyla aslında başkaları adınadır. Başkalarına eziyet ve yalandan ziyade başkasının ezilmeyeceği ve ihmal edilmeyeceği bir saygıya bağlı, "karşılıklı bir hakikatin çiçek açabileceği topraktır."[518]

Söz, hayatın şimdiki anında yerini alır ve unutulduğunda bile hayattaki izi kalıcıdır. Fakat etrafımızı saran gerçeklik sürekli akış halindedir. *"Her şey akar*[519]*: panta rhei"* Tıpkı Heraklitos'un (M.Ö. 580-480) nehir alegorisinde olduğu gibi, nehir hızla uzaklaşır asla geri dönmez. Gerçeklik değişken, akıcı ve geçicidir: Siyaset, ekonomi, tarih, fizik her an değişebilir. Fakat insan gerçekliği geçici ve değişen olarak kavramaz. Bu durumda Ellul kavradığımız şeylerin bir illüzyon olma ihtimalini sorar. Fakat görme ve dokunma duyularıyla algılanan bir şeyden şüphe edilmez diye ekler. Yani görme ve dokunma duyuları o kadar kesindir ki gerçekliği kavramak için başka bir şeye ihtiyaç duymayız. Fakat Hakikat'e geldiğimizde tam tersi geçerlidir. Hakikati incelerken Ellul, William Shakespeare'den (1564-1616) şu sözü nakleder: "Hakikat 'kıyamet gününe' kadar hakikattir." Değişmez, sağlam ve reddedilemez nitelikleriyle hakikat her zaman, *her şeye göre ve her şeye rağmen* hakikat olarak kalmaya devam eder. Bizim kavrayış sınırlarımızın ötesinde dahi o hakikat olarak varolur. Gerçeklikte her şeyin aktığını söylerken Heraklitos'tan alıntı yapan Ellul, hakikat alanı için de ondan şu cümleyi ekler: "yok olmayan bir şey söyler ve önermesi hakikatin alanına girer." Ellul mutlak, ezeli ve ebedi olan hakikati belirsiz olan sözle ilişkilendirir. Özetle Ellul düşüncesinde değişebilir olan gerçeklik en kesin şeye bağlı iken, değişmeyen hakikat en belirsiz olana bağlanmıştır. Hakikat ile Gerçeklik arasındaki belirsizlik ve kesinliğin yerini Ellul'ün ifadelerine yer vererek açacak olursak:

> "Biz hakikat, birbirine eklenen ufak tefek şeylerle, onları yerlerinden çıkaracak ve bizi, inşa edilen yapıyı parçalarına ayırmaya muktedir kılacak şekilde inşa edemeyiz. Biz, bir nokta kadar sıkıca kapalı ve katı, bir harita kadar güvenilir, bir kristal kadar yarı şeffaf, ancak bir elmas kadar sert bu hakikati, dil vasıtasıyla aktarır ve anlarız. Biz onu yalnızca dil vasıtasıyla aktarır, hatta dil vasıtasıyla ayırt ederiz. Hakikat söze bağlıdır ve söz vasıtasıyla komünike edilir. Yani hakikat, en belirsiz araçlarla, görmüş bulunduğumuz gibi, değişikliklere ve şüpheye en açık araçlarla "sona ermeyen, söylendiği gibi buharlaştırmayan en hassas şey olan

[517] Ellul, **An Unjust God?**, s. 158.
[518] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 285.
[519] Herakleitos, **Fragmanlar**, Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, D65, 402a, s. 18.

sözle" komünike edilir. Bu yüzden kendisinden en fazla emin olduğumuz şey, en belirsiz şeyler varoluşa bağlanır; en çok değişebilir araçlarımız, en kesin olan şeyle ilişkilidir." [520]

Ellul bu durumu Tanrı'nın lütfu olarak görür. Bu kesinliğin yaşama imkanı sağladığı ve insan için tuhaf ve yabancı olan bir çevreyle ilgili kesinlik verdiğini söyler:

> "Eğer duyularımız bize içinde yaşadığımız gerçekliğin, son tahlilde gerçekten varolmadığını, onun yalnızca bir kasırgalar ve illüzyonlar kaosu olduğunu öğütleseydi nasıl yaşardık? Duyularım bana, önümdeki boşluktan başka hiçbir şey göstermeseydi nasıl yürürdüm? Duyularım, yemekte olduğum şeyin mutlak gerçek dışılığını gösterseydi onu nasıl yiyebilirdim?"

Aynı şey hakikat içinde geçerlidir. Eğer hakikati olduğu gibi kavrayabilseydik, hakikatin ağırlığı altında ezilirdik. Bu yüzden yaşama devam edebilmek için hakikatin en hassas, en belirsiz bir temsilci tarafından ifade edilmesi elzemdir. Ancak bu durumda onu dinleyen insan özgür kalabilir. Ve eğer hakikat net bir şekilde kavranabilseydi her şey tamamlanmış ve en mükemmel haline erişmiş olurdu. Bu minvalde insan, hakikati bütünüyle kavramaya ve yahut macerayı sonlandırmaya muktedir değildir. Böyle bir durum tarihte her zaman tekrarlandığı gibi, kişi ve grubun kendisini hakikatle özdeşleştirmesine, hakikatin ondan başka bir yerde aranamayacağına dair dile getirdikleri ifadelerden doğan dehşetle karşı karşıya kalmamıza sebep olur. Zira Ellul zaviyesinden bütün diktatörlüklerin, katliamların, baskıların ve yalanların meşruiyet kazanmasının temelinde hakikatin kesin olarak kavranacağı tutumu yatmaktadır.

> "Eğer hakikati değişmez bir kesinlikle kavrıyor olsaydık ve en küçük bir belirsizlik bulunmaksızın veya herhangi bir belirsizlik bulunmaksızın dile getiriyor olsadık durumumuz ne olurdu? Eğer hakikati dile getirme araçları mükemmelen yeterli olsalardı ne olurdu? İlelebet kelebekler müzesinde yaşamaya mecbur kalırdık. Bütün ihtişamımızla orada artık hareket edemez olurduk; çünkü her şey söylenmiş, her şey kapanmış ve her şey bitmiş olurdu: yani her şey mükemmel olurdu."

Bu yüzden hakikati, pusulanın hassas ibresi gibi olan söz temsil etmektedir. Ve bu söz işitildiğinde kendi sözümle işitir, anlar ve kendi dilimle konuşurum. Böyle olmasaydı hakikat, hakikat olmaktan çıkar ve insan hayatı sona ererdi. Bu yolla hakikate saygı göstermek ve hakikate has boyutu, onu hakikat yapan derinlik ve sürekliliği kavramak imkan dahilinde olur. Söz ile Hakikat arasında yaradılışla ilgili

[520] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 85–87.

bir ilişki vardır. Özetle: *"En güvenilir şey en belirsiz dünyaya konuşur; benim elastiki araçlarım, çürütülmesi imkansız olan bir şeyi dile getirir."* [521]

Hakikati müşahede eden, gerçeklikle hakikati *ayırır*, kendisinin *farkına varır*, tutsaklıktan *kurtulur*, sözü *işitir*, işittiğini *anlar*, özgürlüğe *kavuşur*, söze *cevap verir*. Bu minvalde Ellul bilime değil, bilimin teşvik ettiği açgözlülüğe, putlaştırıcı etkisine, istila ruhuna, emperyalizmine ve indirgemeci olma iddiasına karşı çıkmaya davet eder. Tanrı'dan bize açılan yolun kapatılmasına "hayır" diyebilmek gerekir. Hakikatin dile getirilmesi yalnızca insanî varlıklar arasında olur: *"Dil, sözü bize getirir. (...) Söz yalnızca dille birlikte ve dille varolur ve dil anlaşılabilir; akla uygun ve tutarlı olarak bir iletişim aracı olarak dizayn edilmiştir. (...) Hakikat sözle aktarıldığından, biz yorulmak bilmez şekilde tutarlı dili savunmalıyız."*[522]

3.2. Özgürlüğün Söz/Kelime/Dil'de Tesisi

Özgürlüğün hakikatle ilişkisini ve hakikatin söz/dil ile aktarılacağını tespit ettikten sonra özgürlüğün de söz ile aktarılacağına geçiş yapabiliriz. Ellul **Özgürlük Etiği** adlı kitabını şu tabloyla bitirir: *"Her şey söylendiğinde hiçbir şey yapılmamıştır. Yine de her şey yapıldı, çünkü Sözün ötesine kim geçebilir?*" Zira söz statik olmadığı için daima eylemi aşan bir yapısı vardır. Ve ekler: *"Neredeyse kayıp cennet gibi bilinmeyen topraklarda uzun bir yolculuk yaptım."* İnsanın özgürlüğü çokça arzuladığından, fakat özgürlüğün kapısını ısrarla reddettiğinden ve kendini yoracak zorlu yolları denediğinden bahseder. Kendisinin de özgürlüğü bulmak ve almak için çıktığı yolculuğu "pınar açmak yerine sarnıç kapatmış" ve "ışıl ışıl elmaslar dağıtmak yerine gizli zenginliklere duvar örmüş" gibi tamamladığından bahseder. Ve ekler: "Söz bir elmastır, fakat onun parlaklığını nasıl gösterebiliriz?" Özgürlük rüzgar, ateş ve su gibi yayılmaya her zaman hazırdır. Ellul bir kıvılcım yaktığında sözün parlaklığı hakkındaki kararı okuyucusuna bırakır. Bu elması, özgür olan ve yahut özgürlüğe inanan bir kişinin kabul etmesi gerekir. Zira bu son, aslında bir başlangıçtır. [523]

Söz gerçekliği ifade etmek üzere kullanıldığında değerini yitirir. Söz değerini yitirdiğinde insan söylediği söze kendini katamaz, ağırlığını koyamaz ve söz faydasız

[521] **A.e.**, s. 87–89.
[522] **A.e.**, s. 414- 417.
[523] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 510.

hale gelir; hakiki değeri reddedilmiş olduğu için tamamen boştur.[524] Kelimenin imgeye, dilin görsele, işitmenin görmeye bağlı olması bizi, ahlaktan ahlaksızlığa, iyi-kötü ve doğru-yanlışın ötesinde, verimliliğin ideal ve değerden daha yüce olduğu bir dünyaya taşır. Kelimenin değeri ve anlamı kalmadığı yerde, hakikat de kaybolur. Yani kelimeden uzaklaştığımız yerde hakikatten ve hakikatle mümkün olan ahlaktan da uzaklaşırız.[525] Görme'nin gerçeklikle ilişkisi Gerçeklik bölümünde ele alınmıştı. Ellul görmeyi gerçeklikte inşa edilmiş sunilik olarak görür. Bununla birlikte terör her zaman görseldir: *"Medusa'nın [yılan saçlı dişi ifrit] başı, kendisine bakan herkesi, hayretten düşünemez duruma getirir. İlyada'nın kalkanları üzerindeki sahnelere bakan herkesin terörle başı derttedir."* Bu hikayeler her zaman görme duygusunu körükler ve temsili ifşa eder. Bu yüzden olsa gerek Ellul, görmenin sersemleştirici etkisinden söz eder. Aksine konuşulan söz, "esrar ve drama sokar", "çatışma durumlarına yerleştirir." Ancak konuşulan söz, hiçbir zaman "hayrete düşürücü ve aptallaştırıcı değildir." Söz sadece kesin görsellerin tasvirini yaptığında terörün eşiğine getirir. [526]

Söz, insanın biricikliğinin temeli[527] ve "en zengin, en evrenselleştirici" ürün olarak hem özgürlüğün işareti hem de kültürün önemli boyutudur.[528] Sözün bu önemine rağmen Homo sapiens'in teknik birey olabilmesi için görselliğin, dili dışarı attığı bir zihinsel mutasyonun gerçekleşmesi gerekir. Nitekim dil, görselliğin ve tekniğin sağladığı "apaçık ve tartışma götürmez" sonuçları vermez. Bu nedenle görselleştirme zafer kazandığında dil, dayanma gücünü kaybeder.[529] Dil olmaksızın, iletişim ve yaşam imkan zeminini yitirir; böylelikle "özgür değil, aptal" konumuna düşülür.[530] Bu yüzden Ellul dilin teknikleşmesini düşmanlık olarak görür. Zira "Söz köle olduğunda her şey köledir." Acı bir feryat içinde de olsa dil, "nihai çıkıştır, nihai sorgulamadır."[531] Ellul şu ifadelerle sözü görsellerden korumak istediğini belirtir: "*ben, Söz'ü imaja veya bir imajlar serisine dönüştürmeyi reddediyorum. İmajları söze dönüştürmeyi veya imajlar serisini bir dil saymayı da reddediyorum."*[532]

---

[524] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 75.
[525] Van Der Laan, "Language and Being Human in Technology", s. 243.
[526] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 44.
[527] **A.e.**, s. 30.
[528] **A.e.**, s. 47.
[529] **A.e.**, s. 250-252.
[530] Ellul, **İsa ve Marx**, s. 97.
[531] Ellul, **The Technological System,** s. 50.
[532] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 29.

Ellul'ün niyeti, işitme ve sözün görme-görselden üstün olduğunu kanıtlamak değildir. Ellul, görme ve işitmenin arasında olması gereken dengeden söz eder. Genel tecrübe içerisinde bu ikisi birlikte insanın dengesini inşa eder. Bu yüzden birini diğerine üstün hale getirmek tehlikelidir. Fakat günümüzde imajların galipliğine tanıklık etmekteyiz. Ayrıca görme ve işitme arasındaki denge koparılmamalıdır. Çünkü insan gördüğü ve işittiği şeylerin bir araya gelmesinden müteşekkildir. Bunlar farklı evrenlerle karşılaşan iki farklı duyudur. Ellul bu düşüncesini şöyle anlatır: *"Her birinin kapısı, sürekli birbiriyle yüz yüze gelen farklı evrenlere açılan iki farklı duyu vardır. Bu iki evren, varoluşun her düzeyinde karşı karşıya gelirler."*[533] Birinci bölümde üzerinde durduğumuz gibi, görme olmadan tam bilgi, kesinlik ve çevrede olup bitenleri anlama yeteneğinden yoksun kalırız. Buna mukabil olarak hakikati "görme"nin mekanı göz değil, sözdür: *"Söz narin ve belirsiz; ancak aşırı ölçüde değerlidir (precious). Bize sözden başka bir şey bırakılmadı (We are left with only the word.) O, bizim son çaremizdir"*. Diğer bir deyişle söz, yeri doldurulamaz olandır. Ellul bu sebeple sözü ekmeğe benzetir: "…gündelik ekmeğimiz kadar onsuz yapamayacağımız bir şeydir." Devamında ise yalnızca ekmekle yaşamanın imkansızlığından fakat sadece sözle her şekilde yaşamanın imkanından ve söz yoksa insan hayatının cehennem olduğunu bu yüzden sözün, cehennemden koruyan armağan olduğunu anlatır. Bu minvalde Ellul, Sartre'a başkalarının bakışlarının cehennem olduğunu söylediğinde hak verir. Söz olmadığında bakış hakikati keşfedemez, bir şeyi iletemez ve değişime izin vermez. Bu durum sadece hakikati elimine eder. Zira Ellul, "*Ne kadar becerikli olursa olsun, hiçbir makine insanlığın hayatın anlamını keşfetmesini sağlayamaz"* der ve insanın anlamsız yaşayamayacağını ekler. Bu yüzden Ellul gerçekliğin hakikat olarak algılanmaması üzerinde ısrarla durur. Aksi takdirde yapılan temsillere tapınma meydana gelir. Bu ise gerçekliğin biricik hakikat olduğunun açıkça ilanı anlamına gelecektir. [534]

Martin Lings (1909-2005) İyi'nin ışıyarak Sonsuz'dan türemesini anlatırken, her şeyin kelam/sözden sadır olduğunu Frithjoh Schoun'dan (1907-1998) şu alıntıyla nakleder: "*İyi, kendisini farklılaşmış ve henüz gayri muayyen tarzda ihtiva eden*

[533] **A.e.**, s. 29–30.
[534] **A.e.**, s. 370–373.

Mutlak'tan ışıyıp tecelli ettiği andan itibaren Mutlak'ın Zatı'na mahsus olan İlahi Şuur'la, yani İlahi Kelam'la birleşir." Bu alıntının üzerine Lings, İlm-i İlahi'nin Kemal'den Kelam aracılığıyla sudur ettiğini ekler. Akabinde yoğunlaşma kelimesini açıkladığı bir dipnotta, İlahi ismin zikrinden Hinduistler tarafından Karanlık Çağ'dan Kurtuluş yani Mokşa olarak söz eder.[535] Bilimsel ve teknolojik sistemin her şeyi kapsayıcı ve eksiksiz hale gelmesine rağmen onun dışında bir yerde insanî gerçeklik ve değer bulunması mümkündür. Her şeyi yiyip yutan sistem, bütün insanı ve insan faaliyetlerini de yutmuştur. Bu durumda seçenek olarak Ellul içsel bir anlam aramayı teklif eder. Eleştiri, anlam temele alınarak gerçekleşir ve bu anlamı aşkın Bir'den alabilirler.[536] Aşkın Bir, Tanrı'dır ve özgürlük Tanrı'nın hitabı olan sözden gelir. Bu söz, özgürlüğün kaynağı, temeli, garantisi ve hareket ettiricisidir. Ve söz, taşıyana sorumluluk yükleyen bir sınırdır.[537] Tanrı Söz'ü ise insanlar aracılığıyla dünyaya taşınması gereken bir ışıktır. Eğer insanlar sessiz kalırsa taşlar haykırır, fakat Söz söylenmiş olmaz. Zira Ellul'e göre Tanrı'nın Söz'ünü taşıma, insan aracılığıyla olan ve ertelenmemesi gereken bir sorumluluktur: *"Bir ışıktır çünkü dünyadaki şeyleri aydınlatır ve insanların hayatlarını karanlıkta sürdürmelerine imkan verir."* [538]

Dolayısıyla söz, aydınlık kaynağı olan inançla da ilişkilidir. Zira görme inançla ilişkiyi koparır ve delile yönlendirir. Fakat Ellul zaviyesinden delil ve yahut delil talebinin olduğu her durum, bir şeyi ispatlama ve yahut görme ihtiyacı hissetmeden inanmaktan farklıdır. Bu noktada inanç, işitme yoluyla gelir. Zira inanç, sözün ürünüdür: [539] "…duyduğum şey, gördüğüm şeyin kompoze ettiği diğer evrenden farklı bir evren oluşturur." [540] Bu noktada Ellul, Tanrı'nın görüldüğüne dair pasajları inceler. Öncelikle sözü edilen "Tanrı'nın ihtişamını görmek" ifadesi, ona göre aslında Tanrı'nın görülemeyeceğini ispat eder. Musa'nın Tanrı ile konuşmasında alevler ve çalıların bitmeden yanması dikkat çekicidir. Bu noktada bu çalılardan daha önemli olan konuşulan sözdür. Diğer bir deyişle önemli olan Tanrı'nın Musa ile konuşmasıdır.[541]

---

[535] Martin Lings, **On Birinci Saat, Gelenek ve Nübüvvet Işığında Modern Dünyanın Manevî Bunalımı**, Çev. Ufuk Uyan, İstanbul, İnsan Yayınları, 2019, s. 76–77.
[536] Ellul, "Technology and the Gospel" s. 113.
[537] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 124.
[538] Ellul, **On Freedom, Love, and Power,** s. 197.
[539] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 145.
[540] **A.e.**, s. 29.
[541] **A.e.**, s. 134-136.

Aynı şekilde "Dağ üzerinde Tanrı görülür (Tekvin, 22:14)" ifadesinin de aslında görür veya gösterir şeklinde olduğunu söyler. Zira bu ifade Tanrı'nın eyleminden sonra gerçekleşen bir şeyi içerir. Bu yüzden burada görülen aslında Tanrı'nın ve insanın eylemlerinin sonucudur, bizatihi Tanrı'nın kendisi değildir. Dolayısıyla peygamberler "Gördüm..." dediklerinde görülen Tanrı'nın Söz'üdür. Burada peygamber, Söz'ün peygamberidir ve bu yüzden anlamı ve işaretleri kavrar ve bunu sözlerle dile getirir. Diğer bir deyişle peygamber belirler, anlam verir ve değerini yükseltir ve bunu Söz ile yapar: "*Yeremya'nın gördüğü çömlekçinin parmağı, Tanrı'nın parmağı haline gelir. Çiçek açan badem dalı, kendisiyle Söz'ün yerine getirilme süratidir. Ağzı kuzeye bakan kazan, Tanrı hükmünün imajıdır*."[542] Ellul, imanın görmeyi önceliğini Yuhanna'dan şu pasajı (11:40) iktibas ederek açıklar: *"Eğer inanırsan Allah'ın ihtişamını (glory) göreceksin demedim mi?"* Görme imkanı inanca dayandırılır. Ellul bunu şöyle sıralar: Hakikatin kabulü, Söz'ün vahyine iman, bunun neticesinde görülemez şeyleri görme ve Tanrı'nın ihtişamını/görkemini görme.[543]

Ellul, "*Yeryüzünü tabi kılın, bütün hayvanlara hakim olun (Tekvin:1.28 JE)"* pasajından yola çıkarak teknik ve teknolojiye temel bulma girişimlerine de karşı çıkmaktadır. Ellul için bu pasaj sanılanın aksine demirgous olarak insan tarafından dünyanın sınırsız ve tutarsız bir güçle kullanılacağını belirtmemektedir. Ona göre Tanrı'nın suretleri olarak Tanrı'nın yaratılışa yöneldiği gibi ve Tanrı'nın kurduğu hakimiyet gibi olması gerekmektedir: "Aynı tarzda, aynı saygıyla", örnek alarak ve aynı sınırla. Çünkü insanın örnek alması gereken, Söz'ün sahibi Tanrı, şiddetli, düzensiz, sınırsızca her şeyi kullanan, her şeyi ihata eden ve yeryüzünü mahvederek tüketen "süper güç" değildir. [544] Dilin, yeryüzü, insan ve mukaddesattan koparılmasına karşılık "yurt dostu" ve "şairane barınma"yı ortaya koyan Heidegger, dile müteallik yerlilik/köklülük (Bodenstandingkeit) ile sükûneti (Gelassenheit) bir araya getirerek "*"haraplığı-tahribatı", "dünya-kararması"nı, "tanrıların kayıplara karışmasını""*n sebebi olan teknolojinin Ge-stellliğinden korunma yolunu hazırlar.[545] Zira, Heidegger'e göre "*Dil Varlığın evidir. Dilin meskeninde insan ikamet eder*." Bu

[542] **A.e.**, s. 140-142.
[543] **A.e.**, s. 401.
[544] **A.e.**, s. 126.
[545] Charles Bambach, "Heidegger, Teknoloji ve Yurt", Çev. Ahmet Aydoğan, **Heidegger: Teknoloji ve İnsanlığın Geleceği**, İstanbul, 2017, s. 186–189.

meskenin koruyucuları "Varlığın Açılımını" yerine getiren düşünürler ve şairlerdir. Düşünür, insanın özü ile Varlığın bağını yerine getirip bu bağı Varlığa sunarken[546]; şair, tıpkı bir heykeltraşın taşı tüketmemesi ve bir ressamın boyayı tüketmeden ışıldatması gibi sözü tüketmeden söz olması ve söz olarak kalması için çabalayarak sözcükleri kullanır.[547] Biz dili, hakiki yurt; yeryüzünü dilin serpilip geliştiği yer olarak tecrübe eder ve legeinin asli anlamıyla kendimizi varlığın oyununda *yeryüzü-dünya-faniler-tanrılar* dörtlüsünde bir araya getirilmiş şeylerin yakınlığına bırakırız. Bu ilişki içerisinde şeyleri, araç mesabesine indirmeden var olmaya bırakırız. [548]

3.2.1. Sözün Rizomsu ve Boşluksu Yapısı

Köksap (rhizome), çokluğu temsil eder. Kesin belirlenmiş bir yapısı olmadığı için her yerden sap verebilir ve her bir sapı herhangi başka bir bölümüyle bağlantılı olabilir. Bir sapı kırılsa, yeni saplarıyla yeni bağlantıların ortaya çıkmasına imkan sağlayacaktır. Bu noktada onun bağlantıları bir kök ve yahut kökene dayanmaz.[549] Diğer bir deyişle "*atlamalarıyla, geri dönüşleriyle, yeraltı geçişleriyle, saplarıyla, dökülüp başkalarıyla birleşmeleriyle, çizgileriyle ve delikleriyle*"[550], ağacın aksine ikililiklere ve belirlenmelere direnir, bir noktaya indirgenemez, başlangıcı ve sonu yoktur. [551] Bu özellikleriyle köksap, başı ve sonu olmayan, nereden sap çıkaracağı muamma, müphem, her an canlı, hareket halinde ve özgün bir yapıya sahiptir. Ve bu özelliklerini sergileyebilmesi için öncelikle bir boşluk, mesafe ve hareket alanına ihtiyaç duyacaktır. Bu başlık altında temel meselemiz şudur: Ellul'ün görsellerin karşısına yerleştirdiği sözün, görsellerin ağaçvariliğinin aksine tıpkı bir köksap gibi, başlangıcı ve sonu olmayan, muamma, paradoks, çağrışım, müphemlik, sürekli canlı ve özgün yapıya sahip olmasıdır. Kalkış noktamız ise sözün bu özelliklerini sergileyebilmesi için ona özgür ortam sağlayacak olan boşluk ve mesafe olacaktır.

---

[546] Martin Heidegger, **Hümanizm Üzerine**, Çev. Yusuf Örnek, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2013, s. 5.
[547] Martin Heidegger, **Sanat Eserinin Kökeni**, Çev. Fatih Tepebaşılı, Ankara, De Ki Basım, 2011, s.42
[548] Bambach, "Heidegger, Teknoloji ve Yurt", s. 192.
[549] Abdülbaki Güçlü, "Deleuze, Gilles", Ed. Ahmet Cevizci, **Felsefe Ansiklopedisi**, Babil Yayın, Ankara, c. 4, 2006, s. 114.
[550] Gilles Deleuze, Felix Guattari, **Kapitalizm ve Şizofreni Bin Yayla, Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası**, Çev. Ali Akay, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1990, s. 148.
[551] Deleuze, Parnet, **Diyaloglar**, s. 49.

Öncelikle Ellul çıkış yolunu, sistematik bir şekilde göstermekten ziyade ne çok açık ne de çok kapalı olan diyalektik bütünlük içinde sunarak bir boşluk bırakır. Her ne kadar bu boşluk "okuyucuyu tatminsiz bırak"sa ve Ellul'ün "teknolojiye düşman" olduğu izlenimi verse de[552] Ellul gerçek özgürlüğün bu boşlukta ortaya çıkacağını bilir. Zira görsellerin denetimi altına giren kişi, bilmesi, karar vermesi ve yapması gereken şeyi gördüğünden gereklilik dünyasına yerleşir. Kişi görsellere dahil olduğunda mesafe yok olur ve dışarıdan bakmak imkansız hale gelir. "*İmajların çok yanlılığından, çok-bileşenlliğinden ve ardı arkası kesilmez niteliğinden, imajların nesneleri sembolize etme biçiminden dolayı bu dünyaya hapsoluruz*" diyen Ellul, mesafe almanın sadece söz vasıtasıyla gerçekleşeceğinden bahseder. [553]

Din, ideoloji ve bunlara benzer her türlü sistem, eşyaya başka bir açıdan bakmaya ve onu başka bir yönden görmeye çağrıdır. Bu çağrının özü, her şeyin o güne kadar görülmemiş "farklı bir yönünü"n görülebilmesidir.[554] Nitekim görseller mesafeyi ve eleştiriyi ortadan kaldırırken herkese aynı bakış noktasını sunarlar. Neticede her şey, herkes tarafından aynı algılanır. Bunun aksine söz, mesafeyi ortadan kaldırmaz. Söz özgündür ve herkese özgün bir noktadan işitebilme ve anlayabilme imkanı verir. Neticede her şey, herkes tarafından farklı algılanabilir.[555] Platon, **Kratylos** diyaloğunda sözün her şeyi dolaşımda ve devinimde tuttuğunu dile getirir.[556] Nitekim görseller yalnızca bir dünyaya ait ve kendi kendine yeterken, söz sürekli hareket halindedir ve bir dünyadan diğerine; aşkın dünyadan içkin dünyaya, içkin dünyadan aşkın dünyaya göç eder.[557]

"An'a itaat etmek özgürlük gibi görünse" de asıl özgürlük, süreklilik ile bütünleşmektir.[558] Özgürlük söz ile an'ı dönüştürebilmektir. Bu minvalde insan, pasif/durağan değildir. Sözdeki alternatifler/seçimler ise hazır ve kolayca erişilecek şekilde mevcut değildir. Dolayısıyla Ellul bir seçim şansına ve insanın failliğine yer açar.[559] Aksi takdirde Ellul'ün halihazırda karşı çıktığı ve tekniği eleştirdiği hususa

[552] Ellul, **The Technological System**, s. 204.
[553] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 356–357.
[554] Recep Alpyağıl, **Fark ve Yorum**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 17.
[555] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 41.
[556] Platon, **Kratylos: Diyaloglar**, Çev. Teoman Aktürel, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982, 408c, s. 222.
[557] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 310.
[558] Ellul, **The Political Illusion**, s. 63.
[559] Rick Clifton Moore, "Hegemony, Agency, and Dialectical Tension in Ellul's Technological Society", **Journal of Communication**, 48/3, 1998, s. 140.

kendisi düşmüş olurdu. Bu yüzden Ellul görselin aksine insanı belirsizliğe boğan ses/söz aracılığıyla özgürlük tasavvur eder. Bir ses hiçbir zaman bizatihi açık ve basit değildir. Ellul'e göre bu müphemlik, aslında insanın bir parçasıdır.[560] Müpheme sarılmanın önemini şu ifadelerle ortaya koyabiliriz: "*Müphemde her şey var. Ayna gibi. Ebedi fetheden şöhretlerin çoğunu müphem emzirdi. Dünya müphem, şiir müphem, felsefe müphem.*"[561] Aynı şekilde "*Her bir zerrenin kalbini yararsan eğer, görürsün, orada bir güneş varmış meğer*." dizelerindeki gibi ruhtaki kutsal ayetler, bakan kimseye görmek istediğinden fazlasını sunan ve "*bir çiçek, bir buğday yaprağı ve şurada tek başına bitmiş bir çalı veya ağaç*", Sonsuz'a açılan bir kapı olarak tatmine ulaştırma eğilimini içinde barındırır.[562] İnsanın anlam ve yorumlama vasıtasıyla kendi varoluşunu gerçekleştirmesi "çok anlamlılık" çerçevesinde kendini gösterir.[563]

Ellul "Dil, Söz'dür" der ve Söz'ün de belirsiz olduğunu ekler. Bu gayrimuayyenlik içinde dil çağırışım ve imalarla işlevini yerine getirir. Ellul dilin bu yapısını, bulunduğu noktadan uzaklaşırken ipliklerini her tarafa serimleyen ve artık uç noktasını kaybedecek kadar gerilmiş olan örümcek ağına benzetir. Bu analojide söz, konuştuğunda dalgalar yayar ve titreşimler sayesinde bu ağı harekete geçirir. Burada önemli olan ise ben ve başkası için bu dalgaların yaydığı titreşimlerin farklı olmasıdır. Bu yüzden olsa gerek Ellul söz ve söylemin hem belirsiz hem de ikircikli olduğunu söyler. Ve bunu "ekmek" gibi yalın bir söz telaffuz edildiğinde çağrıştırdıklarından anlatmaya çalışır. "Ekmek" kelimesi içinde, ekmekten yoksun insanları, fırıncı arkadaşları, ekmeğin kalitesiz olduğu Nazi dönemini, Aşâ-i Rabbani ayinini, son yemeği, bilinen ve bilinmeyen haliyle İsa'yı, israfın sembolü olan ekmeği, kızarmış ekmeklerle geçen çocukluk hatıralarını, açları doyurmak için vadedilen ekmeği ve sadece ekmekle yaşanamayacağını barındırır. Bütün bunlar ekmek telaffuz edildiğinde dalgaların titreşimiyle hareket eden bazı ipliklerden elde edilir. Bütün çağrışımlar aslında bunlarla da sınırlı değildir. Bu yüzden bir kelimeye tek bir anlamı bulunan "bir deli gömleği" giydirerek, bu çağrışım ve imalardan yoksun şekilde hapsedemeyiz. Dilin ve dolayısıyla anlamın kutsanmış bu belirsizliği ve çok anlamlılığı zenginliğin

[560] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 46.
[561] Cemil Meriç, **Jurnal,** İstanbul, İletişim Yayınları, 26. Basım, 2016, s. 65.
[562] Nasr, **İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı**, s. 103.
[563] Tahsin Görgün, **Anlam ve Yorum, Dinî Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması,** İstanbul, Külliyat Yayınları, 2016, s. 119.

kaynağıdır ve yaratıcılığa kaynaklık eder. Ben ve diğeri arasındaki ilişkide söylediğim söz diğerine nüfuz eder, ben onun bu sözü onaylayacağı ve yahut reddedeceği izlenimine kapılabilirim. Fakat benim için diğerinin telaffuz ettiğim sözü hangi çağrışımla işittiği ve yorumladığı ve yahut ne kadarını işittiği ve nesini aldığı muğlaktır. Bu belirsizlik ve kaynaklık ettiği yaratım sebebiyle sözü başka bir kılıfa sokarak tekrar ve yeniden ilişkiye başlarım. "Bütün dil, az ya da çok, çözülmesi gereken bir muammadır." Tıpkı çok anlamı bulunan bir metni yorumlamak gibi, bu ilişkide dilimi iyi kullanmalı ve işittiğim sözleri tekrar tekrar yorumlamalıyım. Her şeye, her zaman baştan başlamalıyım, bunun neticesinde ilişki "*beklenmedik dağ geçitleri ve ulaşılamaz zirveleriyle zengin, kompleks bir manzaraya dönüşür*." [564]

Söz, insanı beklenmedik bir maceraya ve çatışmaya sokar. Söze bağlı olmak bu macera içinde Tanrı'nın özgürlüğünü paylaşmaktır.[565] Ellul'ün bunu temsilen şöyle anlattığını müşahede ederiz: Söz gelimi özgürleşmiş bir mahkuma ne yapıp ne yapmaması gerektiği öğretilsin. "Negatif meşgale" denilen bu durum özgürlük üretebilir mi? Eğer üretebilirse ürettiği özgürlük nasıl bir özgürlük olur? Zira bu kişi önceden yapamadığı şeyleri yapabilecek; artık sınırlı olmayacak, konuşacak, tercih edebilecektir. Fakat bu kişi, "*eğer zincirlerine tekrar dönmeyi arzulayarak hapishanesinde hareketsiz kalmayı tercih ederse*" onun için yapılacak bir şey kalmamaktadır. O zincirlerini sever ve "sözün özgürlüğü ile başlayan özgürlük macerasına" atılma riskine hazır değildir. İkinci bölümde özgürlük için açılan eşiklerden, geçitlerden ve yollardan bahsetmiştik. Açılan bu yol, sözün hakiki doğasını ve "olağanüstü rasyonelleşme veya kölelikten kurtulma macerasını" keşfetmek için güçlü bir zemine sahiptir. Nitekim bu, *"...teknolojik süreçlere müptela zihinlerimizin diyalektik gelişimini gerektirir"*. Söz özgür hale gelirse "biz bir yekpare çelişkiler serisine düşeriz." Ellul bu çelişkilerin işitsel-görsel dünyanın parçalanması yüzünden "bölünmenin göbeğindeki hayat" için zaruri olduklarından bahseder. Zira söz durmaz, aksine sürekli açılarak genişler. Bunun karşısında yer alan görsel daima durmayı gerektirir: "…nesneleri dondurmam ve çerçevelemem gerekir." Ellul için sözün "Ne sona erebilecek herhangi bir an vardır ne de ertelenebilecek bir zaman"ı vardır. Söz

[564] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 52–54.
[565] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 124–125.

sürekli hareket halinde olduğu için insanların da sürekli söze doğru ilerlemeleri gerekir. Bu yüzden çelişki aslında denge ve bütünlüğe yol açar. Ellul bu bahis üzerine *"Çiçeklenmeyi vadeden bir hayat gerilimini yaşıyoruz"* der ve ekler: *"Biz lotus nilüfer çiçeğinin huzuru olabilecek bir diyalektik içinde yaşıyoruz. Çatışma içinde, uzlaşmayı vadeden bir hayatı yaşıyoruz.*" Dolayısıyla çelişki, gerilim ve çatışma, diyalektik içinde olmaktan kaynaklanır ve neticesi ıstırap değil, huzur içinde uzlaşma ve bütünlüktür. Bu yüzden olsa gerek Ellul, gerilim ve diyalektiği sözün ifade ettiği tek mümkün yaşama tarzı olarak görür. Ve bunun karşısına "taş kesilme, katılaşma, parçalanarak dağılma ve ölüm"ü koyar. Yalnızca söz, "insanî özgürlük ve Tanrı'nın hakikati için çınlayabilir."[566]

Ellul sözün ayırt edici özelliklerini tartışma, paradoks ve muamma olarak açıklamaktadır. Dil, belirsiz olma özelliğiyle dinleyeni "özgürlüğün marjinine yerleştirir." Dinleyici sözleriyle diğer kişinin sözlerine karşı çıkabilir, kabul edebilir ve yahut kulak asmayabilir. Bu noktada Ellul'ün üstünde durduğu husus dilin asla "terörist" olarak görülemeyeceğidir: "*…kelimelerin baskısı ile sırımla örülerek yapılmış bir kamçı arasındaki veya öfkeyle bağırırken bile, insan ağzı ile bir revolverin suskun namlusu arasında"* fark vardır. Dinleyici bir tercihle karşı karşıyadır ve tercihin olduğu yerde özgürlük vardır. Ben gibi o da dile mündemiç özgürlük yeteneğini kullanmaya çağrılır. Bir hoparlörün verdiği rahatsızlık ve yahut bir televizyon setinin konuşması, söz değildir. Dili kendi kapasitesi olarak gösteren bu makinelerde diyalog imkansızdır. Bu makinelerde dil, "*refleksler ve hayvani güdüler ilham eden boş ses serilerine indirgenmiştir*." Bundan farklı olarak dil bizi her zaman başka bir boyutla karşılaştırır: "*…kendisini gizli ve ifşa edilmiş bir şey haline getiren arka bahçesindeki bir bilinmeyen boyutu içerir*." Bu anlamda dil, yapı ve analizlerden tecrit edilse bile özgürlüğe çağrı olan söz kalır. Özgürlük arzusu ve özgürlüğe inançla doğan dil, ben konuştuğunda kişiliği doğrular. Diğer bir deyişle özgürlük ve dil birlikte doğar, özgürlüğüme tanıklık eder ve başkasını da bu özgürlüğe çağırır: "*…kendi-bilgisine, kendini-ifadeye, kendi-tercihine, kendini-açmaya ve ortaya koymaya*" doğru adım atmaya çağrılır. Diğer bir özellik olan paradoks, doxa'dan bağımsızdır ve doxa'yı sorgular. Paradoks sayesinde her şeyin açıklanması ve şekillenmesi engellenir. Bu

[566] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 429–431.

minvalde paradoks, farklı boyutlar, çok anlamlılık, çok yönlü yorumlamalarla birlikte ortaya çıkan, düşünceyi donmaktan ve tıkanmaktan kurtararak mükemmele taşıyan sözle ilişkilidir. Söz paradoksaldır çünkü söz, "*doğrudan doğruya kişiler olarak çok anlamlılığımıza tekabül eder*." Son özellik olan muamma (gizem), başkasının sözünü işittiğimde, iç yüzünü anlayamadığım, kişiliğinin bir yankısını *bana* sunmasıdır. Yankıdan daha fazlasının onda olduğunu bilerek yankıyı alırım. Fazlası *ben*im için her zaman muamma olarak kalır. Bu anlamda muamma sebebiyle doğru anlayıp anlamadığımdan, ne cevap vermem ve ne söylemem gerektiğinden emin olamam. Muamma özelliğini Ellul, sınır kavramıyla açar: "*…karşılıklı konuşma basılı sayfa gibidir; bütün kenarları sözsüz beyaz sınırlarla çerçevelenmiş, ancak hiçbir şekilde herhangi bir sözle doldurulamayacak olan bütün kenarları sözsüz beyaz sınırlarla çerçevelenmiş basılı sayfa gibidir.*" Bu sınırlar sayesinde konuşma konumlanır ve tekrar başlama imkanı kazanır. Diğer bir deyişle marjinde olan konuşma, diğer kişinin marjinal yorumlarıyla konuşmaya dahil olmasını sağlayacaktır. Fakat benim söylediğimin ötesinde ve onu değiştirecek hangi marjinal yorumların ortaya çıkacağı daima bir muamma olarak kalmaktadır. Bu yüzden her zaman bir beklenmeyenle yüz yüze geliriz. Beklenmeyeni beklerken sessizlik muammasıyla karşılaşırız: anlaşılmaz, tedirgin edici, keyif kaçırıcı sessizlik, bir açıklama/ifade beklerken *ben*i rahatsız eder. Onunla yüz yüzeyimdir fakat *ben*i kendisine göre nereye ve nasıl konumlandırdığı *ben*im nasıl olmam gerektiği muammadır. Sessizlik esnasında bu muamma *ben*i, *bana* unutturur. Sessizlik, söylemde konuşulmamışı içeren bir gedik/kırılma yaratır. Neticede bunlar dehşete düşürmez, varoluşsal bir sorgulamaya yol açar.[567]

Özetle tartışma için muhataplar olmalı, bu muhataplar arasında ise (sözlü) alışveriş olmalıdır. Bu alışveriş neticesinde "özgürlük olasılığı" zemin bulur. Diğer bir deyişle özgürlük, insanların hem birbirleriyle hem de Tanrı ile diyaloğun olduğu yerde gerçekleşebilir. Zira dil, *ben*i özgür kılar, karşıdakini de özgürlüğe çağırır. Söz her zaman muğlaklık, farklı anlamlar ve çoklukla iç içedir. Paradoksallık ise insanın belirsizliğine işaret eder ve sözün içsel özgürlüğüdür. Her söz, bir merak uyandırır. Bu açıdan kendisiyle birlikte muammayı da beraberinde getirir. Bu muamma sayesinde kendi ve başkası hakkında bilinmeyen şeyler hatırlanır. Söz, canlı ve akışkandır. Birine

[567] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 60–65.

yönelir ve ondan yanıt bekler. Bu yönüyle söz aslında bir diyalog ve alışveriştir. Ona nitelik kazandıran herkes tarafından farklı yorumlanmasıdır. Bu yüzden söz nereden gelirse gelsin kabul edilmeli, yanıt verilmeli ve onunla meşgul olunmalıdır. Konuşma muhataplar arasında hakikatin taşıyıcısıdır. Konuşulan sözü işiten muhatap, söze açık olmakla hakikati kavrayabilir. [568]

3.2.2. Dil İnsanı Neye Çağırır?

Ellul'e göre konuşma dili insanın biricikliğinin temelidir. Diğer dillerin hiçbiri (arı, karınca vb.) konuşulan dil ile ortak bir özellik taşımamaktadır. Konuşma dilini diğerlerinin diliyle özdeşleştirmek, insan dilini "olgusal enformasyona" indirgemektir. Ancak konuşma salt enformasyon aktarımı değildir. Bu anlamda Söz, konuşma enformasyon dışında mesajlar da içermektedir: "…refleksleri aşan duyguları içerir." Bu minvalde konuşma dili ile diğer dillerin doğasının farklı olduğu söylenilebilir. Bunları karşılaştımak için öncelikle konuşma dilinden enformasyonu aşan mesajların silinmesi gerekir. Ellul böyle bir indirgemenin "dilin kalbinin cerrahi yöntemlerle kesilerek atılması" olduğunu söyleyecektir. Zira ona göre insan dilini karakterize eden temas ve yahut görsellerle aktarılan şeylerin sınırlarını aşan, bunların ötesine geçen ve imha eden unsurları vardır. Bu özellikleri Ellul şöyle sıralayacaktır: "…anlamın, belirsizliğin, yorum değişikliklerinin genişliği ve çapıdır." Sözü edilen anlam, belirsizlik ve farklı yorum olanaklarının genişliği sayesinde bir söz, yalnızca bir nesneye işaret etmez. O halde bir söz/kelime nelere işaret etmektedir? Ellul'ün ifadeleriyle nakledecek olursak "*Bir kelime, yankıları düşüncelerle iç içe geçmiş bulunan hislere, irrasyonaliteyle sarmaş dolaş nedenlere, hiçbir yere götürmeyen güdülere, koordine edilmemiş dürtülere çağrıda bulunur*." Bu Söz'ün özgünlüğüdür ve Ellul zaviyesinden ses ve nesneye işaret etmekten daha fazla önem arz etmektedir. Bu önem, sözün anlamla ilişkisinin değişimi ve esnekliğinden neşet etmektedir. Bu yüzden bir söz sadece bir kod ve yahut herhangi bir işaret dizisine indirgenemez.[569] Dolayısıyla söz, her zaman canlı kalmalıdır. Böyle olduğunda kendini ve başkalarını keşfetmek için bir çağrı görevini üstlenebilir.

[568] Jacob E. van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellu**l, s. 66-67.
[569] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 30–32.

3.2.2.1. Sözü Canlandırmak

Kelime Ellul'e göre, kısa, kırılgan ve geçicidir. Kelimenin inşa ettiği ahenk sabit değildir. Sözün etkisi giderek azalır: önce yaşayan sonra yok olan bir etkidir. Söz bir an yaşar, sonra yerini "mutlu ve aydınlatıcı" bir anıya bırakır. Bu ahenk sayesinde her zaman yeni bir yaratım ve taze başlangıçlar olur.[570] Bu yüzden Tanrı'nın bildirdiği söz, bir doktrin ve yahut ilkeden ziyade yargılar ve eylemlerdir. Her ne kadar statik ve kalıcı olsa da Tanrı sözleriyle düz ve nedensel bir rota çizmemiştir. Bunun aksine her zaman hareket halindeki bir güç olarak, tarihi aşan, "*rotasını değiştiren, dalgalar halinde yuvarlanan ve yaratılışın tüm parçacıklarını karıştıran bir sel olarak görünür."*[571] Nitekim dil, güçlüdür "zincirli yığınların" çığlıklarını duyurur; kavgacıdır, hakikati "yalınkılıç" ortaya koyar; uyarıcıdır, uyuyanları uyandırır; uyanıktır, galibin yalanın ortaya çıkarır;[572] kılavuzdur, medlule işaret eder.

Bu noktada söz, görsellere dahi kılavuzluk eder. Görsellerin müphem olmadığı ve kesinlik taşıdığı birinci bölüm altında ele alınmıştı. Sözün görsellerin medlulüne nasıl işaret ettiğine dair Ellul şeftali örneğini verir: "Baktığım şeftali kırmızıdır ve eğilen dal üzerinde ağırlığıyla sarkmaktadır." Bu örnekte şeftalinin rengi ve ağırlığıyla dalı aşağı doğru çekmesi ilk görüşte anlaşılacak kadar açıktır. Ve bir serap değildir, daima doğrudur. Buradaki sorun, doğruluk ve yanlışlığından ziyade bunun anlamsız olmasıdır. Bu görüntünün kendi başına ne bir anlamı ne de değeri vardır. Görsel bize meyvenin toplanma zamanı geldiğine, artık olgunlaştığına dair net bir bilgi verebilir. Fakat Ellul bu noktada görselin bir eylemin vuku bulmasına sebep olmayacağını söyler: "*Şeftalinin güzel görünümlü kırmızı bir şeftali olduğunu apaçık şekilde görürüm. Fakat değişen nedir ki*?" Şeftalinin kırmızı, yuvarlak, ağır ve olgunlaşmış olduğunu görmek nakledilen gerçekliğin anlamını vermeye yetmez. Ellul'ün örnek gösterdiği bu şemada bir şeye daha ihtiyaç vardır ki, o da yorum/yorumlamadır. Görselin anlam ve değer kazanması, başka bir boyutun eklenmesiyle mümkün olur. Bu boyut sayesinde denilebilir ki: Görsel, söz/kelam/dil olmadan anlamsızdır. Ellul bu tasarısını şöyle tamamlar: "*Meyveyi görmemden "onu koparmam gerektiğine" veya*

[570] Ellul, **What I Believe**, s. 52.
[571] Ellul, **Presence in the Modern World,** s. 33–34.
[572] Nurdan Gürbilek, **Mağdurun Dili,** İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s. 83.

"onun toplanması gerektiğine" geçmem için bir yorum lazımdır; gerçekliğin bu gerçek imajlarına bir yorum atfedilmiş olmalıdır. Görmeye bir başka boyut eklenmelidir: yorum, konuşma aracılığıyla gelecektir. Böylece imaj, kendi içinde derin bir çelişki taşır. O, belirsiz değildir: tutarlı, güvenilir ve belirli sınırlar dâhilinde; ancak anlamsızdır."[573] Anlam kazanmak için söze ihtiyacı vardır. Bu noktada söz, "imajın büyüsünü çözer".[574]

Dilin öneminin anlaşılamaması ise kişinin ne konuştuğundan çok "nereden konuştuğu"nun önem kazanmasının neticesidir. Yani anlam dışarı atılmakta, dil egemenlik kurma aracı olarak görülmekte ve insanın yalnızca kendi çıkarlarını dile getireceği bir araç olmaktadır. Ellul'e göre bu ikinci eğilim, (kişinin "nereden konuştuğu") gösterenin aşırı değer kazanmasıyla ilişkilidir. Gösterilen ve göstergenin düşünce ve değerlerle ilişkisinin önemi ortadan kalkmakta, anlamın reddedilmesine ilave olarak bir düşüncenin ve söylecek bir şeyin varlığı da reddedilmektedir. Bu reddetme gösterenden her şeyin bilinebileceği anlayışından kaynaklanmaktadır. Peki neden gösterene bu kadar değer yüklenmektedir? şeklinde bir sorunun cevabı Ellul'e göre gözlem ve teknik zihniyettir. Gösterileni ve gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki gözlemlenemezken, gösteren her zaman gözlemlenebilir. Diğer bir deyişle bir ifadenin nasıl getirildiği, dağılımı, deformasyonu ya da işitilmesi gibi bilimsel yöntem tarafından gözlemlenebilen ve analiz edilebilenler önemliyken, anlam, ilişki gibi geriye kalanlar sadece felsefi problemlerdir. Ellul'ün ifadeleriyle geriye kalanlar, "*sadece özne ile nesne arasındaki bilimsel ilişkinin bulanıklaşmasına hizmet eden metafizik argümanlardır*." Bu durumda mit, şiir ve tahayyülde gösterilen ayıklanarak, ayakların daha sağlam zemine basması sağlanır. Gösterene verilen aşırı değerin diğer nedeni ise teknik zihniyettir. Bu noktada teknisyenin neden, sonuç ve anlamla ilgilenmediği, sadece şeylerin işleyiş şekli, dağılım ve deformasyon süreçleri ile ilgilendiği açıktır. Onlar için tek ideal dil, iletişim ve ilişki gibi varolan her şeyin makineye dönüştürülmesidir. Ellul'ün "tek bir modele indirgeme cinneti" olarak tasvir ettiği bu durumda egemen kavram, makine; egemen model, teknik olduğu için söz de parçalanabilen bir şeye indirgenerek tahrip edilmektedir. Ellul bunu şöyle açıklar:

[573] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 38.
[574] **A.e.**, s. 238.

"*Teknik saplantımız içinde biz, makineler gibi parçalanabilir (demontable) şey ile ispatlanabilir (demonstrable) şeyi karıştırıyoruz. Biz kompleks "iletişim-enformasyonunu" ve göstereni makine gibi parçalayabildiğimiz için, orada söz olan her şeyi "ispatladığımızı" varsayıyoruz*." Gösterilenin elimine edilmesi gösterenin gerçekten bu kadar önemli olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. Ellul gösterenin her zaman sözün bir parçası olduğunu söyler. Fakat gösterilene öncelik verilmesi gerektiğinin altını çizer. Ve gösterene ne kadar önem verilirse verilsin Ellul sözü kapalı bir tüpte tutmanın imkansızlığından şöyle bahseder:

> "O hep yeniden akmaya devam eder; sözün bütün anlam boyutları ve parçaları veya hakikat kıvılcımları kapak altında tutulamaz, insanlar bütünüyle mekanistik ve mekanik sözle huzur içinde değiller; söz bir gösteren düzeyine indirgendiğinde bile. Daima geride kalan bir şans unsuru, bir önceden görülemeyen çatlak vardır." [575]

Romanların filme çevrilmesinden bahsederken Ellul söz ve görselin iç içe geçişinin tamamlandığından bahseder, fakat bu tamamlanma, "*imaj lehine ve hikaye aleyhine; zamansal olanın aleyhine, uzaysal olanın lehine.*" Dil, mekansal olan görselin içindeyken, zamansal olan sözlü dilin yerini alır.[576] Görsel, mekânsal; ses ise zamansaldır. Ses, aracısız sorgulamadır: "Şimdi ne olacak? Sonra hangi ses gelecek?" Görme ise: "Ötesinde ne var?" diye sormaktır. Fakat Ellul için bu iki soru birbirinden farklıdır. Görmeyle ilgili soru dolaylı ve ikincildir. Zira düşünmeye dayanır. İşitmekle ilgili soru hem aracısız hem de birincildir. “Ses sonra ne olacak?” Nitekim ses, anlam kazanıp farklı bir boyut kazanacaktır. "Ses bizi en yüksek sesler düzenine götürür." Bu sesler arasındaki en önemli ses yani insanı başka bir boyuta, farklı insanlarla ilişkiye sokan konuşulan sözdür. Sözün görselden farkı, insanı her şeyden ayıran insanî ses özelliğinden kaynaklanır. Görme, her canlı varlığı diğer canlı formlarından biri olarak sunar. Fakat konuşma/söz, insanı diğer her şeyden nitelik olarak ayırıcıdır. Bu noktada görme sınırlar içinde ve anlık bir görsel sunar. Görülen şeyin anlamını beklemek gerekmez. Aksine bir insan konuştuğu zaman sözü tam anlamlandırabilmek için cümlenin sonunun beklenmesi gerekir. Ellul sözü edilen beklemenin “iki nokta arasında askıda” kalmak olduğunu ifade ederek bu beklemeyi şöyle tasrih eder:

---

[575] **A.e.**, s. 278–281.
[576] **A.e.**, s. 359.

"Cümlenin başı henüz telaffuz edilmiştir ve hemen yok olmuştur; cümlenin sonu henüz konuşulmamıştır ve bana başlangıçta söylenen şeyin anlamını verecektir." [577]

Bununla birlikte söz yazı olarak görünür hale geldiğinde bile Ellul'e göre bağımsızlığını korumaya devam eder.[578] Her ne kadar metin önceden konuşulmuş, yazılmış ve gücünü yitirmiş olsa da gücünü tekrar kazanmak için bir şansı vardır. O da metnin anlamlı hale gelmesidir. Yani tekrar konuşulması ve işitilmesi gerekir.[579] Sözün bu yazılı halini Ellul "sabitleştirilmiş söz" diye adlandırır ve "kulak düzeninden göz düzenine geçen dil" diye açıklar. Söz yazıldığında zamansal alandan uzaysal/mekansal alana geçerek, kendisini kendisine vakfetmeyen ve diyalog içermeyen söz olur. Bu anlamda yazılı söz, gerçekliğe kazınmıştır ve gerçekliğin bir parçası haline gelmiştir. Sesin yerini alan yazıyı Ellul şu alıntıyla açıklar: "*Ses artık şarkı söylemez; aksine dikte eder ve emreder. (...) Bunun yerine onlar sabit bir şekilde tabletlere, taşlara ve kitaplara yazılırlar. Göz okumaya başlar*." Söz canlı iken, yazılı söz donmuştur: sürekli tekrarlanan ve aynı olan sözdür. Konuşulan söz canlı olduğu için sürekli farklı olacaktır. Ellul bir kimseden söylediği şeyi tekrar etmesini istediğimizde onu daha farklı şekilde tekrarlayacağını anlatır. Yazı ve yahut bir teybe kaydetmek her zaman zamansal olandan mekansal olan geçer, tekrarlanamaz olandan sürekli tekrarlanabilirliğe doğru ilerler. Hakikat hiçbir anlamı bulunmayan göstergelere indirgendiğinde "hiç kimseyi hiçbir şeye bağlayamaz." Bir şeye bağlılık ve tanıklıkta aktarılan/konuşulan söz hayati bir öneme sahiptir. Fakat yazılı hale geldiğinde "sözlerin esrarlı halesi ve yankılarıyla" kişinin anlama tarzını, metni anlamak ile sınırlandırır. Hakikat kesinliğin "ruhsuz ciddiyetiyle" anlaşılmaya çalışılır. Bu minvalde sözler ve ifadeler deşifre edilir ve hem doğrudanlığını hem de canlılığını yitimiş olan mesaj yeniden inşa edilmeye çalışılır. Ellul zaviyesinden yeniden deşifre ve yeniden inşa edilen metinde bu bağlamda sözün temel özelliği olan ardışıklık korunur. Her ne kadar mekansal olsa da hem okuyucu hem de dinleyici, metni art arda olarak bir zaman içinde inşa edeceklerdir. Yine baştan sona bir takip söz konusudur. Anlam, bu takip esnasında ve yine dilin çizgisel boyutu sayesinde kavranır. Ve Ellul bu sözün yine de hakikatle ilişkili olduğunu söylemektedir. Yazılmak, amaç, anlam ve

---

[577] **A.e.**, s. 46-48.
[578] **A.e.**, s. 49.
[579] Ellul, **An Unjust God?,** s. 110.

niyeti değiştirmemiş sadece hafifletmiştir. Artık bir kişinin bütün varlığıyla desteklenecek kadar kuvvetli değildir. Bununla birlikte Ellul metin okunurken (bazı metinler) konuşma ihtiyacı duyulduğundan söz eder. Ve bu metinleri çağrışımlı, yaratıcı ve hakikatle dolu olan şiir ve dini metinler olarak tasnif eder. Zira bunları basitçe okumak imkansızdır. Önce şiire bakacak olursak Ellul'ün terminolojisiyle "Şiir, söylenmeyi gerektirir." Zira Ellul için bir şiir ezbere okunduğunda yani tekrar söz haline geldiğinde ancak etki ve anlam kazanır. Bu şekilde donmuş bir metin olmaktan çıkar, canlı bir metin haline gelir. Okuyan onu alır ve kendisine ait hale getirerek okur. Ellul okuyanın böylece metin yardımıyla dilin yaratıcısı haline geldiğinden bahseder. Aynı şey dini metinler için de söylenebilir. Nitekim dini yazı, "*yalnızca konuşulan, bildirilen veya duyulan söze destek ve başlangıç noktası olarak hizmet ettiğinde hayat doludur."* Böylece söz, kitabın sayfalarından kopar ve dinleyiciye doğru ilerler, canlı hale gelir. Anlaşılacağı üzere Ellul düşüncesinde bir metin yine söz ile hayat bulur. Bu anlamda yazılı söz, kod, formül ya da yasa olarak göz önünde bulundurulmaktan ziyade kaynağından alınmalı, yeniden canlı hale getirilmelidir. Altı çizilmesi gereken bu canlılığın sadece tekrarlama yoluyla değil ilham yoluyla verildiğidir. Ellul'ün "söz uçar, yazı kalır" ifadesini eleştirdiği müteakip cümlelerde bunu açıkça görebiliriz:

> "İnsanların, *söz uçar*'ı [verba volent] eleştirel, *yazı kalır*'ı [scripta manent] pozitif bir şey olarak gördüklerinde içine düştükleri hata ne müthiş bir hatadır.Tam da yazılı sözler varlıklarını sürdürdükleri ve ayakta kaldıkları içindir ki onlar bir anonim işaret [iz]'den başka bir şey değildirler. Uçup gitmelerinden dolayı, konuşulan sözler canlıdırlar ve anlamla doludurlar. Yukarıdaki ifadeler, geçmiş olan ve geçip giden bir şeyin "bitmiş ve kapanmış bir meselenin" deliline ihtiyaç duyan yargıç için yararlı bir formül oluştururlar. Fakat onlar, yaşayan şey için öldürücü formüllerdir. Yazılı söz sadece, sargıları bir gün çıkarılıp atılacak "birkaç kemiği keşfedilmesi gerereken mumya değil, tekrar hayat verilmesi gereken" mumyadır. (...) Yazılı dil, zihni kapatmıştır. Bir elması kavrayan sıkılmış bir el gibi o da, kuşatarak engelleme yoluyla tercüme etmeye çalıştığı fısıltıyla söylenen sözü, gramatik ve yapısal tuzağına düşürür. Fakat yazı bunu yapmaktan çok onu öldürür ve bizim yazının deli gömleğini, onu şimdi söylenen söz haline gelecek şekilde çıkarmamız gerekir. Bu şekilde fısıltıyla söylenen söz kavranabilir. Böylece dinleyici, hakikat arayışına sözden yola çıkarak yeniden başlar." [580]

Tanrı'nın sözünün hakikatini içine alan bir metin, okunduğunda tekrar söze dönüşür ve anlam kazanır. Bu yüzden tıpkı Tanrı konuşurken Adem'in konuşmasına izin vermesi gibi, metin konuşurken okuyan kişinin kendini de konuşturmasına izin verir. Çizilen çerçevede insanî sözün önemi Tanrı'nın kendi hakkında konuştuğu

[580] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 92–96.

sözünü nakletmesinden yani o söze tanıklık etmesinden kaynaklanır. Ellul'ün Barth'dan da alıntılarıyla tasrih ettiği tanık, "*bu sözü, Tanrı'nın onu mutlak yargısıyla, 'Doğru, dikkate değer ve gerçekten itimada şayan' (Barth) biçimde tebliğ ettiği tarzda konuşan kişidir*." Bu bağlamda Ellul Tanrı'nın sözünün tanığının "*konuştuğu sözün bedelini kanı ve hayatıyla ödeyen*" şehit olduğunu ekler. Diğer bir deyişle söz, konuşan ve tanıklık eden insanı, ölüme bağlar. Zira söz, akışkan, değişken, çok anlamlı ve belirsizdir. Fakat Ellul tanığın, sözünün birliğini taşıması gerektiğini söyler. Yani tanık, kişi ve söz bütünlüğünü sağlamalı ve kendisini tamamen söylediği şeye bağlamalıdır. Çok anlamlı söze dair olan yanlış anlamaları ortadan kaldırmalı ve hakikati vurgulayarak yeniden üretmelidir. Bunu, konuşan/tanıklık eden insan Tanrı'nın sözü ile insanî söz arasında kurduğu bağlantı ile gerçekleştirir. [581]

Akabinde Ellul tanıklık eden kişinin duruma yeni ve beklenmedik bir şey ekleyen ve bu şekilde durumda "bir kopuş ve tersine çevirme" gerçekleştirerek durumun seyrini değiştirdiğini ekler. O Tanrı'nın sözünü konuşan tanığı, mahkemede tanığın duruşmanın gidişatını ve o yokken inanılan duruma dair fikirleri değiştirmesini sağlayan anahtar olarak görür. Özetle Tanrı'nın Sözüne tanık olmak, kopuşu, yeniliği ve değişmeyi sağlar. "*Mutlak Öteki'ne ve Görünmeyen'e, Ezeli ve Ebedi, Mutlak, Nihai Olan'a*" yani algılanamaz boyuta tanıklık etmektir. Ellul bu kelimelerin tasavvur edip anlaşılamayacak şeylere işaret ettikleri için hiçbir şeyi dile getirmediklerini söyler. Fakat tanıklık sayesinde bunlar, insanın gerçekliğine dahil olur. Bu vesileyle Mutlak Öteki bu gerçekliğe farklı bir boyut katar; gerçekliği üzerine alır, ölçer ve sınırlar. Müteakiben Ellul, bunların gerçekleşmesi için tanığın zorunlu olduğunu söyler. Nitekim totalitarizmden, kapalı insan ilişkilerinden ve teknik kontrollü dünyada yapılacak meydan okuma "*Mutlak Öteki'nin tebliği ve bu tebliği yoluyla Mutlak Öteki'nin müdahalesidir*." Zira özgürlüğün, sistemle bütünleşmenin kaçınılmaz iç gücünden doğmayacağını ele almıştık. Bu noktada Ellul Mutlak Öteki, Söz ve tanıkla kurulan ilişkinin getirdiği özgürlüğü şu cümlelerle anlatır:

> "Mutlak Öteki, (…) aysbergde bir delik, bir gedik açabilir. Doldurulmamış bir uzaya izin vererek mekanizmalarda elastikiyet ve oynama sağlayabilir. (…) Bu tür bir özgürlük uzayı yalnızca söz vasıtasıyla gerçekleştirilebilir; çünkü özgür olan yalnızca sözdür. Fakat o yaşayan sözdür, katılaşmış söz değil. Ve söz yalnızca öteki Söz'e eko, tepki ve soru olarak canlı kalabilir. Bu söz, doğası gereği, öz ve hakikat, bağımsızlık ve yaratılış olduğu ölçüde kendi

[581] **A.e.**, s. 185–187.

> kendini üreten, kendi kendini yönlendiren ve özerk sözdür. Söz sürekli olarak yalnızca Söz vasıtasıyla yaratan biri tarafından tekrar başlatılmalıdır. Ve söz sürekli olarak Tanık tarafından tekrar yeniden ele alınmalıdır. Bu nedenle, kendi dolaysız ve anlık ifadesi olarak onu dile getiren biriyle yakından bağlantılı olmalıdır. Eğer bu tür bir kişi yoksa, geriye hiçbir şey kalmaz." [582]

Bu anlayış Hristiyanlık zaviyesinden Hermeneutik'in işlevi olan dini metin ile onun içinde barındırdığı mesaj (kerygma) arasındaki ilişkiyi kurarak, metni "canlı bir söz" haline getirmekle uyumlu görülmektedir. Yani yazının Söz ile, sözün olay ve olayın da anlam ile ilişkisi önem kazanmaktadır.[583] Bu noktada Ellul, sözün yasa ve görev olarak okunmaması gerektiğinin altını çizer. Zira okurken sorumluluklara ve içerdiği risklere muhatap olan insanın özgür kılınması mevzubahistir. Bu yüzden kutsal kitabı hakikatini kabul ederek okumak ve hem özgür hem de sorumlu kılan bir çağrı olacak şekilde onu işitmek gerekir. *"Gizli, saklı, içsel ve ruhi hayat için okumaktan ziyade sosyal, siyasi, uzmanlık gibi hayatın bütününe dahil olması gereken bir harekettir."* Ve Ellul için bu hareket metindeki özgürlüğe işaret eder. *"Onu kendim okumak zorundayım. Bunu yapmak için zorunluluk hissediyorum. Fakat bunu yaparken aynı zamanda onu hayatıma da geçirmem gerekiyor.*" Bu özgürlüğe sahip olunması için hayali, metinden bağımsız ve yahut metni kontrol altına alarak okuma söz konusu olamaz. Bu minvalde Ellul, metni hayata geçirmenin Tanrı ile gerçek özgürlük olduğundan bahseder. Aynı özgürlük riski kutsal kitabı iletme hususunda da karşımıza çıkar. Ellul, "Kapalı, tarihi ve modası geçmiş bir mektup vermemeliyiz." der. Dolayısıyla tebliği bu şekilde anlamak, basit bir aktarımın ötesine geçmez. Aksine tebliğ, kendini ve Tanrı'yı dahil ederek konuşmaktır. Bu yüzden Ellul, özgürlük riskiyle yola çıkılması gerektiğini düşünür. Kutsal kitabın başkalarına göre canlı ve gerçek bir çağrı olması için benim özgürlüğüm aracılığıyla tekrar söz olan bir dönüşüme ihtiyacı vardır. Özgürlük sayesinde açık olan metnin anlaşılması ve başkaları için de açıklığa kavuşturulması gerekir. [584]

Tanrı'nın Sözü, dahil olduğu hayatı normal hayattan "bir ustura gibi ayırır." Yeni hayatta önemli olan Tanrı'dır. Bu minvalde Ellul, riski aşkın olanı tercih etme özgürlüğüyle ilişkilendirir ve şu soruyu sorar: "Kimi seviyorsun?" Bu itiraf sayesinde diğer şeyler ortadan kalkar. Eğer özgürlük seçilecekse özgürleşmekten daha çok

---

[582] **A.e.**, s. 191-192.
[583] Görgün, **Anlam ve Yorum**, s. 122.
[584] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 131.

özgürleştireni sevmek gerekir. O halde özgürlük, Tanrı'yla ve Tanrı'ya sevgiye yönelik olmalıdır. Diğer bir deyişle, Tanrı Söz'ünün ortaya çıkardığı riske ve Söz'den doğan özgürlüğün riskini göze almak gerekir. Tanrı'nın vaat ettiği kararlılıkla çöle doğru ilerlemek, insanı önceki hayatından uzaklaştırır, bir belirsizliğe sürükler ve ciddiyetle karar vermesini gerektirir. Ellul için risk, bu noktada ortaya çıkar. Tanrı Söz'üne sadık kalacak mı? İnsan doğru kararı verebilecek mi? Burada bir boşluk olması gerekir ve bu boşluk riski temsil eder. Bu sorulara kesin cevaplar vermekten ziyade Tanrı'nın sadık olmayabileceği ve yahut doğru kararın verilmeyebileceği riskini göz önünde bulundurarak yola çıkılmalıdır. [585]

3.2.2.2. Kendini ve Başkasını Keşfetmek

Bir varoluş tarzı olarak anlamak, anlayan ve anlaşılanın bir ve aynı şey olması demektir. Yani anlama faaliyetinde anlaşılan ile insanın kendi kendini anlaması mümkün hale gelmektedir. Bu ikisinin ortak noktası ise dil üzerinden kurulmaktadır.[586] Önemli olan Söz'e katılmak ve bunun hayatında yeni bir şey yarattığına şahit olmaktır.[587] Zira özgürlük harekete geçmeye çağırır; olmuş, bitmiş ve tamamlanmış olana değil.[588] Platon **Kharmides** diyaloğunda beden ve ruhun bütünlüğünden ve bedenin iyileşmesi için bütünün tedavi edilmesi gerektiğinden bahseder. Zira bütün kötülükler insana ruhtan gelir. Bu yüzden bedenin iyileşmesi için ruhun tedavi edilmesi gerekecektir. Ruh ise "büyü sözleri" olarak anılan "güzel söylevler" ile tedavi edilir. Bu sözler ruhta bilgelik doğurur; ruhu bilgeleştirir. Akabinde Platon Sokrates'in (M.Ö. 470/1-399) ağzından ruhun büyülü sözlerle iyileşmeye istekli olması ve böylelikle ruhun bu sözlere açılması gerektiğini ekler. Aksi takdirde zenginlik, soyluluk ve güzellik gibi görünüşler bu sözleri almak/işitmek için yeterli olmayacaktır.[589]

Metin, muhatabını ve yahut okuyucusunu "kuşatan" cihetiyle insan hayatında etkin olur. Bunun imkanı metnin muhatabına direnmesi ve ondan bir şey talep etmesinin zemininde yatmaktadır. Bu imkan, metnin muhatabını dönüştürmesi için

[585] **A.e.**, s. 356-357.
[586] Görgün, **Anlam ve Yorum**, s. 106.
[587] Ellul, **On Freedom, Love, and Power,** s. 138.
[588] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 316.
[589] Platon, **Kharmides : Diyaloglar,** Çev. Tanju Gökçöl, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986, c.2, 157b-c, s.33.

hayati bir rol üstlenmektedir.[590] Nitekim söz, varoluşsal şekilde işitilir ve deneyimlenir. Bu yüzden Tanrı'nın Sözü ile karşılaşınca insan, Tanrı'nın özgürlüğüne katılır.[591] Söz daima özgürlüğe dayanır ve dinleyeni kendi özgürlüğünü savunmaya davet eder. Bu noktada sözle ilişkili olan Tanrı da özgürleştiricidir; "insanları yabancılaşmadan kurtarır." Tanrı, "*Sözü hiçbir şekilde durdurmadığı gibi, özgürleştirmeyi de durdurmaz.*"[592] Ellul'e göre Tanrı, emirleri yaşamın kaynağı olarak iletir: *"Yasaklamaz; izin verir. Sınırlamaz; tayin eder. Zayıflatmaz; destekler.*" Bu yüzden Ellul, Tanrı'nın emirlerinin özgürlüğün zemininde güçlü bir yer teşkil ettiğini düşünür. Bu düşüncesini ağaçtan yememe emri ile açıklar: Bu emir insanın "*Tanrı'nın huzurundaki mevcudiyetine izin verir, gösterir ve bunun temelini oluşturur*." Zira emir insanı özgür kılar, vaadi onun önüne koyar ve kapalı kapıları açar.[593]

"*Dil bir çağrı, dil bir mübadeledir*." Bu anlamda dil, yalnızca bilgi/malumat nakli için kullanılan bir iletişim değildir. Bu noktada Ellul sadece bilgi/malumat iletmek için konuşmanın yoksulluğundan bahseder. Dil ayrıca belirsizdir: "*…içeriksiz, çatısız, görünmeyen ve akış halinde bir evrendir.*" Bu açıdan dile baktığımızda dil, bazen söylenen ya da söylenmek isteneni gizler bazen de söylenmemiş olanı ifşa eder. Dilin ilişki içinde varolduğunu söyleyen Ellul, dilin bu ilişki nedeniyle varolduğunu ifade eder. Bu ilişki içinde dil benzerlik ve farklılığı da barındırır. Bu açıdan dil "*bana benzeyen, bana benzemeyen ve benden farklı olan kişinin hayrete düşürücü keşfini içerir*." Diğer bir deyişle ben, herkesin konuştuğu dille ve kullandığı kodlarla konuşmakta fakat söylemesi gereken şey diğerlerinin söylemesi gerekenden farklılaşmaktadır. Ellul bu farklılığı dil ve diyaloğun zeminine yerleştirir. Bu farklılığa Adem'in Havva'yı gördüğünde konuşmak için can atması örnek verilebilir: "*Onun yüzünden ve onun için konuşur. Havva'nın bedeni onun bedeni; Havva'nın kemiği onun kemiğidir; fakat yine de farklıdırlar: o, bir benzemeyen benzer kişidir.*" [594]

Ellul, filozofların devasa bir şato inşa edip arkasındaki kulübede yaşadıklarını söyler. Nitekim filozoflar konuşurlar, fakat dinlemezler. Bir filozof hariç: Sokrates. Sokrates daima iç sesini dinler. Bu iç ses onun konuşmasının nedenidir. Sevimsiz

[590] Görgün, **Anlam ve Yorum,** s. 134.
[591] Van Vleet, Jacob E., **Dialectical Theology and Jacques Ellul,** s. 72.
[592] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 112-114.
[593] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 150.
[594] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 50–51.

soruları ve ironisi ile birlikte iki konuşucu, birbirlerini ve kendilerini yeniden bulur ve kendilerine yeniden doğma imkanı verir. Bu imkan, diyalog/mübadele içerisinde gerçekleşir. Birbirlerini anlamak için mücadele ederler, usta ve çırak birlikte hakikat arayışını paylaşırlar. Bu kavramlar diyalektiğinden ziyade bir hayat diyalektiğidir. Zira söz, varlığın bütünüyle bağlantılı ve kendi içinde bir diyalektiktir.[595] Söylemin yöneldiği, hitap ettiği bir muhatabı olması onun en önemli boyutudur. İki muhatap birlikte dili konuşur. Konuşmaya hareket veren soru sormak ve cevap vermektir. Bu konuşma kendi kendine konuşma dahi olsa bir muhatabı vardır ve bu, "ruhun kendiyle diyaloğudur."[596] Bu noktada Platon'un da kitaplarını diyaloglar halinde yazması ötekiyle diyalog halinde olma gibi görünse de aslında kendi ile tefekkürü temsil eder.[597] Ellul, İncil'deki anlam sorusunun aslında bu varoluşsal problemle ilgili olduğunu düşünmektedir. "*Yaptığımız şeylerin bir anlamı var mı? Kendi hayatımıza anlam yükleyebilir miyiz? Kendimiz dışındaki bir şeyden anlam alabilir miyiz*?" [598]

Dil, değerini "söylenmeyenden ve kenar boşluklarından" kazanır. Söylenmemiş bir söz bir şey söylemez. Fakat bir kelime söylendiğinde anlam dolmaya başlar. "İma edilen, atlanan, gizlenen, kaçınılan" söz, diyaloğu zenginleştirir. Ve konuşmaya canlılık katar. Kenar boşlukları, söylemin dışarda bıraktığı şerhleri, eklemeleri ve yorumları içerir. Söylem bir anlam ifade eder ve muhatapta imgeler, duygular, hatıralar, yargılar, özlemler yaratır. Kelime her zaman bunların ötesinde bir şeye atıfta bulunur. Söyleyen ve işitenden ayrı olarak ifadeye değer veren şey konuşanın gizlediği niyet ve işitenin kendini o niyete eklemesidir. Bu perspektifte dilin bağımsız olmadığı söylenilebilir. Dil içindekilerin yapısına ve onu konuşanlara bağlıdır. Ne kadar analiz edilse, incelense de asıl nokta her zaman kaçacaktır. Neticede bir kişi konuşur ve diğeri onu alır.[599] Diğer bir deyişle denilebilir ki kişinin sözden aldıkları aslında kendisidir. Kelimeler, "*yanıp sönen birer oyuncak. Boş içleri. Boş mu? Alev var göğüslerinin içinde, barut var, gözyaşı var. Nihayet bütün dünya kelimelerden ibaret. Ama sende ne varsa kelimede de o var. Kelime, Narsis'in kendini*

[595] **A.e.**, s. 83–85.
[596] Paul Ricoeur, **Yorum Teorisi, Söylem ve Artı Anlam**, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2007, s. 20.
[597] Kojin Karatani, **İzonomi ve Felsefenin Kökenleri**, Çev. Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul, Metis Yayınları, 2019, 2. Basım, s. 162.
[598] Ellul, "Technology and the Gospel", s. 111.
[599] Ellul, **What I Believe**, s. 27.

seyrettiği dere." [600] Zira varlık kendini sözle dile getirebilir. "*Bir şeyler üzerine söz etme, hem söz edilirken kendini muhabere eder, hem de kendini-dile-getirmek niteliğine sahip olur*." [601] Bu hususta Ellul de sürrealist şiire olan saygısından söz eder ve şiirdeki ifadelerin onu çarpmasına, onda vizyonlar uyandırmasına sebep olan unsurların şiirden kaynaklanmadığını, aksine kendisinden kaynaklandığını söyler: *"...söz konusu unsur bende ve şiirin sesi, bu unsuru ateşleyen tetiktedir."*[602] Nitekim bir kişinin anlattıkları kendi varlığının dışarıya yansımasıdır. Söz gelimi bir kişiden ağaç ve yahut ormanı anlatması istendiğinde anlatacakları "biraz ağaç, biraz orman biraz da kendisi" olacaktır. [603]

Dilin bu çağrışımlarının neticesinde hata korkusundan uzaklaşmak, bir arada ve yenilenmiş bir hayat sürebilmek imkanlı hale gelir. Bunun imkanlı hale gelmesinin zemininde zengin çağrışımları, çok sesliliği kısaca anlam karmaşasının tecrübesi güçlü bir rol oynamaktadır. Bu anlam karmaşası varlığını, konuşma anı ile konuşmanın alınma anı arasında doğan sembol, metafor ve analojiye borçludur. Birbirinden farklı şeyleri kavrarken, bilinmeyeni bilinene yaklaştırarak anlaşılır hale getiririrken "*belirsizlik ve yanlış anlaşılmalar ağı içindeki metaforlar, benzeştirmeler, kıyaslar ve mitler arasında uzlaşma boy verir*." Ellul bu uzlaşmayı şu cümlelerle tasrih eder:

> "Böylesine bir "gürültü"nün (parazitik sesler anlamında) ortasında, söz ve anlam görünür hâle gelerek, içinde kalbin kalple buluştuğu problemsiz bir uzlaşmaya ve uyuma imkan verir. Kişinin varlığının en iç çekirdeği, dilin bu ara buluculuğunun uzlaştırıcılığı ve elçiliği sayesinde diğer kişinin en derin iç varlığına ulaşır. Anlamla doldurulduğundan, o artık bütün fazlalıklarından arınmış ve özüne indirgenmiştir. (...) Uzlaşmamız bizi, daha mükemmeleşecek ve daha da derinleşecek bir tazelenmiş ilişkiye götürür. Tıpkı konuşmamızın sürekli yeniden başlamasının gerekmesi gibi, bu ilişkiyi sürekli olarak yeniden icat ettirir." [604]

3.2.3. Çok Yönlü Söz: Diyalog

Ellul, *büyülü bir gücü yokken Söz'e neden üstünlük verildi* diye sorar. Ve şöyle cevap verir: üstünlük, Tanrı'nın Söz aracılığıyla hareket etmesinden gelir. O bütün evreni Söz aracılığıyla yarattı, insanı söz aracılığıyla uyandırdı, peygamberlere Söz'le ilham etti. Tanrı'nın Söz'ünün bu nitelikleri sayesinde insan sözü de önem kazanır.

---

[600] Meriç, **Jurnal**, s. 65.
[601] Martin Heidegger, **Varlık ve Zaman**, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 171.
[602] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 420.
[603] İhsan Fazlıoğlu, **Kendini Aramak**, İstanbul, Ketebe Yayınları, 4. Basım, 2021, s. 30.
[604] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 55–56.

Sadece insanın sözü Tanrı'nın Söz'üne erişebilir. Söz, kalbi imanın doğruluğuna çağırır. İnsan bu sözü alarak kalbini doğruluğa çevirir. Söz alındığında tanıklığa yol açar. Bu yüzden Söz'ü alabilmek için önce işitmek gerekir.[605] Nitekim "*Konuşkan bir dil, her zaman dost bir kulak arar*."[606] Bu çerçevede sözü işitmek bir döngü içinde ve karşılıklı konuşma (muhavere/diyalog) şeklinde gerçekleşmektedir. Müteakip başlıklarda sırayla insandan insana olan konuşmayı, insanın Tanrı'yla olan ve akabinde Tanrı'nın insanla olan konuşması ve insana dil bahşetmesi incelenecektir.

3.2.3.1. İnsandan İnsana Söz

Ellul insanların "birbirlerinin yanından geçtiğini, birbirlerini yanlış anladıklarını, kapalı kapılar ardında yaşadıklarını" söyler. Dolayısıyla bir karşılaşma ve yahut diyalog olasılığı zeminini yitirir. Ağızdan çıkan kelimeler solar ve ölür. Fakat özgürlük "dünyaya bir Ben getirir" ve umut sunar. Umut ve özgürlük gerçek bir diyaloğa girmede, sözün işitilmesinde ve karşılaşmanın yeni başlangıçlara kapı aralamasında güçlü bir zemin teşkil eder.[607] Umut ile özgürlük birleştiğinde diyalog ve karşılaşma tecrübe edilir.[608] Bu minvalde Ellul zaviyesinden Platon'un diyaloglarında Sokrates'in hakikati karşılıklı diyaloglar halinde anlatıyor olması, hakikat arayışında hakikati temsil eden dilin ön plana çıkması önemlidir. Nitekim Ellul için söz, karşılıklı ilişkiler içinde anlam bulur ve "*söz, kendi içinde diyalogtur, aynı zamanda varlığın bütünüyle entegre olmuştur*."[609] İnsan kendini dünyada "yapayalnız" bulmuştur. Karşı karşıya, yüz yüze diyaloğa girebileceği birini istemiştir. Bu düşünceyle yola çıkan Ellul, bu çağda da insana cevap verecek kimsenin kalmadığını söyler. "Bilgisayarla nasıl konuşabilir?" diye sorar ve durumun aslında başlangıçtakiyle aynı olduğundan bahseder: "*Antenlerle donatılmış ve duman saçan gökler, umudumuzun kaynağı ile aynıdı*r." "Metropolün çalkantılı mayasında" insan, diğerleriyle ilişkiden yoksun bir şekilde çağrılan, işitecek ve konuşacak olanın ortaya çıkmasını bekler.[610]

---

[605] Ellul, **An Unjust God?,** s. 110–111.
[606] Barry Sanders, **Öküzün A'sı, Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi**, Çev. Şehnaz Tahir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2010, s. 16.
[607] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 330.
[608] **A.e.**, s. 319.
[609] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 84–85.
[610] Ellul, **The New Demons,** s. 129–131.

Dua ve Modern İnsan adlı kitabında Ellul, insandan bağımsız konuşma olmayacağını söyler. Bu durumu anlatırken şu tabloyla karşılaşırız: "*…konuşan ben değilim, benim aracılığımla konuşan dildir.*" Bu yüzden "*konuşuyorum*" yerine dil, "*konuşuyor*" denmeye başlanmıştır. Bu durumda özneye yer kalmamıştır. Ellul şöyle devam eder: "*…aynı şekilde söylemin muhatabı da Sen değildir*." Dolayısıyla muhataba da yer kalmamıştır. Neticede işleyen bir yapı ve onun iki aracısından söz etmenin mümkün olduğu bu analiz, karşılaşmanın ve Ben-Sen'in kaybolmasından dolayı bir hakikat görünümüne sahip olsa da dil iletişim sisteminin taşıyıcısına indirgenmiş olur. Diğer bir deyişle insan artık mesajın taşıyıcısı değildir. Ayrıca Ellul telaffuz edilen kelimelerin konuşma halini almadığını söyler. Zira bir mesaj ve konuşmanın koşulu olarak konuşan kişiden (Ben), muhataba (Sen) bir ilişkinin kurulması gerekir.[611] Nitekim sözün çok anlamlılığı ancak bu ilişki içinde oluşan konteks sayesinde yanlış anlamları eler ve yanlış anlamanın alanını daraltır. [612]

Söz, biri tarafından işitilmediği ve yeniden keşfedilmediği sürece hayatta kalamaz: "…ölür ve ortadan kalkar." Sözün içerdiği "okyanus" düşünülmediğinde dahi "olduğu ve olmuş bulunduğu şey" olarak durur. Kendisinden uzaklaşıldığında o yine oradadır. Konuşulan söz "hiçliğe gömülmüştür." Bu minvalde söz, ebedi değildir ve dondurulamazdır. Bir cümle işitildiğinde, işiten o cümleyle birliktedir. Cümlenin başlangıcı işiten için geçmiş olacaktır ve bu, insanı geçmişe götürür: "*Şimdi geçmiş haline gelen başlangıç kısmını yakalar, ezberlerim ve bu durumda o beni kendisiyle birlikte geçmişe sokar.*" Aynı şekilde cümlenin sonu dinlemeye devam etmeyi ve cümlenin anlamını yakalamak için beklemeyi gerektirir. Bu esnada cümlenin sonunu beklemek insanı geleceğe götürecektir: "*Konuşmanın ima ettiği bu geleceğe kucak açarım.*" Ellul sözün var olma şeklini bu tabloyla anlatırken konuşmanın sahip olması gereken unsurları da açıklar: "*…süre, iki insan (zamanın aynı noktasında yaşayan konuşucu ve dinleyici) ve geçmişin iptalinde yoğunlaşma*." Bu anlamda konuşmanın zemini, bir bulunma ve varolma halidir. Bu konuşma, geçmiş ve geleceği birbirine bağlayan bir şimdi içerisinde ve burada var olan iki insanın geçmişi iptal ederek geleceğe doğru yola çıkmaları şeklinde açıklanabilir. Söz şimdi ve beni kendim

[611] Jacques Ellul, **Prayer and Modern Man**, Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1970, s. 83.
[612] Ricoeur, **Yorum Teorisi**, s. 20.

yaparak yani konuşucu ve dinleyici haline getirerek var olur. Bir konuşan olduğu gibi bir dinleyici yani sözün söylendiği biri olması gerekir. Ellul'e göre bu kişinin kendisi ve yahut Tanrı da olabilir. Nitekim söz, hem kulağı hem de cevabı gerektirir. Her söz bir diyaloğu başlatır; küfür, nida, hakaret, kendi kendine söylenme olsa bile sözün olduğu yerde diyalog başlar. Bu minvalde Ellul monoloğun dahi bir diyalog olduğunu söyler: Geçmişle geleceğin bütünleştiği bir diyalogdur. Bu koşullar sağlanmadığı sürece söz varlık kazanamaz. Ellul'ün şu cümleleriyle bu bahsi biraz daha açabiliriz:

> "Bir şey hayattadır ve o asla bir nesne değildir. Benden önce varlık kazanmış olamaz ve orada bulunamaz. Söz konuşulur konuşulmaz, onu tekrar ele geçirmedikçe varolmayı durdurur. Söz, konuşulmadan önce, beni bir bekleme durumuna, arzuyla beklediğim bir geleceğe yerleştirir. Söz, kendi başına varolamaz. Yalnızca onu konuşan ve onu yeniden ele geçiren biri üzerindeki etkisiyle varolmayı sürdürür. Söz asla, bu yolu tersine çevirebileceğimiz ve onunla tekrar meşgul olabileceğimiz bir yarın veya başka bir zaman için kullanabileceğimiz veya muhafaza edebileceğimiz bir nesne değildir." [613]

Sözün anlam ve çağrışım, aydınlık ve gölge gibi farklı derinliklerine işaret eden çeşitli boyutları vardır. Bu nedenle dikkatli bir dinleyici tarafından işitilmesi, anlaşılması ve yorumlanması gerekir.[614] Bu aşamada birçok başarısız girişim olabilir. Dil, varlık ve kalp düzeyinden yola çıkarak anlama düzeyine doğru ilerler. Bu yolculukta "anlamın senfonisi" hiçbir unsurunu yitirmeden yanlış anlamalar aşılır ve söz anlaşılır hale gelir.[615] Dolayısıyla varlığın ve kalbin söze ve muhatabına açık olması gerekir: "*…s-özlemek, özün, b-enin, s-ana arzusudur*."[616]

Konuşma, muhatabına yanıt vermek, onu selamlamak ve bu şekilde ondan "mesul olmaktır (répondre de)."[617] Ellul bu noktada 'Hristiyanlığın bir sevgi dini'[618] olduğundan yola çıkarak insan, "kendi başına, Tanrı ile yüzyüze nasıl yaşayabilir?" diye sorar. Eğer başkaları yoksa o zaman Tanrı ile yaşamak da imkan zeminini yitirmektedir. Bu nedenle başkalarına sevgi duyma, onlarla konuşma ve dilin anlaşılır

---

[613] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 48–50.
[614] **A.e.**, s. 111.
[615] **A.e.**, s. 57.
[616] Fazlıoğlu, **Kendini Aramak,** s. 125.
[617] Levinas, **Sonsuza Tanıklık,** s. 327.
[618] Ellul, Hristiyanlığın aksine İslam'ın güç üzerine kurulu olduğundan söz eder. Ona göre Kur'an'da İsa hakkında geçen mucizeler (bebekken konuşması, kuşu canlandırması ve gökten sofra indirmesi) inananlar arasında güven sağlamak için gerçekleşmiş ve güç içerikliyken İncil'de İsa adına geçen mucizeler, sevgi içeriklidir. Bununla birlikte o İslam'da savaşın, dini bir görev olarak kutsal kabul edildiğine değinir. Bkz.: Jacques Ellul, **Islam and Judeo-Christianity: A Critique of Their Commonality,** Çev. D. Bruce MacKay v.d., Cascade Books, Oregon, 2015, s. 29, 77.

olarak kullanılması zaruridir. Nitekim Pavlus'un dillerle konuşma düşüncesinin zemininde komşuyu sevme vardır. Dil, teşvik, teselli ve inşa eder. Komşuyla iletişimde aslında insan kendi kendini eğitir. Karşıdakine tesellide bulunmak için sözün anlaşılması, onun inanç ve hakikat içinde gelişebilmesi için de sözün kullanılması gerekir. Sevgi, sözü anlama ve kullanma haricindeki her şey "hiçbir amaca hizmet etmeyen karışık ve tutarsız gürültülerdir."[619] Bu noktada Ellul, kavrayışla beraber, anlamanın şeffaflaştığını zikreder. "Diğer kişinin sözleri benim sözlerime dönüşür." Zira onlar artık benim zihnimdedir; sözleri alırım, anlarım, anlaşılırım ve bu, "bütün varlığımla yaşadığım bir hazdır." [620]

3.2.3.2. İnsandan Tanrı'ya Söz: Dua

"*Dua ile özgürüm ve özgürlüğü dua ile yaşarım*"[621] diyen Ellul duayı dünyanın ilkelerinden biri olan şiddetin karşısına koyar. Dua, "*radikal bir mola, daha temel bir protestodur*." Öteki'ne, Aşkın'a yapılan çağrı, katı kuralların karşısında başarısızlığa karşı bağımsızlık işaretidir.[622] Bu yüzden dua her an azimli, ısrarlı ve teyakkuz halinde olmaktır. Bu sayede inanç yeryüzüne serimlenir. Her şey cesaretini kırarken, dua etme gücü yok olmak üzereyken yine de duaya devam edilmelidir. Bu bağlamda Ellul, duanın inancı ve insanlığın geleceğini koruduğunu düşünür.[623] Zira Ellul bütün duaların önsözü olarak şu cümleyi görür: "*İnanıyorum, inançsızlığıma yardım et. (I believe, help my unbelief.)*"[624] Bu noktada inanan insanın belirli bir biçimde karşılık verme yatkınlığına sahip olması gerekecektir. Söz gelimi donmuş yiyeceklerin masanın üzerinde buzlarının çözüleceğine inanmak, bu yiyecekleri alıp masanın üzerine koymak demektir.[625] Kelimelerden oluşan dua, iki farklı patikadır. Bir tarafında gücü yettiğince her şeyi yaparak cesurca yol almak, diğer tarafında her türlü eylem, güç ve inisiyatiften vazgeçerek samimiyetsiz bir şekilde Tanrı'ya teslim olmak vardır. İkinci tür, her şeyi kabullenmenin, imkansızlığın ve inançsızlığın

[619] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 419.
[620] **A.e.**, s. 58.
[621] Ellul, **Prayer and Modern Man,** s. 121.
[622] **A.e.**, s. 174.
[623] **A.e.**, s. 108.
[624] **A.e.**, s. 120.
[625] W. V Quine, J. S. Ullian, **Bilgi Ağı**, Çev. A. Hadi Adanalı, Ankara, Kitabiyat, 2001, s. 17.

göstergesidir.[626] Diğer bir deyişle duanın iki yüzü vardır: Tembellik ile çalışkanlık ve koşuşturma ile korkakça teslimiyet. Bir yüz gücü yettiğince her şeyi yaptığını Tanrı'ya söylemek diğer yüzü kararı tamamen Tanrı'ya bırakmaktır ve bu iki yüz arasında dar bir geçit vardır.[627]

Duaya cevap alabilmek, dua faaliyetine katılma riskini göze almakla mümkün olur. Bir diyalog olarak dua, Tanrı'nın faaliyetine, faal olarak katılmak ve Tanrıyla birlikte çalışmaktır.[628] Bu bağlamda Ellul'e göre insan Tanrı'ya tembelce yaslanmamalıdır. Tanrı'nın ondan istediği üzere harekete geçmeli ve sorumluluk almalıdır. Diğer bir deyişle Ellul zaviyesinden insan hiçbir emek sarf etmeden her şeyi Tanrı'dan istememelidir.[629] Dolayısıyla dua sayesinde "*Tanrı'nın emektaşları*" haline geliriz.[630] Ellul zaviyesinden dua, güçtür ve duanın da bir varlığı vardır. İnsan dua eder, Tanrı'nın emektaşı haline gelir ve duaya varlık kazandırır. Bu varlık aracılığıyla Tanrı, şeytanlar, hastalık, diğer insanlar ve doğa üzerinde güce sahiptir.[631] Dua, insanın konuşması ve Tanrı'nın insanın irade, güç ve sevgisini paylaşarak karar vermesinden müteşekkildir. Bu anlamda dua, bir konuşmanın ötesinde Tanrı ile yaşamaktır. Bu yüzden dua anlamını sadece insanda değil, muhatabı olan Tanrı'da bulur. Duanın dua olabilme zemini Tanrı'ya bağlıdır: Tanrı sözlerimi duaya çevirir, formunu uyumlu hale getirir, içeriğini yüceltir ve kendi bilgisiyle doldurur.[632]

Dolayısıyla insan sadece kendi sesinin "doldurduğu bir boşlukta" konuşmamaktadır. Özgürlüğün kaynağını Tanrı'nın verdiği bir armağan olarak aşk ilişkisi içinde yaşar. Yola tek başına devam etmek ve Tanrı ile konuşmaktan vazgeçmek özgürlüğü yok etmektir. Tanrı'yı hiçe sayma, kendi hayatını yönlendirme ve özerklik arzusu Tanrı ile olan bağın kopmasına sebep olur. Neticede özgürlük de kaybolur.[633] Ayrıca dua için kullanılan "göksel telefon" teşbihi Ellul zaviyesinden kabul görmez. Bu teşbihte kendi durduğumuz noktadan bir modelle duaya, Tanrı'yı ele geçirmenin bir yolu olarak bakılmaması gerektiğini, duanın bir sistem tarafından

[626] Ellul, **Prayer and Modern Man**, s. 32.
[627] **A.e.**, s. 30.
[628] **A.e.**, s. 128.
[629] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 146.
[630] Ellul, **Prayer and Modern Man**, s. 48.
[631] **A.e.**, s. 76.
[632] **A.e.**, s. 61.
[633] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 264.

değil "gerçekten dinlemeyi isteyen kişinin özgür kararı" olduğunu söyler. Ve ekler: Dua bir telefon gibi uzakta oturan birine edilmez. Aksine yakında olana hatta kalpte olana edilir. Bu yüzden bir mucize olan dua asla bir teknik prosedür şeklinde anlatılmamalıdır.[634] Zira Tanrı her zaman ve her yerde mevcuttur. Bu yüzden ne zaman dua edilirse edilsin Tanrı işitir ve kabul eder. Tanrı'nın işittiği ve kabul ettiği dua hakiki bir dua olur. Bu yüzden duaya değer ve anlam veren Tanrı'dır.[635]

Ellul, Aşkın, Koşulsuz ve Mutlak Öteki olan Varlık'ın şimdi ve burada olmasını insanın sorumluluğuna dahil eder. Ona göre Tanrı, kendi başına cevap vermez ve "sihirli değneği" sallayarak değişim gerçekleştirmez. Bu noktada inanç, Yaratıcı ile konuşmalı, Söz'ü duymalı, insanı özgürleştirmeli, bilinemez olan Hakikatte "kaynağını, kökenini, varlık nedenini" insana buldurmalı ve karar vermesini sağlamalıdır.[636] Ellul **Özgürlük Etiği** adlı eserinde duayı insan özgürlüğüyle ilişkili olarak ele alırken duanın sadece ihtiyaçtan neşet etmediğinin altını çizer. Ona göre dua, özgür insanın Tanrı'nın isteği ile kurduğu ilişkidir: "*Tanrı'nın talebi, insanın onunla konuşması ve ona hitap etmesidir, fakat bunu özgür bir insan olarak yapmasını ister*." Bu, insanın en özgün yanıdır ve duanın hakikatini ve dua ile özgürlük arasındaki ilişkiyi tespit eder. Zira dua, her şeyden soyutlanmayı gerektirir. Bu soyutlanma ile insan özgürleşir ve sadece özgürleşen insan kendini soyutlanmış bir şekilde görmeye cesaret edebilir ve asıl varlığını onaylayabilir.[637] Bu anlamda dua etmek insanı dönüştürür. Ellul bu düşüncesini Alexandre Dumas'tan şu cümleyi alıntılayarak teyit eder: "*Dua eden yaşar ve yaşayan dua eder*."[638]

Duada eller şiddetten uzak, sakin ve huzurlu bir şekilde birleşirler. Kime hitap ettiğinin bilincinde ve güven içinde dürüst bir farkındalıkla "kalbinin içinde barınan sarsılmaz güce" tanıklık ederek eller kaldırılır. Kelimeler inancın ve umudun derin saflığında birleşir. "Bir güven taahhüdü" ile kendisini efendisinin ellerine bırakır.[639] Duada açılan ellerin, benliği duaya aktarma/iletme işlevine sahip olması gerektiğini Ellul'ün "boş eller, boş dua" atasözünden yola çıkarak izah ettiği şu şemayla tekrar

[634] Ellul, **Prayer and Modern Man**, s. 9.
[635] **A.e.**, s. 17.
[636] Ellul, **Living Faith,** s. 197.
[637] Ellul, **The Ethics of Freedom,** s. 126–127.
[638] Ellul, **Prayer and Modern Man**, s. 156.
[639] **A.e.**, s. 4.

dile getirebiliriz: Atasözünden de anlaşılacağı üzere eğer dua ederken bir şey eklenmezse duanın bir önemi ve yahut değeri kalmayacaktır. O halde duaya eklenmesi gereken "bütün benlik"tir. Bu noktada Ellul zaviyesinden duada ellerin duruşu, güç ve şiddetten vazgeçildiğine tanıklık eder. Zira eller birleştiğinde insan artık çalışamaz ve yahut savaşamaz. Eller, "*yaptığım her şeyi ve* ben *olan her şeyi Rabb'e geri verdiğim bir çeşit kasedir*." Bu noktada eller, yalnızca el olsaydı, hiçbir şeyi temsil etmeseydi, bir insanın bütününe işaret etmeseydi, kısaca eller boş olsaydı duanın hiçbir anlamı olmazdı. Ellul'ün düşüncesinde özellikle altı çizilen ellerin adaklarla, armağanlarla ve yahut iyiliklerle dolu olması değildir. Aksine Tanrı kapısına benlik, kendilik, sevgi, inanç, umut ve kalp ile gelinmesini talep etmektedir. Ellul, Tanrı'nın iradesini yanlış anlayan insanın, hayatını ve kendini getiremediği gerçeğini gizlemek için ellerini başka şeylerle doldurmaya çalıştığını söyler. Tanrı için önemli olan kendisine sunulan nesneler değil, "kendini veren özgür özne"dir. Diğer türlü eller dolu iken boştur. Ellul böyle bir durumda İncil'in şu pasajlarındaki yüksek bir sesin hitabını yinelediğini söyler:[640] "*İğreniyor, tiksiniyorum bayramlarınızdan, Hoşlanmıyorum dinsel toplantılarınızdan.*" ve Rab şöyle devam eder: "*Yakmalık ve tahıl sunularınızı, Bana sunsanız bile kabul etmeyeceğim. Besili hayvanlarınızdan sunacağınız, Esenlik sunularına dönüp bakmayacağım*."[641]

"Bütün tabiat Tanrı'ya duadadır" diyen Ellul buna örnek olarak kuşların Tanrı için kutsal ilahiler söylediklerinden bahseder. Akabinde duanın yürekten dudaklara fışkırdığını ve insan için bundan daha derin, dolaysız, doğaçlama bir şey olmadığını ekler. Zira insan için dua etmek, Bilinmeyenle işitebileceğine inanarak konuşmaktır. Ellul zaviyesinden bu, sonradan keşfedilen ve yahut icat edilen bir durum değil, aksine insanın her zaman bildiği ve yaşadığı bir şeydir. Fakat modern dönemde insan, kendisine ilham veren doğadan ayrılmış, kutsallıktan arınmış olarak tabiatın ilham vermediği farklı bir gerçeklikle yüz yüze gelmiş, neticede duadan da uzaklaşmıştır.[642] Ellul bu çağın insanının nasıl dua edeceğini bilmediğinden, ayrıca dua etmek için arzu ve ihtiyacının olmadığından söz eder. Zira insan duanın kaynağını kendi içinde bulamaz. Dua, derin, özgür ve kalpten "ağlama" şeklinde olmadığında karşılık

[640] **A.e.**, s. 6-7.
[641] **İncil**, Amos 5:21-24.
[642] Ellul, **Prayer and Modern Man,** s. 37–38.

bulmayacaktır. Bu yüzden insan, ihtiyacının ifadesi olarak bunu keşfetmeli ve kendisine uyarlamalıdır.[643] Tekniğin her şeyi mümkün kılması ve sınırları kaldırması duayı arka plana atmıştır. Bir şeyin mümkün olmaması "henüz değil"liğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tekniğin yerini alacak bir dua yoktur. Zira tekniğin kendine has yapısı, "belirsiz veya yetersiz değildir." İnsanın istediği şeyleri elde etmesi için tevekkül, dua, Tanrı'ya yalvarma sönük kalmakta ve gereksiz gözükmektedir.[644]

Bu hususa veda ve başsağlığı gibi temenni ifadelerindeki dönüşüm örnek verilebilir: "*Allah'a emanet ol. Allah yardımcın olsun, yolun açık olsun, Allah sağlık-sıhhat ve afiyet versin...*" vb. dua içerikli veda ifadeleriyle "*Allah rahmet etsin. başınız sağ olsun. Allah geride kalanlara uzun ömürler versin, mekanı cennet olsun...*" vb. yas içindekileri teskin edici başsağlığı temennileri yerini "*Kendine iyi davran, kendine iyi bak, bay bay...*" ile "*üzgünüm, üzüldüm...*" gibi duygusuz, anlamsız ve ruhsuz ifadelere bırakmıştır. [645] Bu örneklerde dikkat çekici olan ifadelerin dua içeriklerinden soyutlanmış olmalarıdır. Aynı şekilde Ellul "Tanrı şifa versin" ifadesine değinmekte ve bu tür dua ifadelerinin boş görüldüğünden bahsetmektedir. Bunun birinci nedeni duanın koşulu olan sessizlik, yalnızlık ve tefekkür, teknik toplumda imkan zeminini yitirmiştir. İkinci nedeni ise teknik, boş kalan zeminde duanın işlevinin yerini almıştır. Artık "Tanrı şifa versin" demek boş olarak görülmekte ve araçlara karşı şüphe uyandırmaktadır. Fakat Ellul için dua sadece sonuç odaklı ve birtakım işlevlerden müteşekkil değil aksine dua, bunların çok ötesinde Tanrı'yla birlikte yaşamak için bir davettir. Dua, Tanrı'nın benimle olduğuna ve Tanrı'nın yakınlığına şahitliktir.[646]

Bu noktada insanın Tanrı'yla konuşmasını ve ona dua etmesini tövbeye de teşmil edebiliriz. Nitekim Adem'e kelimeler öğretildikten sonra onlarla amel etmesi tevbe ve dua ile olmuştur. Yani Adem'e telakki edilen kelimelerin ilk işlevi dua ve tövbe etmektir.[647] Ellul tövbe kapısını dar bir iğne deliği olarak anlatır. Dar olması sebebiyle bu kapıdan girerken işleri, serveti, inanılan şeyleri, kesinlikleri, belirsizlikleri, kararları, yasaları, dostlukları ve nefretleri kısaca insana hem engel olan

---

643 **A.e.**, s. v–vi.
644 **A.e.**, s.78–79.
645 Bayram Ali Çetinkaya, "Toplumsal Bir Cinnet Hali Değerlerin İntiharı", **Eskiyeni,** 2, 2006, s.40-41.
646 Jacob E. van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellul,** s. 164–165.
647 ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf**, Ed. Murat Sülün, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018, c. 1, Bakara 37, s.354.

hem de eşlik eden her şeyi geride bırakması gerekir. Ellul eşikten geçildiğinde her şeyin önceki tarafta kalmasından ve eşikte zayıf, çıplak, güçsüz ve korunmasız olarak durulması gerektiğinden söz eder. Geride kalanların yasını tutmadan ve hasret çekmeden tövbe edildiğinde yeni bir hayat için temel atılır. Bu yüzden olsa gerek Ellul tövbe anını hem ayrılma hem de Mutlak Öteki ile burada ve şimdi birleşme anı olarak görür. Ellul tövbeyi ne ıstırap ve ceza ne de cennet vaadi olarak anlatır. Ellul için tövbe, kendi sefaletinden kaçamamak ama hem kendinin hem de başkalarının kaçması için yol göstermek ve o anda bireysel duyguların aşkta kaybolmasıdır. Bu sebeple aslında tövbe, çağrının *işitilmesi, kabul edilmesi ve başkalarına işittirilmesidir*.[648]

3.2.3.3. Tanrı'dan İnsana Söz

Sessizlik döneminde umut, kaçınılmazdır. Zira umut, Tanrı'nın sessizliğinde, kapıları kapalı cennetin önündeki yalnızlıkta ve vazgeçme anlarında canlanır. Umut sayesinde Tanrı sessiz kaldığında insan konuşur. Ancak insan, Tanrı'nın yerine, onun sessizliğini örtmek için ve yahut ondan bir söz almak için konuşmaz. İnsan, Tanrı'nın sözü, içeriği ve yansımasından hafızalarda kalanlara tanıklık eder. Bu noktada umut, Tanrı Söz'ünün bir kez daha konuşma, yeniden doğma ve belirleyici olma ihtimalidir. Fakat bir ihtimalden daha fazlasıdır. Ellul bunun bir beklenti ya da kesinlik olmadığını da ekler. Ona göre bu bir taleptir: Tanrı sessizken onun konuşmasını ve terk ettiğinde yeniden dönmesini istemektir. Tanrı'nın sessizliğini, insanın içinde bulunduğu duruma boyun eğmeyi ve Söz'ün geçmişte kaldığı fikrini reddetmesi ve Tanrı'nın var olduğuna inanmasıdır. Yani umut, *Tanrı'ya karşı yine Tanrı'ya sığınmaktır*. Bu açıdan bakıldığında Tanrı'nın sessizliğine verilen yanıt "insanın sessizliği değil, umuttur." Ellul Tanrı'nın sessizliğiyle ilişkisini anlatırken bir tanım vermek zorunda kalsaydı umudun "insanın Tanrı'nın sessizliğine verdiği yanıt olduğunu" söyleyeceğinden bahseder.[649] İnsan konuşmaya başladığında, Tanrı'nın sessizliğini reddettiğinde, Tanrı'nın Söz'ünü işitmek için uğraştığında ve bunları umudun zirvesinde gerçekleştirdiğinde Ellul, insanın "*İbrahim'e hitaben yazılan ve Neher'in "Benden önce git" (Yaratılış 17:1) şeklinde çevirdiği Tanrı Sözü'ne itaat ederek*" önden yürüdüğünü, ilerlediğini ve Tanrı'ya yol gösterdiğini söyler. Ellul'ün terminolojisini

[648] Ellul, **Living Faith,** s. 258–260.
[649] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 176–178.

kullanacak olursak: “O, Tanrı’nın önünde yürüdü.” şeklinde aktarabiliriz. *“Umut, Tanrı’nın Söz’ünün yolunu açarak, Tanrı’nın sessizliğine meydan okur.*”[650] Tanrı’nın sessizliğini, Tanrı’nın Sözü’nü yaşayan ve yahut yaşamaya çalışan biri hissedebilir. Zira Tanrı’ya daha yakın olan, ona daha çok inanan ve onu daha çok seven onun yokluğunu ve sessizliğini o kadar çok derinden hissedebilir. Tanrı’dan uzak, onu sevmeyen ve ona inanmayan için Tanrı’nın sessizliği önemli bir şey değildir. [651]

"*Olayın peşine düşmek, boyun eğmek veya açıklamaya çalışmak yerine ortaya çıkarmalıdır*" der Ellul. Bu tasarı "Tanrı Sözü"nün özgünlüğü ile mümkündür. Söz'ün kökeni, bir şeyin bilinmesini, insanların görmesini sağlar. Söz, "öteki"nin ve insanlığın mevcudiyetini ifade eder. Bugünün dünyasında "*alışılmış yaklaşım tarzının (olaylar üzerinde kafa yormak, farkına varmak) yerine*”, "Tanrı'nın ebedi Sözü"nü iyice dinlemek, bunun sonucunda düşünecek ve olaylar sahnesine sokabilecek bir şey elde etmek mümkün hale gelecektir. Eğer Tanrı'nın sözü sessizse "o zaman susulmalı ve tövbe edilmelidir.”[652] İnsan konuşmadan önce, “Varlığın talebini duymalı” ve bu talebe karşılık kendisinin söyleyeceği şeyin ne kadar az olduğunun farkına varmalıdır. Bu durumda söz kendi özünün değerini kazanır ve insana “*Varlığın Hakikati içinde ikamet etmesi için meskeni yeniden bahşedilir*." [653] Hindistan'da Vedalar şöyle der: "*Bütün tanrılar kelâma dayanır, tüm hayvanlar ve insanlar; tüm yaratıklar kelâmda yaşar... Kelâm, ilahi dünyânının merkezidir*."[654] Bununla birlikte Tanrı insanla konuşur ve insanı kendiyle konuşmaya muktedir kılar. Bu konuşmanın devam edebilmesi için insanın Tanrı’yı işitmesi ve ona cevap vermesi gerekir.[655] Ayrıca içi boşaltılmış kelimelerle Tanrı'nın vahyine ulaşılamaz. Zira Tanrı'nın kelamına ulaşmanın zemininde "güzellik ilkesi" yer alır. Bu izaha göre Tarı'nın kelamı, "şiirsel olmayan" bir tarzla ifade edilemeyecektir.[656] Ellul için çağrının işitilmesi ve kabul edilmesi Tanrı’nın bir armağanıdır. Tanrı kalplerimizi ve gözlerimizi açar ve “kapalı olanı” erişebilir kılarsa insanlar vahyi kabul edebilir. Sözü inceleme özgürlüğü, Tanrı’dan gelir. Tanrı’nın iradesini bilmek, okumak, ayırt etmek, ve gerçek kaynağını

[650] **A.e.**, s. 188–189.
[651] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 120.
[652] Ellul, **False Presence of the Kingdom,** s. 183–184.
[653] Heidegger, **Hümanizm Üzerine,** s. 11.
[654] Sanders, **Öküzün A’sı,** s. 11.
[655] Ellul, **To Will and To Do : An Ethical Research for Christians,** s. 251.
[656] Muharrem Hafız, **Kutsal ve Sana**t, İstanbul, DörtMevsim Kitap, 2015, s. 227.

bulmak için özgürlük önemli bir rol üstlenir. Bu yüzden "özgürlük armağanı" olmadan kutsal yazılar okunamaz ve yahut Tanrı'nın sözü işitilemezdi. Bu sebeple Ellul'e göre kendisine özgürlük verilmeyen kimse bu yeteneğe sahip değildir.[657]

"*Tanrı konuşur ve insan konuşmaya muktedir hale gelir*." Dolayısıyla insanın konuşmaya muktedir olmasının temelinde Tanrı'nın konuşması yatar. Tanrı'nın konuşması, dilin kökü, kaynağı ve anlamıdır. Besleyici toprak olmadan ağacın kuruması gibi, dil de Tanrı olmadan köksüz, kaynaksız ve anlamsız kalır, neticede kurur. Dilin var olma nedeni Tanrı'dır. Bununla birlikte dilin nasıl çalıştığını incelemek, onu birtakım kodlar ve yapılar içinde dondurmak, diğer bir deyişle "*sözü kendi içinde ve kendisi üzerinden temellendirmeye çalışmak*", Tanrı'yı susturmak ve yalnızlık içinde kalmaktır. Dili anlamak için bu şekilde bir incelemenin yanlış olduğunu düşünen Ellul bütün insan dillerinin gizil güçlerini Tanrı tarafından çağrılma ve Tanrı Söz'ünden yankılanma sayesinde elde ettiğinden bahseder. İnsanın içsel ya da dışsal, aşikar ya da gizli, bireysel ya da toplu bütün konuşmaları bu sayede anlam kazanır.[658] Nitekim "*Konuşan Tanrı keza kurtarıcı Tanrı'dır da. Bu, aynı zamanda, başka bir biçimde de dile getirilebilir; insanlığa konuşan Tanrı, "insanlıkla birlikteki Tanrı" Immanuel [Kurtarıcı]*[659] *ve dolayısıyla insandaki Tanrı."*[660]

Söz ve yaratılış aynı doğayı paylaşmaları sebebiyle konuşan yaratıcı, muhatabı olarak seçtiği insanlığa dili armağan eder. Burada öncelikle altı çizilmesi gereken nokta Tanrı'nın insanlara konuşma yeteneğini vermiş olmasıdır. İnsan bu yeteneği ile diğer canlılardan ayrılır. Diğer nokta ise, Tanrı'nın Söz'ünün ürünü olarak varolan insanî sözü, Tanrı'nın konuşmaya davet etmesi gerekir. Yani Tanrı insanı kendine muhatap olarak diyalog tarzında konuşmaya davet eder. Bu Tanrı'yı Ellul, "…*cevap veren ve sorumluluk taşıyan; hem belirli bir mesafede olan hem de iletişimde bulunma yeteneğine sahip, diyalog arzulayan bir karşı taraf*" şeklinde izah eder.[661] Manevî yaşam dönüp dolaşıp sıfır noktasına gelir. Bu nokta inancın ve Söz'ün dinlenip dinlenmeyeceğine karar verme noktasıdır: *"Evet ya da hayır, bu sefer Tanrı'nın*

[657] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 130.
[658] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 94–95.
[659] Immanuel'in kelime anlamı, "Tanrı'nın yanında"dır. Fakat kitabın çevirisinde "kurtarıcı" olarak geçmektedir. Bkz.: Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 109.
[660] **A.e.,** s. 109.
[661] **A.e.**, s. 121.

Sözü'nü dinleyecek misiniz? Ama daha dün duydum. Artık bugünü yaşıyoruz. Hepsi aynı. Ama sen aynı değilsin, bugün karar vermelisin." Kararların şimdi verilmesi hususunda umut ve inanç bahsinde değinildiği gibi Söz'ü dinlemek için de şimdi karar verilmelidir.[662] Zira sözü dinlemek, Tanrı'nın hitabına muhatap olmaktır. Bu muhataplık kendilik-bilincinin zemininde güçlü bir yer teşkil etmekte, Tanrı'nın insana yönelmesi ve muhatap kılması ona insan-olmaklığın anlamını vermektedir.[663] Tanrı insanı özgürleştirir, özgürleşen insan Tanrı ile diyaloğa girer, Tanrı'ya cevap verir ve neticede insanın sözü değer kazanır. Zira Ellul zaviyesinden Tanrı bu sözü alır ve kendi sözüne çevirir.[664] Tanrı'yla birleştiğinde insan özgür olur, zorunluluktan kaçabilir hatta zorunlulukla mücadele edebilir.[665] Dolayısıyla Tanrı ile insan arasındaki sözleşmede insan, her zaman "Tanrım" diye dua etmelidir. Bununla birlikte Ellul zaviyesinden bu sözleşme Tanrı'nın sadakatine, affına, sevgisine ve sabrına müstenit ayakta kalır. [666]

3.2.4. Söz'ün Vücud Bulması

Dilin asli boyutu onu kullanan insana gönderme yapmak ve yahut belirlenmiş bir nesneye eklenmek değildir. Dil, varlığı ifşa eden, nesnenin kendisiyle birlikte imkanlar yaratan, nesneyi ortaya çıkaran tarz ve bu tarzın farkına varılmasıdır.[667] Ellul **Yaşanan İnanç** adlı eserinde şu cümleleri alıntılar: "*Nerede biri konuşursa, o gün ışığıdır*." O halde denilebilir ki dil ve ışık arasında ilişki vardır. Zira dil konuştuğu zaman şunlar meydana gelir: "…*güllerin kapalı taç yaprakları açılır, sıkılmış el açılır, bakış bir başkasını arar, yalnız olmadığınızı ve birinin size bir şeyler söylediğini keşfedersiniz.(…) Ve gün ışığı dille başlar. Elbette konuşulan sözler doğru olmalı; tüm varlığını beraberinde taşımak zorundadır*." Söz varlığı taşıdığında, şu söylemi elde ederiz: "*Başlangıçta Söz vardı. Ve Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı... Yaşam*

[662] Jacques Ellul, **The Politics of God and the Politics of Man**, Çev. Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids Mich., William B. Eerdmans, 1972, s. 50–51.
[663] İhsan Fazlıoğlu, **Kendini Bulmak**, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2021, s. 41.
[664] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 148.
[665] Ellul, **Violence : Reflections From a Christian Perspective**, s. 127.
[666] Ellul, **An Unjust God?**, s. 122.
[667] Burhanettin Tatar, **Hermenötik,** İstanbul, İnsan Yayınları, 2004, s. 31.

O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı." (Yuhanna 1:1, 4)[668] Ellul iktibas ettiği bu pasajın "*Başlangıçta söz vardı. Söz dünyanın ışığı idi*."[669] kısmında söz ve ışığın birleştirildiğini vurgular. Bu birliktelikte ışık, sözün etkisidir. Böyle olduğunda ışık, söze göre ikincildir. "*Yaratıcı Söz, ilk konuşulduğu anda ışığın yayılmasına yol açar.*" Işığın ilk yaratılmış şey olduğu göz önünde bulundurularak Tanrı'nın ışık olmadığı, ışığın da Tanrı olmadığı, ışığın Tanrı'dan doğduğu söylenebilir. Peki "ışık ne için yaratılmıştır, işlevi nedir?" Ve ışığın sözün konuşulmasıyla ilişkisi nasıldır? Bu sorulara Ellul, ışığın gizli olanı açık hale getirdiğini, ifşa ettiğini ve neticede her şeye nüfuz ettiğini söyleyerek cevap verir. Bu özelliğiyle söz konuşulduğunda açıktır ve kaynağında bir kuşku içermez. Ellul ışığın ifşa ediciliğini ve sözle ilişkisini şöyle özetler: "*O yalnızca, bu sözü konuşan birinde hiçbir gölge, hiçbir gizli mekan, hiçbir düalite, hiçbir sır, hiçbir gizem ve belirsizlik bulunmamasını dile getirir*." Bu sebeple Ellul, "*Tanrı'm, sen benim ışığımsın*" derken Tanrı ve vahyi vasıtasıyla ifşa ettiği şeyin anlaşıldığı kastedilir. Bu, hem dünyayı hem de kendimizi Tanrı'nın zaviyesinden görmek demektir. Ayrıca Ellul, hakikatin sözüne dayanan ve benimseyen herkesin ışık olduğunu ekler. Bu ışık bir görüntü vermez, bu yüzden bir görme meselesi değildir. Söz ve ışık, kişiyi, dünyanın, hayatın gizemini, Aşk'la ve Yaratılış'la ilişkimizi ifşa eder, aydınlatır.[670] Tanrı, Söz'ü bir ışık olarak insanların yaşamlarına ve yahut dünya üzerine serimlendiğinde, mevcudiyet verir.[671] Yalnızca Tanrı Söz'ünün, insana ışık tuttuğunu anlatan Ellul, Tanrı sessiz olduğunda mutlak karanlığın yayıldığını söyler. Mutlak karanlığın yayıldığı bir gecede ön-arka-sağ-sol olmadığı için "önümüzde hiçbir gelecek açılmaz."[672]

Bu noktada Ellul şu sorulara cevap arar: Bütün peygamberlerin kullandığı "Tanrı konuşur" ifadesi ne anlama gelir ve neyi ima eder? Bu ifade konuşan Tanrı'nın varlığını göstererek ve bu tanımı sürekli tekrarlayarak bize ne öğretmektedir? Ellul öncelikle "*dabar*" kelimesinin hem "söz" hem de "eylem" anlamına geldiğini

---

[668] Ellul, **Living Faith,** s. 90. **Yaşanan İnanç** adlı kitapta bu pasaj "In the beginning was the Word. And the Word was with God, and the Word was God… In him was life, and the life was the light of men" şeklinde "insanların" ışığı olarak geçmektedir. Bkz. **A.e.** s. 90.

[669] **Sözün Düşüşü**nde pasaj "The *Word was* the *light* of the world." şeklinde "dünyanın" ışığı olarak geçmektedir. Bkz. Jacques Ellul, **The Humiliation of the Word**, Grand Rapids Mich., Eerdmans, 1985, s.160.

[670] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 375–376.

[671] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 176.

[672] **A.e.**, s. 92.

açıklarken dil ve konuşmaya imada bulunmasının yanı sıra, Tanrı'nın eylemini de ima eden bir kelimeyle karşı karşıyayız. Ellul zaviyesinden Yaratılışta (1.1:3) geçen "*Tanrı, 'bırak aydınlansın' dedi*." pasajı konuşmayı bir kenara bırakarak "*Tanrı eylemde bulundu: bırak aydınlansın*" şeklinde tercüme edilemez. Burada söz, öyle bir güç haline gelmiştir ki eylemin muadili olmuş ve etkide bulunmuştur. Bu anlamda söz, "*mükemmelen (par excellen), ilahi faaliyettir (working)*." Yani Tanrı kendisini dile getirir, eylemde bulunur ve bunları kendi Söz'ü içerisinde icra eder. Bu Tanrı'yı bir imaj, tür, yaşlı, yargıç ve yahut yaratıcı tasavvurları ile kavrayamayız. Ellul'ün "*biteviye, canınızı sıkan sınırlara çarparız*" şeklinde tasvir ettiği bu durumda tek bir yol vardır: Tanrı'nın Söz'le ifşası üzerinden Tanrı'yı kavramak. Nitekim Tanrı ile doğrudan yüz yüze gelinmez sadece vahyin kaynağı olan Söz ile tefekkür edilebilir. Bu yüzden Söz anlaşılabilirdir. Zira bu Söz, dünyayı yaratan, Tanrı ve kendimiz hakkında bize bir şeyler söyleyen sözdür. Söz,

> "yaratıcının kendisidir; çünkü söz, sözü işitebilsin ve algılayabilsin diye kendisine bildirilen kişinin kalbini ve kulağını yaratır. Bu yolla bilinemez Tanrı, kendisini bilinir kılar; Söz, Tanrı'nın bizim için yabancı olmadığına hatta bizimle olduğuna şahitlik eder. Bu yüzden Tanrı ne uzaktır ne de soyuttur. Söz, bir ilişkidir. Tanrı Söz'ü aracılığıyla yaratırken yarattığı varlığın dışında değil, onunla birliktedir. Zira Tanrı Adem'i bu Söz'ü işitsin diye yaratır ve Adem Söz'ün bizzat kendisi olarak yaratılırken diyalog yoluyla Tanrı'ya cevap verir. Tanrı ve Adem arasındaki ilişki soyut, edilgin ve sessiz ve yahut tefekkür halinde değil, diyalog ve sözdür. Diğer bir deyişle bu ilişki dildir. Söz hem Tanrı'nın yaratıcılığı hem de buyurması ve kararıdır. Bu yüzden Tanrı'nın Söz'ü "*havada savrularak ortadan kaybolan bir ses, dinleyicinin zihni tarafından, daha sonra unutulmak üzere bir anda kavranan anlam değildir sadece*." Nitekim yaratılışın başlangıcında "Bırak aydınlansın" Söz'ü kesin ve reddedilemez bir işaret olarak yeniden seslendirildiğinde "*Söz ve ışık, geçmişte konuşulan Söz'ün ebedi tanığı olarak varlık kazanır.*"

Söz Tanrı'nın kendini ifşa etme tarzı, kişinin ise kendi kendini ifade etme tarzıdır. Ellul bu düşüncesini Yakub'un Mektubu (1:23) ile teyit eder: "*Eğer herhangi biri sözün dinleyicisi ise .... o, kendi yüzünü aynada seyreden insan gibidir*." Söz bize Tanrı adına sorular yöneltirken, aynada kendimizi, doğal yüzümüzü, hakikatimizi buluruz, görürüz ve öğreniriz.[673] Ayrıca Tanrı'nın Sözünü "işiterek" kişi Tanrı'yı gerçek anlamda deneyimleyebilir. Bu yöntem Tanrı'yı bilmenin en kesin yoludur.[674] Gök gürültüsü, şimşek ve yahut rüzgar Tanrı'yı temsil etmez. Ellul Tanrı'nın Söz'ünü şu şekilde anlatır: *"qol demama daqqa, "sessizliğin solup giden mırıltısı"*

[673] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 99–103.
[674] Jacob E. van Vleet, **Dialectical Theology and Jacques Ellul**, s. 51.

(Chouraqui'nin çevirisi) ya da "sessizliğin ince sesi"dir (Neher'in çevirisi)"[675] Ve ekler: *"Bu, Tanrı'nın ihtiyatlılığıdır, yalnızca yoklukta kavranan bir mevcudiyet, yalnızca gizli olarak algılanabilen bir vahiydir."* [676]

Tanrı'nın sözü vasıtasıyla yarattığından bahsederken bu yaratmanın nasıl olduğunu anlamak için yaratma eylemini tasrih etmemiz gerekir. Ellul'ün nosyonunda yaratma eylemi "ayırma" eylemidir. Sözün yaratması varlıkların adlandırılması ve birbirlerinden ayırarak onları belirlemesidir. Adlandırma ve ayırma neticesinde farklılık ve birlik ortaya çıkar. Bu anlamda Ellul sözün hayat, varlık, dinamizm ve yörünge verdiğini, kaosu ve yokluğu imkansızlaştırdığını söylemektedir. Diğer bir deyişle bireysel varlığın sözden doğduğunu, onun aracılığıyla bütünden ayrıldığını ve anlam kazandığını söyleyebiliriz. Ben, söz sayesinde bir şeyleri bireyleştirebilir ve gösterebilir. Buradan yola çıkan Ellul, yaratılışın zor bir doğum olmadığını, çaba gerektirmediğini, kaosa karşı mücadele olmadığını heykelcilik gibi zor bir modellendirme olmadığını anlatır. "*Tanrı konuşur. Bu mümkün en basit ve mümkün en az zorlayıcı şeydir: 'Tanrı konuştu ve varlıklar oluştu.'*" Söz bu şekilde vücut bulur, insanın en gizli parçasının tezahürü ve bir başkası olur. Nitekim söz vücut bulduysa Tanrı kendini ifşa etmiş ve tebliğde bulunmuştur. Yani Tanrı, "*ebediyen bizimle birlikte, üstümüzde ve yanımızda olduğu yolunda devredilemez bir taahhüt demektir."* Tanrı'nın konuşarak varlıklar yaratması Tanrı'yı "zaman içinde" konumlandırır. Ellul, söz aracılığıyla yaratılışın, aynı şekilde sözün kapsamı olan zamansallığa girişi içerdiğini söylecektir. "*Tanrı her şeyi bir anda yaratmaz; çünkü her şey bir anda söylenemez.*"[677] "O'nun emri ancak, bir şey dilediği zaman, ona "ol" deyivermesidir, o da hemen oluverir." (Yasin/82) ayeti, Tanrı'nın eyleminin "*Kelime veya Logos*" olduğu ve bu eylemin bağlantılı olduğu yaratılışın varlık bahşettiği

[675] Bahsedilen pasajın öncesi şu şekildedir: RAB, "Burada ne yapıyorsun, İlyas?" diye sordu. İlyas, "RAB'be, Her Şeye Egemen Tanrı'ya büyük bir istekle kulluk ettim" diye karşılık verdi, "Ama İsrail halkı senin antlaşmanı reddetti, sunaklarını yıktı ve peygamberlerini kılıçtan geçirdi. Yalnız ben kaldım. Beni de öldürmeye çalışıyorlar." RAB, "Dağa çık ve önümde dur, yanından geçeceğim" dedi. *RAB'bin önünde çok güçlü bir rüzgar dağları yarıp kayaları parçaladı. Ancak RAB rüzgarın içinde değildi. Rüzgarın ardından bir deprem oldu, RAB depremin içinde de değildi. Depremden sonra bir ateş çıktı, ancak RAB ateşin içinde de değildi. Ateşten sonra ince, yumuşak bir ses duyuldu. İlyas bu sesi duyunca, cübbesiyle yüzünü örttü, çıkıp mağaranın girişinde durdu. O sırada bir ses,* "Burada ne yapıyorsun, İlyas?" dedi. (1. Krallar 19:10-13).

[676] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 107.

[677] Ellul, **Sözün Düşüşü, s.** 105–109.

şeklinde açıklanmaktadır.[678] Zemahşeri'nin "*O'nun -bir şey murad ettiği zaman- durumu, ona "Ol!" demesidir. Ânında olmaya başlar."* şeklinde tercüme ettiği ayette "ol" demeyi, "varlık sahnesine çıkarma" olarak şerh etmiştir. Zira "ol" emrinin muhatabı "anında olmaya başlar", bu söze muhatap olan ondan kaçamaz, o, "artık vardır, olmuştur". Ayrıca bu ayet, Tanrı'nın yaratmasının doğrudan güç kullanarak temasın, zorluk, meşakkat ve yorgunluk gibi ortaya çıkacak neticelerinden uzak ve bir şey yapmak için kullanılan aletlere ihtiyacı olmadığı üzerinde durmaktadır.[679] Ol sözü, yaratanın yaratılmışlarda, yaratılmakta ve yaratılan yerde olmasıdır: "*Kâin "kun-feyekûn" denklemi içinde, kâinatta, kevnde, mekanda tekevvün eder*."[680]

Ellul "sen benim Tanrımsın" der. Ve ekler: "*Bastırılamayan ve ben söylediğim için var olan bir gerçeklik var, yani, sen hâlâ benim Tanrımsın*." Eyüp'ün "Kurtarıcım" dediği Tanrı'ya, Ellul'ün kendini veren ve "hayatıma "benim" olacak kadar bağlı olan" "Tanrım" nosyonunda şahit oluruz. Ayrıca Ellul bunun hiçbir metafizik zaviyesinden kavranamayacağı ve hiçbir rasyonalite zaviyesinden açıklanamayacağı kanaatindedir. Bu düşüncesini şöyle teyit eder: *"Tanrı kendini benim yaptı. Tanrı hayatımda bu şekilde olmayı diledi. Umut, bunun farkında olmak demektir ki, Tanrı'yı, tam ve kayıtsız bir şekilde benim olan O'ndan başka türlü düşünemezdim"* Tanrı sessiz olsa ve yahut terk etse dahi "Tanrım" demeye devam etmekten söz eden Ellul, şu an bu kelimeyi işiten biri olmasa da bu söz söylenmeye devam ettiği müddetçe Tanrı'nın bu ilişkiden kendini geri çekemeyeceğini söyler. Bu yüzden Tanrı sustuğunda insan O'nun Söz'ünü konuşmak ve talep etmek zorundadır. Söz'ün yaratıcılığı hakkında Ellul şöyle der: *"Söz Sözdür ve Söz tek gerçek yaratıcıdır."*[681] Tanrı konuşurken sözü ile konuşur. Konuştuğu sözün içeriğine bakılmaksızın Tanrı'nın Söz'ü yaratan bir Söz'dür. Tanrı'nın Söz'ü yaratır. Ve bu söz, her seferinde eski durumu değiştirerek, yeni bir durum meydana getirir.[682]

Her söz/kelime, Tanrı'nın hayata verdiği anlamı taşır. Neşe, umut, sevgi, af, uzlaşma, huzur ve nuru hakikat düzeyinde taşır. Hayatın anlamını aydınlatır.[683] Bu

[678] Nasr, **İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı**, s. 105.
[679] ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf**, Ed. Murat Sülün, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018, c. 5, Yasin/82, s. 674–676.
[680] Fazlıoğlu, **Kendini Aramak,** s. 37.
[681] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 186–187.
[682] Ellul, **On Freedom, Love, and Power,** s. 120.
[683] Ellul, **What I Believe**, s. 24.

yüzden dil, gerçekliğe değil Hakikat'e bağlı olduğunda kendini bulur. İnsani varlık ya çevresini saran somut ve yaşanan gerçekliğe bağlı ya da anlamın ilişkili olduğu konuşma dünyasındaki gerçekliğin ötesine bağlıdır. "*Anlam dilden çıkar ve dil yaşadığımız gerçekliğin ötesine geçme imkanı sağlar*." Gerçekliğin ötesinde diye nitelendirilen evren olan hakikate geçiş dil ile mümkündür. Dilin değeri "sürreal, meta-reel ya da metafizik" olarak adlandırılacak hakikat alanında yatıyor olmasıdır. "*Söz, hakikatin yaratıcısı, kurucusu ve üreticisidir.*"[684] İsa "Ben hakikatim" derken kendini Tanrı'nın Söz'üne dayandırır. *"Hayat benim",* demek *"Ben yaratıcı söze vücut verdim"* demektir. *"Yol benim"* demek, ben sözün rehberiyim demektir. İnsan her zaman hakikatle ilişkisini, sözü kullanarak kurar: "*Hakikat benim; ben kendim, adlandıran, dile getiren, ilişkilendiren, nihai hakikati taşıyan Söz'ün bütünüyüm*". Bu minvalde Ellul mucizelerin varlığını da söz üzerinden tasrih etmektedir. Ona göre mucize, söz hakkındaki işaretlerdir. Nitekim bütün mucizeler söz üzerinden gerçekleşir. Mucizelerin bağlamı, söz içine konumlandırılmış ve sözün ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Ellul mucizelerin sözle bağlantısını şu örnek üzerinden anlatır: "Ve sonra: *"Felçliye 'Günahların affedildi' demek mi daha kolaydır, yoksa 'Kalk ve yürü' demek mi?"* (Markos, 2:5) Ve Hz. İsa, günahları affetme gücüne sahip olduğunu göstermek için, *"Felçli, kalk ve yürü"* der (Markos, 2:11, JE)" Bu örnekte görüldüğü gibi, felçliye kalk ve yürü sözlerini telaffuz etmek hem onun günahlarının affedildiğini göstermekte hem de kişinin artık felç olmadığını, iyileştiğini ve artık yürüyebilecek güce sahip olduğunu göstermektedir. Yani sözün telaffuzu aracılığıyla felçli hem affedilmiş hem de iyileşmiş olur.[685]

Aynı şekilde insanların tepkileri, anlama ve varoluş tarzları düşündükleri dile bağlıdır. Bu bağlılık sebebiyle Ellul feministlerin dilin yapısının kadınları aşağı düzeye indirdiği iddialarının doğru olduğunu söyler. Erkek kelimesini hem kadın hem erkek için kullanmak, bazı dillerde kadın gramatik formunun erkekten türetilmesi gibi vokabüler ve sentaks içindeki diğer örneklerin erkeğin tutumunun egemen olmasına etkisi, "kızları mutfağa, erkekleri savaşa yöneltmek için söylenen oyunlardakinden" çok daha etkilidir. Zira dil, hem akıl yürütme tarzımızı hem psikolojimizi

[684] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 59.
[685] **A.e.**, s. 110–111.

belirlemektedir. Yani konuşulan ve işitilen sözün mekanizması, insanı hem ruhi hem de varlık olarak belirlemektedir. Bu düzeyde her şey sözlü ifadeye bağlıdır.[686]

Ellul bir şeye isim verirken, isim veren kişinin kendisini, isim verdiği kişiden üstün görmesi demek olduğu anlayışından yola çıkarak Tanrı'nın Adem'e her şeyi isim vermesi için sunduğunda yaratılışın başı olarak tescillendiğini söyler. Nitekim Adem başlatıcılığıyla özgür olduğunu göstermiştir. Bu yüzden beşeri üstünlük, dilimizden kaynaklanır, savaş, teknik ve yahut araçlardan değil. Dili ile insan özgür olduğuna inanabilir ve özgür olduğunu ifade edebilir. Bu Tanrı tarafından verilen adın reddedilmesi, insanın kendi kendine ad koymasının nedenini ve önemini açıklamaktadır. "*Tanrı kendini insanlığa Söz'le ifşa eder. Aynı model, zamanın bitiminde muzaffer olan birinin hayat kitabına yazılacak olan yeni adına uygulanır*." Bu yüzden verilen isimler Söz'lerdir. Bu isimlerin rastgele alınmış olması ve yahut "*havada savrulup kaybolması imkansızdır*."[687] İnsanın dili, "*Varlığın sesine itaat eden düşünme, Varlığın hakikatinin dile geleceği, Varlığa uyacak söz*"ünden kaynaklandığında uygundur. Dilin uygun olması, gizli menşelerin "sedasız sesinin güvencesi"nin dile eşlik etmesidir.[688] Dolayısıyla varlığın eşlik ettiği isimlerin rastgele olduğu ve varlıktan pay almadığı düşünülemez. İnsanın özü, teknikleşmiş, değersizleşmiş ve anlamsız bir dilden ziyade içinde yaşanılan değer, amaç ve anlamın ortaya çıkardığı kelimelerle inşa edilir. Bu yüzden insanlığı bu kelimelerle köklendirme güçlü bir zemin teşkil eder.[689] Söz, kaynağını insanın canlı olmasından alır. Bu minvalde Ellul isim vermenin bir gerçeklik dolayısıyla varlık atfettiğini şu tabloyla açıklar: Adem hayvana belirli bir isimle hitap ettiğinde, bu gerçekten o hayvanın adıdır. İsim ile gerçek arasında bir ayrım yoktur. İsim ve şey "*bir ve aynıdır ve isim kesinlikle şeyle özdeşleştirilmiştir*." Dolayısıyla insanlık sözü hakikattir: "*…neyin gerçek olduğunu tanımlar ve yaratılışın tümüne anlam verir*."[690]

3.2.5. Sözü İşit(e)memek

[686] **A.e.**, s. 79–80.
[687] **A.e.**, s. 104–105.
[688] Martin Heidegger, **Metafizik Nedir?,** Çev. Yusuf Örnek, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 3. Basım, 2009, s. 54–55.
[689] Van Der Laan, "Language and Being Human in Technology", s. 251.
[690] Ellul, **On Freedom, Love, and Power**, s. 52.

Özgürlüğü kazanmak Tanrı'nın sözünü işitmekle olanaklı olur.[691] Bu yüzden "*Sözün arka plana itilişi, apaçıktır ki sükûttan ve dil yokluğundan çok daha ciddi bir şeydir*." Nitekim bu sözün içeriklerinin değerinin düşmesine ve küçümsenmesine sebep olur. [692] Ve nihayetinde söz işitilemez hale gelir. Bu çerçevede Ellul şu soruları sorar: İnsan dil krizi yaşadığı için mi gelecek üzerindeki hakimiyetini kaybeder? Yoksa modern dünyadaki hızlı değişim, dilin özünü kaybetmesine sebep mi olur?[693] Şöyle de sorulabilir: İnsan işitemediği için mi özgürlüğünü kaybetmiştir, yoksa özellikle teknikten kaynaklanan değişim yüzünden mi insan özünü kaybetmiş ve işitemez hale gelmiştir? Ellul zaviyesinden iki durumda da insan, geleceğin güvencesinden yoksundur. Bu noktada Ellul insanların kelimeleri ve yahut içerikleri anlamadıklarını değil, bizatihi sözü anlamadıkları üzerinde durur. Bu yüzden kelimeler istenildiği kadar güncellensin söz şüpheyle karşılandığı sürece sözün iyi anlaşılması sağlanamayacaktır. Zira ilgileri bütünüyle gerçekliğe yönelen insanlar, hakikat karşısında ilgisiz bir konumdadır. Zihinleri görseller dünyasında yer alan insan için hayatın anlamı ve kendi kaderi "edebiyat" haline gelmiştir. Zira insanlar kendilerini teknik maceraya adamışlar ve vakfetmişlerdir. [694]

Tekniğin yaygınlaşmasının ve makinelerle ilişkinin çoğalmasının en ciddi tehlikesi sözün yavaş yavaş insandan uzaklaşması, dışsal ve nesnel olana indirgenmesi ve kelimenin yalnızca eylemler için kullanılan bir şey haline gelmesidir. Bunun gerçekleşmesinin neticesinde Ellul, insanî özelliğin kaybedileceği kanaatindedir. Söylenmeyen, işitilmeyen, öte'ye geçmeyen ve hakikatle ilişkisi koparılan söz, faydacı bir kod olacaktır. Bu hususta Ellul, *robotlarla ve makinelerle insan olarak konuşabiliyor muyuz* diye sorar. Ve kelime dağarcığındaki yoksullaşmanın, rock müziğin işitilmeyen kelimelerinin, ritmin anlamın yerini almasının ve matematiksel olmayan düşüncenin yetenek eksikliği olarak görülmesinin neticesinde söze, kelimeye, yani dile susuz kalınacağının tespitinde bulunarak makine ve robotlarla insanca konuşmadığımız şeklinde cevap verecektir.[695] Ayrıca teknik, evrensel dil haline gelirken uzmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Uzmanlaşma düşünce ve

[691] Van Vleet, Jacob E., **Dialectical Theology and Jacques Ellul,** s. 64.
[692] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 249.
[693] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 34.
[694] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 326–327.
[695] Ellul, **What I Believe**, s. 28.

dünya algısını meslek ölçüsüyle sınırlandırdığı için karşılıklı anlamaya engel olmaktadır. Ellul uzmanlaşmayı, insanın diğer insanlar ve tabiaatla olan bağını kesen keskin bıçağa benzetmektedir. Nitekim bir kimsenin işi onun tüm hayatı olduğunda kapalı bir evrende yaşamaya başlar, başkalarının kelimelerini ve onların gerisindeki yaşanmışlıkları anlayamaz. Bu bağlamda teknik, insanın insanla bozulan ilişkinin yerini uzmanlıklara verir. Teknik insanın ırk, din, dil farketmeksizin diğer insanlarla iletişim kurabileceği aradaki bağ olmuştur. Ve teknik, bu evrenselliğin hız kazanmasının en önemli nedenidir: [696]

> "Tekniğin kayıtsız şartsız zaferi sözün içeriğini boşaltır ve söz ortalıkta dolaşan ve mala dönüştürülen hizmetçi hâline gelir. Söz böylece daha sonra, teknik bir çerçevede, sadece bir araç düzeyine indirgendi. Söz, anlamsız lakırdılar yüzünden değersizleşir ve tekniklerden dolayı bir araca dönüşür. Bu olayda, kontekst [bağlam] evrimi belirler. Söz artık, anlam taşımaya ihtiyaç duymaz; anlam verdiği şeyden koparılmıştır. Yine bilimsel analistler (her şeyi dil yapılarına atfederler; çünkü onlar anlamın yararsız olduğunu gözlemlemişlerdir), sözün ne olduğunun değil, daha çok burada ve şimdi ne olduğunun doğru bir açıklamasını yaparlar."[697]

Ellul'e göre imajların dilden üstün oluşuna yine imajların istilası yol açmıştır. Moda dili, beden dili ve sinema dili gibi dil üzerinden yaklaşımlar bu istilanın temellendiği zemindir. Ayrıca görsellere, diyagrama, plana, çizime, illüstrasyona öncelik vermek ve bağımlı olmak iletişim kuramamanın beceriksiz bir savunmasıdır. Zira Ellul açısından dil krizi sadece yalnızlık anlamına gelmemektedir. Nitekim dil krizi aynı zamanda "müddetin yokluğu anlamına gelir." Bir söylemi anlamlı kılan sürekliliğidir. Fakat bir görsel anlık izlenim ve her şeyi kapsayan bir görünümün izharıdır.[698] Dilin oklarla çizilen krokilere, kurguları biçimselleştirmek için çizimlere ve diyagramlara indirgenmesi tekniğin egemenliğinden başka bir şey göstermez. Nitekim bunlar görselleştirmeye müsteniden yapılan teknik çabalardır. Sözler, görselleştirilmeye çalışılır. Ellul'e göre bu çaba, sözü tekniğin nesnesine dönüştürmektir. Bununla birlikte Ellul zaviyesinden söz tekniğe direnebilecek güçtedir. Fakat sözün anlamının dışlanması ve sözün görselleştirilmesi bu gücü azaltmaktadır. "*Söz alanının imajlar tarafından istilası, rollerin değişmesiyle ve egemenlikle sonuçlanır ve bu da bizi modern gerçekliğimizin bir başka özelliğine*

[696] Ellul, **Teknoloji Toplumu,** s. 143.
[697] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 264.
[698] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 33.

götürür; sözün düşüşüne."[699] Nitekim söz kendisinden boşaltıldığında bir slogan haline gelir ve yanlışlığa hizmet eder. Ellul bu yanlışlığı: "*Temel yanlışlığa ki bu yanlışlığın, varlık ve sözün birliğiyle hiçbir ilişkisi yoktur*." şeklinde açıklar. Ve ekler: Söz, "*Herhangi bir doktrin hizmetkarına dönüşür*." Sözün anlamdan kopması, yalnızca bir malumat taşıyıcısına indirgenmesi ve "herşeyi iletişim ve enformasyon açısında tahlil etme eğilimi" sayıların ve yahut imajların konuşulan dile ve söze üstün olduğu sonucunu doğurur.[700]

Ellul, iletilecek mesajın özünü silme, söylenen sözün "*içeriğinden çok biçim, araç ve yapısının egemen olduğu*", diğer bir deyişle zemine formun yerleştirildiği, sözlü ve yazılı kelimelerin yapıya indirgenip içerikten boşaltıldığı bir anlayışı reddetmenin zaruriliğinin altını özellikle çizer.[701] Kelimelerin anlamlarından koparılıp bir ses haline gelmesi insanların söyledikleriyle yaptıkları arasındaki tezatlığı beraberinde getirmiştir. Ellul bu tezatlığa barış ve yahut adalet için yürüyüş yapan fakat davranışları barışçıl ve yahut adil olmayan kalabalıkları örnek verir. Bunlar hipnozun etkisinde verilen tepkiden öteye geçemeyen eylemlerdir. Bir gürültü vardır; fakat tepkinin nedeni, ötekiyle temas ve bir anlam yoktur.[702] Söz anlamından mahrum bırakıldığında kendisi haricinde bir şeye dönüşür. İmajla eşitleme/birleştirme arzusu kendisini yazının başlangıcından itibaren gösterir. Ellul'e göre bu tahrif, kişinin temsili bir işarete ve yahut bir harfe geçmesinde ortaya çıkmaktadır. Ellul bunu okyanus kelimesi üzerinden şöyle anlatır: "*Sözün gelişi, okyanusu temsil eden bir işaretin, okyanus kelimesiyle ortak hiçbir şeyi bulunmayan bir harf ya da hece yerini aldığında ömrü biter. Aynı işaret böylece iki kere okunabilir: okyanus kelimesini telaffuz ederken ve a harfini telaffuz ederken."* [703]

Dilin aşağılanmasının sonucunda Ellul dilin keyfi bir şeymiş gibi görünme ve gösterenin aşırı değer kazanma eğiliminin ortaya çıkmasından bahsetmektedir. Öncelikle dilin keyfiliğinin kaynağı, söz/kelime ile işaret ettiği şey arasında hiçbir ilişkinin olmamasıdır. Ellul'ün verdiği örnekler üzerinden açıklayacak olursak

[699] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s.255-257.
[700] **A.e.**, s. 262–263.
[701] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 301–302.
[702] Jacques Ellul, "The Obstacles to Communication Arising from Propaganda Habits", **The Student World**, 1959, s. 407–408.
[703] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 265.

okyanus sesinin dildeki okyanusa işaret eden yansıması (onomatopoeia[704]) ve yahut kurt anlamına gelen bir uluma sesi yoktur. Bu yüzden dili suni bir ürün olarak ele alırlar ve kelime ile nesne arasındaki ilişkiyi kaldırırlar. Bu keyfilikte bir nesnenin boyutunun kelimede içerilmediği, yalnızca konvansiyon/mutabakat olan kelime anlayışı söz konusudur. Ellul'e göre "delil düzenine" ait olan bu önermeler dil ve sözü yıkıcı niteliktedir. Zira bütün sınırları ortadan kaldıran bu keyfilik kelime ve kuralların değiştirilmesinin ya da ortadan kaldırılmasının önünü açar. Bu eğilimde düşünceleri "bilimsel vokabülerle süsleyerek" etkili hale getirme ve bilimsel olanın haricinde kalanların baskı altına alınması söz konusudur.[705]

Ellul bilgisayarların konuştuğu/konuşacağı dili de değerlendirir. Bu değerlendirmeyi, alegori, çift anlamlılık, metafor, metonim, eksiltili anlamları olan elipsler ve çağrışımlar üzerinden yapar. Nitekim bilgisayarların bu sayılanların hiçbirini kullanmadığı sınırlı kelime dağarcığı ve kesin bir dili olması gerekecektir. Söz gelimi bilgisayarlar şiirle ilginemezler. Ellul bu düşüncesini şöyle tasrih eder: "*Hiçbir özel kelime tercihi, henüz sözlükte yer almayan fakat dinleyicideki reaksiyonlar ve imajlar çokluğunu hatırlatabilen hiçbir aliterasyon veya neolojizm olmayacak.*" Her ne kadar bilgisayarların dili konuşması ve yahut insan dilinin bilgisayar diline indirgenmesi, dile bir zararı yokmuş izlenimini verse de Ellul için bu kabul edilemez bir tahriptir. Ellul bu tahribi telegrafik ve temel İngilizcenin geliştirilmesi üzerinden uzmanların açıkladığı ingilizcedeki yoksullaşma ile teyit eder. Zira her ikisi de dildeki zenginleştirici ayrıntıları, tonlamaları ve cümlenin yapısını itlaf etmiştir. Bu noktada bilgisayar dili bu sürecin tamamlayacısıdır. Ve Ellul şu soruyu sorarak ilerler: "*Karmaşık veya süslü bir dili konuşan biriyle konuşma özgürlüğünüzün yine de yerinde durduğunu düşünür müsünüz?"* Bu soruya cevap elbette düşünülür olacaktır. Fakat artık dil, sadece bir estet ve yahut şairin artık bir önemi kalmayan diline tekabül edecektir. Ellul'e göre bu çerçevede iki taraf vardır ve dilin düşüşü bunlarda ikamet etmektedir. Birinci taraf kesin, faydalı, güçlü ve ciddi bir dil olarak tekniğe ve gelişmesine tekabül eden bir statüye sahiptir. Bu taraf ciddi meselelere uygun olan ve herkesin ciddiye aldığı türdür. İkinci tarafa geldiğimizde ise

[704] Onomatopoeia: Yansıma kelimeler, doğal seslerden kelime üretme.
[705] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 274–275.

"çılgınlık ve fantazya" dili olarak görülen entelektüellerin ve sanatçıların dilidir. Hiçbir statü ve yahut konumu olmayan bu dilin anlamı ya da dildeki değişimlerin bir önemi bulunmamaktır.[706] Dil, içinde gerçekliğe ait özellikler de barındırabilir fakat, hakikat olan sadece dil ile ilgilidir. Televizyondan çıkan ses ve yahut hoparlörden rahatsızlık verecek şekilde çıkan ses, Ellul için diyaloğu imkansız kılmasıyla söz olmaktan çıkar. Bu durumda dil "*refleksler ve hayvani güdüler ilham eden boş ses serilerine indirgenmiştir*." [707]

Ellul dilin aşağılanma serüvenine şöyle devam etmektedir: Öncelikle dilin işlevi bir fazlalık ve çifte anlam olmadan, kesin ve sadece faydalı enformasyon nakli olarak görünmektedir. Zira onlar için önemli olan belirsizliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu yüzden sözün ötesinde bir anlam olup olmadığıyla zaman harcamazlar. Geriye kalan şeyler "*felsefe, yani hiçbir pratik önemi bulunmaksızın bazı insanları meşgul eden bir eğlence, acayip bir iptiladır*." Söz gelimi bir müteahhide "hayatın niteliği" hakkında bir şeyler söylense öfkelenir. Fakat "hayatın niteliği" popüler bir kavram olarak kullanıldığında kimse öfkelenmemektedir. Popüler bir kavram olarak "*hayatın niteliği"ni "herhangi bir araziyi "geliştirmek", hakiki insanî hayatı ve manzarayı tahrip etmek veya çevreyi değiştirmek için*" kullanırlar. Bunların haricinde kalan her şey önemi olmayan, boş laflar olarak görülür. Zira genellikle "pratik meseleler", kelimelere yönelmek ve değerlere atıfta bulunmaktan daha farklı olduğu izlenimi yer almaktadır. Ve yahut bir mühendis, bir filozofa *"Gidin kelimelerle oynayın: (...) pratik meseleleri bize bırakın."* diyecektir. Bununla birlikte Ellul'e göre dilin küçümsenmesi pratik alanla sınırlı kalmamaktadır. Bunların yanı sıra sürrealistlerin çalışmaları da dili aşağılamıştır. "*Kasvet verici geleneksel kurallar yok edilmişti*", bunun sonucunda dilin gündelik kullanımının dışında anlamlarını keşfetmeleri ve gündelik hayatı kelimelerin ötesine taşıma da bir tahriptir. Ellul, sürrealistlerin bu zaferini, kazandığı halde kayba uğrayan Pirus zaferine benzetir. Nitekim anlam ve sesin koparılmaya çalışıldığı bu çaba dilin boşluğunu ve değersizliğini, anlamın ise yokluğunu teyit etmiştir. Ellul bunu dil oyunlarının müsebbibi olarak görür ve şu ifadelerle açıklar: "*Çılgın olağan dışını arayışlarını*

[706] **A.e.**, s. 266-267.
[707] **A.e.**, s. 60.

içeriyordu; ancak onlar bir mümkün olağan dışını oluşturan şeyi tahrip ettiler. Saçma, kabul edilmesi imkânsız bir dil ürettiler." Sonraki aşamada Lengüistiğin keşfinden ve Ferdinand de Saussure'den (1857-1913) sonra "bilimizmin (scientism) mentalitesi" dil üzerinde yoğunlaşmış ve sözü bir nesneye indirgemiştir: semantik, semiyoloji, semiyotik ve semasiyolojinin her biri dille ilgili olmasına rağmen gösterge, gösterilen ve gösterenle ilişkili olarak tanımlanmıştır. Bu noktada Ellul lengüistlerin kelimelerle oynayarak bir tarafta anlamsız ifadeleri birimlere indirgemesini diğer tarafta sözü görsellere dahil etmesini hayret verici bulur. Söz gelimi Ellul zaviyesinden semiyoloji çalışmaları, sözü dışarda bıraktıklarını ve sözü konuşulan ve işitilen olarak içeride tuttukları iddialarını dahi "gösterilmiş ve görülmüş" olarak modellemektedirler. Ellul bunların dili ciddiye alarak çaba gösterdiklerini söylemekle beraber dile bir fizik ya da kimyacı gibi yaklaştıkları tespitinde bulunmaktadır. Bu ise dili bir nesne olarak ele almak ve böylelikle Tanrı'nın sözüne de nesnel olarak yaklaşmaktır: "*Dili yola gelir bir nesne olarak ele almak, Tanrı kelamını bilimsel olarak ele almak gibidir*." Ve müteakiben bilimin ağzından şunları ekler: "*Siz sözün gizemine inanıyorsunuz? Hadi biraz gayret. Biz onun otopsisini gerçekleştireceğiz ve siz neşterimin altında ruh diye bir şey olmadığını göreceksiniz."* Özetle sözün ötesinde bir şey olmadığı, yalnızca kesin yapıların varolduğu "*dis-cursus [söylem] olmayan her şey katı bir şekilde yapısal ilişkiye indirgenmektedir. Ve dis-cursus -yalnızca konuşucunun muhayyilesinde ve inancında varolur- acımasızca tahrip edilmelidir*."[708] Bu tahrip neticesinde dil, "konuşulmayan" bir araç mesabesine indirgenmektedir:

> "Bu aşağılama kendisini kekelemelerle, pepelemelerle, suskun kalmalarla, kesintilerle, kısaltmaları gösteren zaman dilimleriyle, anlamsız bağlarla, aliterasyonlarla, onomatopoeia'larla [yansıma kelimeler: doğal seslerle kelimeler yapma] , abartılı tipografik düzenlemelerle dile getirir -bütün bunlar dilin yerine artık konuşulmayan bir dil ikame edilmesi demektir."

Dil aşağılanırken "bir mesajın aracı, diyaloğun mekanı ve anlamın kaynağı" olmaktan çıkarılarak "literal" bir hal alır. Artık konuşmanın tek işlevi birine bir şey söylemekten ibarettir. Bu, dilin *hiçbir şeye* dönüştürülmesi, artık anlam yaratmaması ve insanî söz olmaktan uzaklaşması demektir. Ellul zaviyesinden bu tutum "sıkıcı, konformist ve hissizleştirici" tekniğin yansımasıdır. Zira bir teknisyen fiilen işini

[708] **A.e.**, s. 269-273.

yapar ve gerçeklik düzeyinde iş görür. Fakat bir entelektüelin tekniğin zihniyetini kendi alanına taşıması ve alanını makine gibi ele alması "annesiz bir çocuk gibi" davranmaktır. Ellul dilin aşağılandığını anlattıktan sonra dili öldürmek üzere kasıtlı eylemlerle karşılaştığımız bir düşmanlığı müşahede ettirir. Bu düşmanlık şunları söyler: Söz, hiçbir şey nakletmez, hiçbir şey söylemez, konuşan "çıldırmış bir makine"dir ve yahut en başından beri yanlış işleyen bir makinedir. "*Dili aşağılama merhalesinde her şey makineye indirgeniyordu. Onu izleyen söze düşmanlık veya sözden nefret aşamasında mesele, düzeni bozuk ve yanlış çalışan makine meselesidir*": Nitekim dil, hiçbir şeye atıfta bulunmayan, bir şey göstermeyen "*bir grotesk [tuhaf] heceler ve sesler dizisinden başka bir şey değildir*." Bu minvalde dilin tek gösterdiği zihinsel parçalanma ve kopuştur. [709]

Bu yüzden asıl tehlikede olan dilin yapısı ve amacıdır. Dil araçsallaştırılır ve kendine has yapısı yüzünden aşağılanır.[710] Akabinde hiçbir şey söylemeden yalnızca gevezelik etme ortaya çıkar. Ve gevezelik sözsüzlüğe dönüşür: "*Konuşucunun hatası "söyleyeceği" bir şeyin olmamasından kaynaklanır*": hiçbir şey söylemez; "*sadece konuşmaya, konuşmaya ve tekrar konuşmaya devam eder. Anlam ve hakikatten mahrum konuşma ifratı karşısındayızdır.*"[711] Neticede bu kimsenin sözleri ciddiye alınmaz; çünkü "*bu sözlerin saldırısı, bu söz selinin içinde sahip olduğu anlamlardan birinin keşfedilmesi ve dinlenmesini engeller*." Zira "boş laf kalabalığı çölünde"ki bu gürültüyü ciddiye alır ve "*dinlersek salaklaşırız ve böylece söz akışı sürer ve bu akışa izin vermiş oluruz*."[712] Bu noktada iletişimsizlik tehlikeli olduğu kadar görünmezdir. Nitekim insanlar tanışırken ve yahut konuşurken güvenlerini ortaya koyarlar. Bu noktada Ellul artık güvenlerini birbirlerinin yüzlerine karşı değil, insanın bedensel gerçekliği içinde biriyle karşılaşmasının önünü kapatan "posta sisteminde[713], demiryollarında ve televizyonda" ortaya koyduklarını söylemektedir.[714] "*Sözü hor kullananlar, dili takatsiz bırakanlar, boş yere yeni bir ifade bulmaya çalışanlar, gereksizce kendilerine bu kadar iyi hizmet veren şeyi küçümseyen ve hor görenler için*

[709] **A.e.**, s. 281-284.
[710] **A.e.**, s. 268.
[711] **A.e.**, s. 257- 258.
[712] **A.e.**, s. 259.
[713] Aynı yerde posta sistemi P.T.T. olarak açıklanmıştır: Posta, Telegraf ve Telefon.
[714] Ellul, **Presence in the Modern World,** s. 77.

mi bir mesele? (...) Onlar, sözün kendileri için hep üzerine ayaklarını silebilecekleri bir paspasa dönüştüğü insanlardır." [715]

Bununla birlikte Ellul için Tanrı Sözü daima değer ve anlama sahiptir. Bu değer ve anlam bir şey söylemiyorsa bunun nedeni yanlış bir durumda olmaktan kaynaklanır. Bu yüzden Ellul değişmesi gerekenin Söz değil, insanların durumu olduğunun altını çizer.[716] Bir sesin işitilmemesi, o sesin yokluğunu değil, birtakım insanların o sese karşı kulaklarının tıkalı olduklarına işaret eder.[717] Bununla birlikte sözü işitmek bir kabiliyettir. İşitmek, bir idrak meselesidir, bazı insanların buna istidadı varken bazılarının yoktur. Söz gelimi müzik, bazıları için gürültüden farkı yokken, diğer bazıları için bu kabiliyet o kadar güçlüdür ki "*kimi üzen, kimi eğlendiren, kimi uyutan, kimi ağlatan, kimi çıldırtan, öldürten, bayıltan çeşitli destanlar*" inşa ederler. Bu tesirler yalnızca bu kabiliyete sahip olanlarda kendini gösterir. Diğerleri ise bu sesi işitse bile kendilerine tesir etmez. Hatta bu sözlerin etkisini hissedenlerin hepsi bir araya gelip anlatmaya çalışsalar dahi bunu anlayamazlar.[718]

Tanrı'nın Sözünün amacı, hakikati ve özgürlüğü ilan etmektir. Sözün anlaşılmamasının nedeni işitmemektir. Tanrı'nın Sözüyle ilişki koptuğunda Tanrı da susar ve akabinde yanlış anlam ve dil krizi gelir.[719] Bu noktada Ellul, Kierkegaard'a döner ve Vialleneix'in yazdığı bir kitaptan hareketle söz ve işitmeyle ilgili şunları dile getirir: Öncelikle "*unutulmuş söz -ki bu yaratıcının sözüdür-, felsefenin donmuş sözü ve şarkı söyleyen poetik söz*"ü Tutsak Sözler olarak ayırır ve insanların aslında bunları yaşamak için oluşturduklarını fakat konuşulduğunda kavranamadıkları için yanlış anlaşıldıklarını açıklar. Evrende bütün yaratılış konuşmaktadır, fakat insanlar bu sesi dinlemek yerine görme arzusundadırlar. Bunun neticesinde bilimsel istekler ortaya çıkar. "*Yaratılmış varlığın sözleri, Dünya'nın şarkısı, Doğa'nın yankısı anlaşılması güç sözlere dönüşür*." Aslında bunlar yaratılmışların yaratıcısının şarkısını söyledikleri Tanrı'nın sözleridir. Fakat insanlar Tanrı'dan koptukları için bu sesi işitmezler, onun bir parodisi ve yahut taklidi olan yankısını kavrarlar. Bu sözü

[715] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 331.
[716] Ellul, **Presence in the Modern World**, s. 94.
[717] Alpyağıl, **Fark ve Yorum**, s. 27.
[718] İmam Gazzâli, **Mişkâtü'l-Envâr, Nurlar Feneri,** Çev. Süleyman Ateş, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1994, s. 56.
[719] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 96.

işitmekten alıkoyan parazit ve müdahaleler gibidir. Aslında bu, şehir, hız, devrim, siyaset, basın ve reklamcılık gibi gürültülerin, "kar fırtınası benzeri kent gevezeliği ve dedikodu"ların sözü boğmasından kaynaklanır. Kierkegaard'ın insanın kendisini suskunluğa sokması ve bu gürültüleri susturması olarak önerdiği "sükûtun boşalımı" dışında hiçbir şey, hakikatın sözünü tekrar işitmesine izin vermez. Fakat bunun aksine insanlar bu gürültülere bağlanmayı tercih ederler. Bunun sebebi hem insan ve Tanrı arasında hem de insanî söz ile Tanrı Sözü arasındaki kopuştan kaynaklanan Tanrı'nın sözünü işitme yeteneksizliğidir. [720]

Ellul Tanrı'nın teklifine karşılık insanın kabul veya reddetmeye karar vereceğini söyler. Tanrı özgürleştirir, her türlü kölelikten kurtarır. Ellul Tanrı'nın bunu "güçlü bir el ve uzanmış bir kolla" yaptığını söyler, el ve kolu eşsiz bir güç olarak açıklar. Peki insan "hayır" derse bu güç yok olur mu? Ellul bu soruya şu tabloyla cevap verir: *Tanrı konuşur* ve *insan reddeder*. Ellul'ün "*İnsanla birlikte Tanrı*" adını verdiği hikaye burada başlar. Bu hikayeye göre, Tanrı vazgeçmez ve insanı "evet" dedirtmek için uğraşır. Yavaş yavaş ikna eder, fakat asla zorlamaz. Bu "*Tanrı'nın özgürlüğü içinde insanın özgürlüğü*"nün bir ifadesidir. Ellul Tanrı'nın iradesinin gerçekleşmemesinin insanın elinde olmadığını düşünür: "*insanlar ne isterse istesinler, ne düşünürse düşünsünler, ne yaparlarsa yapsınlar, Tanrı'nın vaadini asla boşa çıkaramazlar*." [721]

Dilin bu aşağılanmasının merkezinde Ellul, dildeki çözülmenin normal insanlar tarafından hissedilip hissedilmediğini sorar. Bu soruya cevap ararken bireyin şüphecilikle dolu olduğuna değinir. Söz gelimi bir politikacının söyledikleri, "sözlerden çok eylemler sloganı" minvalinde hareket edildiği sürece değersizdir. Bu minvalde ise verilen sözlerin bir önemi yoktur. Yemin etmek ve yahut başkasının yeminine inanmak bir garanti yöntemi olmaktan çıkmıştır. Kutsallıktan arınmanın bir parçası olarak yemin de devalüe edilerek bir şey ifade etme imkanını yitirmiştir. Kelime ve söz, insandan ayrılmıştır. Kendini ifşa etmeden kendini gizlemenin aracına dönüşen söz, taahhüt vasfını kaybetmiştir. Söz, "*kendimle ilgili olarak, saf sestir, kendimi içine sokmadan çıkarabildiğim ve tam da bu nedenle, dinleyicimi aldatmak*

[720] Ellul, **Sözün Düşüşü,** 318–319.
[721] Ellul, **An Unjust God?**, s. 36-37.

için her zaman yararlı bir araç olan bir ses." Sözü edilen bunalımı insan hissetmez, hatta bilincinde dahi değildir. Bununla birlikte dolaylı olarak bunu ifade eder. Sözün sadece kelimelerden, dilin sadece kimliksizleşmeden ibaret olduğu bir dünyada insan da yerini alır. Söz kelimelere, dil kimliksizleşmeye indirgenirken faydacı düzeyde ve günlük iletişimler için işlevini yerine getirmeye ve insanlar tarafından kullanılmaya devam eder. Diğer bir deyişle dilin yaşadığı izlenimi verilir. Oysa dil, sıradanlığın içine hapsolmuştur. Ellul söz ve dilin düşüş serüvenini anlatırken üstdil üzerinden dilin incelenmesini ve üzerinde "otopsi yapılabilir" olmasının imkanı için "dile ceset muamelesi" edebilmek gerektiğini söyler. Ellul'ün bu düşüncesini şu şekilde de ifade edebiliriz: Dil ancak öldüğünde üzerinde otopsi yapılabilir. Ve üzerinde otopsi yapılıyor olması, dilin öldüğüne işarettir. Zira bu, dile geriye dönüp bakmaktan ibarettir. Ancak "sipariş üzerine" üretilen dil, "uyumlu hale getirilmiş bir anlamlar sistemi üretemez." Böyle bir çalışmanın söz konusu olması, ya iletişimin imkansızlığından ya da iletilecek hiçbir şeyin kalmadığı kanaatine dayanır.[722]

İnsanın kendi varlığını söze yansıtması gerekir. Sözün doğruluğu kişiyle ilişkilidir. Zira söz, insanın temel unsurudur. Söz ile konuşan arasındaki kopukluk, söze zarar verir. Zira bu kopukluk sözü anonimleştirir ve sözü gürültü olarak yayar:

> "Söz anonimleşmiştir ve hiçbir önemi yoktur; çünkü birbirini tanıma, anlama ve birbiriyle bir şey mübadele etme ihtiyacı duyan yaşayan iki kişinin anlamını içeren gerçekliğidir sadece. Sözler sadece esintidir. Onlar geçip giderler ve hiçbir önemleri yoktur; insan, konuştuğu sözün arkasına bütün bir hayatının anlamını yerleştirmediği sürece bir ifadeyi diğerinden nasıl daha fazla ciddiye alabiliriz? Konuşucu ile konuşucunun sözleri arasındaki kopma, kesin bir kopuştur. Eğer bir kişi sözünün arkasında değilse, Sözü yalnızca gürültüdür."[723]

Bu minvalde Ellul, sözün hemen değerini tekrar kazanacağından bahseder ve sözün bu değeri nereden aldığını sorar. Bununla birlikte etraftaki gürültüye rağmen herkesin birbirini anlamasını kolaylaştıran, bireyleri yalnızlıktan kurtaran bir dil keşfetme arzusu Ellul zaviyesinden kabul görmez. İnsanlar birbirlerinden ayrılabilir ve yabancılaşabilir. Fakat söz konusu dil olduğunda bu bağlantı ilahi olanla kurulabilir: çöle sığınmadan ve yalnızlığa kaçmadan, komşuya ve başkalarının sevgilerine karşılık hem gözleri hem de kulakları açmak gerekir:[724]

---

[722] Ellul, **Hope in Time of Abandonment,** s. 31–32.
[723] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 260-261.
[724] Ellul, **Presence in the Modern World,** s. 84.

> "Bu değer akılla, bilimle, bir fikirle, sosyal eğilimle ya da güzellik veya doğruluk anlayışıyla ilişkili olacak şekilde, zarureten insanî olmayan bir şeyden gelmektedir. Kendisiyle tutarlı olarak yaşanan bir tecrübenin güzelliğinden veya bir kişinin hakikatle birliğinden çok bir anlayıştan (concept). Yalnızca bir anlayışla ilişkilendirilir ilişkilendirilmez söz, her türden esintinin ve değişmenin insafına bırakılmış olur. Bütün ağırlığını ve anlamını kaybeder. Manipüle edilebilecek bir araca dönüşür. Hiç kimseye hiçbir şey iletemez." [725]

Vazgeçme Çağında Umut adlı kitapta Ellul *"Kelimelerin çoğaldığı, bize hiçbir şey söylemeyen bir dünya yarattık"* ifadelerini kullanır. Ve ekler: *"Bir bülten tufanında, kesintisiz bir sözlü patlamada yaşıyoruz."* Bütün dünyada her şeyin konuşulduğu fakat hiçbir şeyin söylenmediği ses selinde tekrarlardan, boş meraklardan, manevî ve entelektüel boşlukta bir kelime, kelime olma zeminini yitirmektedir. Kelimenin zeminini yitirmesini Ellul şöyle anlatır: Flaş haber ve bilimsel bilginin *harmanlaştığı bir kargaşada boğulan*, cinayet haberlerinin ve araba kazalarının üstüne atılan bir *manşete* indirgenmiştir. Ve yahut insana acı veren çağrılar, "popun müzikal alkolü tarafından silinir", ilgi çekici hale gelmesi için başka tür konuşmalar bahane haline getirilir ya da herhangi bir yayına renk katan anahtar kavram halini alır. Neticede "nihai sorular ve cevaplar", "Tillich'in Nihai Endişesi ve Robinson'un Derinliği" yok olur. Bu bahsi Ellul'ün şu ifadeleriyle özetleyebiliriz: "Bizi sarsan ve her yöne fırlatan yüzeysel bir ses patlaması var." [726] Zira dil yok edilmekte ve "*bir papağanın, namuslu bir papağanın dahi, tekrarlamaya tenezzül etmeyeceği garip ve müteneffir bir gıcırtıya, testere gıcırtısına, diş gıcırtısına benzeyen bir düzine sese... irca etmektedir...*" [727]

Dil, bir yanılsama halini almıştır. Tüketim malları çoğaldıkça iletişim azalmış ve dilin boş olduğu keşfedilmiştir. Zira insan "eli doluyken", her an nesnelerle, ürünlerle ve teknik araçlarla karşı karşıyayken "kendisini uyuşturan" ve "açlığını unutturan" boş sözlere ihtiyacı kalmamıştır. Peygamber İsrail halkına "*İsrail, şişmanladın ve artık Tanrının sözünü işitmiyorsun*" derken ifade ettiği "*dolu bir midenin işitecek kulakları olmadığı*" gibi her an elleri, gözü, kulağı hatta bütün bedeni ve ruhu teknik ve tüketim nesneleriyle dolu olan insanın da işitecek kulakları yoktur.[728] Özgürlük ve tok mide ve yahut yüksek yaşam standartları bir araya gelemez. Ellul, bu

[725] Ellul, **Sözün Düşüşü,** s. 261.
[726] Ellul, **Hope in Time of Abandonment**, s. 124.
[727] Meriç, **Jurnal**, s. 66.
[728] Ellul, **The Betrayal of the West,** s. 181.

düşüncesinin istinadgahı olarak Rabb'i gösterir. Sevindirici haber midesi boş olanlara vaaz edilir. Her zaman mide tokluğu ve yahut yüksek yaşam standartları söz konusu olduğunda insan özgürlüğe sırt çevirir. Zira insan bunlar için daima her şeyden vazgeçmeye hazırdır: "*Eğer diktatörlükler yaşam standardını yükseltebiliyorsa, diktatörlüklerimiz olsun*." düsturuyla hareket ederler. Ellul'e göre yanlış yöne sapmanın kalbi burada atmaktadır. Ayrıca ona göre İsa'nın özgür olmasının nedeni "şeytanın teşvikine ve midesinin talebine" uymak yerine aç kalmayı ve yoksul yaşamayı tercih etmesidir. [729]

Ellul'ün düşüncesine göre artık söz büyük oranda sakatlanmıştır. Söz "kadavradır ve neredeyse ölüdür." Sözün işitilmemesi, insanların sözü ciddiye almamaları hatta ona karşı nefret içinde olmaları sözün ölümünü göstermektedir. Ayrıca sözün ölümü Ellul'e göre uygarlığın ve insanlığın ölümüdür. İnsanlığın ölmemesi için sözün canlı tutulması gerekir.[730] "*Dili mahvettik, cümleyi mahvettik. Unutuyoruz ki cümle, bir düşüncenin, doğan, büyüyen bir düşüncenin dalbudak salan bir düşüncenin fotoğrafı. Tohum bu, patlayacak, filizleşecek, ağaç olacak, dal verecek, yapraklaşacak, yaprak dökecek, çiçek verecek, meyveleşecek*."[731] Nitekim her metin, müzik ve sanat, anlamın yeniden yaşamını tanımlamak, onu yeniden yaşamak için vardır. Eğer anlamın yaşamı yeniden tanımlanmaz ve yaşanmazsa "*siyasi barbarlığın ve teknokratik köleliğin güçlü kışkırtmalarına rağmen kendi yerinden edilmişliğimizi, merkezi bir insanlıktan uzaklaştırılmış olduğumuz*" anlaşılmayacaktır. Bu yüzden her seferinde yeniden içkin olanın sınırlarının ötesinde verme ve alma özgürlüğüne dair anlamın yeniden keşfedilmesi gerekir.[732] O halde bu tezi şöyle tamamlayabiliriz; Dil, korunduğunda korur: Dil korunurken aynı zamanda varlık da korunur.

[729] Ellul, **The Ethics of Freedom**, s. 53.
[730] Ellul, **Sözün Düşüşü**, s. 408.
[731] Meriç, **Jurnal**, s. 66.
[732] George Steiner, **Real Presences, Is There Anything in What We Say?,** New York, Open Road, 2013, s. 62.

SONUÇ

Görsel ve tekniği ele alırken Ellul, insanın kuşatılmasını, temsil ve vekâlet temelinde yaşamasını, düşüncesinin devre dışı bırakılmasını, tek tip düşünceye indirgenmesini ve bilginin anlamsızlaşmasını eleştirir. Ayrıca o, insanın doğal çevresinden uzaklaştırılmasına, varlığın tüketmek ile özdeşleşmesine, ahlaki yargılar ve kutsalın yerine tekniğin geçmesine karşı çıkarken tekniği bir üst yapı olarak görür. Ve bunların vuku bulduğu alanı gerçeklik olarak niteler. Bu eleştirileriyle onun amacı, insanı gerçeklikten koparmak değildir. Nitekim yaşam devam ederken içinde yaşadığımız gerçeklikten kopma ya da uzaklaşma söz konusu olamaz.

Bu noktada Ellul'ün düşüncesi, kimi zaman aşırı sert ve eleştirel, kimi zaman ise determinist ve bir kaçış yolunun imkansızlığı izlenimini verse de onun düşüncesini diğer düşünürlerden ayıran tarafı, karanlıkta bir lamba ile, insanların tehlikenin farkına varması için çabalamasıdır. Bu açıdan denilebilir ki o, insana kendi özünü ve varlığının anlamını hatırlatmaya çalışmış ve buna o derece önem vermiştir ki sunmaya çalıştığı özgürlük tasavvuru çoğu zaman gözden kaçmıştır.

Her şeyin ilerlemiş gibi göründüğü bu çağda, insanlar hiç olmadığı kadar kapalı bir evrende, aciz, içine kapanık, zincirlenmiş ve kendiliği bozulmuş olarak yaşamaktadır. İnsan, kendi özünü ve varlığının anlamını unutmuş ve hakikat, gölgeler arasında kaybolmuştur ve gerçeklikten ayrılmadığı sürece bu tutsaklıkta yaşamaya mahkum olacaktır. Öte tarafta insan, varlığı gereği böyle bir mahkumiyette yaşamaya dayanamaz. Bu noktada Ellul, teknik ve görsellerin kesinliğine karşı olduğu gibi, insanın aşılmaz bir duvarla yüz yüze gelmesine de karşıdır.

Bu çalışmada zorunluluğun farkına varmak, özgürlüğün başlangıcının temelinde yer aldı. İnsan ne zaman zorunluluğu özgürlükten ayırt eder ve özgürlük üzerinde düşünmeye başlarsa o zaman özgürlüğe doğru adım atmış olur. Diğer türlü zorunluluğun karanlığında farkına bile varmadan kaybolacaktır. Ellul'ün asıl amacı, insanı zorunlulukla yüzleştirmek, felaketlere karşı uyandırmak, tekniğin potansiyellerine ve ilerlemesinin sonucundaki risklere karşı uyarmak ve böylece onu kontrol altında tutabilecek ve ona hakim olabilecek farkındalığı ortaya çıkarmaktır.

Zira insan, varoluşu gereği zorunluluk ve özgürlük arasında yaşar. Bu noktada özgürlüğün değeri zorunluluğun olduğu bir ortamda anlaşılır. Ayrıca gerçek özgürlük için, teknik gibi insanın hayatına hakiki bir değer katamayacak olan şeylere karşı umut beslememek gerekecektir. O halde hakikatin kapısını açabilecek hakiki bir umuda ihtiyaç vardır. İnsanlık ne kadar korkunç durumda olursa olsun eylemlerini Tanrı'nın eylemleriyle birleştireceğine ve özgürleşeceğine dair umut, hakiki umuttur. Biz bu umudu insanın aktifliği, bekleyişi ve inancı üzerinden ele alarak, insanın kapıları açmaya kararlı olmasına, Tanrı'nın yanında olduğuna güvenmesine, yakarış ve haykırıştan vazgeçmemesine bağladık. Diğer bir deyişle insanı özgürlüğe taşıyacak, ona mücadele etmesi için güç verecek olan inancın, tekniğin dışında ve aşkın olan bir Tanrı'ya olması gerekir.

Bu çalışmada "teknoloji ve görsellerin" başat faktör olarak zorunluluğu temsil etmesinin karşısına, gün geçtikçe değeri ortadan kalkan/kaldırılan "söz", özgürlüğün temsili olarak konmuştur. Bu düşüncenin temelinde sözün, bize kendimizi kurtaracağımız nihai ve tek çare olarak verilmesi yatmaktadır. Zira sözün, sürekli genişleyen yapısıyla ve telaffuzunda barındırdığı çağrışımlarla, insanın bireyselleşmesini, farklılığını ortaya koymasını, her şeyin hareket halinde olmasını ve canlı kalmasını sağladığı tespit edildi. Buradan hareketle şu sonuca varıldı: İnsan, söze dahil olduğunda hayatında yeni bir şey yaratıldığına şahit olacak, sözün işitilmesi ve tecrübe edilmesiyle, hem kendini hem başkalarını hem de Tanrı'yı keşfedecektir. İnsan, herkesin konuştuğu dille ve kullandığı kodlarla konuşmakta fakat söylemesi gereken şey diğerlerinin söylemesi gerekenden farklılaşmaktadır. Konuşan iki kişi, diyalog içerisinde birbirlerini ve kendilerini yeniden bulur ve kendilerine yeniden doğma imkanı verir. Bu noktada dil içindekilerin yapısına ve onu konuşanlara bağlıdır: Bir kişinin anlattıkları ve diğerinin anladığı aslında kendi varlıklarının yansımasıdır. Dolayısıyla söz, varlığın bütünüyle entegre olur ve karşılıklı ilişki içinde anlam bulur. Özgürlük için karşılıklı diyalog, işitme ve karşılaşmanın yeni başlangıçlara zemin hazırlaması gerekecektir. Öyle ki diğer kişinin sözleri, onları işittiğimde benim sözlerime dönüşür, muhatabımla birlikte yeni bir varlık kazanırım.

Tanrı'nın insana dil armağan etmesi, kendine muhatap olarak konuşmaya davet etmesinden kaynaklanır. Tanrı'yla birleştiğinde insan özgür olur, zorunluluktan kaçabilir hatta zorunlulukla mücadele edebilir. O halde Tanrı sözü, insana ışık tutar.

Zira Tanrı sözü, yalnızca bir söz olmayıp içinde faaliyet barındırır. Tanrı, ilahi faaliyeti içerisinde söz aracılığıyla yaratır. Yaratma eylemi ayırma eylemidir. Söz yaratırken varlıkları birbirinden ayırır ve belirler. Bu anlamda söz, hayat, varlık, dinamizm ve yörünge verir, kaosu ve yokluğu ortadan kaldırır. Yani bireysel varlık, sözden doğmuş, onun aracılığıyla bütünden ayrılmış ve anlam kazanmıştır. Ayrıca Tanrı'nın sözünün yaratma yeteneği, her seferinde eski durumu değiştirerek, yeni bir durum meydana getirmesidir. İşitilen sözler hem ruhi hem de varlık olarak insanı belirlemektedir. Aynı şekilde Tanrı'nın isim vermesi için bütün varlığı Adem'e sunması, insanın yaratılışın başlangıcı olarak tescil edilmesidir. Bu noktada isim vermek, varlık atfetmektir. İsim ile varlık arasında bir ayrım yoktur: İsim ve şey, bir ve aynıdır. Dolayısıyla insanın özgürlüğü, teknik ve araçlardan değil, dilden gelmektedir. Fakat bu özgürlük, teknikleşmiş, değersizleşmiş ve anlamsız bir dilden ziyade içinde yaşanılan değer, amaç ve anlamın ortaya çıkardığı kelimelerle inşa edilir.

Ve eğer özgürlüğü kazanmak Tanrı'nın sözünü işitebilmeyi gerektiriyorsa, sözü işitememek, sözün düşmesi, kale alınmaması ve yahut küçümsenmesi, insandan uzaklaşması, dışsal ve nesnel olana indirgenmesi, görsellerin sözün önüne geçirilmesi, sözün anlamından mahrum bırakılması demek, insanın özgürlüğünü ve insanî özünü kaybetmesi demektir. O halde özgürlük için görsel ve tekniğin değil, sözün gücü keşfedilmeli, korunmalı ve varlığı korumasına izin verilmelidir.

KAYNAKÇA

Alpyağıl, Recep: **Fark ve Yorum,** İstanbul, İz Yayıncılık, 2. Basım, 2014.

Altun, Fahrettin: "Kutsal Medya, Kutsal Çağ: McLuhan Düşüncesini Anlamaya Katkı", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi,** 21, 2006, 63–88.

Augustinus, Saint: **İtiraflar**. İstanbul, Kaknüs Yayınları, 4. Basım, 2016.

Bambach, Charles: "Heidegger, Teknoloji ve Yurt". Çev. Ahmet Aydoğan. **Heidegger: Teknoloji ve İnsanlığın Geleceği,** İstanbul, 2017.

Baudrillard, Jean: **Kusursuz Cinayet**. Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, 2012.

Baudrillard, Jean: **Simülakrlar ve Simülasyon,** Çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 6. Basım, 2011.

Bolay, Süleyman Hayri: "Teknoloji Değer Yaratır mı?", **Teknoloji ve Değerler**, Ed. Alparslan Açıkgenç, İstanbul, UTESAV, 2017.

Borgmann, Albert: **Technology and the Character of Contemporary Life: A Philosophical Inquiry,** Chicago, The University of Chicago Press, 1984.

Burdett, Michael S.: "Technology and Information", **The Blackwell Companion to Political Theology**, ed. Peter Scott, William T. Cavanaugh, Malden MA, Oxford, John Wiley & Sons Ltd., 2019, 2. Baskı, 544-557.

Camus, Albert: **Düşüş**. Çev. Hüseyin Demirhan. İstanbul: Can Yayınları, 34. Baskı, 2018.

Christians, Clifford G.: "Jacques Ellul's Concern With The Amorality Of Contemporary Communications". **Communications The European Journal of Communication Research,** 3/1, 1977.

Coudenhove-Kalergi, Richard von: **Teknik Apolojisi: Teknoloji Felsefesinin Doğuşu.** Çev. Bekir Sıdkı Bey, İstanbul, Muhayyel Yayıncılık, 2021.

Çakı, Caner. Gülada, Mehmet Ozan: "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası", **Trakya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi,** 1/7, 2018, 53-80.

Çetinkaya, Bayram Ali: **İlkçağ Felsefesi Tarihi**. İstanbul, İnsan Yayınları, 3. Baskı, 2016.

Çetinkaya, Bayram Ali: "Hacı Bektaş-ı Veli'de İnsan Felsefesi". Çev. Bayram Ali Çetinkaya–Eyüp Bekiryazıcı, **Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni**, c.:7, İstanbul, 2015, 399–428.

Çetinkaya, Bayram Ali: "Toplumsal Bir Cinnet Hali Değerlerin İntiharı". **Eskiyeni**, 2, 2006, 39–43.

Christians, Clifford G.: "Religious Perspectives on Communication Technology", **Journal of Media and Religion**, 1/1, 2002, 37–47.

de Certeau, Michel: **Gündelik Hayatın Keşfi: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları,** Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, c.1, 2008.

Debord, Guy: **Gösteri Toplumu: ve Yorumlar**. Çev. Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent. Ayrıntı Yayınları, 1996.

Dedon, Theodore G.: "The Common Cause in the Technological Society: Nikolai Federov and Jacques Ellul on Technology, Ecology, and Social Design", **THEO 708-01: Being, Time, and Eternity**, 2016.

Deleuze, Gilles. Parnet, Claire.: **Diyaloglar**. Çev. Ali Akay. İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1990.

Deleuze, Gilles. Guattari, Felix: **Kapitalizm ve Şizofreni Bin Yayla: Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası**. Çev. Ali Akay, c.1. İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1990.

Demirezen, İsmail: **Tüketim Toplumu ve Din.** İstanbul, Ensar Neşriyat, 2015.

Dorsey, Roderick: Oyuncu Piyano. (Çevrimiçi) Erişim 16.02.2022 https://tr.asayamind.com/shania-twain

Ellul, Jacques: **A Critique of the New Commonplaces**. Çev. Helen Weaver, New York, Alfred A. Knopf, 1968.

Ellul, Jacques: **Anarşi ve Hıristiyanlık,** Çev. Ali Toprak, İstanbul, Karşı Yayınları, 2010.

Ellul, Jacques: **An Unjust God?, A Christian Theology of Israel in Light of Romans 9-11**, Çev. Anne-Marie Andreasson-Hogg, Oregon, (EPUB) Cascade Books, 2012. (Çevrimiçi) Erişim 2 Kasım 2021. https://b-ok.lat/book/16729191/22911f

Ellul, Jacques: **Autopsy of Revolution,** Çev. Patricia Wolf, New York, Alfred A. Knopf, 1971.

Ellul, Jacques: **False Presence of the Kingdom**. Çev. C. Edward Hopkin. New York: Seabury Press, 1972.

Ellul, Jacques: **Hope in Time of Abandonment.** Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1973.

Ellul, Jacques: **Islam and Judeo-Christianity: A Critique of Their Commonality,** Çev. D. Bruce MacKay v.d., Cascade Books, Oregon, 2015.

Ellul, Jacques: **İsa ve Marx,** Çev. Ali Toprak, İstanbul, Karşı Yayınları, 2010.

Ellul, Jacques: **Living Faith: Belief and Doubt in a Perilous World.** Çev. Peter Heinegg. San Francisco, Harper & Row, 1983.

Ellul, Jacques: **Money and Power**. Çev. LaVonne Neff. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 1984.

Ellul, Jacques: **On Freedom, Love, and Power,** Çev. William H. Vanderburg, Toronto, Buffalo, University of Toronto Press, 2010.

Ellul, Jacques: **Perspectives on Our Age: Jacques Ellul Speaks on His Life and Work**. ed. Willem H. Vanderburg. Montréal, CBC Enterprises, 2. Baskı, 2004.

Ellul, Jacques: **Prayer and Modern Man,** Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1970.

Ellul, Jacques: **Presence in the Modern World**. Çev. Lisa Richmond, Oregon, Cascade Books, 2016.

Ellul, Jacques: **Propaganda: The Formation of Men's Attitudes**. Çev. Konrad Kellen, Jean Lerner, New York, Vintage Books, 1973.

Ellul, Jacques: **Sözün Düşüşü**. Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul, Paradigma Yayınları, 5. Basım, 2021.

Ellul, Jacques: **Teknoloji Toplumu**. Çev. Musa Ceylan. İstanbul, Bakış Yayınları, 2003.

Ellul, Jacques: **The Betrayal of the West,** Çev. Matthew J. O'Connell, New York, The Seabury Press, 1975.

Ellul, Jacques: **The Ethics of Freedom**. Çev. Geoffrey William Bromiley. Michigan, Wm B. Eerdmans Publishing Company, 1976.

Ellul, Jacques. **The Humiliation of the Word,** Çev. Joyce Main Hanks, Grand Rapids Mich., Eerdmans, 1985.
(Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 23.03.2022, http://media.sabda.org/alkitab2/ReligionOnline.org%20Books/Ellul,%20Jacques%20%20The%20Humiliation%20of%20the%20Word.pdf

Ellul, Jacques: **The New Demons**. Çev. C. Edward Hopkin, New York, The Seabury Press, 1975.

Ellul, Jacques: **The Political Illusion**. Çev. Konrad Kellen. New York, Alfred A. Knopf, 1967.

Ellul, Jacques: **The Politics of God and the Politics of Man,** Çev. Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids Mich., William B. Eerdmans, 1972.

Ellul, Jacques: **The Technological Bluff**. Çev. Geoffrey W. Bromiley. Grand Rapids, W.B. Eerdmans, 1990.

Ellul, Jacques: **The Technological System**. Çev. Joachim Neugroschel. New York, The Continuum Publishing Corporation, 1980.

Ellul, Jacques: **To Will and To Do: An Ethical Research for Christians**. Çev. Charles Edward Hopkin. Philadelphia Boston, Pilgrim Press, 1969.

Ellul, Jacques: **Violence : Reflections From a Christian Perspective**. Çev. Cecelia Gaul Kings. New York, Seabury Press, 1969.

Ellul, Jacques. **What I Believe**. Çev. Geoffrey W. Bromiley. Grand Rapids London, Marshall Morgan and Scott, 1989.

Ellul, Jacques: "Nature, Technique and Artificiality". Çev. Temple Katherine. **Research in Philosophy and Technology,** 3, 1980, 263–283.

Ellul, Jacques. Sichel, Berta: "New Hope For The Technological Society: An Interview with Jacques Ellul", **ETC: A Review of General Semantics,** 40/2, 1983, 318–336.

Ellul, Jacques: "Symbolic Function, Technology and Society". **Journal of Social and Biological Systems,** 1/3, 1978, 207–218.

Ellul, Jacques: "Technology and the Gospel". **International Review of Mission**, 66/262, 1977, 109–117.

Ellul, Jacques: "The Ethics of Nonpower". **Ethics in an Age of Pervasive Technology**. ed. Melvin Kranzberg. New York, NY, Routledge, 2018, 204-212.

Ellul, Jacques: "The Latest Developments in Technology and the Philosophy of the Absurd". **Research in Philosophy and Technology**, 7, 1984, 77–97.

Ellul, Jacques: "The Obstacles to Communication Arising from Propaganda Habits". **The Student World,** 1959, 401-410. (Çevrimiçi), Erişim 10 Nisan 2022. https://www.ratical.org/ratville/AoS/ObstaclesToCommunication.pdf

Ellul, Jacques: "The Technological Order". **Technology and Culture,** 3:4,1962, 394-421.

Emiroğlu, Kudret. Aydın, Suavi: **Antropoloji Sözlüğü,** Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

ez-Zemahşerî **el-Keşşâf,** Ed. Murat Sülün, c. 2, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

ez-Zemahşerî **el-Keşşâf,** Ed. Murat Sülün, c. 5, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

Fasching, Darrell Joseph: "The Apocalypse of Freedom: Christian Ethics in the Technological Society. A Defense of the Social Ethics of Jacques Ellul", **Syracuse University, Philosophy in Religion**, Doktora Tezi, 1978.

Fazlıoğlu, İhsan: **Kendini Aramak,** İstanbul, Ketebe Yayınları, 4. Basım, 2021.

Fazlıoğlu, İhsan: **Kendini Bulmak,** İstanbul, Ketebe Yayınları, 2. Basım, 2021.

Feenberg, Andrew: **Transforming Technology: A Critical Theory Revisited,** New York, Oxford University Press, 2. Baskı, 2002.

Fromm, Erich: **Özgürlükten Kaçış,** Çev. Şemsa Yeğin, İstanbul, Say Yayınları, 3. Basım, 2017

Fromm, Erich: **Umut Devrimi,** Çev. Şemsa Yeğin, y.y, Payel, 2. Basım, t.y., Erişim Tarihi:09/02/2022 https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/lokman.cilingir/129768/E.xn--FROMM%20-%20UMUT%20DEVRM-nvdb.pdf

Gasset, Ortega y.: **İnsan ve "Herkes",** Çev. Neyire Gül Işık, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Basım, 1999

Gasset, Ortega y.: **Toward A Philosophy of History**, New York, W. W. Norton, 1941. (Çevrimiçi), Erişim 2 Nisan 2022. https://monoskop.org/File:Ortega_y_Gasset_Jose_1941_Man_the_Technician.pdf

Gasset, Ortega y.: **Üniversitenin Misyonu,** Çev. Bülent Üçpınar, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997.

Goddard Andrew: "Ellul, Jacques", **Encyclopedia of Science, Technology and Ethics,** c. 2, Ed. Carl Mitcham, Detroit, Mich, London, Macmillan Reference USA, 2005 s.606-608.

Goddard, Andrew: "Jacques Ellul and the Power of the Media". **Studies in Christian Ethics,** 13/1, 2000, 66–75.

Godlas, Alan A.: "Teknoloji ve Değerler: İslam'da ve Batı'da Teknoloji: Dikkatli Tüketmek Gadamer'in Hermenötik Anlayışı ve Duygusal Zekâsı". Ed. Alparslan Açıkgenç, İstanbul, UTESAV, 2017, 9-44.

Görgün, Tahsin: **Anlam ve Yorum: Dinî Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması,** İstanbul, Külliyat Yayınları, 2016.

Gozzi, Raymond: "Jacques Ellul on Technique, Media, and the Spirit". **New Jersey Journal of Communication**, 8:1, 2000, 79–90.

Güçlü, Abdülbaki: "Deleuze, Gilles". Ed. Ahmet Cevizci. **Felsefe Ansiklopedisi,** Babil Yayın, Ankara, c. 4, 2006.

Gürbilek, Nurdan: **Mağdurun Dili,** İstanbul, Metis Yayınları, 4. Basım, 2015.

Habermas, Jürgen: **'İdeoloji' Olarak Teknik ve Bilim**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, 1993.

Habermas, Jürgen: **İnsan Doğasının Geleceği,** Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Alfa Yayınları, 2019.

Hafız, Muharrem: **Kutsal ve Sanat,** İstanbul, DörtMevsim Kitap, 2. Basım, 2015.

Hafız, Muharrem: "Platon, Aristoteles ve Plotinus'ta Mimesis Teorisi". **Journal of Islamic Research,** 26/1 2015, 45–52.

Hannula, Mika: "Karşılıklı İlişki ve Yeryüzünde Olmaya Dair", Çev. Özge Açıkkol, **Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere,** İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, 55–60.

Harvey, David: **Marx'ın Kapital'i Için Kılavuz,** Çev. Bülent O. Doğan, İstanbul, Metis Yayınları, 2012.

Heidegger, Martin: **Hümanizm Üzerine,** Çev. Yusuf Örnek, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2013.

Heidegger, Martin: **Metafizik Nedir?,** Çev. Yusuf Örnek, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 3. Basım, 2009.

Heidegger, Martin: **Olmaya Bırakılmışlık,** Çev. Mesut Keskin, İstanbul, Avesta Yayınları, 2013.

Heidegger, Martin: **Sanat Eserinin Kökeni,** Çev. Fatih Tepebaşılı, Ankara, De Ki Basım, 2. Basım, 2011.

Heidegger, Martin: **Tekniğe İlişkin Soruşturma,** Çev. Doğan Özlem, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2. Basım, 1998.

Heidegger, Martin: **Teknik ve Dönüş,** Çev. Necati Açа, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.

Heidegger, Martin: **Varlık ve Zaman,** Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Herakleitos: **Fragmanlar,** Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Hickman, Larry: "Introduction: Autonomous Technology". Ed. Larry Hickman. **Technology as a Human Affair: Readings in the Philosophy of Technology,** New York, McGraw-Hill, 1990, 325–331.

İlkim Özdikmenli: "Jürgen Habermas'ın Modernite Savunusu Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Illich, Ivan: "An Address to "Master Jacques"". **Bulletin of Science, Technology & Society,** 14/2, 1994, 65–68.

İmam Gazzâli: **Mişkâtü'l-Envâr: Nurlar Feneri,** Çev. Süleyman Ateş, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1994.

İncil: (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 24.02.2022.
https://incil.info
https://kutsalkitap.info.tr

Jaspers, Karl: **Man in The Modern Age,** Çev. Eden and Cedar Paul, New York, Doubleday, 1957.

Jaspers, Karl: **Felsefe Nedir?,** Çev. İsmet Zeki Eyüpoğlu, İstanbul, Say Yayınları, 5. Basım, 2001.

Kalın, İbrahim: **Açık Ufuk: İyi, Doğru ve Güzel Düşünmek Üzerine,** İstanbul, İnsan Yayınları, 2021.

Kalın, İbrahim: **Perde ve Mânâ: Akıl Üzerine Bir Tahlil,** Çev. Ali Sebetçi, İstanbul, İnsan Yayınları, 4. Basım, 2021.

Karatani, Kojin: **İzonomi ve Felsefenin Kökenleri,** Çev. Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2019.

Kierkegaard, Soren: **Ölümcül Hastalık: Umutsuzluk,** Çev. M. Mukadder Yakupoğlu. Ankara, Doğu Batı Yayınları, 5. Baskı, 2010.

Koç, Emel: "Teknoloji ve İnsan", **Kaygı,** 8, 2007, 106–114.

Kolb, David: "Existentialism", **Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics, E**d. Carl Mitcham, c: 2, Farmington, Thomson Gale, 2005.

Korlaelçi, Murtaza: "Gabriel Marcel'e Göre Teknik ve Günah", **Felsefe Arkivi,** 27, 1990, 221-235.

Levinas, Emmanuel: **Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar,** Haz. Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Çev. Medar Atıcı vd., İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

Lings, Martin: **On Birinci Saat: Gelenek ve Nübüvvet Işığında Modern Dünyanın Manevî Bunalımı,** Çev. Ufuk Uyan, İstanbul, İnsan Yayınları, 6. Basım, 2019.

Lovekin, David: "Jacques Ellul and the Logic of Technology". **Man and World**, 10/3, 1977, 251-272.

Mansur, S. Perviz: "Teknoloji Metafizikçisi". **İnsan ve Teknoloji**, Çev. Taha Kılıç. İstanbul, İnsan Yayınları, 1992.

Marcuse, Herbert: **Tek-Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler,** Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınları, 2. Basım, 1990.

Marcuse, Herbert: *"Some Social Implications of Modern Technology",* **The Essential Frankfurt School Reader**, Ed. Andrew Arato, Eike Gebhardt, New York: The Continuum Publishing, 1978, 138-162.

Marx, Karl: **Kapital,** Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan, c.1. İstanbul, Yordam Kitap, 2011.

Menninger, David: "Politics or Technique? A Defense of Jacques Ellul", **Palgrave Macmillan Journals**, 14/1, 1981, 110–127.

Meriç, Cemil: **Jurnal 1,** İstanbul, İletişim Yayınları, 26. Basım, 2016.

Mitcham, Carl: "Technology and Ethics", **Encyclopedia of Science,** Detroit, Mich., London: Macmillan Reference USA, 2005.

Moore, Rick Clifton: "Hegemony, Agency, and Dialectical Tension in Ellul's Technological Society", **Journal of Communication,** 48/3, 1998, 129–144.

Nasr, Seyyid Hüseyin: **İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı,** İstanbul, İnsan Yayınları, 9. Basım, 2019.

Olgun, Hakan: **Tuz ve Işık: Hz. İsa'nın Dağ Vaazı,** İstanbul, İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Ollman, Bertell: **Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı,** Çev. Ayşegül Kars, İstanbul, Yordam Kitap, 2012.

Pascal, Blaise: **Düşünceler,** Çev. Fethi Yücel, Ankara, Fol, 2019.

Platon: **Devlet**. Çev. Hasan İlhan, Ankara, Alter Yayıncılık, 2011.

Platon: **Kharmides: Diyaloglar,** Çev. Tanju Gökçöl, C. 2, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986.

Platon: **Kratylos: Diyaloglar**, Çev. Teoman Aktürel. C. 1, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982.

Postman, Neil: **Teknopoli: Yeni Dünya Düzeni,** Çev. Mustafa Emre Yılmaz, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2. Basım, 2006.

Quine, W. V, Ullian, J. S: **Bilgi Ağı,** Çev. A. Hadi Adanalı, Ankara, Kitabiyat, 2001

Ranciere, Jacques: **Özgürleşen Seyirci**. Çev. E. Burak Şaman, İstanbul, Metis Yayınları, 2010.

Reveillard, Christophe: "The Elucidation of the Modern World in the Thought of Jacques Ellul". **Russian Journal of Philosophical Sciences,** 63/9, 2021, 7–17.

Ricoeur, Paul: **Başkası Olarak Kendisi,** Çev. Hakkı Hünler, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, ©1990.

Ricoeur, Paul: **Yorum Teorisi: Söylem ve Artı Anlam,** Çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2007.

Sanders, Barry: **Öküzün A'sı: Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi,** Çev. Şehnaz Tahir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2010.

Sartre, Jean-Paul: **Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi,** Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen, İstanbul, İthaki Yayınları, 4. Basım, 2011.

Schechner, Richard: **Performance Studies: An Introduction,** New York, Routledge, 4. Basım, 2020.

Sklair, Leslie: "The Sociology of the Opposition to Science and Technology: With Special Reference to the Work of Jacques Ellul", **Comparative Studies in Society and History,** 13/2, 1971, 217–235.

Son, Wha-Chul: "Reading Jacques Ellul's The Technological Bluff in Context". **Bulletin of Science, Technology & Society**, 24/6, 2004, 518–533.

Steiner, George: **Real Presences, Is There Anything in What We Say?,** New York, Open Road, 2013. Erişim Tarihi: 26 Mart 2022. EPUB: https://tr.b-ok.lat/book/2639419/84ccbb

Stivers, Richard: "Technique Against Culture". **Bulletin of Science, Technology & Society,** 15/2-3, 1995, 73–78.

Stivers, Richard: "The Media Creates Us in Its Image". **Bulletin of Science, Technology & Society,** 32, 2012, 203–212.

Tatar, Burhanettin: **Hermenötik,** İstanbul, İnsan Yayınları, 2004.

Turner, Victor: **The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual,** Cornell University, 6. Basım, 1982.

Umut, Tuba Nur: "Teknoloji - Değer İlişkisi" **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Felsefe Tarihi) Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.

van Boeckel, Jan: "Never Mind Where, So Long as It's Fast: Jacques Ellul and La Technique", **Dark Mountain**, 8, 2015, 214-229.

van Der Laan, J. M.: "Language and Being Human in Technology". **Bulletin of Science, Technology & Society**, 32/3, 2012, 241–252.

van Gennep, Arnold: ***The Rites of Passage,*** Çev. Monika B. Vizedom, Gabrielle L. Caffee, London, The University of Chicago Press, 1960.

van Vleet, Jacob E.: **Dialectical Theology and Jacques Ellul: An Introductory Exposition,** Minneapolis, Fortress Press, 2014.

Vanderburg, Willem H.: "Can a Technical Civilization Sustain Human Life?". **Bulletin of Science, Technology & Society**, 15/2-3, 1995, 92–98.

Vanderburg, Willem H.: "The Essential Connection Between the Two Parts of the Work of Jacques Ellul". **Bulletin of Science, Technology & Society**, 24/6, 2004, 534–547.

Winner, Langdon: "The Enduring Dilemmas of Autonomous Technique". **Bulletin of Science, Technology & Society**, 15/2-3, 1995, 67–72.

Yetgil, Ömer Salih: Kronos ve Kairos: İki Tanrı Işığında Tembelliğin Felsefesi, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 20.02.2022 https://oggito.com/icerikler/kronos-ve-kairos-Iki-tanri-isiginda-tembelligin-felsefesi/66677